

Gárdonyi Géza
Ida regénye

Sötétben állunk néha, magunk se tudva, hogy kerültünk belé. Csak meresztjük a szemünket, csak tapogatódzunk, bizonytalankodunk. És a szívünk hűledez.

- Merre?

S véljük, hogy semerre.

Csak tapogatódzunk. Lépünk. Meg-megállunk vakul. Fejünk felett talán kőszikla csügg? Lábunk előtt talán farkasverem vagy szakadék tátong? Talán kígyóra lépünk? Szívünk remeg, mint a nyárfalevél.

- Istenem!...

De mennünk kell, hogy kijussunk valamerre. Hát lépünk, bizonytalankodunk tovább és tovább. Az iránytalanságban. Vakon. Dermedezve. Tapogatódzva. Szemünket olykor könny önti el. Szívünket olykor elszorítja az aggodalom. Aléldezünk.

- Hova jutok?!

S nem érezzük a sötétségben, a bizonytalanságban, a veszedelmek között, a Halál el-ne-csússz ösvényén, nem érezzük, hogy egy láthatatlan jószágos kéz van a kezünkön. Vezet.

ELSŐ RÉSZ

1

Egy pohos úr a Kávékirályban göcögve nevetett:

- Ördög ezekbe az újságírókba! - mondta lebecsátva az újságot - de nagy gazemberek!

Vagy hárman ültek még ott a reggelizőasztalnál, afféle éhgyomor-kedvetlen pesti urak. Mutatja a szomszédjának az újságot:

- Valami bélyeggyűjtő huncut...

A szomszéd asztalnál egy szintén fiatalember ivogatta a teáját. A pohos úr szavaira letette a csészéjét, s odanézett. A két szemöldöke szinte egy vonallá vált; szőke kefehaja szinte tüskézett, mint a megérinteti sündisznó bőre; kissé előrehorgadó vékony orra szinte megkeményült.

A pohos akkor nyújtja az újságot a szomszédjának, s mutat a hátulsó lapon egy pontra.

A fiatalember fölkel, és feszülő mellel fordul a pohosnak:

- Újságíró vagyok. Ennek az újságnak a szerkesztőségéből. Hogy mer ilyet mondani, hogy az újságírók gazemberek?!

S áll, mint valami rézkakas.

- Kérem, kérem, dehogy... - hebegi a pohos egyszerre soványra leffedten -, nem mondtam...

- Most mondta itt, fülem hallatára!

- Nem úgy értettem, kérem... Csak itt ez a hirdetés - s mutat az újság apróhirdetéseinek egy kis négyszögére -, gondoltam, bélyeggyűjtőnek a furfangja. Bocsánatot kérek. Hangosabban beszélek, mint szeretném. Rossz szokás, tudom. Bocsánatot kérek itt a közönség előtt... *Nichts für ungut...*

Mentegetődzőn rezgette mind a tíz ujját, s az arca olyan színűvé vált, mint a húsvéti zsidólaska.

- Bocsánat, ezer bocsánat...

- Az ügy el van intézve - felelte katonásan a fiatalember -, csupán annyi még a mondanivalóm, hogy a hirdetéseket nem az újságírók írják.

A terem azon részén minden arc arra fordult. Még a pincérek is nyulladt nyakkal álltak meg a futkosásban. A kassza hölgyének is a levegőben maradt a karja az ötszemes cukortálcikával, és unatkozó kék szemét tágabbra nyitotta. Az egyik ablaktól fölkelte egy cvikkeres fiatalember, és kecsége-orrát magasra emelve vitorlázott az asztalok között a kefehajú újságíróhoz.

- Köszönöm, Csaba! - mondta a kezét vidáman odanyújtva, de hangosabban, mint ahogy két ember egymásnak beszél - az újságírói kar nevében köszönöm! És a magam nevében is külön. Pincér, hozza ide a teámat amonnan az ablakból, és az újságokat is.

Csaba kedvetlenül kevergette a teáját.

- Nem tűröm, hogy engem valaki, ha indirekte is, gazemberezzen. Micsoda piaci beszéd. Csak a ruhájuk úri ezeknek.

A cvikkeres újságíró legyintett:

- Látszik, hogy nem pesti ember vagy. Mink az ilyen megjegyzéseket nem is halljuk. Mint ahogy a fiáker-düörgést nem halljuk, villamosok zajgását nem halljuk, mocskot nem látjuk az aszfalton. Pincér, még egy kis cukrot hozzon ide.

- Hát igaz - nyugodott meg Csaba -, nem lehetünk világ korrektora. Mégis hát... tudja ménkü... igaz, hogy ma kissé ideges is vagyok. De máskor is bosszant, ami nem rendjén való. Még az is tán, hogy újságíró vagyok, holott igazában nem vagyok újságíró. Mi jogom arra most is, hogy így általánosságban megvédjem az újságírók becsületét? Én csak úgy ablakon keresztül sodródtam közetek.

- Bizony az vagy te, Csaba, újságíró. Meg az is maradsz. Senki se készül újságírónak, csak valahogy ott ül egyszer a szerkesztőségben. Én is hát, nézd: már csak egy szigorlatom volna hátra. Nyolc éve mondogatom: már csak egy szigorlat... De ma is csak hátrál az az egy szigorlat. És tudom, hogy hátrál majd tovább is, évről évre, mindholtomig.

- De én festő vagyok, kedves Ákosom, kész festő. Székely Bertalan azt mondta, hogy bünt követek el aznap, amelyiken nem mártok ecsetet a festékbe. Lotz azt mondta, hogy paletta volt az ujjamon, mikor születtem. Hát én meg, most már második esztendeje, hogy rá se nézek az ecsetre. A szobrászaton a lelkem. Csak időt nem találok rá meg költséget.

- Mellékesen is művelheted.

Csaba a fejét rázta.

- Mindent lehet mellékesen, csak művészetet nem. Vagy teljes lélekkel, vagy sehogy.

Valóban úgy volt, hogy festőnek indult ő. Mikor azonban már festő lehetett volna, megfordult az érzése, mint ahogy a lokomotív megfordul egy kerek vaslapon: a szobrászatnak fordult. Bár akkor még csak a szemével, szívével.

Olaszországban járt akkoriban, és néhány cikket írt a carrarai márványbányákról. Egy újság közölte a cikkeit, hát írt más cikkeket is.

S mikor hazakerült, egyre gyakrabban ült a szerkesztőségben. Egy májbajos újságíró helyett egyszer bent is dolgozott. Írt híreket is. Elküldték interjúkra, ahova úri megjelenésű ember kellett. Elküldték színházba, hangversenyekre is, hát firkált kritikákat is. Ahogy újságírók szoktak: mindent tudni, ha semmit se ért is hozzá. A betegmájút egyszer aztán meggyógyította maga a jó Isten. Ő meg a helyén maradt a szerkesztőségi íróasztalnál.

De azért az esze egyre csak a szobrászságon füstölt. Érdeklődéssel járt el a Műcsarnok szobrászainak a kiállításaira. Otthon meg agyagvirágokat és angyalfejeket formált az ideje szabadjában, már hát hogy se műterem bérletére nem volt költsége, sem modellekre, sem arra, hogy egy-két évig megéljen, míg a nevét megismerik, és keresik is.

- Csak tízezer koronám volna! - töprengett éjjel-nappal - csak legalább tízezer koronám!

Mint ahogy Kolumbusz töprengett évekig:

- Csak hajóm volna! Csak legalább egy erős hajóm.

Pedig hát a tenyerébe tett egyszer a Sors tízezer koronánál nagyobb vagyont is: egy háromszáz holdas jó birtoknak és kastélynak a fele örökletét. Az apja arra nevelte, hogy gazdálkodó legyen azon a birtokon, mint az ősök. A húgát - egy nálánál egy évvel fiatalabb leányt - adja férjhez apanázzsal, vagy a birtok fele értékének a megváltásával, ha maga az apa már akkor nem élne.

Erről sokszor beszélgettek már kicsi korukban is.

A két testvér úgy szerette egymást, ahogy minden más családban is, ahol fiú és leány a testvér, s nincs anya. A leány szíve az anyai szív: A leány keze az anyai kéz. A leány lelke a fehér árnyék, amely együtt jár a fiú fekete árnyékával az élete minden útján. A fiú meg oszlopa a lánynak otthon, védelme a távolban is. Ha nem is egyszerre születtek, ikrek. Lelki ikrek. Úgy nézik egymást, mint az ikrek. Úgy egyek, mint az ikrek mindholtukig.

- Jolán - mondta a húgának este a temetés után -, maradjon a tied a birtok: menj vele férjhez ahhoz, akit szeretsz. Nekem csak egy-két évre adjatok valamelyes pénzt, amennyivel bejárom Európa képtárait. Mihelyt aztán pénzre válthatom a művészetemet, nem terhellek tovább.

- Köszönöm, Csaba - hálálkodott könnyes szemmel a leány -, te mindig jó voltál...

A *menj férjhez ahhoz* a falu jegyzőjének a segédje volt, egy nyalom-bajszú fiatalember, aki télen-nyáron vadászruhában járt, noha soha puskát még nem sütött el, és ruhája nem volt több annál a vadászruhánál, de nyakkendőt mindennap más színűt kötött. Elegánsan tudott meghajolni, és pátosszal mondta a hölgyeknek:

- Kezét csókolom.

Este azonban parasztokkal huszonegyezett a falu kocsmájában.

A temetés előtt nem léphetett be a házba. Jolánra már gyermekkorában ki volt mondva, hogy csak földbirtokoshoz mehet feleségül, hogy ha Csaba netalán nőtlenül vagy gyermektelenül hal meg, Jolán se gondoljon a birtok eladására.

Az a háromszáz hold föld volt az öregnek a lelke.

Csaba már akkor festegetett. Voltaképpen már gyerekkorában is rajzolgatott és festegetett, de csak a tanítóit, gyerekpajtásait, falu zsidáját. Csak úgy egy-két vonással, s mégis mindenki rájuk ismert. Gimnáziumos korában meg a kocsisukat rajzolta le emlékezetből az ajtófélfára, hogy az apja elbámult, mikor megmutatták. De azért nem gondolt rá, hogy a fiát művészi pályára nevelje.

- Föld való a magyarnak, nem pacsomag.

A fia elvégezte a gimnáziumot. Az apja úgy tudta, hogy Pesten jogászodik, pedig hát Csaba a Lotz iskolájában, később meg Münchenben folytatta. Rajzolni, festeni tanult. De csak Jolán tudott róla. Az apjuk szeme már meghomályosodott akkor: Jolán olvasta el neki Csabának a leveleit, München helyett mindig Budapestet mondva. És a havipénzek utalványait is mindig Jolán írta meg, Budapest helyett persze Münchenbe.

Azt a jegyzősegédet bizony Csaba se vélte méltó férjnek. A fejüket hányó-vető, cifra-nyakkendőcs ficsúroktól mindig idegenkedett.

Mondta is a húgának:

- Vigyázz, mert ez a légy nem téged dong, hanem a tányérodát.

Jolán azonban szinte ijedten védte:

- Te vigyázz, hogy el ne ítélj senkit a szegénységéért. Én ösmerhetem csak a szívét Jenőnek...

És akkor már könnybe borult a szeme.

- Semmit se kérek Istentől a miatyánkon túl, csak ezt az egyet. És te is ellene vagy, Isten talán nincs ellene.

Csaba vállat vont:

- Magadnak választod, nem nekem.

Jolán már akkor húszéves volt, afféle túros csuszán gömbölyödött, egészséges, piros-szőke falusi kisasszony. A haját is csak falusiasan kontyban viselte, s eszébe se jutott, hogy kissé magasas homlokát sallangfürtökkel szépítse. Csaba a temetés után csak addig ült otthon, míg az esküvő meg nem történt. Csendes esküvő volt, a gyászhoz alkalmazott. Csak a pap, jegyző s a két tanú a vendég.

Ebéd után Csaba félreszólította a sógort:

- Jegyezd meg - mondta erősen a szemébe -, hogy én ugyan odaadtam a vagyonomat Jolánnak, de nekem a legszentebb, legbecsültebb vagyonom maga Jolán.

Még aznap útnak indult.

Egy év múlván fordult csak hazafelé is. Akkor már nem gondolt többé vásznakra: a fejében leginkább két szobornak a képét forgatta. Az egyik szobor a *Bertheliér*-t ábrázoló szobor Genfben: egy fókafejű, erős középkori ember, amint dacosan áll a bilincseiben, s az öklét rázza: *Nem ölhettek meg teljesen!* A másik szobor: Carpeaux szobra a párizsi operaházban: táncoló meztelen nők.

Nem gondolt többé másra, csak arra a két szoborra: mi van bennük, hogy annyira megrezegetik a lelket? A milói Vénusz, a kapitóliumi Vénusz, a belvederi Apolló és másmindegyik szobor-remek csak a szemet gyönyörködtetik, az a két szobor azonban a mellben mozdít.

Mi van bennük?

Már Pestre érkezett, mikor megtalálta a választ:

- Vér van bennük, melegen pezsgő vér. Még annál is több van bennük: eksztázis.

Ez a szó: *eksztázis*, úgy rendített a lelkén, mint Nagy Konstantin lelkén az égen megjelenő kereszt képe. *Tutó nika!* Ezzel győzz! Szinte belékábult. Az óidők szobrászai mind nem értették a művészetüket: csigavérű embereket, portrékat és pózokat faragtak! Forró vért az erekbe! S akkor a márvány is meleg és él!

- Nagy ember vagyok! - rebegte boldogan - csak egynéhány hónap valamelyik szobrász mellett, hogy az agyagmintázást megtanuljam, aztán műterem! És ahol Carpeaux abbahagyta, folytatom! Nagy ember vagyok!

Boldogan utazott haza. Otthon is bizonyára boldogság fogadja. Még kétezer koronát kér tőlük - Münchenben olcsó az élet -, aztán nem zavarja őket többé az erszényükben. Csak a húgát találta otthon.

Jolán arca annyira megváltozott, hogy alig ismert rá. A mindig piroskás szőke, telt arc helyett egy hosszúkás, halvány arc mosolygott rá. A homloka azelőtt is magasas volt Jolánnak, szinte fiúsan magas homlok, de hogy az arc megvékonyult, még a homloka is magasabbnak látszott. Csak az álla, gyermekien hegyeske, finom álla maradt a régi.

Csaba a viszontlátás első perceiben azt gondolta, hogy talán családi örömök közelgő jelei változtattak a húgán, vagy hogy valami kis betegség. Nem is szólt róla.

- Csakhogy látlak ismét, kedvesem! Hát Jenő?...

Jolán elborult szemmel vont vállat:

- Valahol a városban időz.

A testvér olvas a testvére arcán: Csaba azonnal megértette, hogy Jolán nem a szerencse csillaga alatt választott férjet. Egy óra múlva már tudta, hogy kártyás a fráter, és cigánnyal dombérozó. A postán egyre sűrűbben érkeznek a váltó-óvatolások.

Csaba csak annyi ideig időzött a házban, míg a sógora haza nem érkezett.

Se nem üdvözölte, se meg nem csókolta. Csak ült, és nézett rá merőn.

- Hallod-e, Jenő - szólalt meg aztán keményen -, te ma is három-ingű jegyzősegéd volnál, ha én bele nem egyezek a házasságtokba. Hát mától fogva vagy gazda leszel, becsületes munkás úriember, vagy pedig...

S a nézése fekete felhőből kilobogó villám volt. Megfordult, és visszatért Pestre. Volt még vagy kétszáz koronája. Hónapos szobát bérelt.

Megélhetett volna festésből is, noha csak olyaténképp, hogy köpönyeg alatt hordja ő is a képkereskedőhöz a vásznait. De bajos az ilyen sor annak, aki még magyarnak érzi magát. Inkább éhen hal a kenyérdomb mellett, hogysen azt mondja: - Kérem...

S különben is annyira szobrász volt már minden gondolatában, hogy rá se nézett az ecseteire.

Megélhetett volna úgy is hogy segédül jelentkezik valamelyik jónevű szobrásznál. De hát ludaktól tanuljon-e szárnyalni a sas? Azoktól tanulgassa-e a szobrászságnak a mesterségi részét, akiket ő mindjárt az első szobrával a nullák közé nyom? És még azok valamelyike dicsekedjék: - Az én tanítványom.

Akkor lett újságíróvá.

Mi történik otthon? Nem tudott többé róla. Jolán csak a nevenapján írt neki, meg a születése napján, no meg hát egy évre rá az anyai örömeiről. *Máskülönben megvagyunk* - írta mindig a levelei végén.

Csaba nem nézett feléjük. Betegségével is van úgy némelyik ember, hogy nem kérdez orvost, mert attól tart, hogy teljesen megismeri a baját. A szerkesztőségi dolgai is lekötötték, meg egyre csak a szobrászságon forgott minden kereke az elméjének. A szobája gipszporral, gipszfigurákkal és gipszhulladékokkal volt tele. Olaszföldön jártában látott egy mennyezet-díszítő munkást, aki létrán, egy öblös kanálból csodás ügyességgel kanyarított mindenféle ornamentális gipszfigurákat a mennyezetre. Minden vonása művészi! Gyors kézzel dolgozott, mert hiszen a gipsz mindjárt merevül: toldogatni csak lehet hozzá, de elvenni belőle már csak abban a percben. Csaba hát a ráérő idejében szintén gipszből hamarolt mindenféle apróságokat. Többnyire emberfigurákat, csak úgy modell nélkül, elképzelésből. Kaszáló parasztot, vedret felvonó legényt, tálat cipelő cselédleányt, kengyelbe hágó huszárt, prédikáló papot, futó gyermeket, s más efféle egyes figurákat arasznyi, kétarasznyi alkatban. De mind csak elnagyolt, felében-harmadában kész figura. Némelyiknek csak az arca kész, másiknak a feje csak mint valami kis madártojás, de a ruhája ráncai tökéletesek. Látszik, hogy egyik ötlete rásiet a másikra, és félrenyomja. De hát mikor jut már ő oda, hogy monumentális műveket alkothasson? Most már huszonhat éves. A kezében benne van minden fogása a művészetnek, de nem bír kigázolódni sehogy a maga útjára!

- Csak tízezer korona kellene!...

Végre is azon gondolkodott, hogy a húgának és sógorának eléje teríti a szándékait és reménységeit. Kötelességük, hogy segítsék, mikor arról van szó, hogy végre ő is fundamentumot vessen az életének. Hiszen a birtok százezreket érő, s ő alig hatezer koronát vett el belőle, mikor Jolánt férjhez adta. Ha nincs pénzük, ad a hitelintézet a birtokra, hiszen a fele még az ő nevén van.

Gondolkodott még néhány napot. Irtózott attól a gondolattól, hogy megterhelje a birtokot. Az apjuk úgy beszélt csak hallatára is valamely birtoknak a megterheléséről, mintha valami erkölcsi bűncselekedetről volna szó. Az ő birtokukon nem is volt Rákóczi kora óta egy fillérnyi teher se.

De hátha lehet anélkül is?

Karácsony közele volt azidőtájt. Nem is írt a húgának: gondolta, meglepi őket, s karácsony előtt való nap vonatra ült. Parasztkocsin ment haza az állomásról - inkább rázatta magát egy órát a tél hidegében, hogy annál kedvesebb legyen a hazatoppanása.

Jolánt megint csak egymagában találta otthon. Örömmel csókolta meg a két gyermeket is. Jolánka, az idősebbik már két éves, Jenő, a pólyás már nyolchónapos.

Jolán lesütötte a szemét, mikor a bátyja azt tudakolta, hogy a sógor hogyan viselkedik.

- Hát még néha eljár a városba - felelte Jolán a padlóra pislogva -, de már ritkábban.

Csaba többet értett az arcából a húgának...

De aztán egy óra múlván arra gondolt, hogy a sógor is higgad, okosodik az idővel, s a gyermekeinek él majd. Elmondta a húgának, micsoda reménytüzek lobognak előtte, mennyi az ideája! De hát versenyfutónak kolonc a lábán... Ő már nem várhat!

- Csak tízezer koronát adjatok. - Jolán elszíntelenült.

Szótlanul és szenvedő arccal nézett maga elé.

- A birtok - rebegte fájdalmas ajkkal - meg van terhelve.

- Meg van terhelve!? És te engedted?...

Jolán könnyekre fakadt:

- Mit tehetek? Apja a gyermekeimnek.

A sógor akkor érkezett haza. Csabának vonaglott az ökle, szorongott az ajka. De hát mit segít az a bajon, ha agyoncsapja azt a frátert? És hát a két gyermek?

S még a sógor hágott feljebb:

- Az én ügyembe ne avatkozzál bele! - rikácsolta fennen - igaz, hogy belemásztam egy kis adósságba, de hát az minden birtokossal megtörténik.

Viharos szóváltások következtek. És Csaba meg se hált a családi hajlékban: utazott vissza Pestre.

Néhány nap múlván levél követte. A sógor arra kérte, hogy a birtok másik felét is engedje Jolán nevére: akkor az adósság rendezhető, a tízezer korona is kikerül kétévi két részben. És hát ő, íme, írásban esküszik Istenre, becsületre és a gyermekei boldogságára, hogy soha többé kártyát nem vesz a kezébe.

A levél alján Jolán írása:

Jenő megesküdött a feszületre, hogy úgy lesz.

Csaba kiadta a jogosítást, hogy az ő részét is Jolán nevére írják a telekkönyvben. S várta az ötezer koronát.

Március végén megint írt Jolán:

Édes jó Csabám!

A poklok ajtajában térdemre roskadva kérlek: teremts akárhonnán, akárhog hatvanezer koronát. Ha nem teheted, a birtok május 4-én dobra kerül.

S elmagyarázta a levélben, hogy Jenő egy német gróffal kártyázott két nap, két éjjel a kaszinóban. Az első nap nyolcvanezer koronán fölül nyert tőle, a második nap veszett. Akkor már a vesztesége kötötte a kártyaasztalhoz. Ő csavarta ki otthon a pisztolyt a kezéből. Fekszik most betegen, és sír és átkozódik. Hatvanezer koronával még meg lehetne menteni a birtokot, s akkor vagy tíz évig szegénykednének kissé, aztán letörlesztenének lassanként mindent. Jenő azonnal levetetné a nevét a birtokról, és soha többé ez életben nem venne pénzt a kezébe.

Csaba kezéből kiesett a levél. Csak ült lelkeahagyottan, s vélte, hogy abban az órában megőrül.

2

Másnap történt az a kávéházi kis szóváltás, mikor az a másfél mázsás úr fölnevetett az újságjából.

- Ördögbe ezekben az újságírókba: de nagy gazemberek!...

Hogy aztán Ákos kolléga magára hagyta, a teája után rágyújtott nagyszomorún a pipácskájára, és csak úgy szokásképpen fogja először is a maguk újságját.

Tekinti hátul: micsoda hirdetés az, amelyikre az a gyanú, hogy nem tisztességes embernek a munkája?

A *Házasság* rovatában mindjárt rá is talál a szeme:

FÉRJHEZ ADNÁM a lányomat művelt fiatalemberhez,
akinek foglalkozása vagy hivatala hacsak kissé is úri, de
nem iszákos, nem kártyás, és ép, egészséges. A lányom
móringja most 300 ezer korona készpénzben. Később
örökség ennél is nagyobb, talán milliókra is rúgó.
Cím a kiadóhivatalban.

Csaba nem szokta olvasni az apróhirdetéseket. Arról azonban ő is tudott, hogy a kiadóhivatalokban az efféle hirdetéseket bent firkálják. A bélyegkereskedés annyira elterjedt már mind az öt világrészben, hogy pénzelnek belőle Budapesten is, akik bélyeget nyirkálnak és gyűjtenek. A kiadóhivatali emberek ilyen apróhirdetésekkal is, mikor meg-megüresedik egy-egy kis tér a hirdetések lapján. S vannak olyan jámbor csízek, akik még válaszbélyeget is mellékelnek, vagy hogy címezten levelet küldenek a kiadóhivatalnak írt levél mellé:

„Kérem a t. kiadóhivatalt, szíveskednének ráírni erre a levélre a hirdetőnek a nevét, s hogy el is küldenék neki.”

A bélyeget is nagybecsületesen ráraggatják.

A kiadóhivatali bélyeg-huncut aztán kettősen arat...

- Pesti erkölcsök!

A nap folyamán mégis elő-előötlött az eszébe az a hirdetés.

Hátha igaz? Hátha mégis igaz? Lehet, hogy valami félrevidéken élő úrileány hirdeti így magát? Az anyja talán beteges: nem viheti társaságokba, bálókra. Vagy azon a környéken nincsenek hozzáillő fiatalemberek. Lehet elkeseredett aggszűz is, hat macska és nyolc kanári mellék-

lettel. Lehet hibás testalkatú leány is. Lehet olyan is, akinek az apja börtönben ül: a leányt azon a vidéken nem viheti a családjába semmiféle úriember. Lehet botlott leány is. Lehet rút is, olyan rút, hogy nincs az a férfi, aki ránézne. A hirdetés mindenképpen gyanús. De ha mégis nem bent koholt hirdetés, a hirdető leányt csak nem vihetik zsákban az oltár elé? Hát ha elvehető?

Azelőtt mindjárt megvetéssel dobta volna az ügyet feledésbe, de háromszázezer korona!... ötszörösen is a megváltó hatvanezer!... S készpénzben!... S az élet sokféleségében nagy furcsaságok találkoznak: nem lehetetlen, hogy a leányt ha ismerné, elvenné egy fillérnyi mórning nélkül is. Elvégre egyszer csak órá is rákerül a házasság kérdése...

El-ellegyintette az ügyet, de olyan volt az, mint a bögöly, amelyet hiába legyint el a ló, a tehén, az ökör: a bögöly csak egyet kanyarodik, s visszatér.

Délután, hogy bement a szerkesztőségbe, benézett előbb a kiadóhivatalba az apróhirdetések kezelőjéhez.

- Mondják csak: tréfa ez a hirdetés? Vagy csakugyan... - Mosolyogtak reá:

- Tán bizony Balogh úr is?... Tessék, itt a cím:

Ó Péter bornagykereskedő bizományosa, Budapest, Práter utca 96.

Csabának azon éjjel csupa Ó-karikával volt tele a sötétség, fal és mennyezet, ég és föld, mind a világ. Hiába mondogatta: nem úrnak való ügy! A háromszázezer korona nullái is csupa Ó és Ó! S a közepén külön a Jolán hatvanezer koronája csupa ÓÓÓÓÓ. A leányra nem is gondolt, csak a poklot megváltható hatvanezer koronára.

Fordult az ágyán.

De hát az Ó csak visszatért. Micsoda név az az Ó?

Ki lehet az az Ó?

Valami zsidó lehet. Borkereskedés az üzlete, de hát az üzletes elmének minden üzlet. A házasság is üzlet.

Reggel, hogy hültebb homlokkal gondolkodott ismét a hirdetésen, utálat fogta el, magamagának az utálat, hogy mind éjtenáltal ilyen rossz szagú ügylettel foglalkozott. Az emberi szív nem bolti portéka! S hogy őrá valaha azt mondja valaki: *vett férj!* - irtózáttal lépett tőle el.

De mikorra megmosdott, megint csak a húga könnyeskínos arcát látta:

- Ments meg! Húzz ki a gödörből! Az örvényből! A pokolból!

Mikorra kilépett a kapun, már úgy szorongott a melle, hogy szinte fulladozott belé.

- Vajon, ha Jolán életét csak egy recept mentheti meg, s a recept beleesik véletlenül itt az aszfalton valami csúnyaságba, vagy beleesik valami olyan helyre... hogyha gyűrűm vagy óráim esik oda, otthagynom. De a húgom élete!... És történetesen azt az orvost elgázolta a recept megírása után a villamos...

Szinte vért izzadt. Csillapította magát.

- De hiszen az élete megmarad. Felhozom Pestre, és szegénykedünk, mint ezernyi ezrek itten. És robotolok, mint más ezernyi ezrek az utcseprőtől az omnibuszok lováig. De hát az ősi fészek... az ősi föld!...

S homályzó szeme előtt az apja képe jelent meg, amint fölemeli tiltakozó kezét a koporsóból: - A földem!... A földetek!...

És mintha vele kiáltana az ősi ház is, és minden fája és minden fűszála és minden röge az ősi földnek:

- Ments meg!

És ha Jolánt elhozza is, és ha Jolán el is tengődik vele az újságírás vékony kenyerén, mégis hát nem azt sírdogálja-e mind élete fogytáiglan:

- A házunk... a földünk...

Az ősi ház, az ősi föld éppoly elválaszthatatlan tőlünk, mint testünk valamely tagja, mint lelkünk valamely része. Ha meg kell válnunk tőle, nyomorékok vagyunk mindholtunkig.

Ment volna a szokott reggelizőhelyére a Kávékirályba, de mintha láthatatlan kezek tolták volna a József körútnak. Egyszer csak megdöbbenve látja, hogy a Práter utcának az elején áll.

Boltok, üzletek ott is, mint minden lépésre a fővárosban. Üzlet és üzlet minden ajtó, minden küszöb, még az utcakő is. Még az ég is tán az utca fölött: üzlet és üzlet és üzlet! De hát ha Ó Péternek a házasság is üzlet, hideg, cvancigdrájszig-fafcig üzlet, akár maga üzlete, akárcsak közbenjáró üzlet, mért ne tekinthetne ő is bele már egyszer valami üzletbe ebben a csupa-üzlet világban?

S vajon az ő neve és művészete, és jövője nem nyom-e többet a font másik serpenyőjén?

- Lássuk a portékát, s mérjünk!

Ment beljebb, feljebb. Mint ahogy a vágóhíd néma barma menne, ha tudná, hova hajtják.

Végre ott állt egy boltocska előtt. Állt.

- Mégiscsak valami nem rendjén való! Hideg-házasság: természet rendje ellen való! Nem nekem való! Nem úrnak való. Förtelmes ügy!

De megint megsiramlik a fülében Jolán hangja:

- Ments meg!

Állt sápadtan. Bámult egy cigarettavégre, amely ott hevert a lába előtt. Az ő élete is annyit érjen-e ezután, mint az a cigarettacsutak?

De aztán összeszedelődzködött.

- Mit habozok, mit csüggedezek! Nekem ez a házasság csak gázló. Gázló egy mocsáron által. Neki kell mennem, hogy az utamat folytathassam! Aki gödörbe esett, nem válogat benne: ki húzza ki. Ha pedig ez a házasság maga is gödör, ebből már kivergődök én a magam erejéből is! Itt minden üzlet! Üzlet és üzlet: hát szimplán kölcsönüzletnek tekintem az ügyet, nehéz és utálatos kölcsönüzletnek. Ha lakhatik valaki együtt tyúkkal, tehénnel, disznóval, mért ne lakhatnék én együtt egy talán nem is rút és nem is kellemetlen kisasszonnyal - míg a pénzét vissza nem fizetem? Boldogságról nincs szó a hirdetésben. Aki így megy férjhez, nem is követelheti. De viszont aki nem boldog, nincs maradása. Tehát a kisasszonynak se lesz mellettem maradása. Tehát elválík majd. Tehát visszafizetem a pénzét, kamatos kamattal visszafizetem, s az ügy be van fejezve.

Belépett. Ezernyi ezer palack egymáson. Pinceszag. A bolt belseje pincébe mélyed. Az ajtó mellett rövid pult. Az ablaknál egy aranygalléros, villásbajszú katonatiszt ír nagykomolyan az álló-íróasztalon. Kívüle csak egy bőrkötényes, vörösképű pincemesterféle, aki épp akkor billeg elő a pincéből.

- Ó Péter úrral beszélnek - mondta Csaba. S az aranygalléros tisztre is tekintett.

- Nem itt lakik - felelte a pincemester -, a hirdetés ügyében?... Csak levélben lehet most még. Megírható itt is. - És mosolygó szemmel mutatott a pultra.

A tiszt már akkor Csabát vizsgálta szemszögből. Mint ahogy olyan valakire nézünk, akire gyanakszunk, hogy zsebmetsző. De aztán folytatta az írást. Levélpapíroson írt, az üzlet levélpapírosán.

Csaba megvárta, míg végez, és borítékba helyezi a levelet, meg le is ragasztja.

Aztán ő állt az asztalhoz.

Megmártotta a tollát. S a pincemesterhez fordult, hogy kérdezze: ki az az Ó Péter? Miféle úr? És a lánya is hát... Azonban épp akkor egy cilinderes fiatalember lépett a boltba, fekete felsőkabátos, piros szegfűs, és egyenesen őhöz fordult:

- Ó Péter úrral volna ügyem...

Csaba a maga névjegyére írt csak:

26 éves vagyok. A hirdetés pontjainak megfelelek. Jövöm bizonyára külön, mint bármelyik jelentkezőé. A móringgal értékben egyező. Katona voltam. Ha a család megismerni óhajt, bármikor is ikenhet vagy írhat a szerkesztőségbe. Délután 5-től 9-ig ott vagyok.

A kártya másik felére odaírta még a neve elé: *Tófalusi*. S egy futó gondolatban sajnálta, hogy nem nyomatta rá a kártyája sarkára a címerét is.

Mikorra elvégezte, és föltekintett, már három komoly fiatalember várt a helyére.

- Bolondság! - mondta bosszúsán, mikor kiment. - Valami vak leány lehet.

Az utca végén még bosszúsabban rázta a fejét:

- Nem merek tükörbe nézni: szembeköpöm magamat! - A Körúton már arra gondolt, hogy visszafordul, és eltépi a levelét. De jött a villamos, hát csak legyintett, s fölragott rá.

Harmadnapra már nem is gondolt arra a furcsa ügyre. Azon forgott az elméje, hogy valami uzsorást keres. Elmondja neki: mit tud és mit szándékol? És hogy hetvenezer koronáért leköti neki holtáig minden jövedelme tizedrészét.

Beszélt is egynehány uzsorással. Az Abbázia kávéjának is elmondta az ügyét. Már felét ígérte oda holtáig való minden szerzeményének, de hát az uzsorások csak a fejüket rázták az üzletre. A kávé is elhárította:

- Kérem, ez nem az én szakmám...

A következő napokban egy püspökkel beszélt: ingyen farag neki nagyszép márványoltárt, amilyen nincs Magyarországon sehol.

Aztán ajánló levelet járt ki magának a közoktatásügyi miniszterhez, hogy talán az segíthetné lábra, ha egyébképpen nem, valami mecénást találna.

Hiába! Hiába! Még csak a gipszfiguráit és rajzait se nézték meg. A hetvenezer koronától mindenki elhült.

S közben megint érkezett Jolántól levél. Minden betűje sikoltás:

Ments meg bennünket! A fővárosban sokféle alkalmat, alkut, lehetőséget találhatsz!...

Csaba alig állt már a lábán a kálváriája járásától.

A harmadik hét szombatján egy kerekkepű, hentesforma úr lépett a szerkesztőség azon szobájába, amelyikben Csaba ötödmagával dolgozott.

- Balogh Csaba úr?...

- Én vagyok.

- Ó Péter a nevem.

Csaba nézett rá, mint aki pisztoly legyén át néz valakire. A nézett ember: zömök test, ritkásan szürke hajú, kerek fej, pirosas étkes arc, lepomádézott, széles szemöldök, nyüstbe húzott fekete bajusz. Mintha egy ötvenéves hentes öltözött volna fekete zsakettruhába, hogy jelen legyen a Magyar Mészárosok és Hentesek Országos Egyesületének központi igazgatósági ülésén.

Csaba aztán kezet nyújtott, és a szerkesztői szalonba vezette a vendégét.

- Tessék.

- Tudakozódtam ön felől is - kezdte Ó Péter, a szemét Csaba arcán és ruháján jártatva -, kereskedő vagyok: nálunk szokás, hogy információkat szerzünk, mielőtt valamely üggyel érdemileg foglalkoznánk. Ön tehát földbirtokosnak a fia. Jogot is hallgatott egy évet. Aztán Münchenben élt. Szeretője volt négy, de nem egyszerre. Házasságot nem ígért egyiknek se. A fizetése: csak éppen hogy megél. Adóssága takarékpénztárban nincs. Hazulról nem segítik pénzzel. Nem kártyás, nem iszákos. Egyszer duellált egy hölgy védelmében, akinek be se volt mutatva. Ez tetszett legjobban nekem. Ez igen szép...

- Kérem, csak a tárgyról.

- Tehát az információk így szólnak tovább: társaságban nemigen forog, csak éppen a télen járt el néhány barátjához vacsorára. A háziasszonyának nem tartozik. S tovább is így. Amint látja: érdeklődtem ön iránt. Azt is tudom, hogy az utóbbi két hétben háromszor beszélt egy püspökkel, kétszer egy miniszterrel, és négyszer Löwenstein József uzsorással, Király utca 53. Önnek tehát pénz kell.

- Pénz.

- És kész érte elvenni *akárkit* is.

Csaba pislogott.

- Akárkit?... Hát megnézhetem talán?... Nem Törökország ez...

- Tehát nem *akárkit*.

- Nem. De mivel nekem csakugyan pénz kell, ha a kisasszony ép és egészséges...

- Ép és egészséges.

- És nem nézik anyámnak?...

- Tizenkilenc éves.

- Nem vak?

- Még tán sötétben is lát.

- Nem púpos?

- Egyenes, mint a lénia.

- Nem sánta?

- Úgy jár, mint valami huszártiszt.

Csaba még mindig gyanakodva vizsgálódott az ember arcán.

- Karcsú?

- Mint a nádszál.

Csaba gondolkodva nézett maga elé. Aztán ismét Ó Péterre szemlélődött.

- És nem ijednek meg az arcától még a lovak is?...

- Szép, mint az égi angyalok.

- Az ön leánya?

- Az enyém. Kié volna másé? De nem azért mondom szépnek, hogy az én leányom.

Csaba gondolkodva pillogott maga elé.

- Beszéljünk nyíltan: botlott? Valami nagy skandalumnak az emlegetettje?

- Hohó!

- Vagy csak házi ügy?

- Most jött ki a klostromból. Kisgyermek kora óta élt a klostromban. Ott nőtt fel.

Csaba bámult.

- Hülye?

- Hülye? Gimnáziumot végzett. Igen jól maturált. Jelesen maturált.

- Hát mi a hibája? Mégis hát, mi a hibája a kisasszonynak?

- A hibája? - és most már Ó Péter pillogott - a hibája? Hát az a hibája, semmi egyéb hibája...

- Valami testi hibája! Mondja meg nyíltan. Valami kellemetlen testi hibája...

- De semmi testi hibája. Semmi egyéb hibája, csak az, hogy én vagyok az apja. Kérem, ne nézzen olyan gyanakvó szemmel reám: nem vagyok lókupec. Csupán annyi az értelme a nyilatkozatomnak, hogy özvegyember vagyok és mindig utazgató, járó-kelő: nem hordozhatom társaságokba a leányomat. Ő maga nem választott eddig. Nem volt alkalma se reá. Hát majd választok én. Mit gondol: mennyien jelentkeztek?

Csaba a fejét rázta.

- Nem érdekel.

- Gróf is van köztük. Miniszteri fogalmazó is. Ulánus kapitány is.

- Hát akkor mért éppen engem választott ön?

- Mert ön az egyetlen, akire az információim egybehangzólag úgy szólnak, hogy komoly úriember, fiatal, rendes, becsületes ember. Nyolcezer koronámba került, hogy ezt megtudjam.

A beszédje tisztának látszott. Értelmes és nyugodt minden szava, mint a gyakorlott üzletes embereké. A pomádészag, amely felőle lengedezett, éppenséggel nem volt fővárosias, de hát a fővárosban is élnek ilyen félig-urak.

- És a kedves leánya is elfogad?

- Nem tud az ügyről semmit.

Csaba gondolkodott.

- Hát akkor a házasság még messze jár. Ön azt véli, hogy udvarolgotok előbb a leányának. Bálókba, Kuglerhez, vagy fürdőre kísérgetem...

- A leányom három nap múlván a felesége lehet.

Csaba szinte mehökkent. Megint gyanakvón nézett az emberre.

- Sürgös? Mért sürgös?

- Csak a lehetőséget mondom. Én mentül előbb óhajtánám. A lányom, mondtam már, hogy semmit se tud az ügyről.

- A móríngot készpénzben adja a leányának?

- Önnék. Akár készpénzben óhajtja, akár értékpapírosokban. Az egybekelés előtt való órában a közjegyző előtt. Mégis engedje meg, hogy megkérdezem: mire fordítja? Micsoda vállalatot kezdene? Mert hát én üzletértő vagyok, ön pedig mégiscsak fiatal ember hozzám képest: tapasztalatlan ezen a téren.

Csaba habozva nézett a szoba szögletébe. Eléje terítse ennek az embernek a húga keserves ügyét? Nem, ez nem tartozik reá. Erre csak annyi tartozik, hogy férjet választ a leányának, s a közjegyző asztalára olvassa a leányának a móríngját. Aki megházasodik, szabadon rendelkezik a felesége vagyonával. Vagy elmondja egy teljesen ismeretlen borkereskedőnek még a művészete ügyét is. Mit ért ez abban?

Aztán még az se bizonyos, hogy a leányt elveheti. Lehet, hogy szép és fiatal - ámbátor minden borkereskedő a maga borát dicséri -, de az is lehet, hogy más okból olyan sürgös a házasság. Egy apa se nyitja fel a leányának a szennyes ládáját az esküvő előtt.

- Újságot alapít, ugye? - szólalt meg Ó Péter - arra nagy pénz kell. De ha vannak társak... És más fundamentum is kell.

- Csak az az egy - mosolyodott el megvetőn Csaba -, hogy az újság ne olyan legyen, mint a többi.

- „Ne legyen olyan, mint a többi.” Jó. Fundamentumnak jó. Én is járatok három újságot is. Igaz, hogy csak az első levelük más. És hogyan gondolná ön például egy jó újságnak a szerkesztését?

Csaba vállat vont.

- Hát... én az országnak csinálnám: nem Budapestnek. De bocsánatot kérek: nekem dolgom van bent. Bemutat még ma este a kedves leányának?

S fölkelt.

- Nem itt lakik - mondta Ó Péter a kalapjáért nyúlva -, de ha velem jön, holnap bemutatathatom. Mi is van ma? Szombat. Holnap vasárnap. A jövő héten házasember lehet. A polgármester szolgám nekem.

- És a kisasszony... hátha nem tetszik neki a figurám?...

Ó Péter legyintett:

- Afelől nyugodt lehet.

- De hátha mégis?

- Ó, dehogy.

- Annyira bizonyos ön, hogy nem ellenkezik? Ó Péter feljebb szegte a fejét.

- Énvelem? Az én házamban?

MÁSODIK RÉSZ

1

A kisasszony ebéd után kilopta az újságot az apja szobájából.

Az apja szeme láttára is kivihette volna, vagy leülhetett volna ott az apja szobájában a karosszékbe az íróasztal mellé, és olvashatta volna öelötte. A kisasszony azonban csak alig néhány hete szabadult ki a klostromból: még benne volt talán az érzésében, hogy meg kell gyónnia, ha újságot olvas.

Ott bizony a bejáró növendékek be-becsempészték egy-egy újságot az iskola padjaiba, s leginkább csak az első levelét az újságnak. Szombaton aztán minden leánynak a gyónásában benne volt:

- Novellát olvastam.

Ida csak kétszer gyónta. Igaz: egyszer még, hogy meghallgatta, amit egy szerelmes novelláról locsogtak. Azontúl elfordult, ha afféle kárhozatos nyomtatványt látott, s bedugta a két fülét, ha a lányok novelláról vagy éppen regényről csevegtek, pedig szinte reszketett a kíváncsiságtól. De hát azt is meggyónta:

- Bűnös kíváncsiságot éreztem egy novella iránt.

Hát most már olvashatott volna novellát, verset, regényt. Akár mindennaposan is. Tizenkilenc éves volt. A klostromban már csak úgy maradhatott volna, ha belép a szerzetbe.

Ida azonban zöld bimbócska korában se lépett volna be. Virágkorában meg már, hogy a felső osztályokba járt: Petőfit is kellett ismernie. Nem teljesen, csak szemelvényekből. De Ida szorgalmas tanuló volt, s érdeklődéssel fogadta el egy Klein Berta nevű bejárótól kölcsönképpen a teljes Petőfit.

Petőfi költeményeinek mindjárt az első megzendülése:

Szabadság, szerelem! E kettő kell nekem.

Ettől ugyan éppen nem indul apácának a már virágzó leány.

Ida szinte megrázkódott a gyönyörűségtől, mikor ez a mondat először harsogott a szívébe. Ha más mondta volna vagy írta volna, megborzadt volna a bűnös szavaktól, de hát a *Poétika* tanulókönyv, és Petőfi költeményeit ismerni kell annak, aki valamikor majd érettségi vizsgálatra készül. Aki csak szemelvényekből ismeri, nem ismerheti úgy, mint aki valamennyi versét olvasta.

Hát olvasta.

Az arca úgy égett, mintha máris ott állana az utolsó egzámen professzorai előtt: csupa szerelem és szerelem a könyv. Jaj, de hogy is tudományoskodhatnak az ilyesmiről hangosan!

Aznaptól fogva éppenséggel nem óhajtott apáca-kornétát a fejére. Esténként, mikor lefeküdt, az imádsághoz mindig hozzászóhajtotta:

- Szabadságot és szerelmet adj, Istenem, mint a kívül lakó, boldog, más nőknek.

Alig hétéves volt szegény lelke, mikor az apja betette a klastromba, és a szünetekre se vitte haza. Idának a szíve mindig hét törrel hasadozott, mikor a többiek hazamehettek. Ő egymaga sírt az iskolának azon a boldog napján.

Őneki nem szabad. Tudta is az apácáktól, hogy miért: az anyja már nem él; nőrokonuk nincs olyan, akire az apja rábízhatná, s az apját igen elfoglalja az üzlete, a borkereskedés. Borkereskedőnek sokat kell utaznia. Mikor meg otthon van, a pincében foglalatoskodik.

Nem is igen látta az apját, legfeljebb ha egyszer évenként, s leginkább júniusban. Egy kosár ürmös borral kedveskedett olyankor az apja az apácáknak, és kérte őket, hogy szívleljék meg nyáron is Idát maguk között. Mindig szép fekete kabátban jelent meg az apja, s komolyság és elfogultság látszott az arcán. A hajában egyre több a fehér, az orrán a vörös, mintha a testének minden melege oda szokott volna gyülekezni. Ida - mintha csupán távoli valakije volna az apja - csak éppen megcsókolta, ügyelve, hogy a bajusz hegye meg ne bőkje, s két-három kérdés volt minden beszédük:

- Hogy vagy? Kell-e valami? Pénzt adjak-e?

Pislogva és szinte idegenül nézett a leányára. Aztán megint nem mutatkozott esztendőn át.

Egyszer egy asszony látogatta meg Idát. Már akkor ötödikes volt, tizenöt éves. Épp uzsonnáztak, mikor az apáca a látogatóterembe szólította:

- Egy asszony vár lent - mondta -, Beretvás Istvánné.

Ida elképedt.

- Ki az?

- Azt mondja: dajkád volt.

Ida nem emlékezett a névre. A dajkáira is csak annyiban, hogy ki csontos volt, ki gömbölyű, ki Rozi, ki Mari, ki cipellős, ki mezítlásos. Mégis hát örömmel hagyta félben a kávéját, és sietett le a lépcsőn.

Egy harcsaképű, fekete fejkendőss asszony fogadta. Apró szeme örömtől pislogott.

- Ó, Iduska!

S a szája az ó-nak mosolygó kimondásában akkorára nyílt, hogy egy zsemlyét be lehetett volna rajta dobni célzó ügyesség nélkül is.

- Jaj, már meg se ismer a lelke! Hogy megnőtt! Hogy megszépült! Jaj, az a szép fekete szeme! Szakasztott tekintetes asszonyom! Isten nyugtassa szegényt, most is élne, ha beteg nem vót vóna. Rosszul mondtam a nevemet az apácának, azután eszmélkedtem rá, mikor kiment. Csak annyit kellett vóna mondanom: *Mari, a dajkája Iduskának*. Mert hiszen nem tudhatja, hogy asszony vagyok. Beretvás Pista vett el. Az első szeretőm. Cserepeslegény. Jó ember, csak ritkán részeg. De akkor se ver. Tör, zúz egy kicsit, de nem ver. Most itt cserepezünk Kelenföldön - gondótam: megnézem az én aranyos kis Iduskámat. Most mán ugye emlékezik reám?

Ida már emlékezett. Elbeszélgettek Ida anyjáról, hogy milyen jó asszony volt.

- Csak mindig szomorú - mondta Mari.

- De hát mért volt szomorú az én édes jó anyám? Én nem emlékszem rá, hogy szomorú lett volna.

Mari behunyta a szemét, s felvonta a szemöldökét.

- Pedig hát igen szomorú vót annak az élete szegénynek, Isten nyugtassa.

- De hát mért volt szomorú?

- Hát... hát... Még a konyha is ott... Annál szomorúbb konyhát nem láttam életemben - s a fejét csóválta -, itt is olyan szomorú-e a konyha?

- Hát... csendes.

- De nemcsak apácák főznek?

- Nem. Vannak másféle cselédeink is. Hát maga a konyhán is dolgozott otthon?

- Dolgoztam én, lelkem, mindent, kisasszonykám. Ma is ott vónék tán, de hát az úr miatt...

Pillogott. Félbehagyta a szót. Megint csak az emlékezésekre tértek át, hogyhát emlékszik-e Iduska arra... meg arra?...

Ida bizony nemigen emlékezett. A házuk is már csak úgy képlett előtte, mint valami régi álom. Tágas, nagy ház. Ők az emeleten laktak. Az egyik szobában rézág, fehér márványmosdó és egy nagy tükör, amelyben lábig látszik az előtte álló. De különösen a sublót maradt az eszében. Testes körtefa sublót. A tetején üveg alatt nagy, szép régi óra: alabástrom oszlopai között fehér szakállú csuklyásbarát áll, arasznyi nagyságú, fogja az aranyfonálból font kötelet. Minden óraverésben harangoz. Olyankor az óra számlapja fölött Mária gyönyörű képe jelenik meg, a kisdéd Jézus a karján. A barát buzgó hajladozással harangozza az ávét.

Egy zongorára is emlékezett, noha ő akkoriban csak bújócska játszásra való bútornak gondolta. A hosszan lelógó, zöld plüsszerű rajta alkalmasan takarta a búvóhelyet. Micsoda ünnep volt, mikor Bodokyné ott ült náluk, és a Pista fiú is vele. A két mama csevegett, ők meg ketten ott elevenkedtek a zongora körül. Egyszer más asszony is jött velük, s egy leánykát hozott magával. Akkor még vidámabban játszottak. Elváláskor az asszonyok megcsókolták egymást, s a leányka is Idát. Ida akkor Pistát is. Az asszonyok nevelték:

- No lám! Kap a legényen.

Ida igen elvörösödött. Mindig szégyenkezett, ha azt mondták, *nem illik*.

S még egy gyermek volt, akire abból a korából emlékezett: egy nálánál két évvel is fiatalabb leányka, a könyvelőjüknek a leánykája. Az a könyvelőjük ott lakott az udvarukban. *Bogár*nak hívták, de rác volt, s tán *Bogdanovics* eredetileg. Akkor vált Bogárrá, mikor az ő napja, magyarosította a nevét *Alt*-ból *Ó*-ra. Sváb eredet volt az apja, bácskai sváb. Hát annak a Bogárnak a leánykája mindig künn játszadozott az udvaron. Eleven, kis kékszemű leány, és kerek pofikája piros, mint a rózsza. Ida szinte mindennaposan lefutott hozzá valami nyalánsággal.

- Ellácska, Ellácska! Hol vagy?

És csókolgatta, kacagott a beszédein.

Mikor Ella még csak lábrakelő kisdéd volt, örömtől repesett, valahányszor Idát meglátta:

- Kisanyukám.

Ida gyakran gondolt arra a leánykára is. De persze többet a fiúra. S különösen, mikor szünet közeledésén örültek a növendékek. Ha ő is hazamehetne, találkozna Pistával...

Mikor már a felső osztályokba járt, gyakran gondolt arra, hogy Pista is megnőtt: most már szép fiatalember lehet. S egyszer csak arra gondolt, hogy az ő férje az a Pista lesz. Először csak *talán* volt a gondolata, később már *bizonyosan*.

- Mikor jöttek el hazulról, Mari?
 - Mindenszentek után való kedden, lelkem kisasszonykám.
 - Mondja: ott laknak-e még Bogárék?
 - Dehogyan, kisasszonykám. Van annak tíz éve is, hogy...
 - Azt tudom apámtól. Valami rendetlenség miatt tette ki. Kárt okozott az üzletnek - már nem tudom. De hogy ott maradtak-e a városban, vagy hogy elköltöztek?
 - Egnéhány évig még ott lógadoztak. Petrovicsnál vállalt hivatalt Bogár úr. De a télen ők is felköltözködtek Pestre. Találkoztam velük már hatszor is. Bizony nincs olyan jó soruk, mint...
 - Találkozott? Él még a kis Ella?
 - Hogyne élne! Hiszen éppen övele találkozok legtöbbször. Ott laknak valahol ők is Kelenföldön, vagy hogy a Lágymányoson. De nem kis Ella az mán: olyan szépen serdül... Csak bizony látszik rajta is, hogy vékonyan füstöl náluk a konyha.
 - Jaj, édes-aranyos Marim, mondja meg neki, hogy látogasson meg. Akármelyik vasárnap jöhet. Délután három és négy között.
 - Megmondom, kisasszonyom, meg.
- Ida pillogott. Aztán mégis csak kimondta a kérdést:
- Hát Bodokyékről tud-e valamit?
 - Bodokyékrul? Ki is az a Bodoky? Tudom mán: Bodokyné tekintetes asszonyom, aki odajárt hozzánk. Olyan tokás, szöke, nevetős, két gyűrű az ujján, egyik pirosköves, mint a piros bor. Vót egy citromszín-selyem, szép nagykendője...
 - És egy kisfia is...
 - Az, egy kisfia, Pista. Hogyne tudnám. Kenderhajú gyerek. Mindig kisasszonyommal játszott. Emlékszik-e: egyszer lerántottak három csészét, ahogy maga belekapott az asztalterítőbe.
 - Hát azok hogy vannak?
 - Nem tudok róluk semmit, kisasszonykám-lelkem. Mert hogy én aztán az adópénztáros úrhó szegődtem, nem jártam az utcájuk felé. A piacra meg maga az asszonyom járt. Én addig takarítottam. Ott mán nem vót olyan jó a sorom, mint maguknál. Igen komisz vót a naccsága: még az ételt se adta ki.
- Ida elgondolkodva nézett az asszony szélesre dolgozott kezére, aztán elkomolyodott:
- Mondja, Mari: mért nem mehetek én soha haza? Minden társam hazamehet az ünnepi szünetekre, csak én nem.
- Mari zavarodottan pislogott:
- Ó, lelkem... hát hogyan?...
 - Ahogy a többi. Mindenkit hazavisznek.
 - Ó, lelkem... de hogyan is lehetne? Iszen minden hónapban más asszony van a háznál.
- S elmosolyodva rázta a fejét:
- A tekintetes úr igen jókedvű ember.

Ida nem értette ezt. A gazdasszonyt gondolta, hogy váltogatja az apja - ha az iskoláit teljesen elvégzi, ő fogja majd a gazdasszonyt, ő rendelkezik a házban. Csak azon a szón csodálkozott, hogy az apja jókedvű.

Mondta is:

- Jókedvű? Itt olyan komoly...

- Meghíszem azt - vont a nyakán mosolyogva a dajka -, vannak ott olyan dombérozások... De mondja, kisasszonykám lelkem: az imént tetszett említeni, hogy itt az apácáknál magamfajta asszonyok is szógálnak a konyhán: nem lehetne-e, hogy engem is...

- Mi az a *dombérozás*?

- Dombérozás? Hát devernázás, lelkem kisasszonykám, ahogy az urak szoktak. (Pislogott, elkomolyodott.) Mert tetszik tudni: nagy jó vóna az nekünk, ha én is kereshetnék. Esténként hazajárnék innen. Vihetnék magammal néha egy-egy kis maradék kenyeret, tán még pecsenyécskét is...

Az ajtó nyílt: az ügyelő apáca fehér kornétás arca kukkant be.

- Az óra eltelt, Ida.

Ida elmondta mindjárt a dajkája óhajtását, de az apáca csak a fejét rázta rá:

- Mindennap jönnek efféle kérelemmel: megvannak nekünk a magunk régi belső cselédei.

Ida sokáig töprengett a *dombérozás* és *devernázás* értelmén. Szótárban is kereste, de nem találta. Aztán el is feledte. Csak az a bizonyosság maradt meg előtte, hogy ő lesz majd az asszony a házukban: ő rendelkezik, s akkor majd körmére néz ő a cselédségnek, nem lesz annyi változkodás.

De hát mire való az néki, hogy elvégezze előbb a gimnáziumnak mind a nyolc osztályát?

A következő vasárnapon megint a látogatóterembe szólították Idát.

- Valami leány keresi magát - mondta az apáca -, a szülővárosából való.

Ida mindjárt tudta, hogy Ella a látogató. Bogár Ella. *Kisanyám*. A pirospozsgás, édes nevetésű anyyalka.

Szinte szárnyon repült le a lépcsőn. Az arca kipirult. Előre mosolygott, és már előre rebegdélte.

- Ellácskám, kisleánykám!...

Az első emeleten azonban az igazgatói szobának az ajtaja nyílt kifelé. A kornétának alig néhány ujjnyi csücske fehérlett még elő, a sötétkék szoknyának is csak alig a széle. Ida mégis azonnal tudta, hogy Mária testvér, az igazgató asszony.

A futása egyszerre rendes, komoly járássá lassult. Az arcáról mintha téli szél fújta volna le a mosolygást és a pirosságot.

Mert a főasszony előtt, jaj, dehogyis ugrálhatott láb, és lebeghetett vígan a szoknya. A főasszony ugyan nem dorgál, se nem büntet, de a főasszonynak grófné volt az édesanyja, igazi grófné, parfümös skatulyában született, kékvérű grófné, s a grófnék igen polgári neveltségnek ítélik az ugrándozást. A grófnék nem szólnak, csak elnyitják a szemüket. A főasszony szemében benne van minden grófnének a szeme. Jaj: a föld alá süllyedne, akire így ránéz.

Ha Mária testvérnek csak szíjgyártó lett volna az apja, és csak szimpla szíjgyártóné az anyja, a növendékek csak egy közönséges vén apácának látnák. De grófné leánya...

Ahogy ő jár, ahogy ő bókol, ahogy ő prüsszent, minden apáca és minden leánynövendék úgy jár és úgy bókol és úgy prüsszent. De különösen ahogy néz: aranykeretű, hideg okuláróján át... Mintha a szeme is üvegből volna: néz úgy, hogy nem is pillant. Mint ahogy a múzeumi baglyok néznek. A legfincázóbb természetű lányok is, ha valamit sértőnek érznek, egyszerre úgy néznek, elnyílt szemmel, pillantástalan nézéssel, hogy rezeg belé a szemük bogara. De általában akármilyen cselekedet vagy mozdulat kétséges a klastromi leányban, egyetlen gondolata: hogyan cselekedne a főasszony? Vagyis hát a grófné. Ahogy a sifonérban egy kis szagos szappannak minden ing magába veszi az illatát, a növendékek is úgy szívták magukba ott egy kis arisztokratikus levegőt. Aki nem úgy lép, nem úgy fordul, nem úgy mosolyog, nem úgy köhint, nem úgy fogja a zsebkendőjét, nem úgy beszél és nem úgy hallgat, mint Mária testvér, az olyan leány *közönséges*.

- Te közönséges...

Ida hát egyszerre meglassult, mintha láthatatlan kezek ragadták volna meg a bokáját. A dereka katonásan megegyenesült. Az arca méltóságosra komolyodott.

Feje mély meghajtásával köszönt a főasszonynak.

- Laudetur...

- In aeternum...

S úgy meghajolva várta meg, míg a főasszony elsuhog előtte.

A vendégszoba közepén egy tizenhárom éves forma, fiúsarcú leány állt és nézett a megnyíló ajtóra. Szegényes fehér blúz rajta, és olcsó, fakó, lila-szín szoknya. A fején bazári szalmakalap, kisujjnyi kopott bársonyszalag rajta. A kezében is bazári fehér napernyő. A homlokát a hajának szinte merev nyirata ékteleníti, az is olyan piaci-polgári sárgás, agyag-szín haj, mintha az is valami olcsó helyről került volna ki. A cipője gombos cipő, de látszik, hogy nem az ő lábára vették: a lába-szárától eltágult a széle.

Teljesen idegen, hideg, bámész arc! Annyira idegen, hogy Ida beljebb is tekint a terembe. De nincs ott senki más.

Hát csak ráfagyott a szeme.

De az idegen leányon is látszott, hogy Idát nem ismeri meg. Csak nézett, mint az ijedt hal - a szeme is olyan kékszürke -, nézett csodálkozva és várakozón.

- Bogár Ella? - szólalt meg végre Ida tétován - Bogár Eleonóra...

- Én vagyok, kisasszony - felelt a leány. S bókolta kissé.

Fakó, sovány arcán reménykedő mosolygás jelent meg. A *kisasszony* szó kellemetlenül érintette Idát. Hát már nem *kisanyukám*...

Nézett, mint a grófi-szemű Mária testvér szokott, elhidegült szemmel, pillantástalanul.

- Örülök, hogy látom - rebegte végre -, üljön le, Ella. Örülök... Igen kicsi volt még akkor... Nem is emlékezik rám talán...

A leány szeme vizsgálódva járt Ida arcán. Látszott rajta, hogy nem emlékezik.

- Valami keveset - mosolygott tétován, alázatosan -, igen kicsi voltam még...

- Akkor egy szavamra se emlékszik?

- Nem tudom...

- Hogy hogyan szólított engem...

- Bizony...

S felvonta a bal vállát.

Ida akkor a kezére pillantott a leánynak: vörös kéz, fekete szélű, keskeny körmök. Az arca még inkább elméltóságosodott.

- Akkor hát arra se emlékezik, hogy én hogyan szólítottam?

- Bizony nemigen...

- De hát mégis mire emlékezik abból az időből, mikor nálunk lakott? Mikor még kicsi volt?

A leány elmosolyodott.

- Sok mindenre. Egy piros ruhámra, mikor rám adták. Vélttem, hogy repülök benne, úgy örültem rajta. Egy kis macskára, ahogy pofozgatta a bábumat. Két bábumra emlékszem. Mind a kettőnek a feje porcelánból való, s mind a kettő eltört, és sírtam...

- És másra nem emlékezik? A leány elgondolkodott.

- Egy lépcsőre: leestem róla. Akkor tört el a bábum is. Egy tükörre a díványunk felett...

- Hát még?

- Keresztanyám egyszer tízfillérest adott. Szép új pénzt. Lenyeltem. Azon is sírtam.

- Játosztársaira nem emlékezik?

- Két leányra. Egyik különös, csipogó beszédű. Együtt jártunk haza a dedóból.

- És a másik?

- Az is az utcánkban lakott. Rövidre nyírt hajú leány. Orra igen kicsi. Mindig piros almát harapdált az iskolában, s olyankor az orra is ellapult.

- Előbbi korból való játosztársaira nem emlékszik? - A leány gondolkodott.

- Egy fiúra emlékszem, hogy labdáztam vele. Nem... ez későbbi. Boltosnak a fia volt. Cukrot hozott ki nekem, árpacukrot...

- Hát semmi más fiúra nem emlékszik?

- Abból a korból csak arra a két dedóbeli leányra. - Ida elgondolkodva nézett rá.

- Magának jó - sóhajtott azután.

Arra gondolt, hogy Ella künn járhat-kelhet szabadon. Ella csodálkozóan nézett. Várta, hogy Ida megmagyarázza: miért jó öneki? Végre is a fiatalságára vélte, hogy Ida is szeretne még gyermek lenni. Tizenöt éves volt akkor Ida. Hallgatva nézték egymást.

Aztán Ella szólalt meg: - Maga olyan szép...

Idán mintha villanyáram futott volna végig. Sose mondta még neki senki, hogy szép. Csak az iskolában, hogy egyszer egymás szeméről beszélgettek, az ő szemét is a szépek közé sorolták.

Mikor elvált Ellától, egyenesen a mosdószobába sietett, és érdeklődéssel szemlélgette magát a tükörben.

Hát bizony ha még másvalaki is állt volna mögötte, olyan valaki, aki a formákat és színeket értő szemmel vizsgálja, azt mondta volna neki:

- Bizony nem szép maga, Idácska, nem szép. Csak épp hogy orra, szeme rendes. De az arca színe még nem virági. A szemében még nincsenek sugarak. A termete még csak mint valami nyurga fiúé. A szája meg éppen nagyocska is. Az a kese leány csak azt látta, hogy a maga ruhája tiszta és rendes, s az arcára és a kezére bőven jut a mosdószappanból.

De hát az a másvalaki nem állt Ida mögött, s Ida elégedett szemmel nézegette magát a tükörben.

A következő vasárnapon megint szólították Idát:

- Vendéged van - mondta egy leánytársa -, eredj.

Ida megrezzent. Egy évben egyszer ha történt, hogy a vendégterembe szólították. S akkor is csak júniusban, az apja. De hol van még június?

- Apám?

- Nem tudom: egy úr meg egy leány.

Ida dobogó szívvel sietett le. El nem vélhette: kivel jöhetett az apja?

A teremben akkor többen is voltak, leginkább mamák, noha már öt óra felé járt az idő.

Ida egy tekintettel látta, hogy az apja nincs köztük, de egyben megismerte Ellát. A lila-szín szoknya és fehér blúz volt megint rajta, s a bársonyszalagos bazári szalmakalap. De a cipője már lábára illő, fűzős fekete.

A leány már bizalmas ismerősként mosolygott reá. Fölkelt a székről, és Ida elé lépett. Várta, hogy Ida kezét nyújt neki, amit Ida meg is cselekedett.

Egy tapló-szín hajú és szakállú úrféle is fölkelt, és bókolt Idának. Teljesen ismeretlen úr fekete, kopott kabátban. A szeme apró, orra vékony, ösztövért test. Barátságosan mosolygott Idára, s mosolygásában sárga és csorba fogait is előmutatta. Bizony kellemetlen képű ember.

- Nem ismer, ugye, Idácska?

Ella folytatta a szót: - Apám.

Ida már vélte is. Volt valami hasonlóság a kettőn, noha az apa szeme fekete volt, s az orra vékony és hegyes, de a két arc mégis egyezett valamiképpen. A ruhájuk szaga is mind a kettőé olyan, mint a penészes mogyoróé.

- Tessék - intett a székre Ida komolyan. (Mint ahogy Mária testvér szokott az igazgatói irodában.)

És maga is fogott egy széket: velük szemben ült le. Az volt az érzése, hogy Ella dicsekedett otthon, s az apa hálából látogatja meg, hogy nem volt kevély a leánya iránt.

Az apa csakugyan azon kezdte, hogy köszönte Idának a szíves érdeklődést a leánya iránt.

- Ez bátorít rá - mondta tiszteletesen -, hogy a kisasszony jóságát magam is megkeressem. A leányom most tizennégy éves, és szeretném iskoláztatni. Már két éve, hogy végezte az első polgárit, de éppen akkor hely nélkül voltam, és három hónapig csak épp hogy a madaraim tartottak el. Tudja talán, hogy mellékesen madártenyésztéssel foglalkozok. Emlékszik talán, hogy kedves ura-atyja épp ezért dobott ki...

- Nem, nem tudom - hőkölt el Ida.

- Nem tudja?

- Gyermekkorom óta nem voltam otthon.

- Gyermekkorától?

- Anyám halála óta.

- De hiszen ez még azelőtt történt. Hát az úgy volt, hogy az irodába is bevittem egy rigót. Azt csak tudja talán, hogy könyvelő voltam ott?

- Azt tudom.

- Hát bevittem egy rigót. Gondoltam: örömet szerzek vele édes ura-atyjának. A rigó úgy fújta a Rákóczi indulóját, hogy aki csak arra ment, megállt, és hallgatta. Alt úrnak tetszett is a rigó, s különösen tetszett, hogy csoportok álltak sokszor az üzlet előtt. Hallgatták a rigót. És hát persze az üzlet címtáblájára is fordult a figyelem:

Ó PÉTER BORNAGYKERESKEDŐ

Mondja is aztán egyszer:

- Hallja, Bogár, énnálam a hadsereg is rendel, és csupa osztrák tiszt jár ide: nem taníthatná-e meg ezt a rigót a Gotterhaltéra?

- Igen szívesen - feleltem -, de kell rá vagy három hónap. Még akkor csak kicsiben foglalkoztam rigókkal: alighogy öt volt. Együtt tanítottam őket. Többnyire mészárosok vették. Ötven-hatvan koronát is fizettek egyért. Visszavittem a rigót, és egy fia-rigót fogtam iskolázásra. Külön szobába vittem, és furulyáztam neki a Gotterhaltét. Fájt a szívemnek, hogy olyan nótát kell tanítanom, de hát ha az üzlet kívánja, meg kell tennem. Avval könnyítettem aztán a lelkemen, hogy egy másik rigót meg a kamarában a *Jaj, be huncut* nótára tanítottam. Három hónap múlva úgy fújta a rigó a Gotterhaltét, mintha csak Bécsben tojták volna. Alt úr igen örült neki - már én csak Alt úrnak szólítottam -, mert mikor hozzákerültem, még akkor Alt volt a neve: megszoktam, és hát a régi vevők is csak Alt úrnak szólították az üzletben. Hát igen örült. Vagy két nap hallgat rigó. Harmadnap rákezd szépen a közepén. Alt úr csak benyúl a zsebébe, kivesz egy szép ötvenkoronást. De még egy palack ürmöst is adott, hogy igyam meg estére. Mi történik azonban? Bejön délután két katonatiszt az irodába. Bort rendelnek ötven hektót. A rigó akkor is fújja a Gotterhaltét, hol elöl, hol hátul, ahogy szokta, de gyönyörűen. A két tiszt csak bámul. Kérdik Alt urat, hogy nem adná-e el a rigót. A tiszt ebédlőbe tennék. Abban a pillanatban megszólal az átkozott rigó: örült erővel füttyüli: *Jaj, be huncut...*

Bogár Vince fájdalmasan sóhajtott.

- Ma sem értem, hogy az a rigó hogy fújhatta azt a nótát?! És miért éppen akkor? Hogyan és mikor tanulta? Lehet, hogy áthallatszott hozzá a kamrából a másik rigónak a szava, a hazafiasé. A rigók különösen szeretik azt a nótát, meg azt, hogy *Hármát tojott a fürjecske...* Semmit se tanulnak könnyebben. De hát hiába: a kár megvolt. A tiszték kijelentették, hogy a rendelés meg nem történne tekintendő, s hideg köszöntéssel távoztak. Nekem is távoznom kellett. Még aznap ki kellett hurcolkodnom a házból. Ki is tekertem annak a disznó rigónak a nyakát! De hát már hiába! Alt úr engesztelhetetlen volt. Majdhogynem puskát sütött rám. Hát hiába... hiába... Azóta csak tengődök, mint Toldi lova a szecskán. Most a gázgyárban írkokoskodok. De hát mi pénz itt havi százötven korona? Ha a madaraim nem volnának...

Ismét sóhajtott. Aztán megrázta a fejét, mintha ki akarná rázni belőle a kedvetlen emlékeket.

- Hát, kérem, édes jó kisasszonyom, az volna az én alázatos instanciám, hogy ajánlaná be ide a leányomat. Az ilyen egyházi intézetekben sokan élnek Krisztus kenyerén. Magának bizonyosan van itt szava. Ha a leányom elvégezhetne csak négy gimnázimnot is, utána a kereskedelmibe járatnám: ő is kereshetne szépen. És én akkor teljesen fölvirágoztathatnám a

madarakadémiámat. Boltot nyitnék itt valahol a belsővárosban. Bizonyára találnék társat is, aki pénzzel társulna velem. Mert most bizony csak nyomorgunk.

Leves és tészta az ebéd, főtt krumpli a vacsora. Egyik nap főtt krumpli, másik nap sült krumpli, néha kása. Százötven korona: nyomorúság.

Ida sajnálkozó szemmel hallgatott. Tudta, hogy a szerzet igen takarékos. Ingyenes helye csupán négy leánynak van bent. Kettő apáca-rokon, egy meg a gyóntató atya néniének az unokája; egyet meg, egy Fazekas Borbála nevűt egy püspök ajánlására vettek be, mert tanító özvegyének a leánya. Hát nincs több. S ha volna is, akkor is hát hogyan kérje azt a méltóságos főasszonyt?

- Nem tudom, lehet-e? - rebegte végre - mindent megpróbálok még ma, vagy ezekben a napokban.

- És értesít engem - kérlelte megfényleő szemmel az apa -, hogy beszélhetek-e személyesen is az igazgató asszony önagyságával.

- „Méltóságával” - korrigálta szinte ijedten Ida -, mert grófi családból való.

- Hát „méltóságával”, öméltóságával. Hozok öméltóságának olyan tudós rigót, amilyen még a római pápának se fűtyült. A Komáromi-indulót fűtyüli elejétől végig. Már kétszáz koronát ígért érte egy borbély. Hogyisne: két évig iskoláztam... A leányom is annyit fűtyült neki, Ella művészien fűtyül. Fűtyülj csak egy nótát úgy rigósan.

Már akkor mind elmentek a szülők. Ida is aggodalommal pillantott az órára. A mutató ötön állt. Uzsonnára csengettek. Az ajtónálló apáca benyitott.

- Mennünk kell - rettent meg Ella.

Ida megkönnyebbülten kelt föl a székről.

- A rigó - mondta - nem szükséges. Világi nótákat itt nem hallgatnak még rigótól se.

- Hát akkor egyházi éneket - készségeskedett a madár-tanár, azt, hogy: *Mennyből az angyal...* Nagyszerű gondolat! *Mennyből az angyal*. Trillázva...

S boldogan búcsúzott.

Ida sokat töprengett: hogyan teljesítse Bogárék óhaját? Arra nem volt bátorsága, hogy maga beszéljen az igazgatóasszonnyal, egy Margit nevű apácát kérdezett csak meg - a legfiatalabb apácát, akinek az előbbi héten tíz cserép virágnak a templomba elhelyezésében segített -, hogy mit gondol: lehetséges volna-e?

Az apáca a fejét rázta rá:

- Ha akarná se engedhetné meg az igazgató-testvér: nincs hely.

- De egy értékes rigót adna az apa: szent éneket éneklő rigót.

Az apáca elszörnyedt.

- Ezt meggyónja, Ida! Szent ének rigófűtőre!... rigótáncra!... Gondolatnak is egetrázó vétek!

S keresztet vetett.

Ida nyugtalanul várta a vasárnapot. Ella azonban nagy csodálkozására nem jelentkezett.

Csak a harmadik vasárnapon állított be. Új blúz rajta, fehér selyembatiszt; új szoknya, fekete. A kalapja is új, cipője is új félcipő, sárga. Az arca telt és rózsaszínben játszó. Mintha valami finomító masinából került volna elő.

- Csak köszönni jöttem - mosolygott boldogan -, az iskolázás gondolatát már félretettük. Rigót vittem egy cukrászhoz. Ötven koronát kértem érte. Közben látom, hogy két leány szolgál ott: kértem, hogy nem alkalmazhatna-e engem is? Alkalmazott. Azóta csupa nyalánságon élek. Fizetésem is van. Most még csak tíz korona hetenként. Később több. Ha megtanulom a mesterséget, magunk nyitunk majd cukrászboltot. Apa igen örül a szerencsémnek.

Csevegett, mint a madár. S közben hol a cipőjére gyönyörködött, hol a kezét nézegette. Már le voltak nyírva a körmei.

- Fiatalemberek is járnak a boltba; színésznövendékek. Igen kedves fiúk. Olyanokat mondanak...

S hunyorított, nevetett.

- A rigó igen tetszik. A Rippet tudja: *Ó, drága nőcském...* Egyszer a tanárjuk is bejött. Újházy. Tudja, kicsoda Újházy? Nem? Híres, nagy színész. Krémeslepényt rendelt. Szerette volna hallani a rigót, de akkor éppen kedvetlen volt a rigó. Hát odaállok, és rákezdem, hogy kedvre kapjon.

S Ella füttyre csücsörítette az ajkát. A rigófüttynek tökéletes utánzása hallatszott a szájából.

Ida ijedten tekintett az ajtóra.

- Jaj, hallgasson el! Hogyan csinálja?

Ella mutatta, hogy a nyelve hegyét összehajlítja, odaveregeti a szája-padlásához.

A következő szombaton benne volt Ida gyónásában:

- Füttyültem...

2

- Az utolsó karácsonyest a klostromban! - gondolta Ida, mikor már nyolcadikos volt.

Azon az estén a bent maradt néhány árva növendék is ott vacsorázott az apácák asztalánál. Huszonkilenc teríték összesen. A növendékek leverten ültek az apácák között. Az asztal közepén kétméteres karácsonyfa, s a karácsonyfán szép aranyozott, égszínké, lapos dobozkák, de mind más és más. A főasszony ajándéka. Kugler-cukorkák vannak a dobozban, s imádságos könyvbe való, remek kis szentkép. A főasszony a világ legszebb efféle újdonságait hozatja meg az örömmek erre az estéjére. A dobozkákon szám van: vacsora után sorsolás útján jut mindenkinek egy doboz.

Idát Ottilia máter, a francia apáca, ültette maga mellé, mert a legutóbbi órán Ida németesen ejtette a relief szót, s az apáca a haragja hirtelen lobbanatában a nap (az aznap) szégyenének nevezte Idát.

- Egy kitűnő tanuló, akinek *relif a röljef!*... Hát akkor mit várjak a többitől?!

Hirtelen haragú stájer nő volt az az apáca, bár az iskola termén kívül olyan, mint valami alvajáró. Ida sírt. Az apáca ugyan szólt neki, hogy ne vegye annyira szívére, de hiába: Ida szívében vérző tövis maradt. Hát az apáca azon az estén maga mellé vonta, és *kedves Idámnak* szólított. Jobbja felől meg egy nyugalmazott, vízkóros agg apáca ült. Az semmit nem beszélt, csak sóhajtott egyet-egyet.

Már vacsora közben is élénk volt a csevegés. Az asztalon két borospalack is ragyogott. Aranyozott szegélyű vignetta rajtuk: *Legfinomabb karlócai ürmös Ó Péter pincéiből*. Azon az egy estén minden apáca részesült egy pohárkával a rubin színű, édes italból. Bizony csak egy porcelán-pohárkával, vagyis tojástartóval, mert likőrös vagy konyakos pohárkák nincsenek a női klastromok pohárszékében. A leányoknak is töltöttek persze az ürmösből. Kedvvel nyalintgatták, csemcségtették, dicsérték.

- Mennyei!...

Ida boldogan hallgatta.

És persze minden növendéknek a szeme a főasszony kezén járt: hogyan vesz a tálból? Hogyan kanalaz? Hogyan aprít? Hogyan villáz? Megcsodálták a keze fehérségét is, noha a keze nagyobb volt, mint sok vele egytermetű, közönséges apácáé. Véltek azonban, hogy finomabb szabású.

És titkon csodálkozva szemlélgették az arcát is, mint ahogy az iskolateremben is mindig szemlélték, hogy milyen az arisztokratikus arc. Leánynak persze hiába magyarázná akár minden tudósa az Akadémiának, hogy arisztokratikus arc nincs a világon. Mihelyt valakiről tudják, hogy gróf, vagy grófi nő, az arisztokratikus vonásokat rögtön megtalálják rajta, és titkos áhítattal bámulják.

De különösen csodálkoztak azon, hogy gyakorta elmosolyodott. Soha nem látta az ő mosolygását senki máskor. Nemcsak hogy komoly, szinte márványos volt az arca, de még valami szenvedő vonás is borongott az ajkával szomszédos, két mély ráncban. Csak az apácák tudták, hogy közönséges polgári fogfájás az az arisztokratikus, bús vonás. A fogorvos bejárt a klastromba, de a főnökasszony irtózott a szerszámaiktól.

Akkor este hát látták a növendékek: milyen az előkelő mosolygás. (A tükrök holnap csupa mosolygást próbálnak.)

Vacsora után kisorsolták a karácsonyi dobozkákat. Mindenki vont egy számot a karácsonyfa lábánál, asztalkendő alól. A növendékek is. Aztán Margit, a legfiatalabb apáca, rendre aggatta le a dobozkákat, s kezdte:

- 1! Kinél van az 1?

A boldog nyerők sorra jelentkeztek, s mindjárt nézték is a képet: melyiké, milyen?

Az apáca a kis dobozokat váltogatva szedte a nagyokkal. Idának a száma 29 volt. Mikor már a huszonharmadik dobozt akasztotta le az apáca, úgy rémlett neki, mintha csak öt dobozt látna még a fán: három nagyot és két kicsit.

- 24! - kiáltotta Margit apáca.

A vízkóros agg sóhajtván nyújtotta a számát.

Ida már bizonyosnak látta, hogy csak négy a doboz, tehát egyvalakinek nem jut. A szíve elszorult.

- 25! Kinél van?

A főasszonynál volt.

Ida fölkel, és körülkerült az asztalon, hogy még jobban lássa: csakugyan hiányzik-e egy? Lehetett már, mert hogy egymás szentképét szemlélgették a nyertesek, egy kis bomlás keletkezett. A nyereményben a leányok a szerencséjüket érezgették. S nemcsak az aznapi szerencséjüket, hanem mintha mutatvány volna az életük végéig kiterjedő szerencséjükből. Karácsonykor az Ég érintkezik a Földdel.

Ida színefakultan ült vissza a helyére.

- 28! Az utolsó.

Abban a percben megszólalt az ebédlő harmóniumja. Hortenzia máter, a zeneprofesszor apáca kezdte rá nagyvígán:

*Serkenjete fel pásztorok!
Boldog örömhírt hallotok.*

Ragyogó szemmel énekelték valamennyien.

Csak Ida nem. Még el se végezték az első strófát, fölkelt, és kitámolygott az ajtón.

Nemigen ügyeltek rá. Akik rátekintettek is: látták, hogy sápadt. Nők könnyen sápadnak, könnyen betegszenek, könnyen gyógyulnak.

Idának reggel vörös volt a szeme, s a párnája is nedves.

- Mi bajod? Mért sírtál annyira? - faggatták a leánytársai.

- Magának valami baja van, Idám - tudakolódott Margit apáca is testvériesen -, elhívassuk az orvost?

- Ó, dehogy - rettent meg Ida -, semmi bajom, csak rosszul aludtam.

Végre egy leánytársának - aki szintén sírdogált akkor, mert egy számmal bővebb új cipőt küldtek neki karácsonyra a szülei - elpanaszolta az ügyét.

- Képzeld csak hát, én meg hogy jártam...

A cipő szerencsétlenülje azonnal megvigasztalódott, s mindjárt továbbadta Ida keservét. Az apácák is még azon órában megtudták. Nagy vizsgálat indult, hogy hogyan vesztetett el egy doboz? Mindjárt elő is bizonyult, hogy egy asszonycesléd, a konyhának egy világi cselédje cipelte fel a karácsonyfát: az vetett a kötényébe titkon egy skatulyát a sokból, persze a nagyobbféléből. Tagadta esküvel, átokkal, de hát más nem fordult meg az ebédlőben. Végre is sírva könyörgött, hogy bocsássonak meg neki: leánykája van otthon...

Idának a kárát persze pótolták, háromszorosan is pótolták. Ottilia máter is nekiadta az övét, a vízkóros máter is. És simogatták, sajnálgatták. De hát...

Ida azon éjjel tíz évet komolyodott.

3

Elvégezte hát lassankint a gimnáziumnak mind a nyolc osztályát.

Az érettségi bizonyítványában csaknem annyi volt a *jeles*, amennyi ürmös-szállítmány érkezett a klastromba. De ürmös nélkül is bizonyára csakúgy lett volna. Egy *jó* éktelenkedett csupán a bizonyítványban: a latin nyelvből. Nem fájt neki. Más lánynak se volt a latinból jelese. Más iskolában se. Mondták is, hogy mióta világ a világ, és a női gimnázium is gimnázium, soha még nő nem dicsekedhetett, hogy jelese van a latinból. Nem is csoda: latinul csak a Vatikánban beszélnek, s ott sem a nők.

Boldog bizonyossággal várta utána a tedeumot.

- Szabadság, szerelem!

Be-befordult a hálószobába, s érdeklődéssel szemlélte magát a nagytükörben.

Teljesen kifejtett virág volt. Termetre csak közepes, de mégis nyúlánk, mint a méltóságos liliom termete. Arca kissé komolykás arc, mintha mindig templomban járna, állna, ülne, s klastromi színű persze, mint az oltár virágai, szemöldöke kissé magasas, és a szeme már sugaras - távolacskán fekete, közélről szürke, nagyocská, nyugodt szem. Csak épp hogy az ajkai valamivel férfiasabbak, mint amilyet leányok szabnának maguknak, ha ők maguk rajzolhatnák a Teremtő elé, hogy milyet óhajtanak. Csupán a finomsága volt nőies az ajkának, az a vonalka, amely a két ajak közé, széphajlású íjként rajzolódik.

S ruhákon és frizurákon kerengett a fantáziája. Bálba is jár majd télen, de bizonyára előbb is nyári vigadalmakra. Fiatalemberekre szabad a tekintet. Udvarlásokat is elfogadhat már ezentúl. De csak ahhoz megy majd feleségül, aki szíve szerint való. Csakis derék és komoly emberhez, aki már érett gondolkodású; fekete bajszerű, és tán szakállt is visel - de nem hosszút; és szorgalmas, becsületes, zenét is kedvelő; és aki őt akkor is elvenné, ha móríngja nem volna. Hát csak ilyenhez!

Ezt erősen megfogadta.

„A szerelem mindent pótol - forgatta elméjében Petőfinek egy versét -, a szerelmet nem pótolja semmi.”

S nem is kételkedett a jövődjén: tudta, hogy az apja nem szegény ember. Módos lányok könnyen megválaszthatják: ki a legméltóbb a kezükre.

A tedeumon már ott ültek a szülők is. De ő hiába kandikált le a sokaságra, nem látta az apja szürke, gömbölyű, nagy fejét. Még csak levelet sem írt az apja, hogy örül a jeles bizonyítványnak. De hát az nemigen szomorította: az apák nehezen mozdulnak levélírással - tudta a leánytársaitól. Csak az anyák írnak szorgalmasan, meg a leánytestvérek. Ő soha, de soha nem kapott még egy levelet se.

A tedeum véget ért. A folyosó megtelt boldog szülőkkel, ruhaillattal, virágillattal. Szoknyácskák röpködtek. Leányok csókolództak egymással s az apáikkal, búcsúzóra; övele is.

- Írj ám.

- Írok, de te is.

Még az igazgató asszony pergamen-arca is mosolygással volt teljes.

Csak az ő apja nem mutatkozott.

Aztán ritkultak, oszlottak. Elcsöndesült a zajgás. Végre egyedül maradt az apák előtt.

Az igazgató asszony ránézett, s intett neki:

- Jöjjön.

Ida dobogó szívvel követte. S mintha még a járása is súlyos titok volna az előtte haladó fehérkornétás, vén szent árnyékának...

Mért hívatta? Mit mond majd?

Az igazgató asszony az íróasztalhoz lépett. Aranykeretű okulárját feltűzte, és az asztalán heverő cédulákhoz nyúlt. Az egyik cédulát odanyújtotta Idának:

- Olvassa.

Telegram volt az. Írógép betűk. Csupa hiba a szavakban:

Kérem, hogy Ida maradhasson még egy évet. Fizetem a költséget duplán. Nincs asszony a háznál, aki gardírozza. Ha netán apáca óhajtana lenni, abba is készséggel beleegyezek. Kiadom a móríngját csakúgy, mintha férjhez menne. Tíz nap múltán szóval...

Ó Péter

Ida vállában hideg vonaglott. Szinte megkövülten bámult a telegramra.

? *Nincs asszony a háznál.* Hiszen éppen azért is kellene hazavinnie őt az apjának, hogy legyen otthon asszony is!?

?... *aki gardírozza.* Minek nézik őt? Hát mért nevezik az érettségi bizonyítványt érettséginek, ha még pórázra való pincsi, aki megszerezte!

? *Apáca óhajtana lenni.* Dehogy óhajtana! A bejáró növendékeket mindig irigyelték ők, bentlakók. Mennyi gyönyörű titkot újságoltak! Fiatalemberek leveleit, fényképeit mutogatták. Táncvigalmakról, színházakról, eljegyzésekről, divatról csevegtek. Bolondítóan szép, új nótákat dúdoltak az órák szüneteiben egy-egy sarokba vonulva. *Rácsos kapu, rácsos ablak...* Jaj, nem győzték szombatonként elgyónni mindezeket a vétéseket. De ha külső növendékei nem is lettek volna az iskolának, már csak azért se lépett volna be az apácarendbe, mert minden csütörtökön káposzta volt a főzelék. S meg kellett enniük. A válogatás a hét főbűn egyikébe ütközik. Engedetlenség is. Ő többnyire a vasárnapi süteményével fizetett Papp Juliskának, hogy egye meg helyette, mikor az ügyelő apáca hátat fordít. Papp Juliska megette, néha még a másikat is megette, tíz-husz fillérért; sőt egyszer három helyett megette. Éjjel beteg volt tőle mindig, de másnap cukrot hozatott a pénzen, s néha attól is megbetegedett megint. Szombatonként aztán mindnyájan meggyónták alázatosan a csínyjeiket.

- Mennyi a móríngja? - szólalt meg az igazgató asszony.

Nem érdeklődéssel kérdezte. Pergamen-szín arca oly hideg volt, mint a templom kövei. Aranykeretű okuláján át gondolkodó, hideg szemmel nézett Ida arcára. Mert bizony a növendékekről szóló naplóban Ida akaratosnak, makacsnak, csökönyösnek volt bélyegezve. Évről évre egyre panaszosabban. Noha Ida éppen ezt az egy hibáját nem gyónta meg soha. Mert csak akkor volt akaratos, makacs, csökönyös, ha ártatlanul feddették vagy büntették, vagy ha olyan ételt kellett volna megennie, amely ellen a gyomra tiltakozott. Nem érezte bűnének.

A főasszony hát nemigen kívánta a nyájába. Mégis hát ha jókora a móríng, a szerzetben olyan helyre is állítható az efféle maga kényén járó, hogy végre is alkalmazkodik.

- Mennyi a móríngja?

Ida felvonta a vállát. Szinte bémult nyelvvel, alig hallhatóan felelt:

- Nem tudom.

- Az édesatyja sohase beszélt róla?

- Soha.

- Mekkora a birtokuk?

- Nem tudom.

Lehetetlen, hogy valamennyire ne tudná.

- Csak a pincékre emlékszem, hogy sok a hordó benne, megszámlálhatatlan. Rég nem voltam otthon.

A főasszony gondolkodva nézett az asztal sarkára.

- Hát majd az édesatyjával beszélem meg, ha eljön. Addig ott lakik a növendék-szobában. Ilona testvér rendelkezik majd önnel.

Ida bókolt, és kábultan támolygott ki az ajtón.

Tíz napra rá, vagy tán inkább tízezer évre rá megjelent az apja. Idát a zongorateremből szólította ki Ottilia máter, s Ida szinte szédelegve sietett a látogatóterembe.

Az apja még nem volt ott. Majdnem negyedóra telt belé, mikor végre hallatszottak a lépései, az igazgatói iroda felől... Tehát ott járt előbb.

Fekete hosszú kabát volt rajta. Az arcán friss beretválkozás. A kalapját a kezében lógatta, s gondolkodva lépegetett, mintha a folyosó fehér-fekete betonlapjait olvasná.

Ida mégis örömmel sietett feléje. Megcsókolta a kezét, arcát. S az örömnél és aggodalomnak váltakozó szorongatásai talán még a ruháján is látszottak a szíve fölött.

- Örülök, hogy jól végeztél - kezdte az apa.

S a legcsekélyebb öröm se látszott az arcán. Inkább aggodalom.

- Hát örülök. Mármost hát kétfelé ágazik az utad: tanulsz-e tovább?

- Minek? - fakadt ki Ida - ha akkora a móríngom...

- Minek? A diploma mindig jó. Grófkisasszonyok közt is van, aki... Ma már a leány is csakúgy lehet minden... Csak pap nem. Más minden.

- Én csak asszony akarok lenni.

- Asszony?

- Asszony. A diploma férfiaknak való. Ha asszonynak születtem, asszonyi legyen az életem is.

Az apa mintha nem is hallotta volna.

- Beszéltem az igazgató asszonyoddal. Azt mondja: lehetséges. Két fiatal apáca is jár most az egyetemre. És más klastromokból is. Külön padjuk van.

Idának az ajka már remegett a fájdalomtól.

- Nem vagyok apáca. Mi közöm az apácák padjával?

- Arról is beszélgettünk. Itt nőttél fel köztük. Szeretnek. Százezer korona a móríngod. Negyedét leteszem előre. A többi: mikor...

Ida behunyta a szemét. Alig hallhatóan rebegte:

- Nem akarok apáca lenni.

Aztán a hangja egyszerre megerősödött.

- Élni akarok. Asszony akarok lenni. Mért nem mehetek én is haza, mint más leányok? Most már tizenhét éves vagyok. És még mindig növendékruhában. Más leányok már ebben a korban asszonyok és anyák. Tudom, hogy szép is vagyok: csak annyi a jogom az életre, mint másnak. Vigyen már haza.

És a szeme tele volt könnyel. Az ajka fájdalmasan vonaglott. A kezét könyörgőn tette össze.

Az apa összevonta a szemöldökét, és zavarodottan pislogott maga elé.

- Hát iszen - mentegetődzött -, kihoztalak volna már előbb is, de tudod, hogy nincs asszony-rokon hozzád illő. Mind paraszt. Még az első évet is alig töltöttem itten, már próbálgattam mindenféle guvernántot. Csak úgy vaktában nem bízhattalak rájuk: legalábbis három hónap kell, hogy megismerjük: úrinő-e? Vagy csak a képe szent? Egy se vált be... Igaz, hogy fiatalok voltak: a ház unalma nem nekik való. Most hát keresek valami korosat, valami elszegényedett, vén úrinőt, műveltet, aki méltóképpen hordozhat a szárnya alatt.

Ida szeme ijedtre kerekült. A vén úrinő említésére az igazgató asszony szigorúságát érezte elrémülve. Még otthon is?...

- Ne keressen - rebegte a szemét mélyen behunyva.

- De ha muszáj.

- Nem muszáj talán...

S akkor az apja hangja erősödött meg.

- Muszáj. Valami tisztességes hölgy kell melléd. Anya. Leány nem lóghat csak úgy magában. Meg kell várnod.

- Meddig?

- Míg asszonyt nem találok. És nekem ezt a szót, *akarov*, ne mondogasd! Az én házamban csak egy *akarov* van: amit én akarok! Anyád is ezt nem tudta megtanulni soha. De te már gimnáziumot is végeztél, maturáltál is. A sok mindenféle tanulmány között azt is megtanulhattad volna, hogy gyermeknek nem szabad ezt a szót kimondani az apjával szemben: *akarov*.

- Bocsánatot kérek, édesatyám - rebegte Ida könnyes szemmel -, csak az érzésem nyilatkozott ezzel a szóval: hamarjában nem választhattam illőbb szót... Ne haragudjon.

Mikor az apja elment, akkor gondolt rá, hogy azt kellett volna mondania: *ő* fogad majd maga mellé, akit alkalmasnak ítél. *Ő* fogad majd minden háziacselédet: szakácsasszonyt, belsőleányt, konyhai leányt, hát fogadhat maga mellé anyapótlót is.

De már nem változtathatott az ügyön. Levélben meg nem írhatta meg, hogy mennyire törné az ajtót kifelé: szokva volt a rendhez, hogy minden levélnek az igazgató asszony kezén kell előbb átmennie. Elolvassák előbb. Ráírják: *Láttam* - csak úgy mehet ki a levél a klostroból.

Imádkozott Máriához, Szent Ida vértanúhoz és persze Páduai Szent Antalhoz is, hogy segítsenek rajta valahogy. Hát valamelyik aztán meg is segítette: reggelre a derekán érezte a mentőövet, amellyel az árt megúszhatja: rávilágosodott, hogy akármiféle sárkányt is visz az apja a házba, a fő az, hogy kiszabaduljon. Ha egyszer aztán otthon lesz, majd markába szedi ő a gyeplőt.

Ezen aztán annyira megvidámult, hogy aznap hatszor is megnézte magát a tükörben.

Mivel nyerte meg az apja az apácák engedelmét? Vagy hogy püspök engedelmét is? Vagy *továbbtanuló növendék* címén maradhatott-e benn? - nem tudta. De már hogy ott ebédelhetett az apácák asztalánál, szabadabban mozgott közöttük. Kedvvel hallgatta a pletykáikat - mikor Mária testvér nem volt jelen -, különösen amit csak neki susogott el egyik-másik, s legbizalmasabban egy Paula nevű, pattanásos képű, hamiskás apáca, hogy melyik társa ki volt, mi volt, mielőtt belépett volna a szerzetbe. Csaknem mindenkiről tudta már Ida azt is, hogy mi a kedves nótája, amit titokban dúdolgat, és hogy a klostromi élete előtt milyen férfiképet hordozott a szívében. Mert hiszen a bizalmasság melegében mindenik apáca elsóhajtozza az emlékezéseit egyvalakinek - attól az egytől aztán megtudja a többi is.

Idának igen érdekesek voltak ezek a susogások, ezek a tereferék. S az is, hogy az ebédlő-asztalnál micsoda más teremtések az apácák, mint a katedrán. Egyikről-másikról azt vélte kisebb korában, hogy nem is táplálkoznak, csak valami szent illat és orgonahang minden táplálékuk. A ruhájuk alatt szellemi a testük, csak épp hogy az arcuk földi. És hogy maguk közt is olyan komolyak és tekintetek, mint a katedrán. Hogy mekkorát kacag némelyik komoly! S a legszentebbnek is hogyan csillog a szeme, ha valami kis megszólást hall a társára, vagy épp egy kis pletykát. Közelről bizony igen földi asszonykák ők is. Még azt a szörnyűséget is hallja tőlük olykor:

- Jaj: bolha van bennem.

Ki is járhatott már a városba is velük mindennaposan. Mert hiszen jártak boltokba, piacra - legtöbbször Amália testvérrel, a ház gondozójával, egy epedő tekintetű kis apácával, vagy a kövér derekú, jó Stefániával, a szakácsasszony apácával, aki oly serény kézzel dolgozik a konyhán, mint valami kocsmároslány az apja konyháján a móríngja növelésének tudatában - és ugyancsak érti is: péntekenként olyan szilvásgombócokat remekel, hogy még a legyek lába is reszket az örömtől. Hát ki is járogatott már. Hol egyikkel, hol másikkal. S olykor más női klastromokba is, mikor szerzeti közös ügyeket kellett megbeszélniük, vagy megbetegedett valamelyik klastromban valamelyik ismerős apáca. Ők mindig az ürmösből vittek olyankor egy palackkal. Ürmöse nem volt más klastromnak. Vitték keresztény szívvel, örömmel.

Augusztus végén már levethette a növendékruhát is. A főasszony divatújságot hozatott, és hosszan tanácskoztak egy ebéd után: mi szövetből, milyen szabású ruhát viselhet Ida? Pepita ruhát választottak neki, de kabátkát továbbra is olyan szabásút kellett viselnie, mint a növendékeknek, s felsőkabátot is. A haját azonban felköthette már hátul különféle szimpla fonatokba, és elöl magasra nyomhatta, hogy mégis ne legyen olyan, mint a növendékeké, akik hátul csupán egy fekete selyemcsokorral köthetik egybe a hajukat. Szobát is külön szobát választottak neki: az egyik vendégszobát. És hát hogy ne tétlenül maradjon a klastromban, *helyettes tanár* lesz közöttük: a zongora tanításában helyetteskedik majd, Eufrázia testvér mellett.

Ida örült ezeknek a kis változatosságoknak. De az elméje mégiscsak azon motollált, hogy hogyan juthatna haza. Ha kapucsendülést hallott, mindig megrezzent, és fülelt, hogy a kapus mellé osztott apáca őt szólítja-e.

Arra is gondolt néha, hogy talán nem az apja jön majd érte, hanem az az ismeretlen asszony, aki a hatalmaskodást gyakorolja majd őrajta. Egyszer arra is gondolt, hogy talán Bodoky látogatja meg.

S akkor édes elzsibbadással hajtotta le a fejét.

Közben megint megnyílt az iskolai év. A virágocskák besereglettek. Véniszankte után a nagyteremben gyűltek össze. Az igazgató asszony felolvastatta a szabályokat, és elmondta a szokásos intelmeket. Ida is ott állt az apácák között - szélről persze. Az igazgató asszony bemutatta a növendékeknek:

- Ó Ida kisasszony a zongora-gyakorlásban segédkezik majd. Minthogy azonban még nem vétetett fel a szerzetbe, a címe nem *kedves testvér*, hanem *kedves kisasszony*. A növendékek éppúgy engedelmeskedjenek neki a tanítás órájában, mint a kedves testvéreknek.

Idának kellemes volt eleinte, hogy ahányszor megjelent a folyosón vagy a zongorateremben, a leánykák csakolyan tisztelettel bókoltak neki, mint az apácáknak, különösen az alsó négy osztálybeliek. A járása méltóságosabbá vált, a szeme komolyabbá, minden mozdulata: mint ahogy Mária testvér szokott.

Az apácák bizony más professzori helyettesítéseket is bízogattak reá - ha valamelyikük betegeskedett, vagy más okon kellett mulasztania. De a konyhán is gyakorta helyettesítette az ügyeletes apácát. Ő mérte ki a lisztet, zsírt, fűszert - bizonyára gondosabban, mint maga az apáca. Rendelkezett, parancsolgatott. És néha, feledve Mária máter méltóságos példaképét, nagy kedvvel forgatta a főzőkanalat is.

Az iskolában nem volt annyira szigorú. Soha senkit nem dorgált, nem büntetett - mert ezt Mária testvér se szokta, sőt ha valamelyik kislány jól felelt, meg is feledkezett a méltóságáról:

- Jaj, gyere ide: hadd csókoljalak meg! - fakadt ki örömeiben.

Azonban ha zajongtak, olyan szigorúan szólt rájuk, hogy jobban megrettentek, mintha Mária testvér szigorodott volna rájuk.

- Csendet kérek!

Dermesztően tudott nézni, egyszerre hideggé vált, erős szemével.

4

Október vége felé Ilona testvér odasúg neki az ebédlőben:

- Az édesatyja Pesten van. Kérje ki az irodából az újságot. Pöre volt. Valami lengyel borkereskedővel.

Az újság az igazgatói szobában volt. Ida nehezellte, hogy elkérje. Elég neki annyi is, hogy az apja Pesten van.

A kanál szinte zörgött a foga közt, alig bírt ebédelni. Minden gondolata azon forgott, hogyan mondja meg az apjának, hogy megváltozott a gondolata: elfogad akármiféle asszonyt vezetőjének, csak hazajuthasson. Van-e már olyan asszony? Vagy várnia kell még? Ha azt mondja az apja, hogy várjon még, ő maga ajánlatot olyan asszonyt valamelyik apácával. Csak ki a ketrecből, ki! Mentül hamarabb!

A délután izgalmas várakozásban hosszalkodott. Három órakor történelmi órára kérték helyettesítőnek, mert Gemma testvért torokfájás foglalkoztatta. Ida csak ült a katedrán, s feleltetett. De nem is hallgatott rá: ki hogyan felel. Kifelé fülelt: hall-e hangokat a folyosón?

Óra végén csakugyan nyílt is az ajtó: Klára apáca kornétája fehérlett be. Hívón intett Idának.

Ida elsápadt izgalmaiban.

- Apám?

- Nem. Valami kisasszony van itt.

Egyszerre tudta, hogy Bogár Ella. Három éve, hogy nem látta. Mióta bejelentette, hogy cukrászboltban segédkezik, nem jelentkezett többé tanulásra. Ida gondolt néha reá. Bizonyosan megtalálta a helyét - gondolta -, kellemesebb is fiatalemberek között, kávé és fagyaltos asztaloknál, hogysé az iskolai padokban. Vajon mi hozta most megint?

Szombat volt aznap. Honnan tudja Ella, hogy őt már szombaton is meglátogathatja? Az apja talán a vasárnapot várja, mint növendékkorában? De hát jó, hogy legalább Ella jött el: a gyötrő izgalomra csillapító balzsam lesz egy kis csevegés.

A folyosó ablakain át beviláglott a nyugvóra hajló nap narancsszínű fénye, épp a látogatószoba elé. S a fényben az ajtó előtt állt egy pompás fehér strucc tollas kalapú hölgy, térdig érő, sötétzöld bársony felsőkabát rajta. Alatta rövid, fekete selyemszoknya. Magas sarkú lakkcipő. S viruló arcát homlokára omló kanáriszín hajfürtök szépítették.

Mosolyogva várta Idát, s büszke nyakkal, mint ahogy páva nézhet a szimpla jércére.

Ida szinte káprázó szemmel közeledett.

- Ella, maga az?

- Én vagyok. De már nem *Ella*: Nóra a nevem. Erre jártam: eszembe jutott. Már mondok, megnézem: itt van-e még? A kapusapáca mondja nagy örömmre, hogy itt van.

Ida megnyitotta a kilincset, és szimmogva találgatta: micsoda parfüm szaglik Ellának a ruhájából?

A társalgóban nem volt senki.

- Tessék. De hát hogyan, hogy *Nóra*?

- Hát *Ella* olyan közönséges... Már a vicelányok is Ellák. Ugye csodálkozik rajtam? Színésznövendék vagyok. Már második éve. Színpadon is játszom. Díjakat kapok. Azt mondják, tehetséges vagyok.

Elcsevegte: hogyan került a színésziskolába. Egy vén színésznek köszönheti. Az is tanár, mióta nyugalmazzák.

Bent uzsonnázott az is a cukrászboltban - aludttejet. Igen kedves ember, nemes gavallér szív. Másnap, harmadnap is meg jelent. - Magát - mondta - az Isten is színpadra teremtette.

- De hát hogyan juthatnék én oda? Hiszen iskolába kell járnom.

- Semmi akadályba nem ütközik, majd elintézem, hogy díjtalanul vegyék fel.

- De hát iskola...

- Írni, olvasni tud?

- Hát hogyné: polgáriba is jártam majdnem két évet.

- Elég: ilyen csinos pofikának elég. A fő a pofika.

- De hát ruhám sincs.

- Azt is adok: maradt az én feleségemnek annyi minden kacatja...

S adott belőle mindenfélét, csak persze újravarrjuk. Igen kedves, jó ember. Nagy művész.

A szemöldökét emelve mondta a *nagy művészt*. Aztán nevetve tette hozzá:

- Nagy kutya!

A fogai fehérek voltak, az ajka piros. Aztán elkomolyodott.

- Ó, azóta sok minden történt. Csak a maga helyzete a régi, szegény jó Idám. Ej, de mit is magázzuk egymást: szívesen fogadod talán...

Ida kissé megütközött, de aztán kezet nyújtott. Tetszett neki Ellán, hogy olyan elevenen pezseg a vére, hogy olyan csupa élet, szabadság - bizonyosan szerelmese is van már. Mégis hát a színpad: az apácák nem vesznek be olyan növendéket bentlakónak, akinek az apja vagy anyja színész.

S Ellának a kalapját szemlélte. Ha kijut a klostroból, ő is olyan kalapot vesz, épp olyat, csak tollára kisebbet.

- És van magának... neked... arra a pályára kedved?

- Hogyne volna - mozdított a vállán hetykén-vidáman Ella, vagyis Nóra -, színpadról könnyű férjhez ugornunk. Grófot, bárót is kaphatok. Csodálkozol? Semmi lehetetlenség nincs benne. És hát mi más a leány fő ügye: jól jutni férjhez. Apámék ezt a szerencsémeket ugyan meg nem teremtik. Mit adhatnak ők móringul? Három rigót? Azért ugyan el nem vesz egy csaposlegény se. Hát megteremtem a szerencsémeket én magam. Gróf vagy báró! Alább nem szállok. Méltóságos asszony leszek, vagy tán feljebb is.

S diadalmasan nézett Idára.

Aztán körültekintett, s elmosolyodott.

- Te, szabad itt cigarettázni?

Idának elnyílt a szeme.

- Nem tudom.

- Bizonyosan szabad. Hiszen férfiak is járnak ide.

S már elő is csillant tarsókájából ezüst kis cigarettatartója. Felpattantotta. Nyújtotta Idának.

Ida szent rettenettel hárította el.

- Soha nem próbáltam.

- Annál inkább.

- Nem, nem.

Nórának azonban már az ajkai közt fehérlett a cigaretta. Gyújtója is volt elegáns kis ezüst tokban. Rágyújtott. Lakkcipős lábát keresztbe vetette, és gyönyörködve fújta a szája szögletén az illatos füstöt.

- Én bizony megszoktam - mosolygott diadalmasan -, a színiiskolában minden óraközi szünetben cigarettázunk. Fiúk, leányok, mind, mind. Ez már velejár a művészettel.

A székre szökkent. Felült az asztalra. A széket csak zsámolyul hagyta a lábának.

- A fiúk nagy kutyák. De igen udvariasak irántunk. Csókos szerep is van. Olyankor már előre figyelmeztetjük őket: - Vigyázzon, mert bizonyisten pofon ütöm! - Szentelenek néha.

Kedvvel csevegett, kacarászott.

S ahogy ott ült keresztbe vetett lábbal, vígan fúvigálva a cigarettafüstöt, az ajtóban egyszerre csak megjelent Ó Péter, s mögötte tárt szemmel a mindenes apáca.

Mind a két lány megzavarodik. Ida elvörösödve siet az apja elé. Ó Péternek azonban csak Nórán áll a szeme.

- Lehetetlen - bámul -, maga Bogárnak a leánya? Hát hol él az én öreg jó barátom? Kérem, csak szívja tovább a cigarettáját: magam is rágyútok.

Sajnálkozva hallgatta, hogy Bogár a gázgyárban dolgozik, és hogy alig százötven korona a havi fizetése.

- Kérem, Nórácska, csak mondja meg neki, hogy költözzön vissza hozzám. Én több fizetést adok neki. Mindig is sajnáltam, hogy olyan csekély ok miatt különböztünk meg... Hol laknak? Magam megyek érte.

Nyájasan, melegen beszélt Ellával, vagyis hát Nórával. Csak azután fordult a leányához is. Elmondta, hogy még mindig nem talált olyan asszonyságot, akire rábízhatná, de most egy özvegy bárónét ajánlanak, annak ír majd, hogy eljöhetne-e.

Ida boldogan hallgatta.

- Úgy van-e anyám szobája, ahogy életében volt? - kérdezte álmodozó szemmel.

- Úgy.

- Az óra is? A barát...

- Az is. Csakhogy biz az ritkán harangoz már.

- Majd harangoz, ha otthon leszek. Ugye az én szobám lesz akkor?

- Hát persze hogy a tied.

Jókedvű volt. Vidám szemmel nézegetett a leányára és Nórára. És nagy fellegetket bodorított a szivarjából.

Aztán együtt mentek el Nórával.

5

Ida hát várt és várt megint.

De hát olyan nehezen indul-e az a báróné? Bizonyára nem írta meg neki az apja, hogy az ő lakásuk címeres kúria volt valamikor: kertje is van az udvar hátulján.

Karácsony felé érkezett egy levélke: lila tentával jobbra-balra dülöngő betűk, gyerekes írás. Idának remegett a keze, mikor felbontotta. Az alul írt név: *Nóra*.

Kedves Idám

Örömmel értesítelek, hogy atyám ismét a régi helyén ül, s atyáddal a legjobb barátságban. Csak épp hogy nem ott lakunk már a ti házatokban, hanem mellette, majdcsaknem a szomszédban. Tegnapelőtt nagy vacsora volt nálatok, s engem átkértek, hogy danoljak. Persze anyámmal mentem. Daloltam és fütyültem is rigósan. Óriási siker! Igen víg itt az élet. Sok a fiatalember is a városban. Magam zaklatom majd most már édesatyádat, hogy hozzon haza.

Ida csak bámult a levélre. *Víg élet*. Az ő apjánál víg élet? El nem képzelhette, milyen az ő töprengő homlokú, lógadozó fejű apja vígan? De a szíve egyben örömtől is dorombolt, hogy Nórában olyan jó baráttra talált.

Köszönöm. Csak zaklasd, zaklasd! - felelte egy Mária-képes levelezőkártyán.

S várt és várt tovább.

Azonban múlt a karácsony, múlt a tél hónapja: sem az apja nem jelentkezett, se Nórától nem jött többé levél.

Szinte toporzékolt már türelmetlenségében.

Iszen, ha pénze volna!... De hát az ő kezében még nem fordult meg pénz soha. Se ékszere nincs, hogy eladhatná. S ha volna is: merre a vasúti állomás? Hogyan szokás a vonatra helyet fizetni? Mindezt hallotta ő már az apácák beszélgetéseiből, mégis homályos valami volt neki. A dajkájára gondolt sokat, hogy bár meglátogatná még egyszer: tőle kérne pénzt, vagy vele

utazna haza. S ha már egyszer otthon van, az anyja szobájában, a maga szobájában, az apja csak nem vetné ki?

A böjt első hetében történt, hogy a zongora-gyakorló órán egy belső növendék, Mészkuthy Jolán nevű, egyszer csak az akkordok fölé emeli a kezét, de ahelyett, hogy lecsapna, Idára néz nagytitkosan, bizalmasan:

- Titkot tudok.

Idának elnyílik a szeme.

- Micsoda titkot?

- Mondja előbb: *bizonyisten*. Mert én is csak úgy tudtam meg.

- De hát olyan fontos?

- Mondja: bizonyisten, hogy nem adja tovább...

- Bizonyisten, no.

- Fazekas levelet kapott.

Ida egyszerre tudta: milyen levélről van szó. Az ő növendékkorában is gyakran kelt ilyen suttogás. Kelt valahol, mint mikor a nádasban susogás keletkezik egy helyen, s mint valami láthatatlan lélek, végigsusog a nádszálak között. Minden növendék susog a másiknak:

- Fazekas levelet kapott.

A suttogás persze elhat az apácákig is. A levelet elkobozzák. A bűnöst megbüntetik, hogy eltitkolta. A külső növendéket meg kizárják, aki becsempészte a levelet, kizárják az iskolából. Tíznel is többször történt az ő iskolázása folyamán. Sőt egyszer egy belső növendéket is kicsaptak, mert a választ is megtalálták nála, s abban az a szörnyű sor éktelenkedett: *Csó-kollak Mucuskám*, s utána egy 1-es szám és annyi nulla, hogy Pitagorasz is belekompolyodott volna a kimondásába.

Az apácák meg voltak rémülve.

- Métély van a nyájban! - rebesgették aggodalmasan.

A bűnöst külön zárták, s másnap már nem volt az intézetben.

Hát Ida elszörnyedt. A Fazekas-leány jámborka, szőke leány volt, neki különösen kedves tanítványa, csak hatodik osztályos, alig tizenöt éves. Nem is valami szép, csak épp hogy orra, szája rendes. A haja rövid, alig váll-közepéig érő, és a szeme fiús, barna szem. Ida azért szerette, mert az az egy leány verte csak pontosan a taktust a zongorán. A többit mind fékeznie kellett a hosszú hangjegyeknél, és hajtania a nyolcadokban és tizenhatodokban. Azt is tudta róla, hogy püspök-ajánlotta, ingyenes növendék, egy szegény, özvegy tanítónénak a leánya.

- Mi van abban a levélben? - kérdezte a Mészkuthy-leányt aggodalmasan.

Jolán vonakodott:

- Nem mondhatom meg: bizonyistenre fogadtam. De borzasztóan szerelmes. *Bisi* a neve.

- Bisi?

- Az. Bisi. Világosan így van írva a levél végén lent: *Bisi*, i-vel, nem y-nal. *Bisi*. Odavaló, ahová ő. Tanítóképzőintézeti tanuló.

- Mégis hát ír valami olyat?...

- De ír ám. Mondja: *bizonyisten*.

- Bizonyisten.

- Hát ilyeneket ír: „*Úgy szeretlek, mint a nap a tengert, mint az ég felhője a szép Balatont.*”
A többire nem emlékszem. Csak a végére, hogy: „*Csókollak, mint gerlice a párját.*”

Ida édes borzongással bámult a leányra.

De csakhamar megjőzanult.

- Fusson fel Fazekasért. De ne mondja, mért hívatom.

A leány röppent.

A Fazekas-leány jött. Olyan egykedvűen jött, mintha nem is szerelmes levél volna, amit kapott, hanem csak szalmacsutak. Jött. És nyugodtan nézett, hogy mért hívatja Ida.

- Szerencsétlen! - robbant reá Ida - adja ide azt a levelet! Hiszen kicsapják!

A leány elsápadt.

- Nincs nálam - rebegte.

S a szeme gyűlölettel villant Mészkuthyra.

- Hol van?

- Az imádságos könyvemben.

- Akárki megtalálhatja.

- A tokjába rejtettem. Beragasztottam.

- Hozza ide rögtön.

A leány szeme már akkor tele volt könnyel.

- Feljelent?

- Nem. De mégis látni akarom. A lány elsietett.

A Mészkuthy-leány végzett is már, mikorra visszatért, s a helyén egy gömböc fekete leány ült, és baggatta a billentyűket.

Ida intett a háta mögül. Fazekas odanyújtotta a levelet.

- Az Istenért, meg ne tudják - susogta esdeklőn -, és ne tépje el. Húsvéti szünetre ha megyek, magammal viszem.

- És találkoznak is?

A leány hallgatott.

- Mehet - mondta Ida szigorúan.

S míg a kis gömböc tovább baggatta az akkordokat, ő a háta mögött mohó szemmel mélyedt a levél olvasásába. Valóban ott ékeskedett benne: *Úgy szeretlek... mint az ég felhője a szép Balatont.* Csupa ostobaság, de csupa édes remegés minden szó, mint ahogy a rét virágai rezegnek, mikor szellő borzogatja a mezőt. És csupa *édes Angyalom, angyali Gyönyörűm - az Angyalom és Gyönyörűm* mindenütt gondos-szépen kikalligrafálva. A levél végén: *Csókollak, mint gerlice a párját.* Ez a mondat különösen tetszett Idának, noha sohasem látta, hogyan csókolja a párját a gerlice.

A levelet még egyszer elolvasta, s alatta a Bisi nevet is. Aztán este megint elolvasta a szobájában, mind a Bisi névig. Reggel megint elolvasta, és zsebre tette, hogy visszaadja a leánynak. Már kereste is, de aztán arra gondolt, hogy megtalálhatná nála: a zsebében hagyta.

Délután Sylvana máter szólította magához - a számolások tudományának professzora a leánygimnázium I-IV. osztályaiban, akit félpúpú tevének neveztek maguk között a tiszteletlenek -, hogy segítsen a számtani írásműveletek átvizsgálásában.

Ida segített.

Este végre találkozik a leánnyal. A zsebébe nyúl.

- Fazekas - mondja neki halkán - égesse el... Mindjárt vacsora után égesse el.

S közben nyúlkal a zsebébe. A levél nincs.

Nincs! Nincs!!

Eszmélkedik, hogy a zsebkendőjét Sylvana máternél vette elő. A levél a zsebkendő mellett lapult: csak ott fordulhatott ki.

Siet Sylvanához. Ha rosszul fogadja is a máter, majd könyörög neki. Nem olyan máter az, hogy ne könyörülne a kis Fazekason.

Siet. Aggodalommal néz az ajtóra. Az ajtón már nincs a kulcs.

Siet a refektóriumba.

Apácák csoportja Sylvana körül: susognak. A belépésére megfordulnak, s a szemük rajta marad Idán, hideg-csodálkozón, mintha valami idegen lépett volna a terembe.

Idának az arcába futott a vér. Mit gondolnak ezek az apácák? Kiáltani szeretett volna: - A levél nem az enyém! - De a leányra gondolt, hogy azonnal kicsapják. Hallgatott. Különösen égette az arcát az a *mint gerlice a párját*... Micsoda ostobaság!

Másnap az igazgatói irodába szólította egy apáca - Ilona testvér.

A szobában már ott találta a főasszony előtt a Fazekaslányt meg a Mészkuhty-lányt, s egy harmadikat is, akit csak látásból ismert. Mind a három leánynak vörös könnyfoltok tarkázzák a képét, és sírástól vizes az arcuk. A szoba levegőjében hideg vészárnyékok.

A főasszony még nem végzett Fazekas Boriskával.

- Mi a keresztnéve annak a fráternek?

- Mihály.

- Tehát Bisi Mihály.

- Nem, kérem: Putnoky Mihály.

- Ide nem az van írva. Maga valótlaniságot állít!

A Fazekas-lány sírástól fuldokolva rázta a fejét:

- Nem, kérem legmélyebb alázattal: ő csak tréfából írja úgy *Misi* helyett. Mert egyszer náthás voltam, és...

- Elég. Álljon amoda.

S a főasszony fagyos szemmel fordult Idának:

- Mért nem jelentette maga azt a levelet?

A *maga* szó szinte meglökte Idát. A növendékeket a felső osztályokban már kisasszonyolják, ő meg most már helyettes professzor is.

- Nem éreztem kötelességemnek - felelte Ida sértődött hidegen.

És szembenézett a főasszonnyal.

- Nem érezte kötelességének? - képedezett a főasszony - a klastromnak ilyen gyalázata magának semmi?

Ida előtt szinte megmerevült a levegő is. De rabságának minden fájdalma a mellébe gyülemlett: mit parancsolgat neki ez az apáca! Ha kastély szülöttje is, de azért valójában csak apáca.

Már akkor nem nézett az apácákra félő áhítattal. Tudta, hogy nagyjából szegény családokból valók, és nem a tömjénillat vonzotta őket a klastromba. Még a főasszony grófi nőt se. Hanem ahogy őt is betette volna az apja, meg még prózaibb okok: egy lovászlegénnyel való barátság például épp a főasszony múltjában. S még ő leckézteti? Semmi köze vele! Csak a kénytelenség tartja őt itt, nem fogadalom.

- Semmi gyalázatot nem látok az ügyben - felelte elszántan -, minden leánnyal megtörténhetik, hogy írnak neki. A bűnös legfeljebb az lehet, aki becsempészi a levelet.

A Fazekas-leány fölemelte az arcát. Könnyes két szeme meleg hálával tapadt Ida arcára.

A főasszony szeme szinte rájegesült.

- Semmi gyalázat? Magának az ilyen förtelmes ügy nem gyalázat?

- Nem tudok semmi förtelmes ügyről. Ez a kisasszony tizenhat éves. A szabadságait otthon tölti: megismerkedett egy tisztességes fiatalemberrel. Szeretik egymást. Férj és feleség lesznek idővel. Ez az élet rendje.

A főasszony szeme szinte kidagadt a haragtól.

- Hol tanulta ön ezeket az istentelenségeket? Menjen előlem!

Ida csak állt emelt fejjel, színtelen arccal. A szemében keserű dacosság.

- Nem istentelenség - felelte katonásan emelt arccal -, a szívet Isten azért alkotta, hogy szeressünk. Ez a leány nem bűnös. Az a bűnös, aki a szívét eltiporja.

- Micsoda hangon beszél ön velem!

- Az igazság hangján, méltóságos asszonyom!

S állt fölvetett fejjel, sápadtan, de büszkén, mint valami kémtiszt, aki ellenséges tiszt előtt áll, s tudja, hogy golyó vár rá, mert polgári ruhába öltözve ártott az ellenséges hadnak.

A főasszony arcát akkor az egyszer látta Ida vörösnek, és a szemét haragtól karikásnak.

- Takarodjék! Még toppantott is.

Ida meghajolt, és halványan, de nyugodt járással távozott.

Egy óra múlva két apáca lépett be hozzá, Paula testvér és Ilona testvér, s a nyomukban egy cseléd egy nyaláb fehérneművel. Mind a két apáca oly hideg arcú, mintha egy órát töltöttek volna előbb a jégveremben.

- Kisasszony - mondta Paula testvér -, szedje össze a holmiját. Még ebben az órában utazunk. Hazakísérjük önt.

Ida olyanforma érzések között ült a vonaton, mint akinek valami kísértet hideget fúj olykor a nyakába, valami jó szellem meg enyhítő meleget. A meleg lehelet az utazás kellemessége volt: a vonat, amelyen gyermekkor óta nem utazott, az ismeretlen városok, falvak, mezők, emberek: a kitágult szabad világ. A hideg fuvallat meg az az aggodalma volt, hogy mit mondanak majd az apácák az apjának? Mit mond maga az apja?

A két apáca eleinte hallgatva ült kétfelől. Külön fülkét béreltek arra az útra, persze Ida költségére. S tán ők is azon aggodalmaskodtak, hogy Ó Péter kifakad majd az apácákra, és egyetlen szavakkal piszkolja majd a szerzetet. Vagy hogy a leányával bánik úgy hirtelen haragjában, ahogy vérmes természetű, műveletlen apák szoktak. Az apácák nem disputálhatnak dühöngő emberrel, sem pedig a brutális kezet nem háríthatják el.

Fülöpszállás táján aztán mégis megszólalt Paula testvér, a pattanásos arcú kis apáca.

- Maga nem is sír, Ida, mintha örülne, hogy *kitették*.

Érezhető volt, hogy *kicsapták*, vagy *kivetették* helyett alkalmazta a *kitették* szót.

Ida elmosolyodott:

- Mit vesztettem vele?

- Mégis hogy így kerül haza...

- Hogyan? Mi rosszat mondhatnak apámnak? Eltitkoltam egy növendékemnek a levelét? Azt mondja majd rá: Jól tetted.

- Nem bizonyos, hogy azt mondja.

- Ha feketébbnek nem festik az ügyet. De azt csak nem cselekszik? Maga, Paula testvér, nagy művészettel kezeli a fekete ecsetet, és maga, Ilona testvér, nagy méltósággal a hivatalos komolyságot, de én is meg tudom mondani a magam igazságát.

- Mi a maga igazsága? - bámult el Paula.

- Az én igazságom az, hogy a Fazekas-leány ártatlan.

- Ártatlan? - képedezett egyszerre mind a két apáca.

- Ártatlan - ismételte nyugodtan Ida -, lehet, hogy nincs is valami közeli ismeretsége azzal a fiatalemberrel: tréfából is írhatta az a Bisi azt a levelet.

- Akkor nem rejtegette volna a leány.

- Talán épp azért rejtegette. Az vessen rá követ, aki soha nem rejtegetett se levelet, se egyéb titkokat a klostromban. - Ez a nyilacska Paulának volt löve, aki annyit pletykázott a többi apáca múltjáról.

El is hallgatott.

Ilona testvér is hallgatott, csak olykor vette elő nagy fehér zsebkendőjét, hogy a nátháját törölgesse vele. Rájuk se nézett. Paula megértette, hogy neki se illik beszélgetnie olyan növendékkel, aki megátalkodottan tipor a kilenc idegen bűn 3., 4., 5., 6., 8., és 9. pontjainak tilalmán. Ragályos birkát távolítanak ők el a nyájból.

Ida értette a gondolatukat, hát ő se beszélt többet.

Mondjanak inkább ragályosnak odabent - gondolta -, csak én meg azt mondhattam: szabad vagyok!

S nézett ki a másik ablakon. Nem látott egyebet, csak kopár mezőket, leveletlen akácfákat, az őszi búzának egy-egy zöld tábláját, és a visszafelé futó telegráfoszlopokat. De mégis érdekes volt neki a nagy tágasság, a ritkásan felhős égboltozat, a szabadság világa.

Egy állomás peronján pólás csecsemőt fordított egy parasztasszony a vonat felé:

- Látod: gőzös.

A csecsemőnek csak az arcocskája piroslott ki a pólásból. Ida elgyönyörködve nézte:

- Ó, a kis kezdő! Édes kis életkezdő! Megcsókolnám, ha lent volnék.

S hogy tovább haladtak, még sokáig előtte visongott a képe annak a kis pólás babának.

Estefelé szálltak ki a vonatból. A nap már csak a háztetőket világította meg. Hideg szél fűjt a sáros utcákon és lobogtatta egy-egy szembejövő asszonynak a szoknyáját.

Ida mintha idegen városba érkezett volna: hiába tekingetett ki a bérkocsi ablakán, nem ismert meg egyetlen házat se. Még az a nagy, sárga földszintes ház se volt neki ismerős, amelynek a homlokán nagy aranybetűkkel ékeskedett:

VÁROSI KÖZFÜRDŐ

Csak amikor a maguk háza elé értek, akkor látta az első ismerős jegyet: az apja nevét egy egyemeletes háznak a boltocskája fölött:

Ó PÉTER NAGYKERESKEDŐ

A címtábla alatt, bent a boltban homály. Paula testvér a boltra nézett, aztán a kapura.

- Hova menjünk? - kérdezte - most már maga vezessen, Ida.

- Talán ide a boltba - vélekedett Ida -, lehet, hogy apám itt van.

S a szíve elszorult.

Ida megtörölte az orrát. Paula testvér benyitott a boltba. Ida Ilonát tessékelt egy mozdulattal. Ilona testvér azonban őt toltta előre. (Majd bizony, hogy hátul elosonjon!)

A boltban akkor gyúlt ki a villamos világító. Senki más bent, csak egy tizenhat éves forma, zöld kötényes fiú. Térdelt a padlón, s dugóforgácsot söpört tollsöprűvel onnan szemetes lapátra. Nehéz borszag a boltban, mintha pincegádor volna.

- Ó Péter úr? - kérdezte az apáca - itt van Ó Péter úr?

- Nincs - felelte elcsodálkozón a zöldkötény -, nincs itthon.

- Nincs itthon?

- Nincs. Úton van.

- Úton?

- Szegedre vagy Aradra utazott. Tán egy hétig is oda lesz. De az üzletvezető úr itt van.

A két apáca megzavarodva nyitotta egymásra a szemét. Tudták, hogy Idának anyja nincsen. Mármost kinek adják vissza Idát?

- Hát kire bizza ilyenkor a házat Ó úr?

- A házat? A házat a gazdasszonyra. A boltját Bogár úrra.

Erre a szóra már megnyílt az oldalsó üvegajtó, s egy fej kukkant elő, egy tapló-szín, szakállas arc. Csodálkozva nézett az is az apákra.

Ida elmosolyodott.

Bogár úrnak a szeme eltágult, de egyben örvendezővé is vált az arca.

- Ida kisasszony...

- Atyám? Nincs itthon?

- Tegnap utazott el. Hat-hét napra. De lehet, hogy előbb is hazakerül.

- Hát kérem, vezessen fel bennünket. Mert bizony elfelejtettem már itt a járást. Itt lakik atyám a házban?

Bogár készséggel mozdult a kalapjáért.

- Itt, kisasszony. Hol is lakna másutt? A régi helyen.

- Csak a lépcsőt mutassa meg, ha nem fárasztom, és az ajtót.

A két apáca szótlanul követte Bogárt ki a boltból, be a kapun, föl a lépcsőn, ki az emeleti folyosóra.

Mikor ott az első ajtóhoz értek, Ida letekintett a tágas udvarra, s elmosolyodott.

- Köszönöm, most már tudom. Kérem, ha szíveskedne... hogy a ládámat felhozza valaki. A bérkocsisnak is fizessen meg, kérem, atyám kasszájából.

S megnyitotta az ajtót az apácáknak.

Paula lépett be elől, Ilona komoly mozdulattal intett, hogy ő csak Ida után.

Akkor már előjött egy főkötős, tógás öreg asszonyság is - kerek arca, mint a lövőházi céltáblák, csak épp hogy fekete pont helyett egy piros, vén orrocska az arca közepén. A derekán kulcsok. A kezében ruhaseprőcske.

- Kegyed a gazdasszony itt? - kérdezte Paula méltóságosan.

- Igenis. Jó estét kívánok, dicsértessék.

- Ó Péter úr gazdasszonya?

- Szolgálatjára, tisztelendő asszony.

- És más nincs itt a családból? Ó Péter úr családjából?

- Bizony... nincs.

- Csak maga van itt?

- Hát bizony...

- Régóta szolgál itt?

- Hát bizony Szent Györgykor lesz tíz éve. Vagy Szent György után való szerdán. Nem is tudom már, mi nap volt akkor Szent György, csak azt, hogy...

- Hát jó. Hazahoztuk a kisasszonyt, Ida kisasszonyt, Ó Péter úrnak a leányát. (Az asszony tiszteletesen elhőköl.) Ha megjön Ó Péter úr, mondja meg neki, hogy a kisasszonynak haza kellett jönnie. Amiért pedig haza kellett jönnie, levélben írjuk majd meg.

Idához fordult:

- Isten vele, Ida.

- De hát egy kis uzsonnára...

- Nem, nem. Köszönjük. Majd az állomáson.

Ida értette: a „ragályos birkánál” nem uzsonnázhatnak. Lekísérte őket a lépcsőn, és kérte Bogárt, hogy vitesse a kedves testvéreket a ház költségén az állomásra.

A bérkocsi azonban már nem volt ott. Másikat hozatni meg nem engedtek az apácák.

Ida csak azután lépett beljebb a lakásba. Ott már tudta a járást. Első szoba az ebédlő. Nagy asztal, sok szék. Hideg a szobában. Mégis furcsa, hogy kisebb a szoba, mint volt! Csak épp hogy körülnézett benne. Abban az egy tekintetében látta jobbra a nyílt szalonajtón át a zongorát is. A régi-e vagy másik? Abban a percben nem gondolt rá, csak a boldogságnak egy hullámát érezte. Az ebédlő különben nehéz borszagtól kellemetlen.

Balra sietett, az anyja szobájába. S mintha templomajtónak a kilincsére tenné a kezét, olyan áhítat nyomult a szívére. A gazdasszony nyiladozó szemmel követte, mintha éjféli szellemet kísérne. Gyújtogatta mögötte az ebédlő ajtajában a villanyt, s az anyai szobában is.

Az ismerős két rézágy ott csillogott a falnál, s az ágy fölött a nagy Mária-kép. De a szoba színe a régi sárga helyett bordószínű. Székek, szekrények mások. Az álló óra: a harangozó barát szintén eltűnt. A nagy állótükör helyett az egyik szekrény ajtaja a tükör. Az ágyakon is a régi, zöld plüsstakaró helyett bordószínű. De csupa jó illat a szoba, noha az is hideg. Csakhamar meg is látta, honnan erednek a jóféle szagok: a fehérítő márványmosdón mindenféle cifra üvegecske és porcelán tégelyek. Nem emlékezett rá, hogy az anyja annyiféle illatszerrel mosdott.

Mégis hát a maga fészkében érezte magát. Az a belső ágy volt az övé, a kályha felől való. Abban hált ő mindig az édesanyjával.

- A ládám - mondta - ide hozzák be. Mi a neve, kedves néni?

- Julcsa - felelte az asszony, mintha álomból ocsúdna.

- Kérem a szekrények kulcsát.

- A szekrények kulcsát? A kisasszony ruhái vannak benne.

- Micsoda kisasszonyé?

Az asszony szeme oly szaporán pillogott, mint a mozifényképező masina üvege.

- Erzsi kisasszonyé - felelte végre vontatottan.

- Ki az az Erzsi kisasszony?

Julcsa néni megint zavarodottan pislogott. Vastag, vörös ujjaival a tokáját simogatta.

- Könyvelő kisasszony - mondta végre, mintha maga is álmélkodna rajta.

Ida mindjárt tudta, hogy a nevezett kisasszonyt is neki próbálja az apja. Ha a ruhái ott vannak a nevezett kisasszonynak, akkor bizonyára ott is hál az a kisasszony abban a rézágyban. És még azt mondja majd meg, hogy ő melyikben hálhat.

- És hol van az a kisasszony? - kérdezte összevont szemöldökkel.

- Az is elutazott néhány napra. Mohácsra ment a szülőihez.

- Hát azért olyan hideg ez a szoba.

- Azonnal fűtetek, kisasszony...

Ajtónyílás és lábdobogás hallatszott az ebédlőből.

- Hova tegyük a ládát? - kiáltott be egy kipirosodott képű cselédleány.

S hogy Idára nézett, be is sietett, és kezet csókolt neki.

- Isten hozta, kisasszony - lihegte.

S örömtől káprázó, kék szemmel nézett Idára.

- Ide - rendelkezett Ida.

S az asszonyhoz fordult.

- Van itt vendégszoba is. Vagy több is tán?

- Három.

- Hát rakják át abba a kisasszony ruháit. Ezt a sok minden apróságot is innen a mosdóról. Én csak nem szállok a vendégszobába!

Jól és boldogan aludt, noha egy kicsit könnyezett az imádság után, hogy az anyjára emlékezett: mikor még az anyja szárnya terjedt itt föléje...

- Ó, szegény anyácskám, künn a hideg földben...

Reggel azonban vígan ébredt. Az első percben furcsállta, hogy nem csengetésre, de mindjárt tudta is, hogy miért.

- Szabadság!...

Magára kapta a hálóköntösét, és csak úgy papucsban egyenesen a konyhába sietett le.

- Jó reggelt, Julcsa néni.

Körülvizsgálódott az éléskamrában: mi hol áll? Miből mennyi van?

- Hány személyre szoktak főzni?

- Mikor hogy - felelte tétován Julcsa néni -, délben csak kettőre, este... mikor hogy. Van úgy, hogy nincs vendég. Kedvetlenül felelgetett, és gyanakodón pillogott Idára.

- Ki az a kettő délben? - kérdezte Ida.

- Hát az úr, meg Erzsi kisasszony.

Ida bámult, de aztán nem kérdezett többet. Még egyszer körülnézett a kamrában, aztán rendelkezett, hogy mi legyen az ebéd.

- Halleves és palacsinta. Semmi egyéb. Maguknak külön főzhet, különösen ha nem katolikusok. Tudom, hogy a böjtöt manapság nem mindenki respektálja. Hát külön főzhet. Hány személy a konyhai?

- Csak ketten vagyunk, vagyis hárman Gyurival - felelte szinte elsárgulva az asszony.

- Ki az a Gyuri?

- A bolti szolga.

- Pénzt mennyit hagyott hátra apám?

- Pénzt mindig Bogár úr ad a kasszából.

- Ezentúl tőlem kérjen. Mennyi kell most a piacra?

- Hát... milyen halat tetszik parancsolni?

- Levesnek csuka való vagy harcsa. Ha kövér a harcsa, csukát hozzon.

A cseléd érkezett a vizes vödrökkel. Sietve tette le, és kézcsókra rohant.

Ida azonban elhárította:

- Ne csókolj kezet minden órában. Mi a neved?
- Anna - felelte kipirosodott képpel a leány.
- A szobákat te takarítod?
- Én, kisasszony.
- A kárpit poros a hálószobában. A többi szobát még nem néztem meg.

S megsimította a leány arcát, hogy enyhítsen az ijedtségén. Aztán visszatért, öltözködött, és boldogan nézegetett a tükörbe. A haját tornyosan fésülte - tudták ők hogyan, tízféléképpen is, a klostromban, csak persze ha az apáca nem látta. A sima hajviselet szinte fájt nekik. Hát most már szabad. Kedvvel szemlélte a tornyozott haját, de aztán arra gondolt, hogy mégis egyszerre nem ugrik úgy a világi életbe - nem addig, míg az apja haza nem tér. Visszabontotta a haját, és csak hátra fésülte, ahogy szokta, s elöl felmagasította kissé. Egy fűrtöt lazán hagyott a homloka fölött.

- Sütővas lesz az első, amit veszek - gondolta boldogan -, aztán új ruha, sok szép új ruha!

S keringőzött vagy három fordulót a parketten. Felöltözött, és lesietett a boltba. A bolt bizony még zárva volt. Bogár tehát délután vagy este szokta kiadni a pénzt.

Visszatért, és sorra járta a szobákat.

Az ebédlőből jobbra szalon nyílt. Emlékezett rá, hogy szép virágos plüssből való dívány állt abban, és a székek is olyanok: fahéj-szín plüss, s rajtuk világosabb színben labdarózsa-rajzok. Hát biz ott zöldre változott a berendezés. A szekrényen álló óra is új, aranyozott, és két virágtartó virág nélkül. A falon egy svájci kép és egy alföldi kép, amely szélmalmost ábrázol. Hát a képek a régiiek. Az ülőbútorok moha-szín zöldek. A zongorán csak úgy állton egy sor hangot kanyarított fel. A régi zongorájuk-e? Vagy másik? Tűnődött egy percre.

- Nem a legjobb fajta - gondolta egyben -, de nem is rossz hangszer.

A következő szoba egyablakos irodaféle. Amerikai íróasztal benne. Sárga bőrkarosszék az íróasztal mellett, és zöldre festett levélprés. Oldalt terebélyes bőrdívány, szintén sárga. A falon tépegetős naptár. A sarokban Wertheimszekrény. Másik ajtaja a szobának kettős, a lépcsőre nyílik. A külső ajtó vasból való.

Visszatért az ebédlőbe, s az udvari folyosónak került, hogy a vendégszobákat is megnézzé. Az udvar éppúgy tele van hordóval, mint gyermekkorában. Két sáros csizmájú ember mossa, rázogatja a kútnál a hordókat. Az udvaron túl léccorral határolt kertecske. Lombtalan fák mindenfelé a nyirkos hidegben.

Az első vendégszoba ajtaja nyitva volt. A már ismeretes mosdó-parfümök illata áramlott ki rajta. Egy tekintetre látta, hogy két faágy áll benne, egymás végtében. Tovább azonban nem szemlélődhetett: a szeme a falon virító nagy képre dermedt: fél könyéken heverő, meztelen nő majdnem életnyi nagyságban. Ida megbotránkozva nézett. Képtárakban ő sose járt. A meztelen nő az urbinói Vénusznak volt legyejktől szeplős, olajnyomatú másolata.

- Ocsmányság! - mormogta Ida - hogy tűrheti apám? - A szobában tapétaajtót is látott. Benyit hát: fehérzománcos fürdőkád, s forraló rézkályha, avas szappanszag. Nem emlékezett rá, hogy fürdőszobájuk is volt. Mindjárt be is csukta az ajtót, s megfürdött, csak úgy libamódra, hideg vízben - persze nem hosszasan.

Aztán a másik vendégszobát nézte meg. Az is egyágyas, vörösterítős, csizmahúzó is benne. De a falakon megint meztelen nő, Tiziánnak a másik Vénusza, a madridi.

- Förtellem! - háborgott Ida - hogy kerülhettek ide ezek a képek?

A harmadik vendégszoba már nem érdekelte!

Délután a holmiját rendezte a szekrényekben, mikor az ajtón kopogtatás hallatszott.

- Szabad.

Az ajtón az apja lépett be.

Halvány és ijedt volt a képe az embernek. A szeme szinte kétszer akkora, mint szokott lenni.

Ida boldogan röppent a nyakába:

- Isten hozta, édes jó apukám, csak hogy megjött! Csodálkozik, ugye? Kicsaptak. Nono: csak ne ijedjen meg: semmi gonoszat nem cselekedtem. Egy igen szegény lányt kaptak tilos levelezésen: mentettem a bűnét. Különböztet megírják majd. Bizonyára más szavakkal írják, de a valóság az, hogy egyebet nem vétettem.

S újra megcsókolta az apját.

- Olyan boldog vagyok!

Az apa szinte lerogyott a székre.

- De hát...

- Tudom, tudom, mire gondol apukám: ne féltsen engem. Nem kell énnekem semmiféle őrzősárkány. Hiszen tizenkilenc éves vagyok, maholnap vénleány.

- Úriasszonyt szerettem volna belőled... - nyögte csüggedt arccal az apa - legalábbis bárónét...

- Bárónét? Mért ne lehessen én így is báróné? Ha éppen báróval keveri a kártyát a sorsom.

Az apa aggodalommal rázta a fejét. Fölkelt.

- Megbocsáss, de mégis a rendhez tartozik, hogy megbüntesselek: egy órai szobafogság...

S kilépett.

Ida elképedten látta, hogy az apja kiveszi a kulcsot a zárból, és kívülről illeszti be. A kulcs kétszer csattan.

Nem telt azonban negyedóra, az ebédlőben valami apró kopogó lépés hallatszott. Egyenesen az ajtónak.

Kopogtatás. Ida vélte, hogy a cselédleány. Restellte, hogy be van zárva, hát szinte haragosan szólalt meg:

- Nem szabad! Mit akarsz?

- Csak látni akartalak, Idám - édesgett egy rekedtes női hang -, megvárlak, míg kijössz.

Idának ismerős volt az a náthásforma, fátyolozott hang, de hirtelenében nem tudta, kicsoda. Az ajtóhoz mozdult, hogy kilesson a kulcslyukon, de visszalökte az a gondolat, hogy amaz meg talán beles. Már nyílt az ajka, hogy megkérdezze a látogató nevét, mikor eszébe pattant, hogy Ella a látogatója.

Elpirosodott. Bosszantotta az ügy. A tükör elé állt, és megvárta, míg a színe valamennyire visszatér.

Csak azután szólalt meg:

- Maga az, Ella? Vagyis Nóra?

- Mind a kettő.

- Fordítsa el a kulcsot, kérem. Atyám bezárt, bizonyára szórakozottságból.

Szándékosan magázta. Kedvetlenségében is. Meg hát nem tudta hirtelenében, hogy miként viselkedjék az apja egyik alkalmazottjának a leányával szemben.

Mikorra az ajtó megnyílt, az az emléke is átvillant az agyán, hogy Ella cigarettázik. Ott az intézetben csak ráhagyta - meglepő volt neki és érdekes -, de itt... Semmi pajtáskodás!

Ella mosolygó ajkkal jelent meg az ajtóban, de a szeme megütközéssel és hideg csodálkozással állt Idán.

- Jó napot - rebegte tétován.

- Isten hozta, Ella - felelte Ida kedvetlenül.

Mert mindjárt az első tekintetben látta, hogy Ella haja kanári-szín sárga: tehát szőkébbre festi, mint amilyen. Látott már festett hajat Pesten - Paula figyelmeztette rá -, némi utálattal néztek ők az olyan nőre. A ruhája is - violaszín tafota - borzasztóan elegáns, divatos ruha!

A kezét nyújtotta Ellának, de csak ahogy olyan hitelezőnek nyújtunk kezét, akiről tudjuk, hogy a pénzéért jött hozzánk.

- Isten hozta. Tessék, üljön le. Minek köszönhetem szíves érdeklődését?

Ella még inkább elképedt.

- Hallottam, hogy megérkezett - kezdte a székre bocsátkozva.

- Kicsaptak - felelte röviden Ida.

S fogta a másik széket. De távolabb ült, mint ahogy kedves vendéggel ülni szokás. Látszott rajta, hogy csak a kérdésekre felel.

Ella azonban csak a szemével kérdezett, hát Ida vállat mozdított.

- Egy növendéknek szerelmes levelet csempészték be. Az én kezembe került. Be kellett volna jelentenem. Nem tettem. Különben is untam már a raboskodást.

Ella vizsgálódó szemmel hallgatta. Látszott rajta, hogy nem hiszi a történetet.

Ida érezte ezt, s még inkább elkedvetlenülült.

A társalgás aztán vontatva folyt tovább. Ida hűvös szemmel hallgatott, s közben a szeme Ella lábán bolygott: kacér lakkcipő, azsúrselyem-harisnya... Őneki sose volt selyemharisnyája, se lakkcipője, s lám, az apja alkalmazottjának a leánya... Vagy ez is még a nyugalmazott színész feleségének a hagyatékából való?

Ella eközben tovább csevegett: elmondta, hogy most már a második évi folyamat hallgatja a színésziskolában, de ha csak kettős szünetnapjuk van is, hazatér, s told is hozzá. Családokkal neki sincs kapcsolata a városban. Nem is érdeklődik irántuk. A magyarok is külön, a szerbek is külön, svábok is külön, unalmas fészek.

Látszott rajta, hogy bele szeretné melegíteni Idát a társalgásba, és így maga iránt is. S közben-közben vizsgálódva járt a szeme Ida arcán, hogy őrá vonatkozik-e Idának a kedvetlensége. Vagy hogy valami tövis áll a szívében?

Ismét a színi pályára térült a szóval, hogy ő koloratúr énekesnek szeretné kiképeztetni magát, aztán ha Magyarországon névre kap, megpróbálja Bécsben, Berlinben, aztán Párizsban, Londonban, Amerikában. Ó Péter úr igen érdeklődik a haladása iránt. Ahányszor megjön, mindig énekel egy-két dalt a társaságban.

- Persze, mama is velem van - mondta elmosolyodva.

- Micsoda társaságban? - kérdezte Ida.

- Ó úrnak a társaságában. Ó úrnak minden este van itt társasága. Szombaton legtöbb. Nem szimpatikus emberek. De néha tiszték is jönnek... Persze, még nem tudhatja. Igen víg urak, pajkosak.

Hamiskás mosolygás játszott át a szemén, s elhallgatott. Látszott rajta, hogy többet mondott, mint amennyit szándékolt.

Idának csodálkozásra nyílt a szeme.

Örült volna annak a hírnök, hogy az apja esténként társaságot fogad, de az utolsó szón érezte, hogy nem családias a társaság. A *pajkosak* szó kellemetlenül érintette. Megértette, hogy hölgyek nincsenek a társaságban.

A szemöldöke összebb vonult.

Szerette volna megtudakolni, hogy egy Bodoky nevű fiatalemberrel találkozott-e Ella. Akár náluk, akár másutt. De olyan idegenséget érzett Ella iránt, hogy nem bírta bizalmas szóra fordítani a nyelvét.

Ella tarsókájába nyúlt, és kékszegélyű batiszt-zsebkendőcskét vont elő onnan.

- Mikor legutoljára ott jártam a klostromban - mondta az orrát törülgetve -, maga igen szívesen fogadott. Tegeződtünk is.

Ida szeme még hidegebbé vált:

- Nem tegeződök senkivel - válaszolt nyugodtan -, ebben a tekintetben angol vagyok. Az angolok csak Istent tegezik és Jézust.

Ella elhalványult. Fölkelt.

Látszott rajta, hogy mondana valamit, s az a valami jólesne neki, de rosszul esne talán Idának. Hát csak nyelt egyet. Az ebédlőből férfijárás közeledett az ajtó felé. Valaki a kulcsot mozdította, s utána a kilincsen is nyomott. Ó Péter arca jelent meg az ajtóban.

- Üdvözlét! - bókolt nyájas meglepődéssel - alászolgája, Nórácska!

És a kezét nyújtva, sugárzó arccal s udvarias hajlongásokkal sietett Nórához.

- Igen örülök, hogy Idával találom. Már összebarátkoztak?

- Még csak kezdjük - felelte mosolyogva Nóra -, de a klostromi levegő...

S hunyorgott, mint aki olyan illatot szagolt, amely kellemesen csípi az orrát.

Péter úr udvariasan nevetett:

- Majd kineveljük belőle. De tessék, Nórácska, a szalonba. Ott melegebb is.

S udvariasan ajtót tárt Ellának. A lányát is maga előtt bocsátotta.

Ella, vagyis Nóra megállt az ebédlő közepén.

- Majd máskor - mondta mosolyogva.

És mint valami színpadi grófné, bólintott Idának. Ó Péter udvariasan kísérté még le is a lépcsőn.

Ida képedezve hallgatta, milyen bizalmasan és élénken csevegnek.

Hát ki ez a leány az apjának?

Ó Péter csak jó negyedóra múltán tért vissza. Levelek és újságok voltak a kezében.

Intett a leányának.

- Gyere csak a szobámba.

Ida szótlanul követte az apját az ebédlőn és szalonon át. Az apja leült az íróasztal elé, Ida a sárga bőrszékbe bocsátkozott. Várakozón nézett az apjára.

Az apa először is szivart vett elő a fiókjából, és rágyújtott. Cigaretta is hevert ott, aranyos szipókájú.

- Cigaretta? - kérdezte az apa a cigarettaért nyúlva.

- Isten őrizz! - hökkent el Ida.

- Mért? - mosolyodott el az apa - tőlem cigarettázhatsz. Az úri nők ma már csakúgy cigarettáznak, mint a férfiak.

- Nem kívánom, köszönöm.

Ó Péter egy hosszúka, hivatalos formájú levelet vett fel a magával hozott postájából. Ida megismerte, hogy a levél a klostorból való. Kiáltó betűkkel állt a borítékon az *Expressz* nyomat.

Ó Péter figyelemmel olvasta a levelet, aztán vállat vont:

- Hát ezzel végeztünk. Mármost hát hova tegyelek?

- Baj, hogy itthon vagyok?

- Baj. Nekem csak zavarodás, de neked baj. Láthatod, hogy ez a ház nem úri hölgyeknek való. A bejárat bolt. Az udvaron boroshordók, pincemunkák. Az én millióim nem plüssfotójok és rácsos asztalok között szereződnek. Aztán ide férfitársaság jár: felerészben szinte mindennaposan más. A borüzletnek szüksége van arra, hogy a vevőit borral traktálja. A vétel itt ezekben forog.

Pislogva beszélt, s mintha a térdének beszélne. Aztán a leányára nézett:

- Mit míveltél reggel, hogy lementél a konyhába? Semmi dolgod a konyhával. Itt nem kaja-roskodunk. Te nem arra születél, hogy konyhagőzben élj. Neked az én halálom után millióid lesznek. Szándékom volt, hogy a klostorból valami kastélyba viszlek. De itt ebben a városban nincs kastély. Én meg nem dirigálhatom a távolból az üzletemet. Ki vesz el téged, hozzád méltó, ebből a hordószagú házból? Akkor is, ha előkelő guvernantot kapok melléd...

- Nem kell már én mellém...

- Nem kell? Hát hogy gondolod, hogy magad fogadod a jelentkezőket? Úri leány... A klostorban az a felfogás, hogy úri leány elfogadhatja legényembernek a látogatását? Egymagában?

Ida elvörösödött.

- Erről sose volt szó.

- Ez a hiba! Megtanítanak latinra, görögre, fizikára, kémiára, de arra nem, hogy ha fiatal-emberrel beszélsz, hogyan viselkedjél. Ez nem *tantárgy*. Pedig ennek kellene lennie a főtantárgynak a leányiskolában. Csodálkoztál, ugye, hogy a szalon és az ebédlő meg van cserélve. Nekem így alkalmasabb. Én nappal itt tartózkodom. Ha idegen vevő jön hozzám, először is a boltban tudakozódik. Onnan az inas ide vezet. Ha kisrendelő, itt ültetem le. Ha nagyrendelő, a szalonba tessékelem. Szalonnak tehát ez a szoba alkalmasabb. De rendezd, ahogy volt. Végy bele, amit akarsz.

Vállat vont, s gondolkodva nézett a szoba sarkába.

- Nem tudom most már, hogy lesz, mint lesz. Mindig kerestem neked való párt, de az igazi mágnáslegények csak a magtok köreiből házasodnak, a vagyonuk-fogyottak meg a kártyások zsidó családokból. Láttam egyszer színházban, hogy a fiatalembert be lehet vinni leánynézésre a klostomba. Én is úgy szerettem volna.

- Nem szokás.

- De Lehet. Véltam, hogy ha olyan szép tiszta helyen ismer meg valami előkelő fiú... (Legyintett.) Most már hát ne is beszéljünk róla. Rendelj bútort. Rendezz be magadnak szobát. Varrass ruhákat. Végy könyveket, parfümöket, harisnyákat. Nem tudom, mi minden kell még. Csak végy. Nesze, itt egy ezerkoronás, hogy ne légy pénz nélkül. Várj, inkább apróban adom. Nem minden boltban váltanak ezrest itten.

S a Wertheimbe nyúlt. - Nesze, itt van nyolcszáz... nem: csak hétszáz. Ezen is sok mindent vehetsz. A nagyobb vételeket csak diktáld a nevemre. Az én nevemre akár utcákat vehetsz ebben a városban. És hát rendelj magad mellé cselédséget: komornát, vagy belső lányt, vagy amit akarsz ha olyan nagylánynak érzed magadat, hát csak csináld.

Ida alig aludt azon az éjszakán. Minden szépet és jót elképzelt - mintha csak azon az egy éjen gondolkodhatna róla -, hogy mit hogyan rendel, vásárol, rendez majd holnap. Mégis az az egy éj volt az egyetlen boldog éje a szülői házban.

Szabadság, szerelem!

Mintha volna szabadsága a keretéből kiugrasztott biliárdgolyónak, hogy guruldozhat most már, amerre akar! Mintha a tiszta virágú szerelem piaci virág volna, amelyért csak le kell nyúlni, s megvan.

Először is a cselédszerző boltot kereste meg, hogy fogadjon valami jóképű leányt, mentől úribb megjelenésűt, s vele kísértesse magát a bevásárlásaiban.

A város kissé ködös volt még, a kövezet nyirkos, sárpiszkos. Az utcákon bevásárló asszonyok sokadoztak: hús, krumpli, káposzta, bolti-minden a kosarukban. Reggeli szemek. Sárszag és piaci szagok. Egy-egy kopott fiáker, szenes kocsik, fás kocsik, lóbőr-csizmás parasztok, földet szaglászó gazdátlan ebek. Minden ember és minden egyéb merőben idegen. Az utcák is idegenek. Piszkos és rossz leheletű boltok, ordináré portékák a kirakatokban.

Idának mégis volt mindezekben a rútságokban valami kellemes. Hogy egymaga járhatott. Hogy ha megállott, nem rántotta figyelmeztető szó a továbbhaladásra. Hogy megállhatott akármelyik kirakat előtt. Hogy a város mégiscsak az ő szülővárosa. És hogy ő most már szabad, és szabad ezután teljes életére.

Egy szürke felöltös, fejfájós homlokú fiatalember erősen az arcába nézett, mintha ismerősnek vólné. Ida kérdően tekintett rá, de hidegen, hát a szürke felöltő tovább haladt.

A piactéren megtalálta a cselédszerző boltot. De orgonabúgás hallatszott ki a templomból. Betért hát előbb a szentegyházba.

*Egek ékessége,
Földnek dicsősége,
magyarok asszonya...*

Járt már ott gyermekkorában, de csak egy lobogóra emlékezett, amelyen egy felfelé néző, szent asszonynak a képe volt látható, és a lobogó tetején félre volt bitolyodva az aranyozott kereszteske. A lobogót bizony nem találta ott, és így a templom belseje is idegen volt neki. A mise már az evangéliumnál járt. Beült egy padba, egy fekete hódprém sapkás úri leány mögé.

*... Mint pátronánkhöz,
édesanyánkhöz, folyamodunk...*

Imádságba fogott. De hogy az a prémsapkás leány mozdulatlanul borult a pad olvasólapjára, a homlokát a muffra s összekulcsolt kezére támasztva, egyre azt nézte, hogy alszik-e ott, vagy imádkozik az a leány. És hogyha már a sapkája hódprém, mért más prém a muffja - a muff bizony igen olcsófajta, festett kutyaszőr muff.

A hódsapkás leány azonban fölemelte a fejét. Zsebkendőjét vett elő a muffjából, és a szemét törölgette. Akkor látszott, hogy sír.

Mikorra Ida kilépett, a piac nagyboltjai is megnyíltak: két bútoros bolt, könyvesbolt, cukrász, ékszerész, női cikkek boltja, s mellette a kalapos. Pesten az ilyen boltok kirakataira csak éppen hogy rátekintett, most azonban nagy érdeklődéssel szemlélgette a női ingeket, csipkéket, hímzéseket, gallérokat. Egy zöld, selyem napernyő is állt az egyik sarokban, azt is megszemlélte.

A bútoros bolt kirakatában egy íróasztalka kötötte le különösen a figyelmét. A könyvesbolt kirakatában örömmel látta, hogy csupa regény. Kedve lett volna mindjárt be is lépni, de érezte, hogy nem elégedne meg eggyel: tizenkint veszi ő majd, s a cseléd hozza mögötte haza.

Az ékszerész boltja kirakatában aranyból való Mária-érmek tetszetek meg neki, s egy karperec, amely láncalakú volt, de a láncszemek apró négyszögűek - a szögletek persze le vannak simítva. A csat szintén négyszögletű, aranylakatocska. A lakatocskán az öt szeg öt kis gyémántszem. Tenger-szín zöld selyemtokban csillogott a gyönyörű karperec.

Aranyórák és ezüstgyertyatartók is pompáztak a kirakatban, de Ida csak a karperecet szemlélgette. Eltökélte, hogy a klostomba három érmet küld emlékül: egyet Fazekas Boriskának, egyet Mészkuhynak és egyet Paulának, aki mégis legbizalmasabb volt iránta az utóbbi hónapokban. A karperecet meg persze magának veszi meg. A lakatocska tetszett meg neki. Az ő élete is lakat alatt volt eddig. Most már az ő kezébe került a kulcs: akkor nyitja a lakatot, amikor akarja. Vajon drága-e?

A bolt kirakatába akkor nyúlt be belülről egy gyermektermetű kis zsidó. Szinte elképedt, hogy akkora szakállt visel, szőke, fiatal göndör szakállt. A zsidó két ezüstórát vett be, s elmúlt onnan.

- Igen áros lehet - fontolgatta Ida -, mégiscsak megkérdezem előbb apámat. Úgy illik.

S fordult. Sietett a cselédszerző boltba.

Üldögélt ott vagy hét cseléd, kettő közülük úrias öltözetű. Az egyik már hervadt és beteges arcú, kopott télikabátban. A másik fiatalabb, legfeljebb ha tizenhét éves, vidám tekintetű, csinosabban öltözött, molyrágta rókaprémboa is a nyakában. Bizonyosan ajándékba kapta valamelyik asszonyától.

- Belsőleányt keresek - fordult Ida a cselédszerző asszonyhoz.

De a szeme azon a boás leányon állt. Kellemes, szelíd arcú leány volt, kissé férfiasan vállas, de a haja csak szimplán hátra volt fésülve, s ezzel valami polgáris, jámbor természetnek látszott.

- Ez éppen hely nélkül van - mutatott rá a boltosasszony -, tessék, egyezkedjenek, kisasszony.

S érdeklődéssel szemlélgette Idát. Ida a leányhoz fordult:

- Szolgált-e úri háznál?

A leány fölkel, és alázatosan állott.

- Csakis úri háznál, csókolom a kezét, kisasszony. Kőrösy nagyságos úrnál szolgáltam legutóbb.

- Milyen vallású?

- Római katolikus, csókolom kezét.

- Mennyi fizetést kíván?

- Legutóbb huszonöt koronám volt, csókolom kezét.

- Én többet is adok, ha látom, hogy jó leány.

- Ó, kisasszony... csókolom kezét alázatosan.

- De az első hónapban csak maradjunk a huszonötnél. Mi a neve?

- Anna. Jantyk Anna, alázatos szolgálatára, kisasszony.

- Jöhet-e mindjárt, Anna?

- Mehetek, csókolom kezét, csak a holmim... Hol tetszik lakni?

- Ó Péter úr házáat tudja?

A leány arca olyanná vált, mintha valaki megfricskázta volna. Szeme gyanakvón villant Idára.

- Oda nem szegődök.

Ida elámult.

- Mért?

- Tudhatja azt maga. Hogyisne!

S elfordult. A többi leányra tekintett. Nevetett.

- Hogyisne...

Ida megütközve nézett a leányra. De a gazdasszonyukra vélte a leány idegenkedését, hogy az talán nem jól bánik a cselédekkel.

- Csupán az én szolgálatomra fogadtam volna - mondta szintén elhidegülten -, de hát végeztünk.

- A maga szolgálatára se megyek, kisasszony - nevetett a leány.

S leült a többi leány közé. Érdeklődéssel tekintett az ajtóra.

Egy feketeruhás, másik kisasszony lépett be, Idánál valamivel fiatalabb, kisebb, arca is keskenyebb arcú. A fején viseltes hódprémsapka. A kezén kis fekete kutyaszőrmuff. A boltosné szólt nyájasan:

- Majd küldök én odavalót. (S fölvette a tollat. A könyve fölé hajolt.) Ó Péter úr házába...

- Valami becsületes, jó leányt - diktálta Ida, s érdeklődéssel tekintett a hódprémsapkás leányra -, magyart és katolikust. Különböztetést nem kötelező tenni... csak ha látom, hogy nekem való.

A Jantyik-leány gúnyosan mosolygott Ida cipőjére.

Alig hagyja el Ida a boltot, egy lihegő, gyöngé női hang szólal meg mögötte:

- Pardon, kisasszony... Ida megfordul.

A hódprémsapkás leány áll előtte, izgalomtól és sietéstől pirosan.

- Bocsánat, hogy így az utcán... De mondja a boltosné, hogy a maga szolgálatára... Nagy Ida a nevem... okleveles tanító...

Ida elmosolyodott:

- Nekem...

- Tudom - sietett a szóval a leány -, de olyan kétségbeejtő az állapotom... (A szemét szenvedően behunyta egy percre.) És én nem vonakodok semmi munkától. Csak tisztességes lelkek között...

S a szeme elnedvesült.

Ida a kezét nyújtotta:

- Ne csüggedjen, Ida. Reggelizett már? Jöjjön ide a cukrászboltba: alkalmasabb hely a beszélgetésre is.

Az utcából két részeg napszámosféle térítette le őket a kocsútra, két rongyos és piszkos ember, mintha mind a kettő szemeteskocsiban hált volna. Elefánt termetű az egyik, és ősz bajszú, foltos, szürke télikabátban. A másik szakadozott bőrbekecsben, vézna, vérrel futott szemű, bal lábával kajlán lépő, nadrágja is rongyos, piszkos, sáros. De mind a kettő jókedvű. Összeölelkezve tántorogtak, és méternyire gőzölt belőlük a pálinkabűz.

- Utálom a részeg embert - mondta Ida.

- Förtelmesek - fintorított a másik Ida is, a hódprémes. S az utca túlsó feléről visszatekintettek. Már akkor az elefánt a kövezeten hevert, s a kisebbik húzkodta.

- Gyere, pajtás.

- Megvetsz te engem - nyögte búsan az elefánt.

- Dehogyan vetlek. Kelj fel, no.

- De tudom, hogy megvetsz, lefele nézel reám.

A járókelők nevettek. Egy fekete rövid szoknyás asszony szintén rájuk fintoruló, halvány arccal lépett el mellettük, és köpött.

- Megvetsz - nyögte az elefánt.

A két leány betért a cukrászboltba. Ida kávért rendelt a hódprémesnek.

- És süteményeket is - szólt a cukrászkisasszonynak jólelkűen.

A viharverte madár elmondta a kávézása közben, hogy keserves-nehezen végezte el a tanítóképzőt. Az apja órást volt, de a látása meghiúsult. Az anyja varrással, mosással, takarításokkal szerzi meg a mindennapi kenyerüket. És még egy tízéves leányka is van otthon. Remélték, hogy ha diplomája lesz, valami jó kis faluban megélnék együtt. De annyi a nőtanító, hogy sehogy nem bír állásra jutni. Elszegődött végre sok apróhirdetés után nevelőkisasszonynak, először Kassára. Takarékpénztári tisztviselő volt a gazdája, négy kisgyermek atyja. Igen

nyájasan fogadták, különösen a férfi. A gyermekekkel kellett hálnia. A férfi annyira érdeklődött a gyermekek iránt, hogy éjjel is átlátogatott abba a szobába. És mindjárt a második éjjel őt is felzavarta:

- Csitt - mondta -, csitt! Meg ne ijedjen, kedves.

Ő azonban mégis megijedt. Mindjárt másnap másik helyet keresett. Talált szerencséjére egy idős házaspárt, ahol egy tizenhárom éves leánykát kellett támogatnia a tanulásban. Már oda-hurcolkodott, mikor megtudta, hogy a házaspárnak jogász fia is van. Egy vasárnap a család vendégségbe ment, a cselédnek is szabadságot adtak. Ő maga maradt otthon.

Egyszer csak váratlanul visszatér a jogászfű, s bezárja belülről az ajtót.

- De én meg nyitottam ám már az ablakot...

És szomorúan, de büszkén mosolygott.

- A két év folyamán hét-nyolc helyen voltam. Egy helyen az asszony oly gőgös volt, hogy a konyhán a cselédasztalnál kellett ebédelnem. Más helyen a férj mindig részegen tért haza, s a cseléd hogy semmi csengetésre meg nem ébredt, nekem kellett az ajtót mindig kinyitnom. Legutoljára ebbe a városba hoztak. Tegnap a pesti állomáson szólított meg egy sokszorosan aranyláncos és vastag fülbevalós asszonyság, hogy nem jönnek-e leánykák mellé igen jó helyre. Jöttem a jó helyre. Kitörtem az ablakot a jó helyen, mindjárt az első negyedórában, és rendőrért sikoltoztam. Ha véletlenül nincs rendőr az utcán, nem tudom, mi történik velem...

Mindezt könnyezve, olykor szomorún el is mosolyodva beszélte a leány, s közben nagy étvággyal fogyasztotta a kávé és a süteményt.

- Nem akarok rongy lenni, világ rongya! - mondta szinte vadul - a nevelőnőket minden férfi rongynak nézi. Nem megyek többé olyan helyre, ahol előre meg nem nézem, hogy mifélek. És hogy az ajtóm bezárható-e éjjel belülről. Inkább valami olyan boltba állok be, ahol csak nők dolgoznak. Csak annyit tudjak szerezni, hogy felmehessek a miniszterhez, és eléje csaphassam a diplomámat: minek adták, ha nincs iskolájuk, amelyet rám bizzanak!

Könyörgött Idának, hogy fogadja maga mellé: semmi munkától nem irtózik ő, csak a mindennapi kenyerre meglegyen - legalább addig, míg iskolába nem nevezik ki a diplomája szerint tanítónak.

- Ó, ha a magam kenyerén élhetnék!...

Ida borzongva, olykor elirtózva hallgatta a szerencsétlen leányt. De egyben tetszett is neki, hogy olyan férfiasan megáll minden veszedelmében. Látszik is a szemén, hogy nem törékeny lélek.

Fizetéskor eléje tolt egy százkoronást.

- Kérem - mondta meleg szemmel -, fogadja el tőlem. Nem alamizsnaképp, hanem mintha testvére adná. Én nem tudnék magának parancsolni. Ha meg magától dolgozna mellettem szolgálilag, nem nézhetném. Menjen fel ezen a pénzen a miniszterhez, és mondja el neki, amiket nekem elmondott.

- Elég egy negyede is ennek a pénznek, kevesebb is elég - rebegte hálától könnyes szemmel a hódapokás leány -, Istenem, hát mégis vannak jó lelkek is a világon.

S visszatolta a pénzt.

- Nem fogadhatok el ennyit, bocsásson meg.

- De el kell fogadnia. Én makacs vagyok, igen makacs. Gyermekkorom óta hallom, hogy kutya makacs rossz természet vagyok. Hát én nem tágitok. Ha nem fogadja el, megfoszt egy örömtől. Fogadja el, Ida.

És megcsókolta a leányt, mikor elváltak.

Ida elszemlélődött szinte délig is a városka főterén és főutcáján a boltok kirakatain. Venni nem vett semmit - mert soha életében nem vásárolt még semmit, és így szokatlan is volt neki, hogy valamit magáénak váltson. Attól is tartott, hogy a tapasztalatlanságával visszaélnek a boltosok, meg hát mégse érezte magát szabadjában a pénznek: hátha az apja pazarlónak mondja?

Csak a könyvesboltba ment hát be. Apácával is járt már könyvesboltban. Vett egynehány kottát, aztán egy Jókai-regényt, meg Mark Twainnek egy német fordítású könyvét. Aztán egy francia füzetkét is pillantott meg: Hugo Victornak a parlamenti beszédeit. Soha nem olvasott a két idegen írótól semmit. Az iskolai irodalomtörténetek csak könyvcímeket tanítanak. Ezernyi könyvcím, de a tanuló még csak látásból se ismer egy könyvet se.

A könyvkereskedő - egy düllelt szemű, fekete zsidó - igen udvariasan rakta eléje a könyveket, s kérdezte, hova küldje.

- Magammal viszem - mondta Ida.

A zsidókról neki különös fogalmai voltak. Az apácákhoz mindig járt be egy-két zsidóleány is. Azok iránt ők mindig tartózkodók voltak. Egyszer, hogy húsvét táján az egyik laskát vitt be tízóráira, irtózással bámultak a laskára.

Hát Ida magával vitte a könyveket csak azért, nehogy zsidó lépje át a házuk küszöbét.

Mikor azonban hazaért, szinte ijedten látta, hogy öt zsidó is áll az udvarukban, kaftánosak, tincsesek. S az apja nyájasan beszélget velük.

Fenn a lakásban meg más meglepődés várt reá: az ebédlő helyén a szalon bútorait találta, csak épp hogy a zongora maradt ott. A hálósobából meg eltűnt az egyik rézágy és éjjeli asztalka. A parkett össze volt taposva és karcolva. Az ablakban egy vörös alsószoknyás leány dolgozott az ablaktáblák tisztításán. Jószabású fűzős cipője a padlón, ő maga harisnyában. Fekete szoknyája és kabátja az ágyon hevert. Bámuló fekete szeme: mint a küszöbön fekvő vizsláé, mikor kérdőn néz a gazdájára: Kimegyünk-e ma, puskás istenem?

Látszott rajta, hogy nem parasztleány, de nem is kisasszony. Ida nem ismerte. A leány nem köszönt neki.

- Kicsoda maga, kedves? - kérdezte Ida.

A leány nem felelt. Az ablak már tiszta volt. Egyenkint csukdosta be.

- Nem hallja? - folytatta Ida - a mi szolgálatunkban van maga? Vagy csak segítőnek hívták?

A leány, mintha nem is neki szóltak volna, még csak hátra se tekintett. A belső ablak-szárnyakat is becsukta. Aztán sietve vonta fel hidegtől és víztől kivörösödött két kezével a cipőjét.

- Nagyothall talán? - kérdezte hangosabban Ida.

A leány nem felelt. Szinte ijedten nyúlt a felső szoknyájáért és kabátkájáért. S hogy magára öltötte, csinos leánykának látszott: tizenhét éves lehetett, tiszta képű, oly telt arcú, hogy szinte tokás. Szeme mindig elnyílt, fekete hideg szem, csaknem összeérő fekete szemöldök alatt; ajka duzzadt, piros, mintha mindig paprikás ételt enne.

- Bocsánat - szólalt meg akkor elmosolyodva.

S a hangjában volt valami kellemetlen hangosság és vontatottság.

- Idevaló maga? - kérdezte Ida.

A leány figyelmesen nézett Ida arcára.

- Ma jöttöm - nyögte.

S összekapkodta a törlőrongyokat meg az ablaktisztító port.

- Még a padlót is - mondta Ida - törölje tisztára.

A leány nem felelt. Kisietett a szobából.

Helyette Anna lépett be. Mozdult, hogy kezét csókoljon Idának, de mégis abbahagyta, csak állt kipirosodott képpel.

- A padlót - mondta Ida -, ennek a leánynak is szoltam már, de... Bolond ez vagy siket?

- Siketnéma, kisasszony. Ma fogadta a tekintetes úr a kisasszony mellé. Neki is Anna a neve, hát aszonta gazdasszonyom, hogy Panninak nevezzük.

- Énmellém? Vagy Erzsi kisasszony mellé?

- Kisasszony mellé. Erzsi kisasszony nem tér többé vissza. Ma küldött el a holmijáért. Az imént vitte el az anyja a holmiját, még a szappanját is, pedig már vékonyka maradék volt, mint egy ötkoronás.

Ida csak nézett.

Déli harangszó kondult meg. Ida keresztet vetett magára, s a Mária-képet kereste a tekintete. De abban a percben haragos ordítás hallatszott fel az udvarról, hogy szinte belerendült a ház. Az apja hangja:

- Hát ennyi esze sincs magának! Azt a...

S következett Krisztusnak és Istennek olyan káromlása, hogy Ida megrázkódott belé. Megrázkódott, mintha tört döftek volna a fülébe. Holtszínre vált arccal lépett az ablakhoz. Csakugyan az apja. Egy bőrkötényes emberrel hurrog az apja, s egy hordóra mutogat.

Ida fájdalmasan hunyta be a szemét.

A gyomrát szinte rázta az istenkáromló durvaság. És hogy az ő apja!...

Negyedóra nem telt belé, az apja lépéseit hallotta a szalonban.

- No, kedvesem - üdvözölte vidáman Péter úr -, hát hol szórakoztál ennyi ideig? Nini, csak nem vagy tán beteg?

- Csak múltó...

- Hát hol voltál? Mit vettél? Miket rendeltél?

- Csak vagy három könyvet - felelte Ida, alig tekintve az apjára.

- Csak három könyvet? Hát ruhát? Bútorokat? Másmindent, amit szemed-szád kíván.

- Ráérünk.

- Beteg vagy te, leány. Hívatok orvost.

- Nem, nem, már elmúlt.

- Hát gyere, csókolj meg, aztán asztalhoz: ebédelünk. - Annál hidegebb csók nem érte soha Péter úr vasbajuszos ábrázatát.

Az ebédlőben csak két teríték volt. Péter úr vidáman falogatott. És csevegett.

Ida alighogy érintette az ételeket. S nem bírt ránézni az apjára.

Az apa azonban vidáman eddegélt tovább.

- Az egyik ágyat elvitettem. Láttad? Anyádé volt. A másik ágy gyermekkorodban is a tiéd. Abban is halhatsz meg majdan, ha akarod, remélem, hosszú vénség után. Anyád igen szeretett. Ha életben maradt volna, bizonyára nem engedett volna el maga mellől.

Idának elnedvesült a szeme.

- Kik jártak a házunkba? - kérdezte még mindig elszorult szívvel - kik voltak az ő asszony-barátjai?

- Csak neveket mondhatok. De hát a nevek is csak szavak. Nem ismered őket.

- Éppen azért, hogy ismerjem.

- Csak három barátja volt. Egy orvosné, aki keresztanyád is, még abban az évben elköltözött innen. Erdélybe vagy hova mentek. Aztán egy másik orvosné. Az már meghalt. Meg még egy asszony: a polgármesterünk első felesége. Az is a pokolban van azóta, és várja keresztanyádat, a közös üstbe.

Ida csak nyitogatta a szemét.

- Gyűlölte őket, apukám? - Az apa vállat vont:

- Kisvárosi asszonyok egyetlen mulatsága, hogy egymást bujtogatják. A férj ellen.

- De hát miféle családokkal ismerkedek én itt majd meg?

- Ezt a klastromban kérdezted volna: nem kíváncsiál volna haza. Vannak itt úri családok, de én sose fordultam meg egyiknek se a szalonjában. Se azok énnálam. Mármint hát hogy vigyelek el akármelyikhez, ha nekem magamnak is be kell egyidejűleg mutatkoznom?

Ida elrökönyödve bámult.

Ő már előre kifestette magának, hogy hogyan ismerkedik össze a városa-beli lányokkal; hogyan talál közöttük egy-két bizalmas barátot; hogyan trécselnek, tanácskoznak divatos ruhákon, bálokon, új színműveken, új dalokon; hogyan zongoráznak, táncolnak, sétálnak - persze a város első gavallérjainak a kíséretében.

Az apa látta a leánya arcán, mire gondol. Őt magát is kedvetlenítette az ügy.

- Különböznél se hozzád illők - legyintett megvetően -, nincs az a műveltségük, ami neked. A társasélet merőben más itten: a rácsok gyűlölik a magyart. Hogy miért? Azt a jó Isten se tudja. Hiszen a horvátot is gyűlölik. Hát itt nincs társaságod. Aki volna, nem hozzád illő.

Ida elszomorodott.

Az apa nagy étvággyal ette a túrós metéltet. Öt-hat böketet is gyűjtött egybe a villáján, s nyomta nagyra nyílt szájába. S amíg megint bökődött, beszélt tovább.

- Azért kell keresnünk valami szegény bárónét vagy grófnét, akivel te rendelkeznél. Néha utazgatnál is vele. Jó körökből való fiatalemberekkel ismertetne meg, s választanál közülük... Eddig nem találtam. Pedig hát volna, de az egyre-másra gazdagodó zsidók szinte mind lefoglalják őket. A műveltség külsőségeit tanulják tőlük még a férfiak is: hogy a társaságban ne beszéljenek pénzről, ne vakarják a szakállukat, ne forgassák a szemüket, ha vendéglőbe lépnek, és hogy tabldotnál nem azért tesznek fehér kendőt a tányér mellé, hogy a vendég a maga zsebkendőjét kímélje vele.

- De hát egyet se talált, apukám...

- Hármát is találtam volna. Egy bárónét találtam Pesten, igazi német bárónét. Az akkor is részeg volt, mikor beszéltem vele. Egy másik bárónét Bécsből hoztam le. Az nem akart megválni a kutyájától. Az arcát meg úgy lisztezte, hogy ha legyezte magát, felhőkben szállt róla a liszt. Egy grófné is akadt volna, igazi francia grófné, oly művelt, hogy még akkor se veti keresztbe a lábát, ha tüskét vesz ki a talpából. És oly szegény, hogy csak egy inget, egy zsebkendőt, egy pár harisnyát ad mindig mosásba. De annak is van egy tizennégy éves leánya, és még rá két kisebb fia is. A fiúk most nevelőintézetben vannak. Mármost képzelj el, hogy az a grófné a maga lányát is hordozza, téged is. Ahányszor te ruhát rendelsz vagy ékszert veszel...

- Ezt ne is fejtegetjük.

- No ugye? És aztán a két kölyök hol töltse másutt a vakációt, ha nem az anyja mellett? Szerettem volna pedig, mert mindjárt az első kérdése az volt, hogy hátraslovam hány van az istállóban.

Ida már nem is hallgatott a fejtegetésekre: rossz érzéssel nézte, hogy az apja parasztosan fogja a kést, és csámcsogva eszik.

7

Ida olyanformán érezte világát, mint aki hosszú sóvárgás után végre eljut Olaszországba - de decemberben.

Olvasott, zongorázott. Vagy csak ült, és bámuldozott maga elé, mint a szárnyacsüggedt hattyú.

Az apja napról napra biztatta, hogy csak vásárolgasson, rendezkedjen a szobáiban gusztusa szerint, vegyen ruhákat, virágokat, könyveket, kottákat. De Ida jobbára csak könyveket vett, jó és rossz könyveket, csak épp a címük szerint válogatva - hármával-négyesével. Szégyentől égő arccal olvasta némelyiket. Alighogy belekezdett, már oly utálattal fogta, mintha köpőláda volna a kezében. Dobta a tűzbe. Nem így képzelte ő a szerelmet, ahogy ezek a könyvek írják, hanem valami mennyeiien tiszta, szent mómornak, amely a nőt a férfival örök egységbe forrasztja. (Már hát úgy értve az *örök* szót, ahogyan nők és gyermekek érzik mindig öröknek a földi életet is.)

Az apa egyszer Nórát is említette, hogy Ida látogassa meg.

- Ő meglátogatott téged: viszonznod illik. Hiszen igen művelt leány, és úgy énekel... Nemhiába hogy madarak közt nőtt fel. Te zongoráznál, ő énekelne: milyen jól töltenétek az időt.

- Nem, azt nem - döbbent el Ida.

- Miért?

- Csak, hát...

- Műveltebbet nem találsz ebben a városban. A megyében se.

- Nem, nem...

- De ha én akarom.

Ez olyan nyers hangon volt mondva, amilyennel az apa a munkásaira dörgött.

Ida elsápadt. Olyanforma érzés nehezítette el, amilyen érzés a vascsappanyúba szorult állaté lehet. A lélegzete is elnehezült.

Már a nyelvén volt, hogy megmondja: miért idegenkedik Nóráról. De a klostromban bele-nevelték, hogy rosszat mondani senkiről nem szabad. Akkor se, ha igaz. Nem mozdult rá a nyelve.

Az apa fölkel. Föltette a kalapját.

- Délután négy órakor meglátogatod! - S kiment.

Ida úgy ült, mintha egy mázsa ólmot dobtak volna rá.

Bágyadtan mozdult végre. A szeme a felsőkabátját kereste. Olyan volt neki a ház, mintha kevés volna benne a levegő.

De hova menjen? Csak a templom meg a boltok... A templom délután már nincs nyitva. Vásárlásokra meg kinek volna kedve földrengés órájában?

A szeme a könyvesbolton állt meg. Betért.

És válogatta, nézegette a könyveket, csak hogy az idő teljen, szomorúságtól nehéz fejét szórakoztassa. Egy óra múlva ötven könyv is hevert már ott egy csomóban, regények, versek, egy szakácskönyv és egy német kertészkönyv is - csak épp mert színes virágképeket pillantott meg benne.

S tán még más könyveket is vásárolt volna, de már akkor egy nyurga, fekete felöltös úr is lódult be a boltba.

- Isten hozta, tanár úr - nyájaskodott vele a boltos.

Kezeltek is. A tanár úr egy görög könyv iránt érdeklődött, hogy megérkezett-e. Nem érkezett meg. A tanár úr leült a nádszékre a kályha mellé, és hosszú lába-szárát keresztbe vetve szemlélgette Idát.

Ida nem nézett rá, mégis látta féltekintettel, hogy szemüveges és nyírott, fekete bajuszú ember, és hogy unalommal lógazza a kalucsniját.

- Hová parancsolja, hogy küldjem? - kérdezte végül a boltos.

Ida csak akkor eszmélkedett: hogy ő most itt bemutatkozzon ennek a boltosnak?... meg az a tanár is hallja?... Már a nyelvén volt, hogy azt mondja: majd ideküldöm érte a cselédemet - de a boltos már akkor megnyomta a házteléfono gombját, s a válasz is bement.

- Bodoky! - szólt bele a boltos a telefonba - fogja a kalapját, kabátját: jöjjön fel.

Ida szempillája a Bodoky névre megrezzent. Várakozón lesett a bolt belső szobája felé. Lábdobogás hallatszott onnan: lépcsőn sietett valaki alulról, valami pincehelyiségből felfelé.

Egy kisfejú legénynek a feje lökkent végre elő a nyíláson. A szeme vörös szegélyű, mint aki sírt vagy álmatlankodott. A haja agyag-szín, oldalra pomádézott. A nyakán ferdén álló, vörös pettyes, fekete nyakkendő, és szennyes, alacsony gallér. Aztán egy csontos, vékony test emelkedett ki viseltes drapp-szín télikabátban. S ott állt a Bodokynak nevezett sima fejű és vereses bajuszkájú fiatalember, két vékony lábszáron, a kezében egy zsíros karimájú, fekete keménykalapot lógatva. Teljesen ismeretlen valaki.

- Kösse össze ezeket a könyveket - rendelkezett a gazda -, s vigye a kisasszony után.

Bodoky értő kézzel rakta rendbe a könyvcsomót, s borítékolta, madzagolta. Közben Idára is sandított.

Bent nem szólt egy szót se, de amint leléptek a boltajtó egyetlen lépcsőjén, megszólalt:

- Hová visszük, kisasszony?

- A Fürdő utcába - felelte Ida még mindig nyiladozó szemmel. - Ó Péter úr házába.

S várakozással lesett a koravén ifjúra: hogyan fogadja az Ó Péter nevet?

- Ó Péter úrhoz? - kérdezte megélénkült arccal Bodoky. - Alt Petihez?

- Ismeri talán?

- Én ne ismerném? - mosolyodott el Bodoky - öklömnyi korom óta. Hiszen én vagyok a klavírmájsztere. Úgy is hí, hogy *Fiszd úr*. Stern nevezett el Fiszd úrnak, a patikus - a Pista név helyett.

Udvariasan kívül térült a járó szélére, s a könyvcsomólékot a bal vállára vetette, hogy Idához ne ütdjön.

- Klavírmájsztere? - bámult el Ida.

- Klavírmájsztere - bólintott vígan Bodoky -, minden szombat. Van ott néha olyan ricsaj... Húszan is néha... Mind válogatott jó ivó. Az egy Stern a kontár, a patikus. De az a fő tréfamester. Nem ismeri? Az szállítja majd magának a szagokat is: a parfümöket. Mert maga ugye az új kisasszony, aki Erzsinek a helyére jött? Itt mindig gyors a változás. Mint a moziban. „*Hazahozom a lányomat*”, mondja komolyan Alt Peti. És fizet, és mars. Mindeniket így röpíti el. Magát is majd ilyen. Ámbár maga okosabbnak látszik, mint az eddigiek. Mink azt hittük: Nóra következik. Az ám nem száll olyan könnyen lépre, mint az apjának a cinke. Ravasz, huncut kis róka. Vagy tán jobban mondva: rigó. Nagyszerűen füttyöl. De csak egy este füttyült, danolt és táncolt köztünk. Hogy táncol a bestia! Az asztal tetején!... Maga is táncol? Nem? No, majd este meglátjuk. Játsszok én láb alá úgy, hogy maga is egyszerre rúgja a padlót... Nóra pukkan, ha meghallja. Ugyancsak főzte pedig már az öreget...

Ida már szinte támolygott.

- Mi az, hogy *főzte*? - kérdezte fuldokolva.

- Főzte? Mehetünk lassabban is, kisasszony, ha fárasztja a járás. Hát *főzte*: zsidóul van mondva. Voltaképpen nem is zsidóul, hanem olaszul. Goethéből szippantották a zsidók, Goethe *Cellini*-fordításából. Mert Goethét csak ők olvassák. Attól a tanártól hallottam, akit ott látott a boltban. Nagy filológus. (S emelt a könyvterhen.) No de ennyi könyv! Szereti a könyveket? Még ilyen kisasszonya nem ragadt Ó Petinek. Olyan azonban volt már, aki nem tudott olvasni. Minek is hívták? (S a levegőbe pillogott.) Kukiinak. De nem Kuki volt persze az igazi neve: Karolin vagy mi. Mégse Karolin, mert hiszen azt Krinolinnak hívtuk. A manó tudja már. Alt Peti mindenikre stempliz valami tréfás nevet. Magának még nincs? Estére már lesz.

Egy négyesfogat robogott el az utcán mellettük. Ida nem nézte sem a hintót, sem a benn ülőket. Még a ruhájára se nézett, hogy fröccsent-e rá az utca sarából. Olyan utálat émelgett a lelkében, hogy ha otthon érzi, tán elájul belé.

Bodoky sok mindent fecsegett még, kaszálón lépve, térdén buggyos, sovány lábaival. Afféle röhhencs-legény, ordinaré fráter. Ida már csak úgy hallgatta, mintha nem neki beszélnének.

Csak lépkedett sietve, hogy Bodoky szinte lihegett már, mikor az utcájukba értek.

- Adja be, kérem, a könyveket ide a boltba - szólalt meg akkor Ida -, az inas majd felhossa. Köszönöm.

S hidegen bólintott. Beröppent Bodoky elől a házba.

Délután négy órakor az apa nyitott be Idához. Félrecsapott pörge kalap a fején, csokros, szalma-szín selyem nyakkendő. Az arca frissen beretvált. Bajusza tükörben pödört. Ruhája parfümös.

- Készen vagy, Idám?

Ida felelet helyett a kalapjáért nyúlt.

Ahogy így az apja felé fordult, Ó Péter szinte elhőkölt: a leánya szeme vörös és csupa víz. Sápadt arcán is a könnyekmarta vörös foltok.

- Mi bajod?

- Engedelmeskedek - rebegte Ida -, kötelességem, hogy engedelmeskedjek.

És a szeméből szinte bugyogott a könny.

- Nem, hát így nem jöhetsz el - hüledezett az apa -, nem értem... De hát mi bajod?

- Engedelmeskedek, készséggel engedelmeskedek - ismételte Ida.

S remegő ajkait összeszorította.

Ó Péter összevont szemöldökkel bámult.

- Mintha csak boldogult anyádat látnám. Valakinek nem tetszik az orra, hát nem tetszik. És toppant és sír: neki nem tetszik.

Elment, de csak a lépcsőig haladhatott. Megint visszatért. Ida az ablaknál ült, és vizes szemmel bámult ki a tavaszi felhőkre. Nem tekintett vissza az apjára.

Ó Péter csak állt. A szemöldöke egyre összébb vonult. Aztán megint megfordult, és elment.

S mintha aznap a szíve is elment volna az apának, egyre ritkábban találkoztak. Vacsorára előbb se járt haza az apa, aznaptól aztán az ebédlőasztalnál is egyedül ült a leány.

Az idő közben naposodott, enyhedett.

Ida csak ült a szobájában, s olvasgatta a könyveket. Vagy csak lógatta a fejét, s bámuldozott maga elé. Senki ismerőse, csak a néma leány. Az ebédjét, vacsoráját is az szolgálta be. Ha templomba ment, az a lány kísérte. Ha bent nem volt dolga a lánynak, az ajtó előtt kötögetett, varrogott.

Ida hát csak üldögélt, mint valami rab. Lógatta a fejét. Könnyes szemmel bámuldozott. Sápadozott. Könyökölt a szék karján, és olvasásra erőltette a figyelmét, de a könyv levele nem fordult: csak nézte-nézte olykor a könyvnek azt az egy lapját, s bele-belekezdedt, de nem haladt a harmadik mondatig.

Azokban a napokban sokat imádkozott. Reggelenként eljárt a templomba, s imádkozott egyre könnyesebb szemmel a Mária-kép előtt, mint ahogy a hódprémes cselekedte.

Napos időben meg az anyja sírjához járt ki.

- Ó, édesanyám, te egyetlen szív, aki szeretted!... Mért nem hoztál magaddal ide le is magad mellé?!

Egy délben az apja megint ott ült az ebédlőasztalnál. Ismét vidám volt, és melegen szólt a leányának:

- Még mindig ez a klastromi pepita van rajtad: hát mért nem rendelsz tavaszi ruhákat? Mondtam, hogy ne gondold az árával, csak mondd, hogy Ó Péter úrnak a nevére könyveljék. Vagy ha neked szokatlan ez...

Belenyúlt a kabátja belső zsebébe, és széles, fekete tárcát vont elő onnan. A tárcából százasok fitultak elé, s köztük ezres is. Kinyálazott egy ezrest.

- Nesze: egy, kettő. Nesze, adok hármat. Ezen akár hat ruhát is vehetsz. Ne zsugoriskodj, mint anyád. - Étél-szünetben aztán ismét megszólalt:

- Csak úgy mellékesen említem, hogy Bécsben van egy leánypanzió. Apácák alapították árva hajadonoknak, akik elég módosak arra, hogy a maguk költségén éljenek, de nincs olyan rokonuk, akinek a fedele alá húzódjanak.

- Köszönöm - pillogott Ida a tányérjába -, elég volt a klastromból.

- Nem erőltetlek. Van egy másik értesülésem: egy dragonyos ezredesnek az özvegye. Negyvenéves. Magányos nő. Előkelő családból való. Szereti a zenét és hegyi túrákat. Beszél németül, franciául és olaszul. Magához venne. Mert ő meg társalkodónőt keres. Én ajánlottalak neki - csak levélben, mert személyesen nem ismerem. De mert hallottam, hogy úrinő és még nem vénasszony - hát csak úgy levélben írtam neki. Itt a válasza.

Ida eleinte érdeklődéssel hallgatta a hírt. De aztán elkomolyodott. Mind a két ajánlatban azt látta, hogy az apja kifelé keresi neki a helyet. S mentül távolabb. Neki is kedvesebb volna már kívül az ajtón, de hogy ő akármiféle úriasszonynak is a keze mozdulatait lesse... Aztán hát az az asszonyság ha még fiatalos kedvű, maga is férjet keres. A nők ösztönös tisztánlátásával érezte, hogy megint csak pórázra kerülne. Se katroc, se póráz, többé soha!

- Nem érdekel - mondta röviden.

Az apja vállat vont. Hallgatott. Gondolkodó szemmel eddegélt.

- Hát, csak használd el azt a pénzt kedvedre - mondta ebéd után.

S bevonult az írószobájába.

Ida ebéd után megint csak lógatta a fejét. Fájt neki, hogy az apja nem olyan egységes szívű vele, mint ahogy más lányok egységesek az apjukkal. Hányszor látta a klastromban, hogy egyik-másik leány úgy fut az apjához, mint a csirke, mikor a két szárnyát fölemelve fut a tyúkhoz, amely kiköltötte. De az meg, hogy olyan szerető gondoskodással nyomkodja a pénzt a kezébe, mégiscsak arra vall, hogy az apai érzés nem fagyott el végképp a szívében.

Végre is meg kell alkudnia a kénytelenséggel. Az apja ha nem is úriember, de mégis apja. „Dorbézol” - hát férfi. A férfiak nem nők. Rudolf trónörökös nem dorbézolt? A királyról is mondják, hogy nagyokat iszik. Csak az a sárga bestia!... De hát bizonyára hiába főzi. Nagy a korkülönbség is köztük. És hát ha apuka ordináré ember is, van esze. Jó ember, esze is van. Csak hát: szereti a víg társaságot. Sternt és Fiszd úrt és az asztalon táncoló rigót.

Az arca kissé elfintorult, aztán megint álmodozóvá vált. Hátha azon fordul minden, hogy ő csakugyan dacos természetű, mint ahogy az apácák mondogatták? Nem jobb lett volna-e akkor vele mennie Nóráékhoz, s ott tartózkodóan, hűvösen viselkednie? Apuka abból aztán látta volna, hogy nem egy fából valók, s talán ő maga is elhűvösült volna Nóra iránt. Akkor aztán egy-két megjegyzés visszatéret, s apuka megértette volna, hogy Nóra afféle ledér leány. A szívük együtt maradt volna.

És sok *volna, volna* után - amely a nők gondolkodásának örök tengelye - valami meleg buzdulás kélt a mellében: mi lenne, ha belépne az apjához, és a nyakába borulna:

- Édes jó apukám, szeress engem!

A szeme elvizesedett. Fölkelt, és átsietett a szalonon és ebédlőn. A dolgozószoba ajtajának a kilincsére tette a kezét. S óvatosan benyitott.

Az apja a díványon feküdt. Egy újság a padlón. Látszott, hogy a kezéből esett ki. Aludt. Elnyílt szájjal aludt a díványon.

Ida fölvette az újságot. Szétttekintett: hova tegye? Aztán mégse tette sehova: bevitte magával a szalonba. És olvasta.

A politikai rész nem érdekelte, csak a novella. Most már olvashat újság-novellát is, mindent. Mégis előbb végigforgatta. Egy törvényszéki hírt mindjárt el is olvasott, mert *Érdekes válópör* volt a címe. Az újság utolsó levelén lyukba akadt az ujja: négyszögű kis nyírott lyuk az apróhirdetések lapján - bizonyosan az apja nyírt ki valami olyan hirdetést onnan, ami az üzletét érdekli.

A nagyobb hirdetések közt megfogta a szemét egy ékszerésznek a hirdetése. Arról az ő városuk ékszerésze ötlött az eszébe, s a Mária-érmek. Hogyan megfélemedezett az érmekről. No, pótolja.

Az ajtóhoz lépett, és intett a néma leánynak, hogy kimennek.

Mennyi pénzt vigyen magával? Mind nem viszi, mert elvesztheti. Az érem nem nagyobb egy húszkoronás aranynál: az ára se lehet sokkal nagyobb. A tarsókájába tett két százast, és felöltözött.

- Gyere, Panni.

Az ékszerész boltjánál megállt, és ismét végigszemlélte a Mária-érmeket. Közben a karperecet is kereste a szeme, a láncocskákból oly gyönyörűen összemívelt karperecet, a gyémántos lakatocskákat. Nem látta már ott. Már három karperec csillogott a helyén - egyik sem olyan szép, mint amaz volt.

Valami olyanféle érzés nehezítette el a mellét, mintha attól a karperectől őt fosztotta volna meg valaki.

De hátha még megvan.

- Maradj ideki - mondta a némának. S belépett.

A boltban csak egy fiatal asszony ült. Vastag aranyláncot kefélt egy fiók fölött - göndör fekete hajú, tokás asszony. Ida belépésére üzleti mosolygás jelent meg az arcán.

- Alásszolgája...

Ida a Mária-érmeken kezdte volna, de hogy zsidó nőt látott maga előtt, egyszerre mellőzte az ügyet.

- Egy karperecet láttam a minap a kirakatban - kezdte egyenesen -, láncforma, lakatocska a zárója.

- Tudom - bókkolt készségesen az asszony -, hát nincs már ott? Mostanában adhatta el az uram. Kihúzott egy fiókot, és keresgélt benne.

- Elkelt, látom: elkelt - mondta aztán -, de vannak itt szebbek is, kisasszony. Igen olcsók.

- Nekem az kellett volna.

- És ma érkeztek gyönyörű, új gyűrűk, divatosak.

Ezt mondva, már oda is tette Ida elé a kis fekete bársonytokot, amelyben vagy száz gyűrű kínálkozott ékes mindenféle ségben a szemeknek.

Ida gondolkodva nézett a gyűrűkre. Nem volt gyűrűje. A klastromban csaknem minden szombaton gyónta a bűnei között:

- Bűnös vágyakozással szemlélttem egy leánytársamnak a gyűrűjét.

S néha még pótlása is volt a vallomásnak:

- Fel is próbálgattam.

Most már szabad neki is gyűrűt viselnie, sőt kell is. Hol van olyan nő csak egy is a világon, aki nem visel gyűrűt? Azt is tudta, hogy milyen színű ruhához milyen ékkövek illenek. Csak a gyémánt viselhető minden ruhához.

Egy vékony gyémántgyűrűn megállt a szeme. De eszébe fordult, hogy az édesanyjának mennyi mindenféle gyűrűje volt - hiszen azok megvannak. Különös, hogy az apja nem adta eddig elő. Gyémántgyűrűre azonban nem emlékezett.

- Mi az ára?

- Csak nyolcszáz korona, kisasszony. De van itt olcsóbb is. - S mutatott egynéhány apróbb kövű gyűrűt.

Ida szeme a nyolcszázkoronáson maradt.

- Nem hamis ez?

- Ó, nem. Vannak hamis kövű gyűrűink is. Tessék. Ezek külön vannak. Kisasszony elé nem tettem volna... Látom én azonnal, mindjárt az első szempillantásra a vevőn: kinek milyen való.

- És az árából sem enged?

- Egy fillért se, kisasszony. Mert látom én azt is azonnal, hogy kinek tartsam feljebb az áránál, kinek ne.

Ida habozva pillogott a gyűrűre.

- Nálam nincs is annyi pénz...

S bánta, hogy otthon hagyta pénzét. Micsoda oktalanság! Hiszen ő nem olyan szeleburdi, mint más nők: soha ő semmit el nem hagyogat.

A boltba egy szőke szakállú, kis zsidó lépett be, fáradt arcú és keskeny vállú, a soha meg nem növő emberek fajtájából való, akik hátulról nézve még ötvenéves korukban is fiúknak látszanak. Az asszony szeme gyorsan rápillogott, s utána a szemöldöke is felrándult meg vissza.

- Nem baj, kisasszony, félretesszük addig. Vagy ha tetszik, hazakísérem, és otthon fizeti. Messze lakik?

- A Fürdő utcán. Ó Péter úr üzletét ismeri talán?

A szőke zsidó már akkor ott állt a pult mögött, az asszony mellett.

- Ó Péter úr? - szólalt meg egyszerre megelevenülten - talán a kedves leánya?... Van szerencsém... Igen örülök. S te ilyen gyári gyűrűt mutatsz a nagyságos kisasszonynak? Neki nem ilyen való.

S nagyszerényen nyitott egy kis vaskazettát. Abból kapkodott elő apró marokin-tokokat.

- Méltóztassék. Ezek az igazi gyémántok, briliánsok... - És szemrehányón fordult a feleségének:

- Hogy gondolsz ilyet... a nagyságos kisasszonynak... - Az asszony röstelkedve vonult el a pultról.

- Nem tudtam... Bocsánat...

A zsidó valóban pompás gyűrűket bontogatott elő.

- Tessék: ez az igazi briliáns. Ez is. A legutóbbi párizsi divat. Ez mind igazi. Ó Péter úr kedves leányának nem is mernék másodrendű árut ajánlani. Ugyebár kedves atyjaura önagysága mondta, hogy hozzám jöjjön, kisasszony? Én vagyok az ő szállítója. Méltóztassék ezt nézni, ezt a remek ovál-briliánsot. Hercegnőknek való.

Ida azonban már gyanút fogott. A zsidónak csak az a mondása rezgett a fülében, hogy ő az apjának a szállítója. Vajon gyűrűkkel is kereskedik-e az apja? Vagy akik nagyban veszik a bort, gyűrűkkel szokták a vételt kellemessé tenni? Vagy hogy még az anyja gyűrűiről van szó?

Kiválasztotta a legolcsóbbnak látszó gyűrűt, s az árát kérdezte.

- Kérem, azt majd elintézem kedves ura-atyja önagyságával. Csak méltóztassék megmutatni neki, és mondani, hogy tőlem vette a gyűrűt.

S már elő is emelt egy nagy üzleti könyvet. Megnyitotta, és fürgé ujjakkal levelezett benne. Végre megállt. Tollat mártott a tintába.

Ida bámulva látta a lapon fölül: *Ó Péter.*

- Egy briliánsgyűrű... 2570 korona. El van intézve, kisasszony.

Ida szinte megdermedve állt ott. Vakmerőségnek érezte, hogy ő csak úgy magatetszéséből ekkora költséggel terheli az apja kasszáját, noha maga az apja biztatta rá, hogy vegyen mindent, amit szeme-szája kíván... De hátha valaki ezt is elcsípi előle! Tűnődött. Végre is rátette a kezét a gyűrűre: elég, ha otthon megkérdi az apját, hogy nem lépett-e túl a határon.

A tarsókájába csúsztatta a tokot, s elbólintott.

Az utcán künn aztán arra gondolt, hogy neki mégis jobban illenék alkalmazkodnia az apja akaratához. Elvégre most már másik világban él: a klastrom meg a maguk háza: Európa és Amerika - tengerek és egek választják el a kettőt. Neki most már az apja világa a világ. Kötelessége, hogy az apjának igazán kedves leánya legyen. Az apja ha nem is valami előkelő ember, de azért apja. Műveletlen kisvárosi polgár, de hát apja. És ha olyan férj kerülközik, aki szintén műveletlen, hát az meg férje - majd megosztja vele a maga műveltségét. Az élet csupa alkalmazkodás. Elmegy készségesen Bogárékhoz is, elmegy az apjával engedelmesen.

Nem, semmiképpen nem helyes, ahogy eddig viselkedett!

Örömmel gondolt a gyűrűjére. A tarsókája is mintha galambszárnyakon röpködne a kezében. És mintha a város is megszépült volna, mióta az a gyémántgyűrű bent van a tarsókájában. És Panni is olyan jóképű leány. Szép a világ, és szép az élet benne!

De egyszer csak megállt: mégsem illő tán, hogy mikor épp most ajándékozta meg az apja annyi pénzzel, külön kontóra vegye a gyűrűt.

Egy papirosbolt előtt állt meg, s hogy a néma leány is megállt, a kirakatnak fordult, mintha azt szemlélné. A kirakat iskolás gyermekeknek való írószerekkel volt tele. A szeme azonban csak egy bőrkötésű, kapcsos könyvecskén pihent, amelyen aranybetűkkel ez a szó csillogott: *Napló*. A lányok közt is volt olyan vagy három, aki naplót írt bent a klastromban - Végh

Mariska titkos írással, amelynek a kulcsát azonban minden lány ismerte. Őneki nem volt rá kedve.

De ez csak mellékesen fordult az eszébe. A fő gondolata a gyűrű volt, hogy hátha az apja haszontalanságnak vagy pazarlásnak ítéli. Ezzel is kedvetlenítse-e? Nem, nem kedvetleníti többé az apját!

S fordult vissza az ékszerészhez.

- Kérem: ne írjuk apám kontójára ezt a gyűrűt. Az én külön kiadásom ez. Holnap délelőtt behozom a pénzt. Kérem, törölje ki a könyvből.

- Ahogy parancsolja, kisasszony.

Aztán hogy megint a papirosbolt elé értek, megint megnézte a Naplót. Tetszett neki, hogy a kapocs be is zárható. Bement, és megvette.

Eleinte az volt a gondolata, hogy az írást az emlékezésein kezdi, az első emlékezésein: egy arasznyi porcelánbábun, amelynek mindjárt az első órában kifeslett a hasa, és fűrészpör ömlött ki belőle, s ő elcsodálkozott, hogy a baba fűrészpör eszik.

De aztán mikor hazaért, másult a gondolata: ha a múltakat is megírja, a klastromi életével tölti meg a könyvet. Érdekes arra emlékeznie? Nem, az ő élete azzal a nappal kezdődik, amelyen kiszabadult, s a gyűrűvel.

A gyűrű akkor már az ujján csillogott. Kedvvel szemlélgette. Mennyivel szebb most a keze, hogy a gyűrű rajta csillog! Formás keze volt, és fehér, mint az apácáké. Nyolcféle krémet ismert a bejáró növendékek kezét szépítő tudományából, és még néhány titkát a kéz-szépítésnek.

Azonban hogy a lépcsőre ért, levonta a gyűrűt. Mégiscsak jobb lesz, ha akkor mutatja meg az apjának, mikor már eloszlott köztük minden felhő.

Ez a reménysége azonban nem teljesült mindjárt. Az apja szobájából férfibeszéd hallatszott ki. Valami borvásárló idegen ült ott: alkudoztak.

Ó Péter lement aztán az idegennel a boltba.

Ida vagy negyedóraig a gyűrűjét szemlélgette. Aztán megkezdte a naplója írását szép kis gömbölyű állóbetűkkel, amelyekből magasra nyulladt minden *l*, *t*, *d*, *b* és *k*, mint nyírott sövényből a vékony telegráfoszlopok.

Április 12.

Ma születtem. Az eddigvaló életem nem volt élet.

Istenem! Aki minden kis virágnak adtál életet, adj az én szívemnek is! Mint ahogy más nők szívének megadod. A boldogság az élet. Ahol nincs boldogság, ott nincs élet. Engedd megtalálnom azt a férfit, akinek az ajka ha nevemen szólít, a szeme így szólítson: - Boldogságom!

Engedd, Istenem, hogy boldog legyek!

Öt óra felé hallom, hogy atyám visszatér a szobájába. Dobogó szívvel sietek át a szalonon, hogy a nyakába boruljak, s elmúljon végre közülünk az a hideg árnyék, amely eddig elválasztott bennünket.

Azonban megint csak ott találom az idegen urat, egy asztrahánkabátos gácsot. (Mint valami felfújtt hólyagember, amilyeneket népiünnepélyeken gázzal megtöltve a levegőbe szoktak eresztetni.) Bankókat olvas az asztalon atyám elé.

- Mit akarsz? - förmed rám atyám.

- Semmit - rebegtem -, nem tudtam... Bocsánat...

S leültem a szalonba, ültem, mintha föbe ütöttek volna. Néhány perc múlván benyitott.

- Mit akartál? - kérdezte enyhébben.

- Csak azt kérdeztem volna - feleltem engesztelő alázatosan -, hogy nem mehetnének-e át Ellához... Nórához? Már megbántam, hogy annyira idegenkedtem tőle.

Az arca erre megvidámult.

- Hát gyere. Én is éppen oda készültem. - S visszasietett a kabátjáért, kalapjáért.

Még öltözködtem, mikor ismét benyitott. Más nyakkendő volt rajta, pipacs-szín selyem, bajusza is hegyesebb, mint előbb.

- Apukám - mondom még a tükör előtt -, boldogult édesanyámnak a gyűrűi el vannak ugye téve?

Látom a tükörben, hogy megütközik a kérdésem.

- Nincsenek - hörkinti szinte bosszúsan -, régimódi, értéktelen gyűrűk voltak. Eladtam őket.

- Akkor hát nem haragszik, hogy vettem egy gyűrűt...

- Dehogyan haragszom - feleli egyszerre megvidámultan -, már volt eszemben, hogy mondom is: végy egyet-kettőt. De elfeledtem. Kinél vetted?

- Biz én nem néztem a nevét: a Széchenyi utcán. Drága volt.

- Drága? Hogy?

- Nem is merem megmondani. Szép-e? - S mutatom.

Nézi. A fejét rázza.

- Mindjárt gyémánton kezded? No, nem lehetett olyan igen drága. Hogy volt?

Mondom.

A fejét csóválja.

- Blaunál vetted, ugye, annál a szakállas gyereknél? No megállj, jáfet! Iszen majd megfaragom a krétádat! Máskor ha gyémántot veszel, kérdezz meg, mert az nem zöldborsó.

- Abból a pénzből vettem, amit délben kaptam.

- Már meg is fizetted? Fizetéssel sohase nyargalj! Hacsak te is nem vársz valamit onnan, ahol fizetsz. Ennyit megtanulhatsz az üzletből. De gyere most már, mert sötétedik.

Olvastam egy regényben, hogy a nők mindent megéreznek előre. Engem is valami rossz érzés émelyített, hogy az utcán haladtunk. De hát elnyomtam.

Nóra röpködő szívességgel fogadott. Én mindjárt *te*-nek szólítottam, s ez még inkább megörvendeztette. Az anyja szintén örömmel alázatoskodott. Éltés hölgy már. Úgy frizírozza magát, mintha a halántékáról két kardbojt lógna, s az arca nyájassága, mint amilyen az anekdotabeli cigány nyájassága lehetett, mikor a folyékony subickot továbbkínálta.

Meglepett, hogy Nóra szobája milyen pompás: rózsaszín tapétás falak, fehér bútorok. A villamoskörte is rózsaszín. De már arra nem gondolt, hogy az ébenfa zongora nincs harmóniában ezekkel a színekkel.

Bámultam.

- Be szép zongora - volt az első szavam -, bizonyára jó is.

- Ibach.

- Ibach? Játssz valamit, hadd hallom a hangát.

- Ó, én még csak az elején vagyok - röstelkedett egy *cé*-akkordot csak úgy álltában megütve -, játssz te. Hiszen te mestere vagy a zongorának.

De én abban a pillanatban szinte kővé dermedtem. A kezén ugyanis karperec csillant meg, ahogy lenyúlt az akkordra, és ahogy kínáló mozdulatra fordult a csuklója. A karperec az én karperecem!...

Erő, csak most ne hagyj el! Leültem a zongora elé, hogy az arcomat ne lássák.

Életem eddigvaló folyamán mindig azt hallottam a leánytársaimtól, hogy nyugodt temperamentum vagyok.

- *Jégszobor hölgy* - mondta Nógrády Irma érettségi után. Ők engem bámultak a nyugodtságomért, én meg azon bámultam, hogy ők bámulnak. Mert én éppenséggel az ellenkezője vagyok mindannak, amit nyugodtnak neveznek. Ha tenger volnék, akkor látnák csak, hogy mindig hullámozok. Mióta megjöttem, azóta meg csupa örvénykavargás a lelkem. Igaz, hogy nem kapkodom a lábamat, mint a macska a tüzes sparherden. És ha valakire ránézek, nem pislogok, mint akinek por ment a szemébe. De hogy én nyugodt vagyok...

Azt se tudom, hogyan jöttem el attól a kedves családtól. Elzongoráztam Beethoven gyászindulóját, aztán lekókadtt a fejem.

- Rosszul vagyok - mondtam atyámnak -, gyerünk haza.

Kapkodtak, orvosoltak volna teával, odkolonnal, gyöngyvirágegettel. Közben Bogár atya is hazaérkezett, s azt ajánlotta, hogy borsot rájnak: beteg madaraknak vagy bors vagy olaj a hasznos. De én csak haza, haza!...

Hazatámolyogtam Nóra karján.

Atyám orvosért küldött. Egy fiatal orvos jelent meg csakhamar - karikagyűrű az ujján -, és fontoskodva csillogtatta cvikkerét. Mindjárt azon kezdte, hogy vetkőzzek le derékig. Hogyisne! Mondtam, hogy már könnyebben érzem magamat. De mikor elment, megint csak kókadttam, hogy Nórától szabaduljak.

- Álmos vagyok - kedvetlenkedtem -, lefekszem.

S lefeküdtem vacsorátlanul. Csupán azt a kis üveg málnalét ittam meg, amit kanalanként való nyelegetésre praescribált az orvos.

Április 13.

Csaknem úgy ébredtem föl, ahogy lefeküdtem. Mind éjten át azon tépelődtem: hogyan szabadítsam ki atyámat a hálóból?

Reggel atyám kopogtatott. Kérdezett. Mondtam, hogy már semmi bajom. Az orvost ne bocsássák be. Aztán Nóra jött.

Neki azt mondtam, hogy bajom van, s hogy különösen szólanom nehéz. Mindazonáltal itt fecsegett órahosszat. Egy szót se szóltam. Ha ránéztem, csak ahogy kigyóra nézünk az állatok kertjében.

Aztán az orvos jött.

- Neurasthenia - fontoskodott -, bár még csak kezdődő stádiumban. „Preventív intézkedések.” „Csillapító arcanumok”. „Hidegvíz kúra”. „Séták, ha szép az idő...”

Csak nevettem magamban. Vagyis hogy nevettem volna, ha nevetni tudnék. Megvolt a próbája is. Mert már azon csak mindenki nevetett volna, ahogy Pannit látja délben az ablakban, amint a két keze úgy jár, mintha valami képzeletbeli harisnyát kötne. Nézem, megőrült-e? De aztán hogy ki is integet-mutogat az ablakon, felpattanok az ágyból, és kinézek a másik ablakon az utcára. Hát odalent egy szennyes siheder. Az is billeget, és mutogatja a jobbjaival a bal keze piszkos ujjait. Vajon testvére-e az a lófejű, vagy?... De hogy találhatták ki ezek az ujjal való telegrafirozást? Az első percben mosolyogtam rajtuk, de aztán megilletődtem. Íme két néma, és még ezek is megértik egymást.

A fiú azonban megbillegette Panninak, hogy nézem őket, mert Panni becsukta az ablakot, s elvörösödve nézett reám. Nem szóltam neki semmit.

Atyám reggel jött haza. Tántorgott. Ettől már csakugyan megbetegedtem.

Április 14.

Országos vásár. Mise után végigjártuk Pannival - csak azért, hogy effélét is lássak.

A bábos sátonnál kellemes volt, hogy egynéhány szegény gyermeket boldogíthattam. Ott álltak, és sóvárgó szemmel nézték: más gyermekeknek hogyan vesznek az édes gyönyörűségekből. Csak egyik köszönte meg szóval, egy hatéves leányka, a többi csak a szemével. Egy ötéves-forma, kis mezítlábas fiúnak a legnagyobb huszárt vettem meg. Káprázó szemmel nézte, aztán elfutott vele.

Annál kellemetlenebb volt a lóvásár és baromvásár. Az a bestiális egoizmus, amellyel az emberek egymás megrövidítésén igyekeznek. Nyíltan ordítózva. Az a kapzsiság, ahogy a tyúkok a baromfiudvaron egymásnak a szájából rángatják ki megölt társuknak a belét. S azok a durva és ocsmány káromkodások, szitkozódások... Szégyelltem, hogy embertársaimnak kell őket neveznem.

És hát azok a szegény állatok! Vonszolja őket kötélén. Engedelmes tehenek, nyugtalan lovak. Egy szép, szelíd szemű ökör. Milyen magamegadásával áll, és várja, hogy kinek az ostora alá kerül.

Április 15.

Egy mesteremberné-féle asszonyt eresztett be hozzám Panni. Azonnal megismertem, hogy az anyja. Éppolyan telt képű, összeérő, fekete szemöldökű.

Kért, hogy tartsam meg a szolgálatomban Pannit: ha siket is, de jó leány. És nem is a pénzért szolgál, mert hiszen nekik házuk, szőlejük van, és a mesterség is jól jövedelmez. Kádár az ura, atyámnak dolgozik legtöbbit.

Megnyugtattam, hogy még csak gondolatomban se fordult meg Panninak az eltávolítása: engedelmes, figyelmes leány.

- De hát mért szolgál? - kérdeztem - ha vagyonosak. Tessék: üljön le, asszonyság.

- Ó, kéremalásan - sóhajtott - , nagy a bajunk nekünk evvel a leánnyal: egy siketnéma nyomdászinas került ebbe a városba, és a jó Ég tudja, hogyan, de összeismerkedtek. És azóta az én lányomnak mindig azon az esze. Egyre csak odaszökdös. Mindenemet elhord annak a csúnya lófejű fickónak - mert úgy néz az mindig, mint az ijedt ló. Várja a kapu alatt. Bebilleget neki az ablakon. Mindenki neveti.

- Bocsásson meg, de nem értem: hiszen éppen összevalók.

- Jaj, dehogy is.

- Jobban megértik egymást, mint a magunkféle.

- Mégis hát micsoda pár!?

- Akik egymáshoz illők, az az igazi pár. Azt nem más választja meg. Az érzés választja meg, jó asszony, az a szent mágnestű, amit Isten a szívekbe tett.

Az asszony a fejét rázta:

- Ha már siket is, néma is, legalább bolond ne legyen. Volna neki külön is: egy legényünk. Az nem siketnéma. És már huszonöt éves. A szülei módosak. Szereti Annát. Mindig rajta a szeme Annán, ha láthatja. És már az idén el is vette vóna. Hiszen azért taníttattuk beszélni is Annát.

Atyám lépett be.

Még egyszer megnyugtattam az asszonyt, hogy Anna, vagyis Panni nem jár azóta a nyomdába, mióta mellettem szolgál, és ügyelek majd rá, hogy ne is távozhasson mellőlem.

Atyám újságolta, hogy automobilt vett. Hítt, hogy öltözzek fel, és nézzem meg. Nóra már lent vár az autóban: fordulunk egyet...

- Jaj, édes apukám, én olyan antipátiát érzek minden autó iránt...

- De legalább nézd meg.

- Irtózom tőle.

Április 16.

Ismét a régi, fojtó levegő. Atyám minden délután Nóráéknál, s együtt autóznak. Én nem bírom annyira összeszedni az erőmet, hogy megmondjam atyámnak: micsoda nő az, akivel olyan korához illetlenül foglalkozik!

Nóra bizonyára érzi a véleményemet, mert azóta csak egyszer járt nálam. Oly hideg unalommal beszélgettem vele, annyira keresztülnéztem rajta, mint valami üres uborkás üvegen...

Remélem, nem alkalmatlankodik többé.

Április 17.

Egyetlen szórakozásom a templom, s egy regény, amely mostanában indult az újságban. Tisztább vizű regénynek látszik, mint amilyeneket eddig könyvekben olvastam. És a napomat most már a kertünkben töltöm. Fák, bokrok virágzanak. Micsoda pompában még a prózai szilvafa is! Hát még a spireák! Vajon boldogok-e a fák, mikor virágzanak?

Panninak is mindig mellettem kell ülnie. Varrogat. Tavaszi rózsaszín kartonruhát. Ha kileskel a kerítésen, azonnal odamegyek én is. Már kétszer kaptam rajta, hogy értekezik a némájával. Lelkére beszéltem, hogy a szülők akaratával ne ellenkezzen. A szülők szíve mégiscsak közelebb ver, mint akárkié. *Elváló férj* mindennapos, de *gyermekétől elváló szülő*, ilyet nem olvashat soha az újságban.

Sírt. Vigasztaltam, hogy nem is szép fiú: olyan a feje, mint a kabócáé. De csak sírt.

Csodálatos, hogy anyámnak még csak egy fényképét se találom a házban. Nekünk nincs fényképalbumunk. Apámat nem kérdezhetem. Eddig elejtett szavaiból azt értem, hogy nem volt boldog a házasságuk.

Atyám fiatalkori fényképe azonban ott van a szalonban, az apja és anyja fényképe között. Lehet különben, hogy még legényember volt akkor.

És engem se fotografáltatott le soha. Bizonyára azért, hogy - mint a dajkám mondta - egy az arcom boldogult édesanyáméval.

Április 18.

Atyám ma különös szótlanúsággal ült az asztalnál.

Egyszer csak ebéd vége felé megszólal: - Ida, a te helyzeted valami lehetetlen helyzet. Mit szólnál arra, ha én megházasodnék?

Olyan megdöbbenéssel bámultam rá, hogy levette az arcomról a szemét, és színlelt nyugalommal evett tovább.

- Azt - feleltem végre -, hogy az lehetetlen.

- Mi volna abban lehetetlen?

- Ötvenéves...

Legyintett.

- Csak külsőleg. De hiszen nem is a házasságért házasodnék én meg, hanem hát teérted is. Meg ide asszony kell. Láthatod, hogy a ház üres. Ahogy az emberi test nem test lélek nélkül, a ház se ház asszony nélkül. Én mindig az üzlettel vagyok elfoglalva. Az meg nem lehet, hogy az én leányom hagymaszagú kisasszony legyen.

- Inkább a felesége?

- A feleségem se. Az én feleségem úriasszony lesz: szakácsasszony, belsőleány, konyhacseléd és inas várja a parancsait, fehér kesztyűs inas.

- De hát mért nem nekem?

- Mert leánynak nem engedelmeskedik se szakácsasszony, se belseőleány, se konyhai cseléd, se inas. A leány: gyermek. Ha akkora is, mint te vagy, értem az idegenkedésedet: minden leány tiszteli az anyja emlékét, és bitorlónak érzi a második asszonyt. Értem én ezt. Haragjában se titulázott *ostoba* embernek engem soha senki!

Alig hallottam: mit beszél. Akinek kötél van a nyakán, és feleútján lóg már a fának, amelyre felhúzzák, csak annak lehet olyan az érzése, amilyen az enyém volt abban az órában.

- Apukám - fuldokoltam -, lehetetlen! - Elszigorodott az arca:

- A legfontosabb üzlet-ügyet is röviden intézem én el: hát rövide fogva a szót, közlöm veled, hogy megnősülök. Bizonyára fölösleges a nevét is megmondanom, hogy kit veszek el. Az azonban nem látszik fölöslegesnek, hogy figyelmeztesselek: alkalmazkodnod kell! Kötelességed!

- Kihez?

- A feleségemhez. Második anyádhoz, Nórához. - Fölkeltem.

- Nórához? Csak nem vesz el egy olyan... - Olyan vadul nézett rám, hogy belém fagyott a szó.

Pedig csak az volt még a nyelvemen, hogy *nem tisztességes leányt*.

Csak néztünk egymásra, mint két bőszi tigris. Végre fölkel ő is és azt mondja, vagy inkább dörgi:

- Nórát veszem el! És ha te csak görbe szemmel is nézel reá, meglátod az én szememet is!...

De már akkor én bizonyára holt-színre vált arccal rogytam vissza a székemre.

Délután munkára erőltettem magamat, csak azért, hogy a lelkem gyötrelmein enyhítsek. A képeket tisztítottam a szalonban Pannival.

Atyám arcképének az üvegén belül is egy fillérnyi folt hiányzott. Kiszedtem hátul a szegeket. Mit találok a kép mögött? Egy színes kis Mária-képet, amilyent imádságos könyvekbe szoktak rakni. Murillónak a *Mária mennybeszállása*.

Hogyan kerülhetett ez a kép oda?

No, sehogyan másképp, csak anyám kezéből. Bizonyosan kivette az imádságos könyvéből, és apám képe mögé helyezte: Mária oltalmazza őt minden bajtól!

Áhítatos megilletődéssel csókoltam meg, s visszaillesztettem a helyére. De aztán megint kivettem: semmi emlékem anyámtól, hát legalább ez legyen! Az ő ujjai érintették ezt a képet! És az ő csókja is talán számtalanszor, mikor imádkozott. És talán ő sugallta a gondolatot, hogy a képeket tisztítsam, és ezt a Mária-képecskét így a kezembe juttassa. Ó, hát hull egy édes csepp is a keserű pohárba!

Április 19.

Álmatlan éj. Csak hajnalban szenderedtem el.

Gyóntam, áldoztam. Meggyóntam Nórát is, hogy nem érzem emberi testvéremnek. A pap nem rendelte, hogy másképp gondolkodjak.

A misén aztán nem imádkoztam egyebet, csak arra kértem Istent és Máriát a kisképen, és Szent Ida védőszentemet, hogy fordítsák el atyám szívét attól a gonosz póktól.

Így megerősödve tértem haza.

Atyámat csupán főhajtással üdvözöltem, hogy az ebédre feljött. Eleinte nem is beszéltünk semmit, csak ettünk szótlanul. Ő mintha az üzleti ügyein gondolkodna. Én, mintha tisztelném az elfoglaltságát.

Végre a tésztánál megszólalt:

- Még mindig nem rendeltél ruhát?

- Ha atyám parancsolja...

Alázatos és nyugodt válaszom megenyhítette az arca zordságát.

- Ha még mindig nem tudod, hogy kik varrnak itt efféléket, magam küldök hozzád egy jó varróasszonyt. Ha azonban nem bízol benne, rendelhetsz ruhát Pestről is Monaszterlytól. Akkor az asszony csak mértéket vesz rólad.

Talán hálás melegséget olvasott ki a szememből, mert még szívesebben folytatta:

- De ha téged Monaszterly se elégít ki, írok Bécsbe. Vagy akár Párizsba. Egy-két női ruha nem rendít az én kasszámon. Igazán különös vagy: más nők szinte fúriái a toalettnak, te meg olyan szimplán viselkedel, mintha valami napidíjas veréb volna az apád.

- Ez a ruha - feleltem nyugodtan - kedvemre való volt eddig. Nem természetem a cifrázkodás. De ha atyám parancsolja...

- „Cifra, cifra.” Ha nő, hát legyen cifra. Férfiak már ezt meg is kívánják.

- Méltóztassék rendelkezni, atyám.

A *méltóztassék* szóra mélyet pillantott. Lehet, hogy megihatotta. Az is lehet, hogy megérezte: mire készülök.

Én olyan nyugodt voltam, hogy egy csordultig megtöltött poharat körül tudtam volna hordozni a tenyeremen a házban. Éreztem, hogy a harcban én leszek az erősebbik.

A feketekávé nál meg is kezdtem:

- Édesatyám, kötelességem, hogy bocsánatot kérjek a tegnapi magamviselkedéért. De annyira megdöbbentett a közlése a házasságáról, hogy hirtelenében csak magamra gondoltam. Később fontoltam meg, hogy elsősorban nem az én ügyem, hanem édesatyámé. Bocsánatot kérek.

- De a te ügyed is, kedves gyermekem - felelte lágyan -, a te ügyed is. És bizonyára megörvendtetnél, ha látnám, hogy nem nehezled.

- Ha nehezlem is... Senki más nem lenne nekem nehéz...

- „Senki más”? Hát mért éppen ő? Hiszen csupa kedvesség, vidámság az a nő. Olyan, mint a napsugár ebben a rideg házba. Éltető napsugár.

- No, nem éppen napsugár. Bocsánat, hogy más róla a véleményem. Napsugáron nincs mocsok. De ha atyám parancsolja, kötelességem...

- Mocsok? Micsoda mocsok?

- Női nyelven szólva: *múltja van*.

- Múltja van? Micsoda múltja van? Hogy tudhatják azt a klastromi üvegablakok mögött nőtt krumplik, hogy odakünn kinek micsodás a múltja?

- Ő maga hozta be a klastromba a múltja vallomásait.

- Micsoda vallomásait?

- Női nyelven szólva: *flott természet*.

- „Flott, flott.” De hát miben nyilvánult a flottsága?

- Én nem tudom, mi az a *flott*. Az apácák mondták így. Nem eresztették volna be többé hozzám.

- Mit tudhattak róla az apácák?

- Semmit, csak amit ő maga elmondott nekem.

- De hát mit mondott el?

Már akkor olyan szemmel nézett rám, mint ahogy a menázséria oroszlánja néz, mikor a bárányt viszik neki.

Én azonban nyugodt arccal feleltem:

- Kérdezze meg, atyám, őtöle magától, hogy a szülői járatták-e a színésziskolába? Vagy hogy más járatta? Kérdezze meg, hogy ki vette neki a ruháit és ékszereit?

Vártam, hogy atyám széttép vagy összegázol. Kész voltam a halálra, mint Néró keresztényei a Colosseumban.

Atyám szeme valóban rám kövesedett. Még a levegő is olyan merevedettnek érzett a szobában, mintha üveggé vált volna, nagy üvegkockává, s mink benne, két belemerevült ember.

De aztán csak maga elé gondolkodott. Legyintett:

- Értéktelen ruhák, bazári ékszerek. Ha olyan igen flott lett volna, volnának különb ékszerei. Előttem hiába mocskolod! Előttem hiába kormozod!! Előttem hiába kenéd be ganajjal!!! Elveszem! Punktum!!!!

S az asztalra csapott az öklével, hogy a tányérok ugráltak belé.

Április 20.

A szabóné eljött hozzám, és szöveteket hozott.

Fekete ruhát választottam, és gesztenyeszín-himalája kijáró kabátot. Megmondtam, hogy szimpla legyen minden tekintetben. Csupán a kijáró kabátra engedek fekete bársonygallért és fekete selyem szegélyeket.

- De hiszen ez gyászruha lesz - képedezett a szabóné.

- Azzal ne gondoljon - feleltem röviden.

Ha Nórát oltárhoz kell kísérnem, ebbe öltözködök - gondoltam keserűen.

Délután Nóra jött fel. Igazán vakmerő orcátlanság!

Könnyekben talált. Sem az üdvözlését nem fogadtam, se kezet nem nyújtottam. Rá se néztem. Leült, és kisvártatva kezdte:

- Tudom, mi bajod. De hát mért gyűlölsz? Azért, hogy atyádat boldogítom? Vállalom, hogy boldogítsam egy életen által!

- Maga *boldogítja*?

- Megint magázol?

- Hát csak nem tegezem az *anyámat*.

S keserűn kacagtam.

Április 21.

Csak imádkozok, és imádkozok, és sírok. De a könnyeim is csupa imádság.

... Hogy anyám szobája az ő szobája! Anyám széke az ő széke! Anyám ágya az ő ágya!... És ő rendelkezik, és ő parancsolgat! Az övé itt a levegő! A ház! A kert! A vagyon! A pénz! És atyám két szeme!

És engem kiforgat itt minden jogomból és vagyonomból, mint ahogy kifordított atyám szívéből!

A szalonban Bogárék ülnek! Az asztalnál Bogárék kanalaznak! A lépcsőn Bogárék járnak! Az ablakon Bogárék könyökölnek ki! És énram Bogárék néznek, néznek majd, mint valami alkalmatlan kuvaszra, amelyet meg kell tűrni a gazda kedvéért!

Istenem, szabadíts ki ebből a förtelmes pokolból!

És minden imádságomnak ez a vége! Még a miatyánknak is ez a vége! És külön imádkozok Máriához és a védőszentemhez és az őrangyalomhoz! És ma Szent Péterhez is: emlékezzék reá: mikor az Ég segítő keze kivezette őt a bilincseiből, a börtönéből!...

Szabadítsatok ki, szent mártírok! És szent hatalmasok! Ha van könyörülő szívetek egy porba gázolt leány iránt, aki mindig áhítattal nézett az égre.

Délután levelet írtam Paula testvérnek, hogy ajánljon valamelyik klostomba: vállalnám, hogy zongorát tanítok, vagy más tanításokat is vállalok. De csak bejáró lennék, mert a klostrom levegőjét nem bírom. Leírtam neki, hogy micsoda gyötrelmes okok kényszerítenek a szülői házból való eltávozásra. És hogy már csak két-három hetet töltök a szülői házban.

A levelet magam vittem el a postára.

- Ajánlott. Expressz.

A postáról anyám sírjához. Azaleát vettem neki, fehérét, és magam vittem ki, mert anyámnak vittem.

Panni is törölgette a szemét. Látszik ezen a jó leányon, hogy velem érez, noha nem tudhatja: mért sírok annyit.

- Ne búsulj - mondtam neki -, magammal viszlek Pestre. Nagy, szép város az. Látsz sok palotát, és az operaházba is eljárunk. Ha nem is hallod a zenét, a játékban gyönyörködhetsz.

Elültettem az azaleát, Panni csak épp a lyukat vájta meg. Nincs virágosabb sír a temetőben.

Visszajövet bántam már, hogy azt a levelet elküldtem. Se nem válaszolhat, se nem ajánlhat ő engem. Elmutogatja majd a leveletem az ebédlőben, és kárörömmel mosolyognak rajtam:

- Ahá! Hát most már látja, hogy jobb volt itt. Úgy kell neki!

Április 22.

Egy hete, hogy nem olvastam az újságot, pedig az a regény... az a leány, mintha csak én magam volnék más néven, angol miliőben. Még a szépsége is... Bár lehet, hogy annyira szép én mégse vagyok. De bizonyára szép vagyok: mert a férfiak szinte haptákba merednek, ha meglátnak, és a szemükkel kísérnek, még meg is fordulnak utánam. Pesten mindig azt véltem, hogy azért néznek, mert apácával megyek, és hogy őt nézik, mert az apáca félig-meddig mennyei nő. Itt azonban nem jár velem apáca, tehát nem az apácát nézik, tehát engem néznek, bámulnak, tehát szép vagyok - hála érte Istennek! És abban is egyezünk Edittel, hogy a

sorsa... mintha az én jövőm képe volna megírva az ő regényében: hogyan szorítja ki a mostoha anyja az apának az édesleányát a házból? Edit eltávozik és beszélget cselédnek. Ott hagytam el, hogy a lordnak a leánya Londonba megy, és beszélget.

Előre tudom, hogy úgy jár, mint a hódapokás Ida, szegény.

Az újságokat félreraktam, és ma elővettem, hogy olvasom - legalább látom: mi történik majd velem? és hogyan? Hát ebben is milyen szerencsétlen vagyok: éppen ott metszett ki apám valami hirdetést, ahol a regény van. Nézem a többi. Minden szám hátulja lyukas. A szememet megfogja egy helyen az apróhirdetések egy csoportjának a címe: *Házasság*. Özvegy urak és legényurak és özvegyasszonyok és hajadonok ajánlkoznak ismeretleneknek vagyonnal és vagyontalanul, szemérmesen és szemérmetlenül. Csak épp hogy az nincs némelyikben:

Fogai épek, emésztése rendes.

No, csúnya!

De különös, hogy épp ott a nyírás.

Nézem a többi számot: a többiben is ott a nyírás. Micsoda házassági hirdetés érdekelheti annyira atyámat, hogy mindig kinyír egyet? Bizonyosan valamelyik barátja keresi így a párját. Talán épp Fiszda úr? De hát mérthogy apámra bízta? Bizonyosan, hogy Pestre is jár, és mindenfelé jár: megnézi az ajánlkozót.

Hívom Pannit, és elmagyarázom neki, hogy menjen el a trafikba, és vegye meg a lyukas számot, ha még megvan. Lódul.

Sokáig odajár. Bizonyosan a némájához is ellátogat. (Már bántam is, hogy őt küldtem el.) Végre mégis hazaliheg. Hozza az újságot.

Belefogok a regény olvasásába, de aztán, hogy a végére érek a közleménynek, szinte gépiesen megfordítom az újságlevelet, hogy micsoda hirdetés is az, amit atyám kinyírt.

S találok a következőket:

FÉRJHEZ ADNÁM a lányomat művelt
fiatalemberhez, akinek foglalkozása vagy
hivatala hacsak kissé is úri, de nem
iszákos, nem kártyás és ép, egészséges. A
lányom móríngia most 300 ezer korona
készpénzben. Később örökség ennél is
nagyobb, talán milliókra is rúgó.
Cím a kiadóhivatalban.

Mintha rám szakadt volna a ház. Mintha nyiladozott volna alattam a padló. Mintha fejbe koppantottak volna mészárostaglóval. Soha életemben nem voltam beteg, de erre az ágyba tántorogtam.

Hogy engem vásárra visz az apám, mint valami állatot! Mint azt a szelíd szemű ökröt...

Április 25.

Három napja fekszem.

Az orvos mindennap jön hozzám. Pulzusomat, nyelvemet nézheti - különösen a nyelvemet. De már hogy a mellemet nézze, nem engedem.

Atyám nincs itthon, és bizonyára szerencséje, hogy nincs itthon.

Nóra is járt nálam. Mindjárt az első nap. Csak ennyit mondtam:

- Kérem, távozzék!

De a hangomban, szememben ez a két szó így változott:

- *Takarodjon innen!* Ma még én vagyok a ház asszonya! - El is kotródott, mint a leforrázott kutya.

Az első éjszakán semmit nem aludtam. Csak sírtam, hánykolódtam, hogy el kell pusztítanom magamat. Útban vagyok. Tulajdon édesatyám akar félretenni az útból. Gyermeki kötelességem, hogy előzékeny legyek.

Tudom, hogy a legnagyobb bűnök közé tartozik, és én soha nem vétettem a tízparancsolat egyik pontja ellen se. De hát ha előttem a szakadék! És nem lehet visszatérnem! És nem lehet elkerülnöm!

Pisztoly nincs a háznál. Se puska. De hát bemehetek-e én a vásárushoz, hogy pisztolyt vegyek? Lányoknak bizonyára nem adnak el pisztolyt, s éppen olyan lánynak, akinek a homlokára van írva a halál keze jegye.

És méreg sincs a háznál. Ma már foszforos gyújtót se árulnak.

És gondoltam vízre, kötélre, éhhalálra, vonat elé való fekvésre. Forogtam, fetrengtem az ágyban. Ó, hogy meghalni nem lehet csupán egy *akarov* szóra!

Ó, sötétség! sötétség! Pokoli sötétség! Se előre, se hátra benne!

Megint csak imádkoztam. Ahogy Dániel imádkozhatott a bestiák barlangjában, s a miatyánk-nak mindjárt a harmadik mondatán megállt a nyelvem:... *legyen meg a te akaratod.*

És akkor megindult a könnyeim árja:

- Istenem, hát te is Nórát akarod-e, hogy a nyakamra gázoljon? Nem, te nem akarhatsz gonoszságot soha! A te akaratod csak a jószág akarata lehet!

Ezen a gondolaton megennyhült a szívem. Elaludtam.

Április 28.

Atyám ma se jött meg.

Ma már erősebb vagyok. Eltökéltem, hogy olyan nyugodtan, amilyen a lelkében tiszta ember lehet, oly nyugodtan kérdelem meg tőle:

- Atyám, az én életem az én életem-e? Vagy azt véli, hogy a gyermek olyan tulajdona a szülőnek, mint a vágómarhája?

A szülőnek joga lehet rá, hogy megválassza: ki lehet a méltó párja a gyermekének. De viszont a leánynak is Isten-megadta joga, hogy elfogadja-e azt a választást vagy nem?

Ha atyám nem így gondolkodik, nincs más módja a menekvésnek, csak az, hogy távozom a szülői házból. A pénz, amit eddig adott atyám, rész az én anyai jogos örökségemből. Vagyok én annyira erős, hogy megállhatok a magam lábán. És vagyok annyira tanult, hogy megélhetek. Tanítok gyermekeket, vagy ha lányok, nagyokat is. Csak költözni nem költözök be semmiféle családhoz. Bérlek magamnak valami olcsó szobácskát. Eleinte a pénzből élek. Mikorra az elfogy, lesz nekem annyi ismeretségem, hogy munkából élhetek tovább.

És majd megtalálom én a páromat magam. Isten a kis fecskének is megadja a párját apróhirdetés nélkül. Hozzám is elhozza.

Április 29.

Atyám még mindig nem jött meg.

Az ágyból már fölkeltem. Erős vagyok. Összeraktam a kofferbe mindenemet. Mégis nem távozhatok úgy, hogy ne beszéljek vele.

Hogy Panni igen megijedt a betegségemen és velem sírt, ahányszor sírtam, közöltem vele a bajomat:

- Nem vagyok beteg, Panni. Csak értsd meg: férjhez kényszerítenek olyanhoz, akit nem szeretek.

Minden szót megért ez a szimpla lélek az ajkak mozgásáról.

- Ne engedjen! - nyikácsolta, hogy be kellett fognom a száját. De oly jótétemény volt a lelkemnek ez a szava, mint a pokolbeli dúsnak lehetett a hús csepp, amelyet Lázár bizonyára mégiscsak csöppentett neki.

- Nem is - nyugtattam -, elhagyom a szülői házat.

- Én is megyek magával! Vigyen magával! Ne hagyjon el!

És esdekelve tette össze a kezét. Megcsókoltam.

- Viszlek szívesen. De meg kell előbb kérdeznem a szülőidet.

- Ne kérdezze!

- Nem, anélkül nem lehet. A szülőid azonban bizonyára beleegyeznek. Már csak azért is, hogy Pistától távol légy.

- Pista jön velem! - kiáltotta tapsolva. - Ahová én megyek, Pista is jön.

No hát az nem bizonyos - gondoltam -, a leány sohasem utazott vasúton, és nem tudja majd a város nevét. Csak a szülőit értesítem, hogy hova megyünk.

Kerestem aztán a pénzemet, hogy megolvassam: mennyi? Ahogy kihúzó a fiókot, nem látom a tarsókámat a szokott helyén. Akkor villan eszembe, hogy letettem anyám sírköve mellé, míg az azaleát odaültettem. Ottmaradt! És benne a gyűrűm is.

Április 30.

Mindennap egy mázsányi szikla a fejemre! Ismét gyóntam. Közöltem a pappal, hogy nem bírok engedelmeskedni, ha olyanhoz kényszerítenek férjhez, akit nem én választok.

Felelte, hogy az oltárnál, mikor esketnek, a kérdésekben benne van: *Kényszerített-e valaki a házasságra?* Erre igazat kell szólnia a kérdezettnek. Oltárnál áll.

Egyébiránt intett, hogy a szülők jóakarátát nem mindig érti meg a gyermek. Iskolába soha nem járna egy gyermek se, ha maga kényére bízák. És érettebb korban is megtörténik, hogy a még érettebb elméjű szülőnek a jóakarátát balul érti a gyermek. Aztán hát gondoljak Ábrahám engedelmességére, aki kész volt arra, hogy egyetlen fiát feláldozza az Istennek.

Nem áldoztam. Mikorra áldoztatott volna a pap, nem voltam a templomban.

Gyónás után ugyanis arra gondoltam, hogy Ábrahámon a *senilis dementia* bizonyára előrehaladott volt már, hogy annak az egyetlen fiának a megölésére készült. Izsák pedig vagy hülye volt, vagy nem tudott arról, hogy mi a szándéka az apjának.

Éreztem, hogy megint bűnös vagyok. A pap már misézett: nem gyónhattam meg a pótlást.

Kimentem a templomból.

Fölírtam egy cédulára: *Házasságra vonatkozó könyveket kérek*. S beküldtem vele a boltba Pannit. (Nem járok be azóta, mióta tudom, hogy Bodoky ott a segéd.)

A leány három könyvvel tért vissza. Itthon telegram várt reám:

Háromkor érkezem, otthon találjalak

Atyád

Ropp! A mázsányi szikla a fejemre!

Ella bizonyosan megtelegrafálta, hogy kiutasítottam. Atyám követeli, hogy bocsánatot kérjek. Talán kezét is csókoljak? Tehát porig aláznak! Még bent sincs a házban, és máris rajtam tapod.

A szívem szakadozott. Megint Krisztushoz menekültem:

- Jézusom, ki az Olajfák kertjében vérrel verejtékeztél, add nekem a te lelked erejét, amellyel megindultál a kereszted útjára.

Oly bensőleg imádkoztam, hogy megenyhültem utána. Éreztem, hogy odahurcolhat apám Nóra lábához, de még ebben a megalázásban is én leszek az erősebb! Elmondom a kívánt szavakat, de az arcomon olyan megvetés lesz, hogy érthet belőle.

Megmosakodtam hideg vízben, aztán a könyvek olvasásába fogtam. Az egyik: *Törvénykönyv, a házasságról*. Másik: *Mantegazza* könyve német fordításban. Harmadik: *Érdekes válóperek* gyűjteménye.

Csak az érdekel bennük, hogy a házasságból micsoda utak nyílnak *kifelé*?

HARMADIK RÉSZ

1

Délután háromkor meg is érkezett Ó Péter. Másodmagával jött be az autón, egy drapp-szín felöltös, cilinderes fiatalemberrel. De csak eltöffögött a ház előtt.

Távolabb állt meg, a *Városi közfürdő* előtt. Ott a cilinderes úr leszállott. Néhány szót váltott Ó Péterrel, és bement a fürdőbe. Bizonyára idegen, mert kofferrel érkezett. A fürdő külső épülete vendégfogadó. Tehát oda száll.

Ó Péter visszakanyarodott az autón, és megint csak eltöffögött a ház előtt. Odább valamivel stoppolt, ahol Bogárék laknak. Ott kiszállt, és bement a házba.

Az autó üresen tért vissza a fürdő elé. A sofőr leszállt, és egy arra haladó iparosféle asszonyt állított meg. Az asszony összébbr vonta a nyakán fekete nagykendőjét, mert az utcán hideg szél fújdogált. Az ég is felhős volt és borult.

Mindezt Ida az ablakból látta.

Ha az apja telegramjában nem lett volna: *otthon találjalak* - kiment volna az apja elé a vasúti állomásra. De hát mért nem jött az apja egyenesen? Ha olyan sürgős volt, hogy otthon találja. Mért ment előbb Nórához?

Állt az ablakban, és nézett. A klastromi ruhája volt rajta, s a kezében a *Házassági jogról* című könyv. Arcának halványságából nyugodt két szeme a szokottnál is erősebben feketélt.

Negyedóra múlva Ó Péter kilükkent Nóráék házából, és sietve lépkedett haza.

Ida fenn az ajtóban várta. Az apa arca mogorva volt.

Se nem üdvözölte a leányát, se meg nem csókolta.

- Öltözz az új ruhádba - mondta ridegen -, és várj a szalonban.

A maga szobájába ment.

Ida fölvette a fekete ruháját. A haját szimplán hátrafésülte, mint a klastrom utóbbi idején. Beült a szalonba.

Az ebédlő ajtaja nyitva volt: hallotta, hogy az irodában beszélgetnek. De jobban csak az apa hangja hallatszik: teljesen üzleti hideg beszéd. A másik hang idegen férfihang. A szavakat nem értette, de nem is fülelte.

- Valami borvétel - vélte -, hálistennek, legalább félretolódik a fejében Nóra panasza, nyávo-gása, nem lesz annyira ingerült reám. És ha hozzájuk kényszerít, ez a fekete ruha éppen illő lesz a jelenethez: temetési toalett.

Fölkelt, s az ablakhoz állt.

A nyugovásra hajló nap besütött a szalon udvari két ablakán. Olyankor le szokta Ida eresztetni a kárpitot, hogy a bútorok zöld színét a nap ne fakítsa. De akkor nem gondolt reá. Csak állt az utcai ablaknál, és bámult a háztetőkre.

De nem állt ott egy miatyánk-hosszat, az iroda ajtaja megnyílt. Az apja tekintett be:

- Itt vagy?

S egyben kitárta az ajtót.

- Tessék - mondta valakinek.

Az ajtóban egy fekete-redengotos fiatalember jelent meg, komoly, de jóképű, szőke fiatal-ember. A lépése, magatartása, mint valami polgári ruhába öltözött katonáé. A haja szőke, és minden hajszála különálló, mint a kefe sörtéi.

A tekintete egyszerre Idára tapadt az idegennek.

Ida jobban csak az apját nézte kérdőn, várakozón. No, igen zord arc.

- Balogh Csaba úr - mondta hideg bemutató mozdulattal Ó Péter -, a férjed. Holnap délután esküdtök.

Sarkon fordult. Visszatért az irodájába.

A szavai oly nyerseks, parancsolóak voltak, hogy ha mennykő csapott volna le a szalon közepére, Ida nem állhatott volna ott rettentebben, siketebben.

Csaba maga is elképedve, szinte káprázó szemmel állt a leány előtt.

Ida mozdulatlan márványszoborként meredt a gombig idegen úriemberre.

- Bocsánat - szólalt meg végre Csaba, szinte remegő ajkkal -, nem így gondoltam...

S elmosolyodva rázott a fején.

- Az ön édesatyja kissé különös ember... Vélttem, hogy előbb csak bemutat...

Ida csak bámult rá, mint valami tengeri szörnyetegre, mely a habokból csap fel. Aztán mélyen behunyta a szemét. Leült, szinte leroskadott a karosszékre. A feje lecsüggött.

Csaba csak állt. Állt. Az arca már nyugodt volt. Széttelített. Aztán megint csak a leányt szemlélte. Nézte nyugodt-csodálkozón, sajnálkozón. De némi megvetéssel is.

- Bocsánat - ismételte hideg-udvariasan -, nekem semmi részem édesatyja-urának kissé nyers kijelentésében. Nem közölte velem előzőleg a formát, amellyel bemutatott.

Ida mint valami haldokló emelte föl a fejét, s megvető-hidegen nézett Csabának a lábára, arcára.

- Hát nem azért jött?

- De azért jöttem.

Ida föltápáskodott, fölkel.

- És azt véli, hogy én férjhez megyek? Így?! - Csabának elnyílt a szeme.

- Azt vélem-e? Hiszen hirdették. De bizonyára megvan a joga rá, hogy elutasítson.

- Megvan rá. Istentől.

- Eszerint elutasít.

- El!

És a szemébe nézett Csabának keményen, hogy mondta:

- El!

Csaba azonban csak állt, mintha kővé vált volna. Állt, és bámult a méltóságosan komoly és sápadt leányra.

- Engedje meg, de mégis megmondhatná talán, hogy mi a kifogása ellenem?

- Maga a cselekedet! Nem tudom, kicsoda, micsoda. És nem is érdekel tudnom.

Ezt mondva büszkén és dacosan nézett Csabára. Mintha egyben azt is kérdezné, hogy mért nem megy már.

Csaba vagy hármát pillantott egymás után. Még mindig ott állt.

- Bocsánat - mondta végre -, de ez nem az én mulasztásom. Édesatyjának illetet volna talán némi ajánló szócskával is megmondania, hogy újságíró vagyok, s hogy olyan családból származom, amelynek tagjai előtt csak nyílni szoktak az ajtók, nem pedig becsukódni. Vagy legalább annyit mondott volna: Fegyházban nem ült.

- És mégis így házasodik? - Csaba fölvetette a fejét:

- És maga így megy férjhez?

S lesiklott a szeme a leány cipőjére, s vissza az arcára. Ida sápadt volt. Leült. A feje ismét a tenyerébe kókadott. Künn egy kocsi dörgött el az ablakuk alatt, és csakhamar elhalkult a zaja. A szoba ismét csendes volt, mint a kriptá. Ida bágyadt mozdulattal intett a székre.

Csaba leült.

S ültek hallgatva. Csaba a leányt csodálva, a leány a tenyerébe hajtott fejjel.

Az óra ketyegése hallatszott csupán a szalonban.

Ida mozdult meg végre. Fölemelte az arcát, ahogy kárpadon ülő nézhet, hogy mi vár még rá. Csaba ült egyenes derékban, nyugodtan, elszántan, a szeme mindig a leány arcán.

Ida megszólalt, mint ahogy szigorú vizsgálóbíró kérdez:

- Milyen vallású ön?

- Amilyen ön.

- Eszerint tudja: hogyan történik az esketés?

- Tudom.

- És rámondja, hogy szeret?

- Miért ne? Minden keresztény vallásnak főparancsolata, hogy szeressek minden embert.

- A pap nem úgy érti.

- Az az ő ügye, hogy mit, hogyan ért.

Ida csak nézett, ahogy gonosztevére néz a vizsgálóbíró: hideg utálattal.

- Nekem is ügyem - szólt aztán férfiasan. - És arra gondoltak-e atyámmal, hogy az első kérdés ez: *Kényszerített-e téged valaki?*...

- Az a második kérdés.

- Jó, hát második: *Kényszerített-e téged valaki akár szóval, akár cselekedettel?*

- Ha önnek egyéb aggodalmai nincsenek: ezt az aggodalmát könnyen eloszlathatom.

- Könnyen?

- Nem megyünk oltár elé: csak a polgári házasság szerint kelünk egybe.

Ida összevont szemöldökkel nézett maga elé. Csaba hallgatott.

Behallatszott hozzájuk, hogy Ó Péter fel és alá jár a szobájában, hogy egyszer megáll, mintha leülne, de megint csak járkál tovább.

Végre Ida fölemelte a fejét:

- Tisztességes úriember ön? - Csaba fölkel, és fölvetette a fejét.

- Ezt a kérdést még senki se merte hozzám intézni, gyalog. Mondtam, hogy nem ültem Illaván. Még csak vádolva se voltam soha. A munkámból élek. Senkinek nem tartozom se pénzével, se becsületével.

Ida is fölkel.

- Egy órai gondolkodásra kérek időt - mondta fájdalmasfehér arccal -, egy órát csak adnak. Halálra ítéltnek is adnak.

Annak három napot adnak. Csaba meghajolt.

- Maradhat itten - rendelkezett Ida. S a szobájába távozott.

Hallatszott, ahogy föl és alá jár, meg-megáll. Hallatszott, ahogy fohászkodik, mintha lelke szakadna. Hallatszott, hogy egy könyvnek a leveleit forgatja sebesen.

Ó Péter bedugta a fejét:

- Hol a leány?

Csaba intett, hogy a szobában.

Ó Péter látta Csaba arcán, hogy várakozó, tehát a leány nem szegült ellent egy toppra.

Beljebb lépett, és elővonta a szivartárcáját:

- Gyújtson rá, kedves öcsém.

Csaba komoly arccal intett tagadón. Az ő arca is olyan volt, mint aki a vádlottak padján ül, míg a bírák bent a szobában, a fején tanácskoznak. Ó Péter visszavonult.

Félóra se telt belé. Ida kilépett.

Az arca olyan volt, mint a vérpadra lépő Stuart Máriáé. Csaba fölkel.

- Hozzámegek önhöz - kezdte a leány szimplán -, de bizonyára rendjén valónak érzi, hogy a polgári házasság mellett külön szerződésünk legyen. A polgári házasság is csak szerződés.

Csaba meghajolt:

- Előre kijelentem, alája írok.

- Köszönöm. Külön szerződésünk első pontja: *A polgári esküvő engem csak a világ előtt köt önhöz.*

- Elfogadom.

- Írja fel.

- Fölösleges.

- Második: *Akkor válok el öntől, amikor akarok.*

- Elfogadom.

- Írja fel, kérem.

- Merőben fölösleges. Mint ahogy az Ön nevét felírnom fölösleges, vagy az atyja nevét.
- Magunk között ön *kisasszonynak* szólít.
- Szívesen, kisasszony.
- Mások előtt szólíthat, ahogy akar.
- Ahogy megengedi.
- És nekem még csak a kezemet se próbálja megérinteni, soha!

S fenyegetően nézett Csabára. Csaba meghajolt.

- Ahogy akarja, kisasszony.
- Mindez óráig idegenek voltunk egymással. Ezután is idegenek maradunk.
- Értem.
- Teljesen idegenek.
- *Teljesen idegenek.* Értem.
- Becsületszavára ígéri?
- Becsületszavamra.

Ida behunyta a szemét, mint a regubeli Lukrécia, mikor tört dőött a mellébe. Így álltak percekig.

Végre Ida fölemelte az arcát.

- Akkor hát jelentheti atyámnak, hogy a parancsát teljesítem. - Csaba azonban nem mozdult.
- Kisasszony - szólott nyugodtan -, engedje meg, hogy én is mondjak valamit.
- Tessék.
- Az a nő, aki apróhirdetések útján keres házasságot, már ezzel a cselekedetével dokumentálja, hogy nem boldogságot keres, hanem csak férjet. Nem titkolhatom, hogy meghat az ön egyenessége: ön még csak férjet se kíván. Csupán színleg, a világ előtt. Addig, míg a sajkáját az én hajómtól el nem oldozhatja. Hát én az ígéreteimen felül ígérem még, hogy ameddig mellettem marad, nyugodt és csendes lesz az élete folyása. Cselekedeteiben nem korlátozom. Magányosságában nem háborgatom. Azt azonban nem szabad felednie, hogy ameddig a nevemet viseli...

Ida válla megrendült.

- Mire gondol ön?!
- Arra, amire ön gondolt, hogy megrendült. Láthatja, hogy éppoly egyenesen szólok, mint ön, kisasszony. Nekem is természetem. És még valami: én nevet adok önnek és tisztességes helyet a társadalomban; ön viszont a móríngját hozza a házasságba. Az ön móríngja 300 ezer korona. Annak a harmadát Ó Péter úr azonnal folyósítja, kétharmadát pedig egy év múlva. Én ezt a pénzt nem tekintem a magam pénzének. Egy évig-meddig azonban én kezelem. Arra az évre azért van szükség, mert árnyékot vetne a nevemre, ha a feleségem - már a világ előtt *feleségem* - tölem mindjárt az egybekelés után elválna.

Ida behunyt szemmel állott. Nem felelt.

Csaba még várt kissé, aztán Ó Péter ajtajához lépkedett. Kopogtatott.

- Végeztünk, Ó Péter úr. Megegyeztünk a kisasszonnyal. - Ó Péter szinte derült arccal, de csodálkozó szemmel lépett a szalonba.

- Csupán annyi volt a kisasszony ellenvetése - folytatta Csaba üzletiesen -, hogy templomban nem óhajtja folytatni az egybekelés ceremóniáját. Én ezt készséggel elfogadtam.

Ó Péter vállat vont:

- Ahogy tetszik. Azonban nekem is van némi mondanivalóm. A leányom teljesen az anyja természete: magafejű, csökönyös, zabolát nem tűrő, de viszont nem is az ordináré nők fajtájából való. Ezzel a bajocskával számolnia kell, öcsém. Vélem azonban, hogy egy év elég idő arra minden házaspárnak, hogy egymást megismerje. Az év leteltével én nem kétszázezer koronát adok, hanem ötszázezret. A leánynak az anyai örökségét az egybekeléssel, a magam apai adományát egy év múlva. Ezt a summát még a héten deponálom egy pesti közjegyzőnél. De csak úgy vehetik fel, ha igazoló írásokat mutatnak elő, hogy a mostantól számítandó egy év folyamán mindig együtt laktak. Halálom után persze teljes a joga a leányomnak a hagyatékomra.

Csaba nem felelt, csak nézett egykedvűen, mint aki olyasmit hall, ami nem őt illeti.

Ó Péter a leányához fordult:

- Van valami megjegyzésed vagy kívánságod? Teljesítem.

- Csak annyi - felelte Ida a szemét a szőnyegre fordítva -, hogy ebben a ruhámban mehessek a házasságkötésre, s hogy koszorút ne kelljen a fejemre tennem. Nem szeretem a parádét. És még csak annyi, hogy a hivatalos helyiségből egyenesen anyám sírjához kísérjen el a férjem. Mikor a házból távozom, illő talán, hogy anyámtól elbúcsúzzak.

2

Szakadt az eső, és még hidegebb tavaszi szél mosta az ég vizével az utcákat. A násznép elfért egyetlen autóban: a menyasszony, a vőlegény, az apa és Bogár könyvelő, az egyik tanú. A másik tanú is a kocsin ült, csakhogy elől: a sofőr.

Annyi figyelmet nem keltett az egybekelés, mint amennyit egy pár csirke eladása keltett volna a városháza előtt. Pedig hát maga a polgármester öltötte fel a nemzetiszínes nagyszalagot, s feszített atillás ünnepi magyarban a házasságok asztalánál. Annál szembeötlőbb volt a menyasszony és a násznép köznapi dísztelensége. Redengot csak a vőlegényen és az apán. Bogár csak a bolti, fekete zekéjében, a sofőr meg csak úgy bőrkabátosan, ahogy a bakon szokott ülni. Maga a menyasszony még a felsőkabátját se vetette le, csupán hogy egy kis csokor gyöngyvirág fehérlett a kezében. A vőlegény ugyan nagy csokrot küldött reggel - hotelből, ahol hált és ahol este csupán Ó Péter társaságában vacsorázott -, de Ida csak egynéhány szálát vett ki abból, s a maguk kertje virágaiból cernázott hozzá néhány zöld levelecskét. Csak olyanféle csokor volt, aminőt vasúti állomásokon garasért árulnak a gyerekek.

Egykedvűen mondta mind a kettő az igent, mire a polgármester házastársaknak nyilvánította őket.

A polgármester aztán megköszöri a torkát, s beszédbe fogott.

- Nekem is ünnepem - szavalt paposan -, hogy egy régi jó barátom leányának a kezét tehettem egy derék magyar ifjú kezébe szívük örök frigyének jeléül. Szerelmük, mely egy klastrom tiszta levegőjében csírázott ki évekkal ezelőtt - folytatta Csaba nagy elbámulására -, házasságra érlelte végre fehér virágát. S bizonyára nemcsak ők lehetnek boldogok, hanem

városunk jeles polgára, az apa is, aki örvendező lélekkel bocsátja szárnyára házának egyetlen galambját. Legyenek boldogok a fészekben, amelyet maguknak raknak egy hosszú életen által, mindvégig boldogok, mint ebben az órában, amidőn elérték álmaik főőhajását, s teljesüljön szívük mindazon reménye, amellyel egybekeltek.

Ida eleinte csak nézett rá, mint ahogy olyan papra nézünk, aki idegen nyelven prédikál. A végén gúnyos-fájdalmas hullámka vonaglott át az ajkán.

Miket hazudott Ó Péter a polgármesternek? S hogy intézte el az ünnepi ebéd elmaradását? Arról Csaba sohase tudott meg semmit.

A zuhogó esőben kihajtott a gépkocsi a temetőbe.

Ida megölelte és megcsókolta az anyja hideg és vizes kőkeresztjét. Csaba tartotta fölötte addig az esernyőt. Az apa is ott állt. Unatkozó szemmel nézett az esernyője alól a sírra.

Ida letette aztán a csokrát az azaleája mellé. Egy szál fűvet szakított a kereszt mögül, s Csabához fordult:

- Mehetünk - mondta könnyes szemmel. Egyenesen az állomásra hajtottak.

Panni már várta őket a peronon az egyetlen kofferrel - egy nagy sárga bőrkofferrel -, amelybe Idának minden ruhája és fehérneműje belefért.

- Megírom majd, Panni, hogy mikor jöhetsz Pestre - mondta Ida.

És megcsókolta a leányt.

Az apa csak akkor szólalt meg. A vejének szólt:

- Hova utaztok?

Csaba kérdően nézett Idára. Ida vállat vont.

- Velencébe - vélte Ó Péter. - De hát itt nem adnak jegyet, csak Pestig.

- Velencébe már nem járnak úri nászutasok - hárította el Csaba a szívességet -, különben ahogy Ida akarja.

Ida a vásári ökörré gondolt, a szelíd szemű ökörré, amely ott állt kötélén. Mit mondott volna az erre a kérdésre:

- Hova utazol?

A vonat dörögve érkezett. Ida megcsókolta az apja kezét. Érzéstelenül. Az apja is Ida arcát. Érzéstelenül. Aztán felszálltak az elsőosztályú kocsiba.

És Ida nem nézett ki az ablakon, hogy még a szemével is búcsúzzon az apjától.

3

Csak ketten ültek a kupében - Ida az ablaknál, Csaba a másik sarokban az ajtónál. Az apja bérelt szakaszjeggyel biztosította nekik az ismerkedésre való alkalmat.

Ültek, és nem szóltak semmit.

Az eső verte a vonat ablakát. Ida érdeklődéssel szemlélte, hogyan futnak le egyre-másra a vízpatakocskák az ablaktáblán - mint a könnyek az emberi arcon.

Aztán a kofferjára tekintett. Fölkelt, és fölhágott az ülővánkossra.

- Kivenne valamit? - figyelmeskedett Csaba - hát mért nem szól?

Ida megütközve nézett reá:

- Hogy szólhatnék egy *idegennek*?

S valóban úgy nézett Csabára, mintha abban a percben látná először.

- Becsületszó biztosít engem arról - folytatta szigorúan -, hogy magunk között idegenek vagyunk.

- Nem felejtettem el, *kisasszony* - felelte nyugodtan Csaba -, de idegen is készséggel teljesít idegen hölgynek efféle apró szívességet.

A koffert már akkor le is emelte, Ida elé állította, hogy kivehesse belőle, amit akar. Diszkrétan fordult el, míg Ida kivett a kofferből egy könyvet, s a koffert megint bezárta.

- Köszönöm.

Csaba visszaemelte a koffert.

Ida olvasásba fogott. De alighogy belekezdett, odaszólt félvállról:

- Ha tetszik, rágyújthat.

Csaba szintén csak vállról felelt:

- Köszönöm. Idegen hölgy jelenlétében nem szoktam.

- Ha azonban szokott dohányozni, idegen hölgy jelenlétében is teheti, ha előbb megkérdezi, hogy nem kellemetlen-e neki.

- Tudom. De meg szoktam várni, hogy talán a hölgy gyújt rá előbb.

- Én nem vagyok afféle modern hölgy. Különben, hát be van mutatva: nem túlsóparti idegen. Nem úgy értettem az idegenséget, hogy eljárjunk egymás mellett, mint két automata. Hiszen együtt kell laknunk, és talán étkeznünk is. Én csak a bizalmaskodásra értettem, hogy kíméljen meg tőle, ha magunk vagyunk.

- Attól ne tartson, kisasszony.

- És a koffer leemelésekor is csak azért vettem emlékezetébe az *idegen* szót.

- Fölösleges volt, kisasszony: amit egyszer megígértem, állom.

- Köszönöm szíves megnyugtató nyilatkozatát. De félbeszakított: az volt még a mondanivalóm az *együtt-étkezünk* után, hogy a világ előtt azonban eltűröm minden olyan bizalmaskodását, amellyel művelt körökben a házastársak egymás iránt viselkednek. Én sem felejtettem el, hogy ezzel az ön nevének tartozom.

- Hálás köszönet.

Csaba ezt olyan hideg-udvarias bókolással mondta, ahogy valaki más idegen hölgynek is bókolhat volna. Aztán szivarra gyújtott, és keresztbe vetette a lábát. Kimélázott a kocsifolyosójára.

Ida olvasott.

Útasok jöttek-mentek, haladtak el a fülkék előtt, különösen a vonat megállásakor. Némelyik bekandított a fülkébe, s ha férfi volt, rátapadt a szeme Idára. Egy fiatalembernek szinte megfordult a feje a tengelye körül, úgy rátapadt.

Az egyik állomáson újságok címét kiabálták. Csaba kiszállt, és vett egyet. Ő az újságot olvasta aztán, Ida a könyvét oly nyugodtan, mintha a szobájában ülne.

Mikor Csaba végigolvasta az újságot, lebocsátotta az ölébe.

- Bocsánat, hogy zavarom, kisasszony - szólalt meg -, félóra múlva Pestre érünk. Közlöm kell önnek, hogy az én lakásom csak egyszobás legénylakás.

Ida szeme rányílt.

- Csak nem gondolja tán, hogy...

- Éppen erről szólnék. Melyik hotelbe vigyem?

- Nem ismerem egyiket se.

- Sose szállt hotelbe itten?

- Soha. Se itt, se másutt. Tudja talán, hogy klostromban laktam.

- Mondta az édesatyja, kisasszony, de nem hittem teljesen. Tehát soha életében nem fordult meg hotelben?

- Nem. Majd eligazodok.

- Semmi gondja nem lesz vele: én bérlöm a szobát, kétágyasat persze, kettőnk nevére. Én aztán a magam régi lakásába térek.

- De hát mit mond atyám, ha Pestre jön, és azt látja, hogy kétfelé lakunk?

- Csak egynéhány napig. Némi ügyeim várnak elintézésre. Az újságnál is be kell jelentenem, hogy otthagytam őket. A rokonaim is...

- Remélem, nem mutat be a rokonainak!

- Nem is volt szándékom. De három napra el kell utaznom hozzájuk.

- De hát hogy leszek én a világ előtt, hogy egymagam...

- Csak a három napra gondoltam. Azontúl nappal mindig együtt lát bennünket a világ. Együtt reggelizünk, ebédelünk, vacsorázunk.

- Én azt gondoltam, hogy lakásunk lesz négy-ötszobás, és cselédségünk.

- Lesz. Csak mondom: arra a három napra. Vagy fél egyedül?

- Félni nem félek. Senki emberfiától nem félek. Csak mégis az a tájékozatlanság... Hiszen alig két hónapja, hogy a klostromból kicsöppentem.

- Csak két hónapja?

- Alig két hónapja.

- És hogy értsem azt, hogy *kicsöppent*?

Ida vállat vont:

- Kidobtak.

S tovább olvasta a könyvét.

Csaba a Metropolba vitte a feleségét.

Kétágyas szobát bérelt, s mindjárt nyúlt is a kalapjáért.

- Vacsorára majd érte jövök - mondta -, bemegyek a szerkesztőségbe. Hány órákor vacsorázunk, kisasszony?

- Hétkor, ha nincs ellenére.

- Hétkor még nem lehet a fővárosban. Mondjuk: nyolckor.

Ida aggódva pillogott.

- Semmi pénz nincs nálam... egy fillér se.

- De hiszen nincs is kiadása - mosolyodott el Csaba. Azonban a mosolygás egyszerre elfagyott az ajkán. Elhalványult.

Vajon azt gondolja-e ez a nő, hogy a százezer koronával megugrik?

Kivette a tárcát a zsebéből. Ida elé tette az asztalra.

- Tessék - s az ajka szinte remegett -, vegyen belőle, amennyit óhajt.

S elfordult.

Végigment a szobán, hogy a sarka szinte lyukakat nyomott a padlóba.

Ida vállat vont:

- De hát minek, ha mondja, hogy nincs kiadásom?

Csaba még mindig halvány arccal tette zsebre a tárcáját, s hideg-udvarias bókkal elkészönt.

Vacsorára lementek az étterembe.

Csaba körülnézett. Nagy Ákost pillantotta meg, hogy ott ül a feleségével. Mind a kettő meleg ismerőse. Az asszony vagy tíz évvel idősebb Ákosnál, színpadon virult hölgy, még mindig csinoska, különösen esti világításban. Igaz, hogy jártas a púderek és arckrémek kezelésében, de hát ki-ki úgy kezeli a szépségét, ahogy neki tetszik. A bal szemfoga arannyal villog, ha mosolyog. Világos gesztenyeszín haja nappal vélhetőleg valamelyik fodrászkiakatnak az ékessége.

- Magatok vagytok-e? Vagy társaságot vártok?

- Csak magunk. Tessék.

Csaba kapott az alkalmon, hogy nem kell Idával külön unatkoznia.

- A feleségem - mutatta be -, Nagy Ákos barátom és kedves felesége.

- Feleséged? - lobbant meg Nagy Ákos. - Hát mióta vagy te házas?

- Régen: délután 2 óra óta. Most érkezünk.

- Gra-tu-lá-lok! - örvendezett az asszony is. - No de ez igazán érdekes! Mi a neved, kedvesem? Az enyém Margit. Remélem: kellemes barátság kezdődik köztünk ettől a kedves perctől. Ülj ide mellém, belől. Ákos, engedd belől Idát.

A halat hozták Nagy Ákoséknak, egy tálacska kétkupacos majonézt. Az asszony maga elé vonta. Kivette az egyiket. Aztán, hogy utána a férje is vett, a maga tányérjáról áttette az egyik szép falatot.

Közben egyre csevegett.

- No és hogyan, hogy nem utaztok Idám egyenest tovább a nászúton?

Úgy ejtette ezt a szót: *nászúton*, mintha *ananászt* mondott volna vele.

- Az uramnak van itt némi elintézni valója - pillogott Ida.

- No, ezek mind egyformák, ezek a férfiak! Nem elintézhette volna a házassága előtt? Az én uram, mikor esküdtünk, újságot olvasott aznap reggel az ágyában, politikai beszédeket, és elfelejtette, hány óra. Hova utaztok?

- Münchenbe - felelte Csaba Ida helyett. Ida szeme megrebbent.

- Münchenbe - nyomta rá ő is -, Velence már nem komilfó.

- Igaz. Már csak szenzálok és krájlerosok nászutaznak oda.

S közben az urát kínálta:

- Végy még, kedvesem, ebből a majonézából. Jó friss.

- Vedd ki te, angyalom.

- No, csak vedd ki, no.

- Deiszen - vélte Nagy Ákos, egy halszállkát piszkálva félre - Velence mindig Velence marad: az örök romantika városa. Utaznak krájlerosok is, de lordok is. És éppen így, május elején a legkellemesebb. Csak ne csácsolj, Margit: ha mi is ma keltünk volna össze, egyebet se akarnál, csak Velencét.

- Nézd ezt a kezét! - bámult el Nagy Ákosné Ida kezét a csuklójánál megfogva és fölemelve - láttál valaha ilyen kezét?

- Valóban szép - bókolt rá Nagy Ákos -, ha a feleséged valami rút asszony volna, Csaba, mindjárt rámondanám: nem csodálom, hogy az ő kezét kérted meg. Ha csakugyan visszatérsz a szobrászatra, nem kell a várost beszaladgálnod modellért.

Csaba rápilllogott Ida kezére.

- Hát nem emelgetett sajtárt - mondta tréfásan -, se nem kapált: most jött ki a klastromból.

- A klastromból? - csapta össze a kezét Nagy Ákosné - csak nem apáca voltál talán?

- Már majdcsaknem - mosolygott Ida -, ha Csaba nem ötlik elő...

Akkor nevezte először a keresztnévén az urát. El is pirult kissé.

Csevegtek, nevetgéltek. Ida is megvidámodott. De közben figyelgette is, hogy Ákosné hogyan viselkedik az ura iránt.

S ő is választott ki falatokat a maguk majonézából. És ő is rakta keze szép hajlításával az ura tányérjára. Mikor aztán már csak egy kanálnyi maradt a tálban, ő is odakínálta Csabának.

- Vedd ki, kedvesem: nekem elég volt. No, csak vedd ki.

- Köszönöm, angyalom - játszotta Csaba is a házastársat.

Nagy Ákosné aranyfogának teljes előragyogásával nevetett:

- Milyen szemérmetesek még! Alig mernek egymásra nézni!

Vacsora után fölkísérte Csaba a feleségét a szobájába.

- Itt a villamosláng gyűjtője. Itt a csengő...

- Köszönöm, iszen látom...

- Az ajtó bezárásáról bizonyára nem feledkezik meg. A cipőt ki szokták tenni, ha nincs több egynél.

- Van még egy pár.

- Holnap reggel eljövök nyolc-kilenc között. Együtt reggelizünk. Figyelmeztetem azonban, nehogy elsétáljon... Különben jobb is tán, ha most közlöm...

S megakadt. Gondolkodott. Borult szemmel pillogott maga elé.

- Leülhet, ha hosszú a közölnivalója - mondta Ida, ahogy valami bizonytalan hírt hozó idegen-nel szíveskedne, akit abban a percben lát először.

- Csak annyi - rázta a fejét Csaba állton maradva -, hogy nekem holnap tízkor el kell utaznom. Sajnálom, igen sajnálom, de fontos, vagy inkább sokmázsás családi ügy kényszerít reá. A vonaton jutott csak eszembe, hogy egy rongy faluban szállok ki, ahol nincsen hotel. Nem mehetne-e be három napra abba a klostomba? Vendégképpen.

- Nem.

- Vagy más női klostomba?

- A klostomokban csak apáca-vendégnek adnak szállást.

- Hát maradhat itt a hotelben három napra? Vagy van valami jó család ismerőse, amely vendégül látná? Megfizetjük, ha szegény. Megajándékozunk, ha nem olyan.

Idának aggodalomtól tángolózott a szeme.

- Nincs senki ismerősöm - rebegte végre -, és tájékozatlan vagyok a világi élet útjain és forgóiban. De ha lehető az, hogy magányos nő meglegyen egy hotelszobában...

- Lehető. Mért ne volna lehető? A reggelijét felhoztja. Ebédre lemegy oda, ahol voltunk. Uzsonnára a másik terembe, az utcaiba. Van itt szemben egy cukrászbolt is... De hát nem, mégse hagyhatom itt.

És föl-alá járt a szobában, mintha a parkettet vizsgálná, hogy mi fából gyalulták.

- Itt hagyhat - mondta Ida.

- Nem. Mert maga az utcán lézeng... este is... Nem, nem, ez semmiképpen nem lehet!

S a székre roskadt. Gondba ráncolódott arccal könyökölt az asztalon, s nézett az asztal közepére.

Ida is lebecsült a székre az asztalhoz, és szinte ijedten bámult Csabára.

Valóban az volt a szándéka, hogy sétálgat majd a városban: szemlélgeti az olyan kirakatokat is, amelyek előtt apácával nem időzhetett; megnézi a képzőművészeti múzeumot - oda se vitték el soha. A Városligetet is bejárja. Miért is ne járhatna ő is csakúgy az utcán, ahogy a főváros sok százezer lakója?

Nem értette Csabát.

- Nem, nem maradhat - rázta a fejét Csaba.

- De hát hova megy ön? - fakadt ki Ida - hogy ilyen sürgős...

- Az nem tartozik önre, kisasszony.

S a házaspár szeme oly hidegen állt egymáson néhány percre, hogy ha hőmérőt állítottak volna közéjük, jóval alól süllyedt volna a nullán.

- Az egyezségünk szerint - folytatta Csaba - idegenek vagyunk. Önnek férjhez kellett sietnie: nem tudom, miért...

- És önnek meg kellett házasodnia: nem kérdeztem: miért?

- Én se kérdeztem.

S néztek egymásra, hogy az asztal szinte megzúzmárosodott közöttük.

- Tehát egy évet együtt töltünk. Megígértem, hogy korrekt férj leszek. Ön is megígérte, hogy korrekt feleség lesz. Ajtó mögött idegenek vagyunk.

Ida pillogott, de azért nyugodtan, szinte üzleties komolysággal mentegetődzött:

- Szinte resteltem, hogy túlléptem a vonalon a kérdésemmel: hova megy? De csak a szavakban hibáztam: azért kérdeztem, hogy... ne érezzen koloncnak engem...

- Hát pedig ez másképp meg nem oldható.

- Sajnálom.

- Kötelezi-e magát, hogy három napig... lehet, hogy négy napig is... nem mozdul ki a hotelból? Vagy velem jön, és keresek szállást önnek arra a néhány napra abban a faluban. A tanítónál vagy a jegyzőnél. Van ott talán vendéglő is.

- De hát ön is ott marad?

- Nem: én továbbmegyek. Az a falu csak vasúti állomás. Másik faluba megyek. Onnan meg negyedik faluba. - Ida feje lecsüggedt.

- És mért nem mehetek én is abba a faluba? Nem zavarnám, amennyire lehet... mondtam már...

- Ez megint nem tartozik önre.

- Hát akkor inkább itt maradok. Nem mozdulok ki a hotelból.

- Ígéri?

- Ígérem.

Csaba fölkel. Meghajolt. Ment.

Az ajtókilincsnél azonban megállt, mintha megkövült volna a lába.

- Nem hagyhatom itt! Mégse hagyhatom itt!

- De én itt akarok maradni.

- Akar?

Ida pillogott.

- Bocsánat: csak az érzésemben volt az *akarok*. Tudom, hogy egy évig engedelmességre vagyok kötelezve a világ előtt. Tehát korrigáljunk: inkább *itt maradnék*.

- Nem maradhat - mondta röviden Csaba.

S bókolt, és távozott.

Csabának valóban nem volt szándéka, hogy Idát a házukba vigye. S nemcsak azért, hogy szeges korbácsok kerengtek a lelkében, korbácsok a sógorára. Egyáltalán nem érezte méltónak arra Idát, hogy Jolánnal összecsókoltsassa. Hiszen Ida maga megvallotta, hogy *kidobták*. S milyen orcátlan nyugalommal! Mért dobták ki? - Mit érdekli őt? Olyasmiért bizonyára nem, hogy törvényszék elé kerülne valaha az ügy. A férj nevét nem szennyezi semmiféle klastromi kihágás.

Utaztak hát szótlanul, mint az előbbi napon.

Eső már nem esett. De a levegő hideg volt, szinte fagyot lehelő, s az ég borult. Ida a felsőkabátjába burkolódzva ült az ablaknál, és regényt olvasott. Csaba az ajtónál újságot - már amennyire az újságok hírei iránt érdeklődhetik, akinek harag és elkeseredés tombol a szívében.

A telegram előre elment, hogy a kocsi az állomásra jöjjön. Jolán bizonyosan otthon várja: nemcsak az idő rútsága miatt, hanem hogy a gyermekek is kötik. Aztán hát ebéddel is várja Jolán. Három órája. Töpörtös túros csuszával - bőven rajta tejfel és töpörtő zsírja. (A fővárosi csusza csak hitvány karikatúrája annak. A sógor meg... az nemhogy eléje jönne az állomásra, hanem még a lába-nyomát is elviszi hazulról, hogy otthon ne találja.

Az első órában csak maguk ültek a fülkében. Ida az ablaknál, Csaba az ajtónál. De aztán beszállt egy fiatal úriasszony, nagygombos angol felsőkabát rajta, s a fején vadászkalap - afféle búzaszagú tanyai uraságné. Egy hároméves fiúcskát kormányzott előre a fülkébe. Vékony arcán a púder alól májfoltok barnálltak.

- Van itt hölgykupé is, kérem - szólalt rá Csaba, a hüvelykujjával a szomszéd kupé felé bökve -, ez tele van dohányfüsttel.

- Nem baj - felelte a hölgy -, jön az uram is.

S valóban topogott is már a folyosón egy vadászipás és körszakállas herkules-ember. Bekandikált.

- Van hely? Én ideki maradok.

- Bejöhetsz - biztatta a májfoltos asszony -, hiszen ez az úr is szivarozik.

S lehántotta a fiúcskáról a felsőkabátot. Ültette fekete bársonyban az ablaki másik ülésre. Maga is leült, a középső ülésre, fél szembe Idával.

- Hát ha nem kellemetlen - morogta nyájasan Idának a körszakállas -, adjon Isten jó napot.

S ő is betelepedett, Csabával szemben az ajtó mellé.

A fiúcska - pufók, mint a farsangi fánk - Idát bámulta néhány percig, aztán a kocsi felső lámpását. Csabát is végigvizsgálta. De a figyelme csakhamar a könyvre tért, amelyet Ida olvasott.

Lecsúszott az ülésről, és alája kandikált a könyvnek.

- Jani - szólt az anyja -, micsoda illetlenség!

Ida rámosolygott a gyermekre. Odanyújtotta neki a könyvet.

- Itt van, kedves, olvasson. S az anyjához fordult:

- Hadd mulasson a kicsike.

Ebből persze mindjárt beszélgetés indult, ahogy két asszony szokott. Az egyik, akinek a szíve a gyermek, a másik, aki szívéhez engedi a gyermeket. A kívül járó kis bársonyruhás szív,

persze, csak addig érdeklődik a könyv iránt, amíg teljes bizonyossággal meg nem tapasztalja, hogy képek nincsenek benne. Azután már csakhamar lába kel az ülésen, és mászkál föl és oldalt, s ami szénpiszok csak lerakódik az ablak szélére, gombokra, ablakvonó szíjra, az mind a két tenyerére, az ujjacskáira gyülemlik. Az anya vissza-visszaigazítja az ülésre.

- Janika, nézz ki az ablakon.

Janika néz is egy-két percre engedelmesen. De aztán arra gondol, hogy az idegen néninek is megmutatja: mit tud. Bukfencet próbál az ülőpárnán, s persze ugyancsak közel kalimpál a lába Ida orrához.

- Ugyan, üss már a fenekire! - mordul meg a Herkules. Csaba odaszól Idának:

- Üljön talán ide közepére.

Ida engedelmeskedik. S akkor a két asszony beszélgetése arra fordul, hogy talán bizony házastársak?

Ida igenel. A birtokos asszony elédesülő szemmel vizsgálja őket.

- Mindjárt gondolhattam volna: oly igen összeillők. Mióta?

- Csak tegnap óta - feleli Ida szemérmes-komolyan.

- Csak tegnap óta? - hőköl meg a birtokosné - hiszen akkor most nászúton vannak!

Ida megint igenel.

- A férjem - folytatja mentegetődzőn - csak addig ült az ajtó mellé, míg a szivarját el nem szívja. Még nem kopott el a vőlegénykori udvariassága.

A birtokosné nevető szemmel fordult az urának:

- Ugye, te is milyen udvarias voltál még a harmadnap is. Most már persze: *Pipával alszom, pipával ébredek.*

A Herkules elmosolyodva vont vállat.

- Uramöcsém nem pipás?

- Nemigen. Néha ritkán, ha egy kis matrőzpipára rágyújtok.

- Akkor lehet udvarias még az ötödik napon is. Derültek. Mosolyogtak. Bemutatkoztak. Beszélgettek időjárásról, gazdálkodásról, konyháról, cselédről, drágaságról, Janika okosságáról, petróleum- és spirituszlámpás között való különbségről, s hogy a tepertős pogácsába kell-e rum vagy nem kell.

Aztán a vonat megint lassúdott, és fűtyölt. A házaspár fölkel, és sajnálkozott, hogy már itt a kiszálló állomásuk.

- Istenem - búcsúzott félrehajlított nyakkal a birtokosné -, milyen boldogok lehetnek maguk.

A vonat aztán továbbindult.

Ida visszaült megint az ablakhoz, és olvasott megint, ahol abbahagyta. Csaba maradt az ajtónál, és szivarozott tovább.

Csak déltájban szólalt meg:

- Ma kissé későn ebédelünk, és nem is tudom, hol és hogyan. A vonat csak 1.46-kor érkezik oda. Én dohányos ember vagyok: bírom.

Ida a szemét a könyvön hagyva felelt:

- Én meg nem vagyok dohányos: még jobban bírom.
- Lehet, hogy meg kell elégednie néhány főtt tojással vagy rántottával.
- Megelégszem.

Kevéssel kettő előtt Csaba leemelte a két koffert.

- Kiszállunk - mondta Idának.

A vonat füttyölt, és enyhébben lettyegett. Csaba kinézett a folyosóablakon.

Az állomás előtt egy bricska sárgállt. Mindjárt tudta, hogy a hintó a sógorral van oda. Otthon aztán majd Jolán mentetgeti az urát, hogy *még tegnap* bement a városba.

Aztán megint kinézett a folyosó ablakán, s arca színe elhagyta.

- Hm.

A vonat még meg sem állt. Csaba intett egy fekete strucc tollas kocsisnak. A két koffer oda volt készítve már előre az ajtóhoz.

- Isten hozta, tekintetes uram.

- No, csak le a két koffert, mert a vonat csak egy percet áll.

És sietve nyújtotta a kezét Idának is, hogy lesegítse, Ida azonban nem fogadta el: könnyedén leszökkent.

Az állomás tornáca előtt ott állt Jolán is. Sötétkék bő kabát volt rajta, s a fején szimpla fekete posztókalap, csupán a feltolt fátyollal díszítve. Az arca betegesen aggodalmas, a szeme csupa kérdőjel.

Csabához sietett.

- A pénz? - lihegte már hét méternyiről - a pénz? Semmit nem írtál!

Csak Csabának a megnyugtató fejmozdulatára tárta szét a két karját, és csókolta meg Csabát könnyes szemmel, majd sírva omlott Csabának a mellére.

- Ó, Istenem - zokogta -, hála a jó Istennek!...

Ida csak állt mögöttük hideg-egykedvűen. A könyv még a kezében. Az első percben és a *pénz* kiáltásra elnyílt a szeme, és Jolánra fagyott. Aztán kinyitotta a könyvet, és ott a közelükben állva olvasott tovább.

Csaba kibontakozott a húga karjaiból.

- Jolán - mondta, s a hangja remegett -, kis ideig itt kell még várnod az állomáson. Ezt a hölgyet kell bevinnem a faluba. Menj be addig a főnökhöz, vagy sétálj itt a peronon.

És választ nem is várva, Idához fordult:

- Tessék.

A kocsijukra ültette Idát, afféle szénaszagú falusi bricskára, amelynek csak a bőrből való ülése ringatózik a rugókon.

- Ne soká válass, jó Csabám - szólt utána a húga.

Csaba fölsegítette Idát, és fogta a fekete tehénszőr-lábtakarót, magukra terítette. Eligazította gépies mozdulattal Ida combja alá is, maga se gondolva rá, hogy a cselekedete bizalmasabb a viszonyuknál.

- Mehetünk.

A falu bírójánál találtak helyet a tornyoságyú első szobában. Az asztal ügyében is hamar meg-
egyeztek bíróné asszonyommal. És Ida nem mondta Csabának, hogy ne sokáig várakoztassa. Érdeklődés nélkül hallgatta az egyezkedést: úgy olvasta a könyvet tovább, még ott mellettük álltában, mintha az ügy nem tartozna reá.

Másnap este már sötét kilenckor odahajtatott Csaba. A kapu zárva volt. A kutya dühödten ugatott.

Az utcai ablakot zörgette meg.

- Én vagyok, kisasszony.

A kárpiton át látszott, hogy világosság lobban s közeledik. Aztán nyílik a belső ablak. Ida a felsőkabátjában, lebontott hajjal megjelenik az ablakban. Nyitja a külső ablakot is. A kabát felhajtott gallérját bal kézzel összefogja a nyakán.

- Szent Isten, be megijesztett.

- Bocsánat, nem gondoltam, hogy ilyen korán lefekszik.

- Nincs öt perce.

- Csak azért jöttem, hogy megtudjam: nincs-e valami baja?

- Köszönöm: nincsen.

- Szállása, élelme tűrhető?

- Köszönöm: tűrhető.

- Hát nincs semmi mondanivalója?

- Nincs.

Csaba a hóna alól valami összekötött, fehér csomólékot emelt föl.

- Igen sajnálom, hogy miattam...

- De kérem: megmondta előre. És én szívesebben vagyok itt, mint volnék a hotelban.

- Egy csomó „Tolnai” képes újságot hoztam, ha nem lenne elég az olvasnivalója.

- Köszönöm.

S Ida bevette az ablakon a két kilónyi folyóiratot.

Ahogy a gyertya világa akkor Ida háta mögül odaereszkedett Csaba arcára, Ida szinte meg-
döbbsent: olyan volt az az arc, amilyen csak kórházi betegé lehet - aki valami kínos operáción
jutott át aznap.

- Tehát semmi óhajtatása? - ismételte Csaba a kérdést, s a kalapját elköszönésre emelte.

- Köszönöm: semmi. Legfeljebb... kérdezném, hogy mikorra várjam?... Mert holnapra vagy
holnaputánra mondta, hogy...

- Hát holnapra már nem. Holnapután. Remélem: nem hosszabbodik még a terminus. Ámbár
előre semmit se tudhatok. Csak mondom: remélem.

- Jó. És kérem: ne nyugtalankodjék miattam. Nehogy holnap megint ide fáradjon a negyedik faluból. És különösen a mostani elfoglaltságában.

- Köszönöm, kisasszony. Jó éjszakát.

- Jó éjszakát.

5

Pesten még két napot időztek visszatérre: Ida a hotelben, Csaba a szállásán, csak épp asztalnál együtt. Aztán ismét vonatra ültek.

A fülkében már akkor csak két hely volt üres, a két középső. A többi helyen egy beteg-szomorú, öreg kanonok és három zsidóféle utas ült. Egyikük - fiatal, borotvált képű - érdeklődéssel szemlélődött Idára, s udvariasan fölkelt az ablaki helyről, bizonyára, hogy szemszögben ülhessen Idával.

Így a házaspár egymás mellé került.

Ida Verőce táján csak úgy félvállról, halkan megszólalt:

- Hova utazunk?

- Ma csak Bécsbe - felelte szintén félvállról Csaba.

- És aztán?

- Aztán Münchenbe. Sajnálom: az hosszú út lesz. Kiszállhatunk azonban Salzburgban.

Maga elé gondolkodott. Aztán enyhébben folytatta:

- Bánja talán, hogy nem közöltem előre, hova megyünk? Bocsásson meg, de a lefolyt napok évek voltak nekem. A fejem most is olyan még, mint a bomlott malom. Gondoltam: nem is érdeklő. De ha kívánja, fordulhatunk egyet Velencében, négy-öt napra.

Ida arcán fájdalmas mosolygás vonult át.

- Velencében? Köszönöm: menjünk csak, ahova indultunk.

Már akkor egy hamuszín-fedeles könyv volt a kezében. Megnyitotta. De aztán megint csak lebocsátotta az ölébe.

- Mért nem maradunk Pesten?

- Majd egy év múlva. De miért óhajtana inkább Pesten? Hiszen senkije sincs. Maga mondta, hogy a klastromon kívül senkije sincs Budapesten.

- Senkim - felelte maga elé Ida. Aztán fölemelte a fejét.

- Van Münchenben egyetem?

- Biz én nem tudom. Bizonyosan van. De mi dolga magának az egyetemmel?

Ida pillogott.

- Nem gondolom, hogy ez önt érdekelné.

S az ablaknak fordult: nézte a visegrádi várhegyet. Az idő aznap már tavaszias volt, napos és enyhe. A mező mindenféle zöld és virágos. Fűzfák már levelesek, a gyümölcsfák is már elvirágzottak, és bontogatják a zöldjüket. Egy gólya kiterjesztett szárnyal lengett a Duna túlján a levegőben.

Csaba gondba merülten könyökölt a térdén, s a feje is lelógott. Mikor Ida megint fölvette a könyvét, akaratlanul is rápillantott Csabára. A gallér bő volt Csaba nyakán, és sárgán csillogott elő onnan egy vékony aranylánc.

Idának megállt rajta a szeme. Nők szokták viselni az ilyesmit: mindig Mária-érmet vagy tojásdad aranylemezre égetett Mária-képet - de persze kívül, hogy lássák.

S valójában Csabának is az volt a nyakán. Mikor először kelt útra ki az országból, akkor adta neki a húga.

- Nézd, Csaba - mondta -, édesanyánkról maradt. Éppolyan, mint az enyém. Szeretném, ha viselnéd. Azért is, akit ábrázol, azért is, akitől maradt.

Hát Csaba a húga kedvéért is, az anyja emlékéért is engedte, hogy Jolán a nyakába kapcsolja. S azóta viselte.

Ida azonban azt vélte, hogy medalion van a láncon: annak a magas homlokú nőnek a képe, aki Csabát a vasúti állomáson olyan szívből lehelt hálaistennel fogadta, s aki miatt neki négy napot kellett unatkoznia egy falusi bírónak a penészszagú házában.

A fülke zsidó utasai bőrre-árakat fájlaltak, és csakhamar átkeltek az étkező kocsiba.

Öt óra felé Csaba is megnézte az óráját:

- Uzsonnázzunk talán.

Ida szótlanul csukta be a könyvét.

Átmentek vagy három kocsin be az étkezőbe. Az ajtóban Csaba megállt, és beszemlélődött:

- Van hely - szólt hátra Idának -, a túlsó sarokban, a nagyasztalnál.

S előre bocsátotta Idát.

Az étkező csakugyan tele volt uzsonnázókkal - férfiakkal, nőkkel. Kávénak, teának, szivarfüstnek egybekeveredett illata szaglott kellemesen.

Ahogy áthaladtak az asztalok között, minden arc Idára fordult.

Ida hallotta, ahogy a háta mögött valami asszony megszólal:

- Szép házaspár.

- Két szobát - mondta Csaba a hotelbe érve -, egymásba nyílot.

- Olyan már nincs - sajnálkozott a szobaszámtartó -, de egy szép kétágyas szobával szolgálhatok.

Idának elijedt a szeme.

Csaba is elkomolyodott:

- Megyünk más hotelbe.

S megint kocsira ültek.

- Hiszen - mondta az úton Ida - nem szükséges, hogy egymásba nyíló legyen: lehet a szobánk külön-külön is.

- A számlapért szükséges - felelte Csaba, ahogy olyan valakivel szólunk, aki nyűgünk -, a kontókat el kell tennünk: dokumentumok, hogy mindvégig együtt laktunk.

Kocsiztak a Magyar Koronába, onnan a Tegethofba. Végre a Kaiserin Elisabethben találtak két egymásba nyíló, kettős szobát.

- Színházba óhajt-e menni? - kérdezte Csaba, hogy a szolga a két koffert betette - vagy csak vacsorázzunk, s lefekszik, kisasszony?

Még csak alkonyat után járt akkor az óra.

- Színházba? - bámult el Ida - egyedül? Tudja talán, hogy soha nem voltam színházban.

- Nem, nem egyedül. Tanulták talán a klostromban, hogy tisztességes asszony napnyugta után nem járhat egyedül.

- Nem tanultuk - ijedt el Ida.

- Hát akkor mit tanult, kisasszony?

- Mondta talán atyám, hogy érettségim van.

- Érettségije van, és ennyit se tud?

- De most már tudom. Bocsánat. Vélttem, hogy atyámtól kellő információkat szerzett rólam.

S akkor már megint büszke és hideg volt az arca. Csaba megérezte a vágást.

- Ahogy parancsolja - bókolt udvariasan.

A villamos csillár akkor lobbant ki világítóra. Ida megtekintette az ajtót a két szoba között.

- Köszönöm - mondta -, talán csak vacsorázzunk meg. S ha nincs ellenére: olyan helyen, ahol muzsikálnak. Szeretem a zenét. S nincs olyan sok beszélgetni valónk...

- Reggel kilenc felé utazunk tovább. Vagy itt töltene egy-két napot?

- Nem, csak ahogyan ön szándékolja. Nekem akár Bécs, akár Kamcsatka: egyiket sem ismerem. De egy kis várakozásra kérem, míg a köszénport lemosom magamról.

Hamarosan megmosdott, és másik ruhába öltözött, egy könnyebb szövetű, szimpla kékbe, aminőt Pesten egy őrnagynén látott, s Pestre visszatértük után vett készen, a magáénál valamivel nagyobb szelű kalappal együtt. Kopogtatott, és megnyitotta egyujjnyira az ajtót:

- Készen vagyok.

Friss volt, mint a kékliliom a harmatszallás reggeli órájában, és elegáns az új kalapjában. Oly jártasan mozgott az osztrák hotel folyosóin és lépcsőin, mintha ott született volna.

Csaba rajta felejtette a szemét.

- Egy jó vendéglőt tudok itt - mondta aztán, hogy kiérkeztek az utcára -, de abban nincs zene. A zenés vendéglők mind ordináre helyek Bécsben. Sörszagúak és füstösek. Hát az a kérdés: a zene-e a kedvesebb önnek, vagy hogy előbb jól megvacsorázzunk egy tisztaabroszú asztalnál, és csak azután menjünk valami olyan helyre, ahol zenét hallgathat. És van itt cigányzene is, magyarországi. Van bécsi is.

- Teljesen az ön vezetésére bízom magamat - bókolt Ida. A Kärtner Strassén sokadozott a nép az est tavaszi enyhében. Cilinderkalapok, elegáns toalettek, egy-egy mellettük elhaladó hölgy illatos levegőköre. Idát félretolták.

Idának kellemetlen volt ez. Láta, hogy a nők szinte mind a férfiak karján járnak, hát végre is megszólalt:

- Ha megengedi - mondta kérően -, hogy a karjába fogóddzak.

- De kérem - felelte meglepődve Csaba -, magam ajánlkoztam volna. Nagy a sűrűség. De különben is fölösleges, hogy szobán kívül is idegenek legyünk. A világnak férj és feleség vagyunk. Az idegen világnak is. Tehát amikor tetszik, fűződjön a karomba, és viselkedjen

éppolyan bizalmasan, mint ahogy más asszonyok viselkednek a férjük iránt. És jó is, ha előre megszokja: Münchenbe akárcsak haza mennék. A barátaim ott, festők, szobrászok, nők, nőtlenek, feleségemnek ismerik majd önt. Jó víg fiúk. Kissé aggódok is, hogy önnek talán nem lesznek kedvesek.

- Miért ne? Az én életemből teljesen hiányzott eddig a vidámság, a világi társaság. Nők is vidámkodnak néha maguk között, de az másféle.

- De vannak ám köztük kissé különös emberek. A festők osztálya teljesen különbözik a társadalom minden más osztályától. Ha a nép közé megyünk, előre tudjuk, hogy mind paraszt. Ha hentesek társaságába megy, előre tudja, hogy az mind gyomornak az embere. Ha suszterek társaságába megy, azok mind vagy bőrről beszélnek, vagy politikáról... A színészek: mindnek valami kis keserű van a nyelve alatt. Mikor nevet is. Csak a festők társasága az, amelyiken nincs különböztető bélyeg. Úri emberek volnának, de mégse úri emberek valahogy. De nem is parasztok. Nem is hentesek, nem is színészek, nem is pénzkaparók, nem is a perc madarai. Valami olyan vegyes a mindenféleből, mint a vendéglői imbisz. Előkelőség magaviseletben és gondolkodásban sokszor ugyanabban az emberben is össze van keverve valami parasztvonással és iparos tempóval és üzlettel és cigánysággal. Hát még külön-külön egymás mellett. Csodálkozik majd, hogyan nyilvánul meg ugyanazon az ajkon a bölcsesség és ostobaság. Vagy értelmesség a beszédben, oktalanság a cselekedetekben. Vagy fordítva. S vannak köztük igen szabados fráterek is. Minden társaságban találunk különben egy-két valakire, de ha többre nem, egyre bizonyosan, akit szeretnének kitudni az ajtón. Ida a fejét rázta:

- Attól én nem tartok. Nem foglalkozom vele. És akkor ő se foglalkozhatik énvelem.

- Szívesen konstátálom, kisasszony, hogy okos. Mindjárt az első beszélgetésünkben is kellemesen lepott meg az okossága és a nyíltsága.

Ida ajkán gúnyos megvető hullámka játszott át.

- Attól tartok, hogy ön udvarolni kezd nekem.

Nemcsak gúnyosan mondta, valamelyest magasból is. De napnyugta után minden nő érzi, hogy fölötta a hatalma a férfinak. Esti virág a nő, napnyugta után mutatkozik teljes pompájában, s holdvilágnál varázsában is. Romeo nem reggel nyolc órákor kérdezi:

- Ki az a hölgy ott, aki egy lovagnak nyújtja épp most szépen a kezét?

Csaba szinte megrázkódott:

- Éppenséggel nem szándékoztam. De talán mind a kettőnkre jobb, ha a hideg idegenkedés helyett a jó ismerősök hangján beszélünk egymással. Ezzel nem mondom, hogy változtassunk az egyezségünkön. Amire becsületszó kötelez, nyugodt lehet felőle, hogy nem palatáblára van nálam felfirkálva.

- Köszönöm ezt a nyilatkozatát. Engedje meg, hogy én is kifejezzem azon való kellemes csalódásomat, hogy...

Egy kis tücsök cilinderes úr, aki egy hosszabb cilinderes urat került ki hirtelen a tolongásban, nekiütközött Idának. Pardont kért. S hogy a cilinderét is lekapta, a cylinder egy másik tolongó oldalán megroppant.

Csaba levonta Idát a kocsiótra, és egy csendesebb utcába vitte be.

Ida várta, hogy Csaba a mondatának a befejezésére kéri, Csaba azonban nem szólt többé semmit.

Így értek ki a körútra, és tértek be egy fehér terítékes, csendes vendéglőbe.

Már akkor Ida arca megint hideg volt. Csabáé gondolkodó. Mindenikük külön rendelte az ételét és sörét. Ida nem rakott válogatott falatokat Csaba tányérjára. És Csaba alig nézett reá.

Az étkezőben jócskán ült a vendég, de néhány üres asztal is fehérkedett hátul. A szomszéd asztalnál egy magányosan gubbaszkodó, közepes korú, félkopasz osztrák érdeklődéssel sandítgatott Idára. Aztán hogy a vacsoráját elköltötte, féloldalt dőlt a székén, és az asztalra könyökölt. Mint valami fotografáló gép szegeződött a szeme Ida arcára.

A pikoló bécsi képes kártyákat kínált vacsora után Idának. Ida választott egyet. *Canova* márványképét, amely Mária Krisztina főhercegasszony sírját ékesíti az Ágostonrendiek templomában. Az apjának firkantotta meg ceruzával. Csak ennyit írt rá:

Engedelmes leánya

Ida

Aztán megint ültek hallgató ajkkal a sörük mellett.

Csaba egy oldaltekintésben megügyítette a németet. Összevonta a szemöldökét, és arra fordult. Ida nem látta, hogyan néz, csak a feje mozdulatlanságából értette, hogy valami baj készül. Megérintette Csaba karját:

- Fizessen: menjünk.

- Még nem - felelte hátra Csaba anélkül, hogy a feje megmozdult volna.

A kopasz úr azonban már intett a pincérnek, s fizetett, és eltisztult a térről.

Csaba csak akkor fordult meg.

- Miért nem szól, ha fixírozzák? - Ida vállat vont.

- Nem tudtam, hogy szóljak-e. Nekem bizony kellemetlen volt.

- Hát máskor azonnal szóljon.

- De hát minek? Mit tehet vele?

- Mit? Azt, hogy pofon ütöm.

Intett a pincérnek, s elővonta a tárcáját.

Aztán noteszkát vett elő, s belejegyezte, amit költöttek. Ida csak az úton szólalt meg.

- Ne menjünk ma már sehova talán. Vagy ha önnek tetszik...

- Nem, én se kívánok.

- Nem tudom, miért, de fáradt vagyok. Talán a sörtől. Ma először ízleltem. Csak kíváncsiságból. Ne üssön meg, kérem, senkit.

- De ha oly szemtelen!

- Csak nekem kellemetlenség. Pesten is mindig... Emlékszik talán rá, hogy egyszer arra kértem a vendéglőben: cseréljünk helyet.

- Azért történt?

- Azért.

- Hát mért nem szólt?

- Jobb, hogy nem szóltam. Nem bírnám elviselni...

- De kötelessége! Az ilyen szemtelen fickókat rendbe rántjuk! Az olyan nők, akik engedik...

- De én nem láttam. Nem látom az ilyesmit.
- Látják mások. És mások előtt maga feleségem nekem. Remélem, hogy többé nem ismétlődik.
Aztán hallgatva haladtak tovább, s be a hotelbe, fel a szobájukba.
A két szoba közt való ajtót Csaba vonta be, udvarias fejbólintásával.
Néhány perc múlva hallotta, hogy Ida záróra fordítja halkán a kulcsot.

6

Reggel tovább indultak Münchenbe.

Idán nem látszott türelmetlenkedés, hogy hosszú az út, hát Salzburgban nem szálltak ki.

Akkor már második osztályon utaztak. Csaba javasolta indulás előtt, hogy ne elsön. Az csak Magyarországon járja, ahol kelet és nyugat, a középkor és ma, a pakfon és ezüst ruhák európai egyformaságában úgy össze van keverve, hogy az ismeretlenek gyanakvón néznek egymásra még a vonatok első osztályú fülkéiben is - vagy hogy ott leginkább. Németországban egyöntetűbb és bizalmasabb természetű a népség.

- Én ha magam vagyok, harmadik osztályon utazom - mondta Csaba. - Itt nem lát drótos-tótokat, se gácsokat: tiszta úri nép a harmadik osztály utazóközönsége is. Vagy önnek nincs hajlama a takarékosagra, kisasszony?

- Nem tudom - vonta a vállát Ida -, tizenkilenc éves koromig nem volt pénz a kezemben.

- Hát hány éves most? Bocsánat a kérdésért. De *férj* talán érdeklődhetik a felesége kora iránt?

- Tizenkilenc és három hetes. Utazzunk harmadik osztályon.

- Másodikon.

- Ahogy akarja.

Így utaztak.

És Ida már nem is nyitotta ki mindjárt a könyvét. Érdeklődéssel hallgatta a német szót.

Egy fekete szakállú és erősen fekete szemöldökű úr került Linzből a vele szemben való ülésre. A ruhája fekete, kofferja is fekete. Gallérja tiszta. Lehetett harmincöt-harminchat éves ember.

- Pardon, Madame - szólalt meg alázatos udvariasan -, étez vous une française?

S a francia könyvre intett, amely Ida mellett hevert. - Mais non, Monsieur - felelte Ida meglepődve.

És kérdőn tekintett Csabára.

Csaba csak épp a feje és szeme mozdulatával felelt, hogy válaszolhat a Szurok-országból göndörített útitársnak.

- Csak épp hogy értek franciául - folytatta hát Ida nyájasan, s franciául persze.

- Bocsánat - mentegetődzött a francia -, de hölgy, ki ilyen tudományos könyvet olvas, s nem regényt, annyira szokatlan... Nem maradhat kérdezetlen.

- Teljesen ártatlan vagyok benne - mosolyodott el Ida -, utaznunk kellett, s utazásra mindig két könyvet teszek a koffereembe: egy németet és egy franciát. Abban a kis könyvesboltban nem volt más francia könyv, hát megvettem. Gondoltam: talán ebben is találkozik valami érdekes.

- Hát érdekesnek érdekes *Raoul Pictet*-nek minden könyve - mosolygott a francia is -, de nőknek nehéz.

- Nehéz? Én éppen azért veszek francia könyvet is, mert a francia könyv mindig könnyedén, világosan beszél. Ha a német elfáraszt, a francián pihenek.

- Vonaton pedig nem tanácsos olvasnunk - rázta a fejét komolyan a francia -, különösen a gót betűk rontják a szemet. És az ön szeméért különösen kár lenne.

Ezt mondva Csabára is rápillantott.

Csaba ült egykedvűen. Nem értette, amit beszélgetnek, csak annyit tudott franciául, amennyi utazásra, hotelbeli kérdésekre, utcára, vendéglőre kell. A hangról azonban és a francia arcáról látta, hogy udvarol Idának.

Ida elmosolyodott.

- Ön talán szemorvos?

- Nem. Karmester vagyok. De karmesterek is foglalkoznak azzal a kérdéssel: mi árt a szemnek, mi nem? Harminc évig semmi. Negyven éven túl minden.

Ida régen vágyott rá, hogy egy *Ave Maria*-áriának a szerzőjét megtudakolja. A klastrombeli kotta be volt kötve, de a címlapját takarékoságból mellőzték. Már ötven *Ave Maria* című szerzemény is volt a kezében, egy se az ária. Hát a *karmester* szóra nem nyomhatta el, hogy meg ne kérdezze:

- Templomi?

- Színházi - felelte a karmester udvariasan. Ida csalódva hunyt a szemén.

- A színházi zenét nem ismerem.

- Nem ismeri a színházi zenét, asszonyom? Hát akkor milyen zenét ismer?

- Csak a klasszikusokat.

- És *Mendelssohn* a legkedvesebb zeneszerzője.

- *Beethoven*. De szeretem *Mendelssohnt* is.

- És a francia szerzők?

- *Gounod*, *Bizet*... Csak rövid és kellemes kisétalások. Mindig visszatérek *Beethoven*hez. Szinte kotta nélkül játszom a szonátáit.

- Ezzel a kézzel? Hát hogyan játssza az oktávokat?

- Még a nónákat is elérem.

- Lehetetlen!

- Egy kis ugratással.

És csevegtek mindenféle muzsikáról.

Csaba unatkozó arccal ült mellettük. Azt is unatkozó arccal fogadta, hogy a francia bemutatkozott. Látta, hogy egyforma a gyűrűjük, hát bemutatkozott. Idának is, neki is.

- Tolmácsolja - mondta Csaba Idának -, hogy sajnálatomra nem értek franciául. És hogy a muzsikás tudományokban analfabéta vagyok.

Az egyik állomáson megállt a vonat, és kiszállt az az utas, aki Csabának a balján ült.

- Ha óhajtja, oda ülök át - szólt akkor Ida magyarul.

- Mért óhajtanám? Önnek bizonyára kellemes, hogy valaki szórakoztatja.

Ida fölkel.

- Sajnálatomra át kell ülnöm - mondta a franciának -, itt valami résen hideg szeli a lábamat.

S átült Csabának a baljára.

- Mért hagyta ott a helyét? - kérdezte Csaba egykedvűen.

- Szépeket mond - felelte Ida egykedvűen.

Csaba vállat vont.

- Hallgathatja, ha nem szemtelen. A nevem iránt való kötelezettsége nem terjed annyira, hogy ártatlan szépmondásokat ne hallgathatna. Nőknek az ilyesmi csemege.

Csak úgy vállról beszélgettek, de hogy magyarul, nem olyan halkán, hogy mások is ne hallhatták volna.

- Értelmes úriember - mondta unatkozón Ida -, de hát véltem, hogy kedvetleníti önt. Az egyezségünkről én se feledkeztem meg.

- Nem kedvetlenít, köszönöm. Csak úgy értettem, hogy ne kacérkodjon senkivel. Semmi szavam azonban az ellen, ha ön azon iparkodik, hogy a házassági éve lejártára férjet biztosítson magának. De persze nem a világ szeme láttára. Sem úgy, hogy rólunk nevető képpel susogjanak. Természet rendje szerint való, hogy minden nőnek férje legyen. Amíg nincs, keresse. Ha talált, magához bilincselje. Vélem, hogy ön már túl van a keresés kérdésén. Kérem: semmi nyilatkozata nem szükséges. Tehát, ha már túl van, azt se bánom, ha levelez vele. De arról se szabad a világnak tudnia. Bizonyos lehet felőle, hogy nem bontom fel a leveleit.

Ida elképedve hallgatott.

Később, ahogy a vonat étkezőjében ebédelnek, magyar szót hallanak az egyik nagyasztalnál. Hatan ülnek ott, és mind a hatan magyarul beszélnek - köztük a franciának vélt karmester is.

Visszatéret aztán a francia nem érdeklődött tovább Ida iránt.

Csaba még Bécsből előre eresztette a telegramját: egy barátjának, Mikey Pistának telegrafált:

Este nyolcra érkezem feleségemmel. Szerezzen hotelben két egymásba nyíló szobát. Vacsorázz velünk.

A hosszú utazás mégis megbágyasztotta Idát. Az utolsó órában már álmosan gunnyasztott Csaba mellett.

Végre előragyognak München villamoslámpásai. A vonat füttyöl, és lassúdik. Csaba leszedi a koffereket. A ládájuk céduláját is megkeresi.

- Itt vagyunk.

A vonat megáll. Utasok bözsögnek. Csaba az ablakhoz lép, és kitekint. Nagy éljen-harsogás hangzik a peronon. Ida fülel. Kérdőn néz Csabára. Csaba maga elé mosolyodik.

Ahogy ők is a kocsí lépcsőjéhez jutnak, az éljenzés még harsogóbban rázza a kőszén-szagos levegőt. Férficsoport mosolyog rájuk, közte egy nagyszakállú és nagyhajú férfi is. Kalapok lengenek. Vagy három asszony is a csoportban.

- Szervusz! Isten hozott! - örvendeznek Csabának. Csaba lesegíti a feleségét, és összecsókolóznak egy köpönyeges, nagyhajú fiatalemberrel. Egyben bemutatja Idának:

- Mikey Pista.

A többi éljenez. Valamennyinek Idán ragyog a szeme. A három asszonynak bemutatja Csaba úgy hamarosan a feleségét.

A köpönyeges fiatalember - kissé cigányosan barna, vékony arcú úr - kezében óriás virágcsokor. Hátraint a többinek. Karajba állnak. Mikey gyorsan sorolja mindenik nevét, Ida alig győzi a kézszorításokat. Aztán pózba feszül:

- Kedves Csabánk, csak annyit mondunk itt, hogy Isten hozott. Nemcsak a jövedellel leptél meg bennünket, hanem hogy a múzsádat is magaddal hoztad, s mindjárt magadhoz is bilincselte egy arany gyűrűvel teljes életedre. Nagyságos asszonyom, ezzel a virágcsokorral üdvözljük. Fogadja szívesen.

S megindultak ki. Ida az asszonyok között. Csaba mögöttük a pajtásaival.

- Van szállás? - volt Csabának az első kérdése.

- Van - biccent rá Mikey -, hát hogyan volna!

- Hát akkor, kérlek, a ládám ügyét ha elintéznéd.

Mikey már intézte is: magához intett egy szerényen oldalt lógó, bajusztalan ifjút, aki úgy meresztette a szemét Idára, mint ahogy Ádám bámulhatott, mikor először látott nőt életében.

- Vátsd ki Csabának a ládáját. Tetesd kocsira, és gyere mindjárt.

Az ifjú lódult.

- De hát - kapott Mikey karjához Csaba - tudja Csorba, hogy melyik hotelbe hozza? Hátha késik a kiváltásnál.

- Nem hotelbe szálltok, pajtás: tiszta, szép, gyönyörű szobába. A házigazdámé. Erre az éjszakára a titek. Olyan mennyezetes ágyban háltok, amilyen Lajos királynak se volt. Kiállítási ágy, barátom. Díjat nyert.

Csaba megtorpant.

De nem volt ideje rá, hogy vakkanjon, mert egyszerre öten is beszéltek hozzá:

- Nem vagytok-e fáradtak? Mert mink úgy jöttünk, hogy együtt vacsorázzunk. Hacsak egy órát is töltötök velünk, jólesik, hogy hallunk egyet-mást az otthonvalókról. Már hát csak az asszonyok kedvéért is tegyétek meg. Láthattad, hogy kijöttek. Kíváncsiak voltak, hogy milyen feleséget választottál magadnak.

- Szebb-e, mint ők - mondta a nagyszakállú és nagyhajú Csaba jobbján.

Csabaék hát először is a szállásukra mentek. Nyájas bajor úriasszony fogadta őket egy fehérbóbitás kammerjungferrel, és tessékelte a szobájukba.

- Ne aggódjon - mosolyodott el Csaba Ida elképedésére a mennyezetes, pompás kettős ágy láttán -, én csak hazakísérem majd a vacsora után. Magamnak aztán majd csak találok szállást valamelyik közeli hotelben.

A vacsorán - egy közeli vendéglő kis külön szobájában - már voltak tizenöten is. Olyanok is, akik aznap este váltak ismerőseivé Csabának. De hát a magyarok külföldön mind testvérek. Hölgyek öten. Egy ballon-keblű, negyvenes festőné, csörgő, fekete gyöngyfűggő a fülében, s aranyórácska brossként a keblén. Egy kis arcú, nyúlánk szobrásznő, szeme már ráncosodni

kezdő, de meleg, apró, kék szem. (Szép hármás aranydrót a karperece.) Egy szimpla görög-frizurás, betegesforma hölgy, apró, fekete egérszeme alatt kékes bőr. És két leány, mind a kettő festőakadémiai növendék.

Nem szépek. Az egyik leány férfiasan nyírt fejű, haja tarkóig hullámzó, sütővassal lent kifelé hajlított - azt Júlia néven mutatták meg Idának. A másik leánynak csak a kabátja és ingegallérja férfias, arca duzzadt, piros gyermekarc - afféle mangalica-termet.

Idának az első percekben különös volt a társaság, a nagyjából bársonykabátos és hosszúhajú emberek, és hogy a nők őt régi barátjukként melegen ölelgetik:

- Ide, Idám, ide a főhelyre.

- De hát van itt érdekesebb hölgy is - szemérmekedett Ida tétova szemmel a ballon-keblűre és a kis arcú szobrásznéra vélekedve.

- Ma te vagy a legidősebb - mondta kereken a ballonkeblű.

A főhely előtt fehér íriszcsozor pompázott, és az abrosz is meg volt szórva ibolyával. A helyiség nem éppen elegáns, de az asztal fehérsége és a felszolgáló frájlójának fekete-fehér tisztsága kedves a szemnek.

- No, csak ülj le, Idám - biztatta Csaba is -, máma mink vagyunk középen.

De hát Ida mégiscsak egymaga került középre, a ballonkeblű asszony jobbára. A baljára meg ő maga vont a szép figyelmesen a kisarcú szobrásznét. Csaba lejjebb került a görög-frizurás asszony és Mikey közé. S mindjárt a birsalmás bablevessel megindult az általános beszélgetés.

Csaba a körülötte ülőknek elregélte: hogy forog a világ kereke Pesten. Elmondta, hogy ő bizony semmit se alkotott, így hát a tárlatra se küldött semmit. De a pesti festők és szobrászok mind dolgoznak, és veszekednek a zsűrivel. Neveket és munkákat sorolt el. Egy Coelestin keresztnévű festőről azt újságolta, hogy több hegedűt komponál, mint képet: Stradivariusnak a titkát keresi.

- Kár lenne érte, ha megtalálná - rázta a fejét Mikey -, többet ér egy jó kép egy kazal hegedűnél is.

Aztán a müncheniek is elmondták az újságjaikat: az akkor megnyílt helyi tárlat műveit. Ida fülébe soha nem hallott nevek és szavak hangzottak: *skurc, plen-er, grand art, manöken, zsűri, matt, giccs, italik, verniszázs, lazúr, pilotis, akt, pasztics* s más efféle. S az új képekről beszéltek sokat. A német festők közül *Stuck*-ról. A francia festők közül *Dagnan-Bouveret*-ről, akinek egy Mária-képét azon időközben vette meg a városi új képmúzeum, amíg Csaba távoljárt Münchentől.

- Minden képén van valami igen jó és valami igen gyatra - mondta a nagyszakállú -, mintha vérszerződést kötött volna ifjonta valami utcai címfestővel, hogy minden képet ketten festenek meg, s amit a virslik és söröspoharak festője pingál a képen, azon Dagnan-Bouveret-nek nem szabad javítania.

Nevettek.

- No hát az a bárd... - fitymálódott egy gége-hang.

Ida odatekintett. Egy zsiráfnyakú, elegáns, komoly ember volt a szóló. A gallérjának magassága és a mandzsettái bősége szembeötlő.

- Meg az a kofa-termet - folytatta -, ha az arcot betakarja valaki, vélnéd, hogy valami kofa ül ott.

- De az arc is - mondta Mikey a fejét rázva -, ilyen tatárképű Máriát még nem láttál, Csaba. A te feleséged arca lett volna jó neki.

Ida mindezeket félfüllel hallgatta. Körülötte az asszonyok is élénken csevegtek.

- Szintén festesz? - kérdezte a szobrásznő.

Ida mosolygott a kérdésem.

- Soha nem próbáltam.

- Akkor hát modellül állsz - mondta a görög-frizurás egérszemű -, most már értem...

Ida nem értette, mi *ez az értem?* Sem azt, hogy a férjének *modellül áll.* Csak mégis annyit kiértett a beszédből, hogy azt puhatolják: micsoda javáért vette el Csaba?

De nem is igen gondolkodhatott a kérdéseken, mert újabb kérdések következtek: háztartásra rendezkednek-e be? Vagy vendéglőbe járnak majd, mint ketten is közülük?

- Erről nem is beszéltünk az urammal - felelte szinte megzavarodva Ida.

- Persze: a nagy szerelem!... - S nevettek.

- Elfelejtették!

- Mióta vagytok házasok? - kandított át a szobrásznő vállán a görög-frizurás.

- Alig egy hete.

- Csak egy hete?!

- Ez a Csaba mindig olyan különös volt - csóválta mosolyogva a fejét Mikey -, egy szót nem írtál arról, hogy jegyesed van, galambod van, párod van. Hát mondd el legalább, hogyan és hol estél a rózsaverembe?

Csaba kissé megrökönyödött a kérdéstől. Ida is elkomolyodva pilllogott.

- Hol? - szólt végre Csaba - hát egy zongora mellett, szalonban. Száz házasság közül kilencvenkilenc zongora mellett, szalonban kezdődik. Az ilyesmi csak regényekben érdekes. Add errébb azt a pörköltet.

Egy széjjelálló fülű művész, a görög-frizurás asszony mellett, megszólal mézesen:

- Elég ránézni Csabáné önagyságára, és megértitek, hogy nem lehetett másképp.

A társaság vígan eljenzett. És a beszélgetés csorgozott tovább.

Ida csak akkor kezdte látni egyenként is az arcokat és embereket. Csak Mikeyt látta eddig, az energiás arcú, barna fiatalembert, aki neki a csokrot is nyújtotta a megérkezésekor. Ha hegedűt venne a kezébe, senki se mondaná, hogy nem a cigánysoron született. Mindig szeretettel néz Csabára.

A széjjelálló fülű, harmincéves forma művész mintha valami koplalóintézetből került volna elő, ahol csak paprikát ehetett magában, arca vékony, orra vékony, de azért vörös. Csak csokorba kötött nyakkendője vastag, mintha valami olyan szövetből volna, amely nem nyakkendőnek való, hanem inkább szőnyegnek. De élénk, vidám szemű ember.

Aztán meg egy nagyszakállú, nagybajszú, már jó negyvenes művész vont a szemét, egy szőremler, akinek csak az orra s orra-körülete csupasz. Az a tányérjába gondolkodva ül hallgatagon, csak olyankor emelve egyet bokros szemöldökén, mikor teletűzött villáját a bajusza alá irányítja.

Az asztal végén ott ült a bajuszát is borotvált ifjú is, akire a ládájukat bízta Mikey. Annak már a nevét is tudta, hogy Csorba Matyinak hívják - kezét csókolt öneki Csorba Matyi, mikor a szívésségét megköszönték. Az asszonyok elmondták róla, hogy alföldi fiú, az akadémián tanul egy mágnásnak a stipendiumából. No, szegény ugyan rossz helyen ül ott az ajtónál: a tálak leve damoklészi veszedelemként vonul mindig át a feje fölött.

- Lapulj, Csorba! - kiáltják reá olyankor. S nevetnek az ijedelmén.

Az a három arc oly felöltő volt a társaságban, hogy űtánuk nézte meg megint figyelmesebben a hölgyeket: a két leányt és a görög-frizurás, kékárnyékos, egérszemű fiatalasszonyt. A széjjelálló fülű, vörösesszőke ember szeretettel biztatta az egérszeműt:

- Nincs benne bors, Miluskám: eheted.

S ő maga is olyan sietéssel evett, mintha terminusra enne. Az asztalra néhány palack bor is került. A frajlák töltögettek.

- Tósztot! Sörberekyl! - kezdte egy hang. S nyomban rá mind a társaság:

- Halljuk! Halljuk Sörberekyl!

A szőrember fölkel, és igazított a szakálla alatt a nem is látható nyakkendőjén. A tekintete Idára és Csabára siklott, róluk vissza a tányérjára.

- Tisztelt társaság - kezdte méltóságosan -, miként Napóleon mondta Austerlitz alatt: „A mai napon semmi tréfa!” *(Derüeltség.)* A művészetnek egy fölcentje, nekünk jó barátunk, visszatért hosszú körútjáról *(éljenzés)*, ide a művészet Mekkájába, s magával hozta a kincsét, a szerelemnek... *(Éljenezés.)* Ne éljenezetek még, gorillák!... a szerelemnek csodamívelő erejével kiragadott élő-eleven, bájos valóságot a fantázia világából: a tizedik múzsát... *(Éljenezés.)*

- Éljen a tizedik mú-mú...

Csorba kiáltotta, de a torkán akadt a szó, mert egy frajla a gallérjába loccsantott a sörből.

Nevettek rajta.

- Halljuk Sörberekyl!

... tizedik múzsát, kinek eddig a festő- és faragó-művészet csak a létezéséről tudott, de nevérol nem. Most már tudjuk, hogy Ida a neve... *(Éljenezés.)* Ne éljenezetek még, páviánok! De Csaba mindig szerencsés volt. Ha sorsjegyet veszek, vele választatom majd a számot. Röviden most csak ennyit: amidőn az Isten-hozott mellett hódolattal üdvözlöljük az ifjú nagyságos asszonyt - aki érkezésével idehozta a virágos tavaszt -, kérjük, hogy érezzen bennünket olyan barátainak, mint Csaba, és boldogítsa őt egy hosszú, szép élet végső határáig... *(Éljenezés.)* Ne éljenezetek még, csimpánzok! - végső határáig szívének és lelkének minden sugarával. Legyenek mind a ketten oly boldogok, mint az első áldott percben, amelyben meglátták egymást *(éljenezés)*, mint az első nap, amelyen ujjukra vonták a végtelenség arany szimbólumát; s mint az első héten, amely mézeshetüknek a kezdete volt. Éljenek.

Riadó éljenezések, koccintások, külön-külön kézszorítások.

A házaspár láthatóképpen meg volt illetődve.

Csaba köszönte meg aztán a maga és felesége nevében - megindult hangon -, hogy olyan szívesen fogadják őket.

- Külön köszönöm azonban neked, Borberekyl barátom, hogy szívednek belseje, amely csupa jóság és nemesség, ezúttal fölülkerült tréfálkozó kedved vastagján. Az én kis feleségem ma ül

először művészek társaságában, és nincs még szokva ahhoz a vidám levegőhöz, amelyben a művészek mozognak. De előre mondhatom: nem lesz nehezére, hogy megszokja. Mert hiszen nem fókák között nőtt fel: megérzi szívetek nemes melegét. Kérem különösen művésztársaságunk hölgyeit, fogadják őt szeretetükbe.

- Az meg nekünk nem lesz nehéz - kedveskedtek a hölgyek.

- Holnapra mindjárt lefoglallak uzsonnára - nyájaskodott a kisarcú szobrásznő.

- Nem: holnap nálam - ellenkezett a ballon-keblű -, hozzám közelebb lakik. Holnapután aztán én kísérem hozzád, Ofélia.

- De - szabadkozott Ida - mink holnap, s talán holnapután is a férjemmel... lakást keresünk. Ha tudnátok egy jó négyszobás lakást...

- Négyszobásat? - szörnyedt el a ballon-keblű - minek négyszobás? Fiatal házaspárnak négyszobás! Hiszen az szörnyű költség! - És Ida kezére és nyakára pillantott, pedig már előbb is látta, hogy se gyűrű, se karperec, se aranylánc nincs Idán, csak a szimpla és új csillogású karikagyűrű.

- Nem tudom, Csaba hogyan gondolja - visszakozott Ida -, még csak úgy nagyjából beszélgettünk róla.

- A lakás nem volna drága - vélekedett az Oféliának nevezett szobrásznő -, a bútorozásért számítanak sokat. Mikey különben azt mondta, hogy ahova szállásolt, vélhetőleg lakásokatok marad. Van mellette egy műteremnek alkalmas világos szoba is, északra ablakos.

Ida zavarodottan hallgatott. S közben arra fülelt, hogy Csorba Matyi őröla beszél Csabával. Szinte alázatosan kér valamit.

- Nekem, barátom, olyan szükségem van a feleséged szemére, mint a falat kenyérre. Azt csak megengedheted, hogy két félórára elmenjek a műtermedbe.

S hogy Ida csodálkozását mellesleg meglátta, hozzá fordult:

- Bocsánat, nagyságos asszonyom, de Magdolnát festem, amint Krisztus beszédét hallgatja. És persze szépnek festem, és nem találtam eddig szemet neki. Nagyságos asszonyomat mintha maga a jó Isten igazította volna ide, a képem tökéletesítésére.

Csaba szinte bosszúsan szólt rá:

- Ugyan, ne beszélj ilyen bolondságot! Ez nem Magdolna-szem.

A zsiráfnyakú, hidegen egykedvű művész rávizsgálódott Ida arcára. A fejét rázta.

- Ilyen szemmel nem ábrázolhatod Magdolnát. Zsidó szemet keress.

- Jól mondja az uram - helyeselt a szobrásznő. Csorba legyintett:

- Mit értesz te ebben, Oféliusz!

Más festők is odaszemlélődtek. Ida tiszta tükrű szeme még akkor klastromi tekintetű volt, mögöttes gondolatok nélkül való bizalmas és ártatlan, szinte gyermeki szem.

A csupa szőr is a fejét rázta reá.

- Nekem inkább a nyaka kellene - mondta komolyan -, Beatricét festem, Csaba, Danténak egy jelenetét. Erről nem kell többet mondanom neked.

Megint másik festő a termetét dicsérte, a kezét meg valamennyien.

Ida boldogan hallgatta ezeket a beszélgetéseket és nyájaskodásokat. Soha ennyi szépet nem hallott magáról. Érezte, hogy Csabától irigylik. A férfiasan nyírt hajú leány valóban olyan hideg sugarú szemmel vizsgálta mindig, hogy lehetetlen volt nem éreznie.

De hát mért, hogy őt vette el Csaba? S mért nem azt a falusi hölgyet, akiért őt vette el? Mért nem az jött ide Csabával? Bizonyosan férjes nő, azért. S ő még csak meg se nézte jól: színlelte, hogy neki csak *tárgy*, tekintetre sem érdemes. Igaz, hogy a színlelés nem került nagy erejébe: a gyomra is émelygett, hogy az ő pénze hát erre kellett olyan igen! Ezért vette őt a vásáron az a pesti úr! De elég volt annyit látnia, hogy nem olyan szép, mint ő, idősebb is tán. Ez a látvány enyhített valamit a jelenet utálatos unalmán.

A szobában szivarfelhőcskék emelkedtek egyre sűrűbben. Csaba maga is rágyújtott. Mikeyné is cigarettát vett a tálcából. Idát is kínálta vele.

- Nem szoktál?

Csevegtek, beszélgettek egyre hangosabban.

- A gitárt! János, a gitárt! - hangzott egy kiáltás. És vagy öten is visszhangozták:

- A gitárt, Sörberek! Ha csak egy nótát is. Csaba fölkel, és intett Idának is.

- Nem, ma este nem - mentegetődzött -, a feleségem fáradt. Csak gondoljátok meg: reggel óta utazunk.

A társaság egy része hazakísérte őket a kapuig.

Mikor Csaba elment, Ida letette a kalapját a konzultükör előtt, s megnyitotta ott is a villamoslámpát.

A haján nem volt semmi rendetlenség. Az arca azonban szebbnek látszott, mint akármikor is. Hosszasan bámulta a szemét. Hát csakugyan olyan szép az ő szeme? A klastromban gyakorta hallotta. De más, ha nők mondanak effélet, s más, ha férfiak. S minden másnak magasan fölötte más, ha festők és szobrászok mondják. Festők igen értik az ilyet. Még akkor is a szemét csodálta, mikor a haja lebontásába fogott. Akkor azonban már a kezét is csodálgatta, ahogy le és föl járt a keze a haja lefésülésében-kefélésében.

Aztán a nyakát is nézte. Vékony leány-nyak még. Soha a nyakáról nem szólt senki a klastromban. Ő maga se nézegette soha örvendő szemmel. Hát a nyaka is szép, most már tudja. A ballon-keblűnek egyáltalán nincs nyaka.

A szobrásznő nyaka inas: valahányszor fordítja a fejét, ujjnyi vastag ín vetődik fel a nyakán. A többiét nem is nézte. Soha életében nem nézte senki nyakát a szépségeért.

S fordította a fejét jobbra és balra. Valóban, az ő nyakán nem rútalkodik semmi ín. Boldogan szemlélgette.

Aztán eloltotta a tükör villamoskörteit, és álmodozó szemmel szedte elő a hálóingét, réklijét, papucsát. Fáradt volt. Az est hangjai és mozgalmi kavarogtak még a fülében és fejében. Leült a belső ágy szélére, s a térdén könyökölve, lábát lógatva merengett maga elé.

- Mily kedves est volt! Hogy ünnepelték őt, mint valami királynét. Még a fehérkötényes, fehérbóbitás frajlák is hogyan bámulgatták! Az a Sörbereknek tréfált Borberek igazán kedves ember. A nők is kedvesek. Flóra, a ballonkeblű igazán, mintha testvérenje volna, olyan egyszerre egy vele. Még a zenét is úgy szereti. Meg is csókolódtak, mikor elváltak.

- Remélem, még a hét folyamán meglátogattok - volt az utolsó szava.

Módos asszony is lehet. A fülbevalója borsónyi briliáns. És a többi is szíves-kedves, magyaros. Még az a rövidhajú művészleány is, noha kissé irigy. De hát nem tehet róla szegény, hogy olyannak született.

És hát mért szeretik olyan igen azt a Csabát? Ő eddig megvetette: vélte, hogy valami kenyeretlen táncmester. Az udvariassága, csak mint a máz a bögrén: lepattan a máz, marad egy kivetni való cserép. Mégis van hát valami értékes abban az emberben, akit a nagy Muszáj férjének neveztet. Milyen fensőséggel ült köztük, s hogy mosolygott. Soha nem mosolygott, mióta együtt vannak, ha csak nem gúnyosan. Milyen más arc, ha meleg, mosolygó! Szinte nemes. Mintha nem is ő szokott volna házasodni apróhirdetésre, talán minden tizenharmadik hónapban. Látszott rajta, hogy jól érzi magát a művészek között. Csak Bor- és Sörbereky dikciójára komolyodott el. No, az ugyan véletlenül eltalálta, hova tiporjon. De hát ha van benne mégis valami érték, mért hogy éppen ő nem volt csak egy kicsit is kedves öiránta? Mért nem mondta ő is, hogy a szeme, nyaka, termete szép, a keze meg csoda? Hiszen ő is festő, hát érti. És miért titkolta el, hogy ő is festő? Azt mondta, újságíró, aztán meg hogy szobrász. Hát hazudott. Mért hazudott? De hát akkor is mért viselkedik úgy, mint a vásári paripa, amely szinte maga is esküdözik a gazdája mellett, hogy őbenne - tessék nézni - semmi hiba. Mért nem akarja látni, hogy az ő keze szép. Illett volna, hogy legalább egyszer megcsókolja a kezét. Jó, hogy nem csókolta, de illett volna... A franciává tévedt karmester bizonyosan örömmel megcsókolta volna, pedig az nem is festő... Valóban különös ember. Mikey is mondta:

- Ez a Csaba mindig ilyen különös volt.

Hát különös. De meg kell vallani, hogy esze van.

S megint a szőrember tószlja visszhangzott a fülében: *Boldogítsa őt szívének és lelkének minden sugarával...*

Hát nem boldogítja? Tehet ő róla, hogy nem boldogítja? Mást boldogít, csak a megjelenése is. Csabát nem boldogítja? Ő az oka? Más-másképp úgyse várhatja a boldogítást. Azt a kis tósztkellemetlenséget leszámítva, az est mégis kedves volt. Hogy Csaba bekísérte a szobába, a nyelvén is mozgott már:

- Érzem, hogy meg kell köszönnöm önnek ezt a kedves estét.

De a kammerjungfer épp akkor nyitott be az ajtón:

- Wünschen Sie noch etwas, gnádige Frau?

Csaba gondolkodva járt föl és alá a szobában. Ő meg a mennyezetes ágy láttára valami nyomást érzett a lelkén. Csak állt szótlánul s csokrát bámulva.

- Holnap - szólalt meg aztán Csaba -, nyolc vagy kilenc tájt idejövök. Megreggelizünk valamelyik resztoránban, aztán ha akarja: lakást keresünk. Ha nem találunk, hotelben nézek majd kettős szobát. Itt nem maradhatunk.

S az órájára nézett:

- Tyű, majdnem éjfél! Lehet, hogy csak kilenc után jövök. Fáradt vagyok. Ön is bizonyára fáradt. Siessen ágyba. Jó éjszakát.

S bólintott. De megint visszafordult:

- Majd el is felejttem...

A kofferja kulcsát vette elő, s álmos szemmel emelt elő a kofferből egy másik kis könnyű kékításkát. A kofferjét gondosan bezárta, és a kulcsot zsebre tette:

- Jó éjszakát, kisasszony.

Mért zárta be a kofferját? Talán őelőle... Nem, nem őelőle: cselédek járnak itt.

Egyedül...

Ült az ágyában, és imádkozott. De még végén se járt az imádságának, megint az Oféliusznak nevezett szobrász előkelő figurája jelent meg neki, amint a szemére vizsgálódik:

- Nem Magdolna-szem.

Behunyta a szemét, és boldogan elaludt.

7

Reggel pont kilenckor Csaba kopogtatott:

- Én vagyok. Ha nem öltözött még fel, lent várom meg az utcán.

Ida kinyitotta egy ujjnyira az ajtót.

- Már félórja sétálok lent a ház előtt - folytatta az ajtó előtt Csaba -, nyolc és fél előtt öt perccel gördült fel a kárpitja. Gondoltam: nem zavarom addig, míg öltözik. Jól aludt?

- Köszönöm, jól - felelte Ida, az ajtót teljesen eltárva, úgy, hogy Csaba a szobába beláthatott.

Pedig a szemén látszott, hogy a nyolcór alvásból hiányzott valamicske. A nyelvén volt, hogy ő is kérdezze: Hát ön? - de mégse mondta ki: hiszen ők maguk között idegenek. S ha mindjárt az első hónapban engedi, hogy bizalmas ismerőssé váljanak, ki tudja, Csaba hová bátorodik? Érezze soknak, ha az év végén részesül egy kézszorításban - az elsőben és utolsóban. De hát annyit bizonyára meg is érdemel majd.

- Szoba már van - folytatta Csaba a küszöbön -, hát kérem: rakja be minden apróságát a kofferjába. Tíz órakor idejön érte a londoner. Segítek, ha nincs valami olyas...

És az ágy előtt heverő, két sárga szattyánpapucsra és az ágyra tekintett, amelyen Ida hálóinge és hálóréklije hevert.

- Nem - mondta Ida szinte ijedten -, ne lépjen beljebb! Várjon meg künn a folyosón.

Kissé elpirulva kapkodta össze a fehérneműjét, s hajtogatta össze. A haja hálóját is kapta a tükör elől, s fésűjét, hajkefét.

- A *Bellevue*-ben találtam kettős szobát - beszélt tovább a lépcsőn Csaba -, bizony nem rendes hely: a villamosok erősen zajonganak ott, de hát remélem, hamarosan megtaláljuk a csendesebb lakást.

Ahogy a resztoránban ülnek, egy fekete ruhás, fiatal nő halad el az ablak előtt, s rájuk tekint. A halványarcú és egérszemű asszony, a *Nincs benn bors, Miluskám*.

Az asszonyka elmosolyodva bólint, Ida viszonozza a mosolyodást és bólintást.

- Micsoda név ez? - fordult Csabához - *Miluska*.

Csaba vállat vont.

- Nem tudom. Kender Pistának ez már a negyedik felesége. Valamennyit Miluskának hitta.

- Negyedik? Meghalnak, vagy elválnak?

- Elválnak.

- De hiszen igen gyöngéd férj.

- Gyöngéd és jóelméjű. Éppen ezért. Ahányszor egybekel valakivel, mindig arra szerződik, hogy *ameddig szeretik egymást*. Azontúl pokol a házasság.

Ida gondolkodva nézett a teáscsészéjébe.

Csaba szivarra gyújtott.

- Igaz - mosolyodott el, a gyújtót a csészébe vetve -, hogy önáluk nem is olyan értelmű az *ameddig szeretik egymást*, mint más házasoknál. Korhely és Lusta fickó. Csak akkor dolgozik, ha szorítják. Nem minden asszonynak van akkora türelme...

Elővonta az óráját, s megtekintette.

- Még korán van - mondta -, mindenütt takarítanak. De talán ne is kezdjük ma délelőtt.

Ida a kesztyűjéért nyúlt.

- Én a templomba mennék. Ön nem szokott?

- Nem. Festőnek drága a nappali világosság. És délelőttönként halad a legjobban. Hát menjen a templomba. Én meg addig megnézem az új szobrokat a városi gyűjteményben. Hol találkozunk? Vagy megvárjam itt, és velem jön?

Ida gondolkodva gombolta be a kesztyűjét.

- Nem, ne várjon meg - mondta az ablakra tekintve -, csak mondja meg: délben hol várjam? Otthon-e? Vagy... Abban a pillanatban Kenderné kukkant be megint az ablakon, s fordul is mindjárt az ajtónak. Piaci táska van nála, madzag-hálós, s a hálóban karfiol.

- Úgy siettem - lihegi Idának, és okos fekete kis egérszemei örömtől csillognak -, hogy itt találjalak. Az este, hogy hazafelé megyünk, mondom az uramnak, hogy...

- De hát ülj le, Miluskám - szíveskedett Ida.

... hogy négyszobás lakást kerestek. Tyű, mondja rá: miért nem szóltál mindjárt? Hiszen ott a Palmer lakása: éppen négyszobás. Egy hete, hogy kiment belőle. Hát csak épp ezért a karfiolért siettem el, nehogy üresen térjek haza... Az uram említette tegnap, hogy itt látott Schneidernél szép karfiolokat. Igen olcsók, és gyomornak könnyű, ha tejfelben puhítjuk. Hát gyertek velem. Az utca nevét bizony elfeledtem, de tudom a házat. És egy másik négyszobásat is hallottam: Danauer törvényszéki bíróját. Már nyugalmazott bíró. Az uram festette tavaly a menyét és unokáját. Azok májustól novemberig künn laknak valami faluban. Novemberig hát kiadják. Az angolkert közelében van, az Angolkert és az Isar folyó között. Bizony kissé messze. De nem tudom, kiköltöztek-e már? Kertre nyílik minden ablakuk.

- Az a jó - biccentett rá Csaba.

S megint az órájára nézett:

- Délre éppen megfordulhat - mondta Idának.

- Hát maga nem jön?

- Minek? Nekem elég annyit tudnom, hogy festő lakott benne. Tehát van egy olyan szoba is, amely műhelynek alkalmas. Ha a többi rész tetszik magának, foglalozza le. Ötven márka elég.

- Délben hol találkozunk?

- Ha visszatalál ide...

- Visszatalálok.

S a két asszony távozott.

Csaba a szobrok megszemlélésére indult. Már minden szobor érdekelte. És szinte nyugtalanította az a gondolat, hogy talán van már az új szobrászok között olyan, aki szintén rátalált az ő titkára: az eksztázisra?

No, nem volt: hideg pózok, különféle állású figurák, némi eksztázis is, de mindig csak küzdő szobrokban. A lélek nemesebb eksztázisai azonban sehol.

Tizenegy tájt aztán el is unta. Átsétált a városi képcsarnokba, hogy lássa: ami új vételekről beszéltek a társai.

Dagnan-Bouveret Máriája előtt mintha földhöz szegezték volna a cipőjét. Mária a csecsemővel, ahogy a csecsemő barna nagykendőbe takarva nyugszik Mária ölében. A kendőből és a kendő szövetén általsugárzik a csecsemő szentfénye.

Nincs itt semmi eksztázis. Maga Mária se valami mennyei arcú szépség. S mégis a kép... szinte megdöbbenő. A gondolat szépsége a megdöbbenő benne!

- *A gondolat szépsége* - mormogta maga elé merülő szemmel.

De hát ott van Szinyei-Merse: egyetlen képében sincs gondolat, csak szín és szín. A szín a gondolat. A női testszín a *Pacsirta* báránnyelképén és a fű szinte egymás mellett, és az ég ultramarinos kékje a testszín és a pázsit színei fölött. És hát hol a gondolat *Courbet* képeiben? És *Bastien-Lepage*? És *Manet*? És *Cézanne*? És *Gauguin*?

Miért nem rendítenek azok így a lelkekben?

És százával vonultak és kavarogtak a szeme előtt Európa képgyűjteményeinek mesterművei - a régiak és az újak -, melyik képen érzik hát ennyire az örökkévalóság szent pecsétje?

Se színek nem játszanak itt egymással, sem a rajzoló kéz virtuozitása nem bámtja a nézőt. Mária arca földi nőnek az arca. Termetének a szépségére nem is gondolt a művész. Az ácsbárd a falon, valóban: mintha címfestő rajzolta és festette volna oda... Tehát az idea ereje!...

Tehát az idea minden!...

Tehát az idea akkor minden, ha belekapcsolódik a végtelenség örök folyamába. De hát mi az a Végtelenség?... Végre az órájára néz. Dél már félórával is elmúlt.

Sietve fordul. Csaknem beleütközik Idába.

- Hát maga hogy kerül ide?

Ida pillogva mentegetőzik:

- Nem mentem ki. Alighogy beültünk a villamosba, Kenderné egy német asszonyismerőseivel találkozik. Kérde tőle, hogy üres-e a lakás. Mert az asszony épp a házban lakik. Az asszony azt felelte, hogy tegnap vette ki a lakást egy cukrász. Hát aztán leszálltam a villamosról.

- De hát a másik lakás: a Danauer-féle?

- Nem néztem meg.

- Hát hol járt ennyi ideig?

- Csak a templomban.

- Ennyi ideig a templomban?

- Nem, csak egy misehosszat. Aztán gondoltam: megvárom a gliptotéka előtt. De láttam, hogy ön ide lép be, hát én is ide váltottam jegyet.

- De én itt állok már másfél órája. Ida vállat vont.

- Hát én is itt álltam.
- Hol?
- Itt: mögöttem.
- De hát miért nem szólt?
- Gondoltam: zavarom talán...

Csaba bámult.

- No, ez szép - mondta aztán -, köszönöm. - A szeme néhány percig meleg sugárral pihent Idának nyugodt és tiszta arcán. Talán akkor nézte meg először. De aztán megint elhidegült.
- Gyerünk hát: ebédeljünk.

Csak kettecskén ebédelték egy közeli vendéglőben. Külön-külön rendeltek, mint mindig, bár néha *nekem is azt*.

- Hát ebéd után - szólalt meg Csaba mindjárt a levesnél - megkezdhetjük a lakáskeresést. Mert a Bellevue-ben aligha alszik majd. Milyen lakást béreljünk, bútorozottat? Vagy bútorozatlant?

Ida értetlenül nézett Csabára.

- Hát amilyen önnek tetszik.
- Nem úgy van az, kisasszony: ha bútorozottat bérelünk, nagy az ára. Négyszobás bútorozott lakás költséges.
- Hát akkor bútorozatlant.
- Látom, nem érti, miről van szó. Én ha magam vagyok, nekem csak egy szoba kell, legfeljebb ha kettő. Nekem nem kérdésem az, hogy faragott diófabútorok vannak-e benne, vagy olcsó parasztbútorok. Nekem az ablak a fő. De magának szalon is kell, külön hálószoa is, és persze úri berendezés, mint otthon.
- Egy szóval se mondtam. Egyáltalán nem követeltem semmit. Csak épp hogy a külön magam szobácskája...

- Még mindig két malomban őrlünk. Azt kérdeztem, hogy bútorozott lakást béreljünk-e? Vagy bútorozatlant? Más szóval: mostanhoz egy évre visszaköltözik-e az édesatyjához vagy másvalakihez, Magyarországra? Vagy itt marad? Mert ha visszaköltözik, a bútorok szállítása oly költséges, hogy azon a pénzen otthon új bútorokat vehet.

- Hát akkor... de hiszen mondtam, hogy teljesen önre bízom. Egy évig ön rendelkezik: mindig a férj rendelkezik. - És könnyű mosolygás futott át az ajkán.

Csaba a fejét rázta:

- Nem vagyok férj, tehát nem rendelkezem. A lakást kibérlem. Két szobát írok az ön számlájára, kettőt a magaméra. Ha konyha is kell, annak a költségét felezzük. Arról még nem is beszéltünk, hogy otthon főzetünk-e, vagy vendéglőbe járunk. Teljesen önre bízom.
- Ahogy ön akarja.
- Ahogy maga akarja, kisasszony. De hogy visszatérjünk a fő ügyre: ön tehát olyan bútorral rendezi be a hálósobáját és szalonját, amilyenel akarja. Tehát akár vett bútorral, akár bérelt bútorral. Ez az ön költsége.

Idának elnyílt a szeme.

- Az én költségem?

- Sajnálom, de ma még nem olyan idő jár az erszényemre... Elhiheti, hogy szót se szólnék róla. De hát a gavallérság is csak addig terjedhet...

- Nem értem - képedt el Ida.

- Mit nem ért, kisasszony?

- Hogy kétféle költségről beszél. Hát nem elég az a...

- Az a pénz? Az a százezer korona, amit az édesatyja adott? Elég, bőven elég. Hiszen látja, hogy itt olcsóbb az élet.

- Hát akkor hogyan értsem a kétféle költséget?

- A kétféle költség: az enyém meg az öné. Láthatta, hogy ahányszor pénzt adok ki, két külön lapra írom. Amit ön költ, és amit én költök. De hát kérem, mit bámuldozik ezen? Mondom: ha nem keveredtem volna egy kis pénzügyi hínárba, nem is gondolnék rá, hogy külön lapra írjam az ön költségeit. De nem tudhatom: mikor vergődök ki belőle. Hát kénytelen vagyok vele.

- Istenem - mondta a szemét behunyva Ida -, mindig azt véltem, hogy értek magyarul...

- Én meg azt véltem, hogy mindig világosan beszélek. Tehát vonjuk össze három mondatba: 1. Egybekeltünk, s az ön móringja erre az évre 100 ezer korona. 2. Valójában nem keltünk össze, tehát én nem vagyok férje, tehát csak ideiglenesen rendelkezem az ön pénzével. 3. Egy év múlván leszámolunk, tehát én visszaadom, ami a mostani készpénzből marad. Hozzászámolom az ön egyévi költségét is. És ha Isten engedi, hozzáteszem azt is, amit magamra költöttem. Ha nem engedi: írást adok róla, hogy önnek ennyivel és ennyivel tartozom.

Ida elkövült.

- Nem fogadom el - rebegte szinte lélegzet nélkül. - Eddig is gyakorta sajnáltam, hogy mennyire terhére vagyok önnek.

Csaba vállat vont:

- Ha nem fogadja el, beviszem valami jótékony intézet pénztárába az ön nevére. Onnan majd megküldik önnek a köszönőlevelet a summáról.

Ezen beszélgetés folyamán ettek is: levest, borjúszeget spenóttal és daramorzsát. Hol letették a villát, hol fölverték. Mint ahogy izgalmas üzleti ügyet tárgyalnak mások is.

Ida aligha tudta, mit eszik. Gépiesen mondta mindig a szolgáló frajlának:

- *Mich auch.*

Csaba utolsó szavaira már nem bírt szólani semmit.

De Csabának se lehetett valami kellemes az ügyek ilyen hideg megtárgyalása, mert a fekete-kávénál fordított a beszélgetésen.

- De hát mért nem nézte meg azt a Danner vagy Danauer vagy micsoda-féle lakást?

Ida arca kissé elfintorult:

- Nem tetszett az a hölgy nekem.

- Kicsoda? Kenderné? De hiszen kedves és szelíd kis teremtmény az.

- Hát kedves...

- Beteg, fehér csirke.

Ida habozott, mint aki küzd magával, hogy mozdítsa-e a nyelvét, vagy hallgasson?

Vége is mozdította:

- Elmondta az úton: hogyan került össze Kenderrel, és hogyan szerették meg egymást.

- De hiszen az igen érdekes. Nőknek mindig a legérdekesebb témájuk.

- De azt is megvallotta, hogy csak úgy... nincsenek megesküdve. - S elkomolyodva nézett a poharára. Csaba elbámult.

- Hát ön meg van esküdve énvelem?

Ida nyugodtan fordította a szemét a pohárról Csabának az arcára.

- Felesége vagyok? Én nem vagyok önnek a felesége.

8

Olyan szerencsájuk volt, hogy még aznap délután találtak lakást: azt a Danauer-félét.

No, igen nekik való lakás. A bútorok bizony nem a mai időkől valók - negyven esztendeje szolgálnak a derék házaspárnak -, de a szalon, ebédlő és a bíró dolgozószobája az angolkertre néz, noha csak egy alacsonyabb háznak a tetején áll. Egy szoba meg udvari. Az a hálósobájuk.

Csaba mindjárt ki is választotta magának a bíró dolgozószobáját műhelyül. A szalon mellett. Kisebb az ebédlőnél, és csak egyablakos. De az ablak nagy, és a szobának külön is a bejárata a folyosón: a modellek ott járhatnak be s ki.

Bíróék is örömmel fogadták őket: nincs gyermek. Gyermektelen házaspár nem rongál bútort. Csaba azonban mindjárt azon kezdte, hogy bútor nekik nem kell: ők legfeljebb csak egy évet töltenek Münchenben, hát jó nekik a legolcsóbb vásári bútor is. Erre bíróék kissé megzavarodtak: ők a fiuknál, unokáik között nyaralnak *Johanneskirchenben* - hát mármint padlásra rakassák-e az itthon való bútort? Inkább itthagyják.

Hamarosan megegyeztek. Csabáék fizetnek fél évre hétszáz márkát. Bútorok, konyha és edények, evőeszközök használatáért háromszáz márkát. Bíróék az egyik leánycselédjüket otthagyták: *Kätchen* nekik ugyanis fölösleges a nyárra, és hát *Kätchen* tudja már, hogyan szokták gondozni a lakást. Főzni is tud.

Így kerültek Csabáék olyan lakásba, amelyben készen várta őket a pompás-zöld bársonydíványtól az ajtósarok olajáig minden. Még zongora is. Csak épp hogy a műhelynek való szobából kellett átrakatniuk, osztaniuk egy-két bútort a többi szobába.

Már másnap beköltözhetek.

Csaba lódult festőállványokért, vásznakért, festékért a boltba. Ida lódult fehér kötényekért a másik boltba. Mert ő bizony nem engedi, hogy Kati csak úgy a maga német kedvére süssön-főzzön a konyhán. Kati is lódult a piacra: húsért, zöldségért, főzelékért.

Délben már olyan otthonosan ültek az asztalnál, mintha mindig is ott ültek volna.

- Ez a Kati nem is főz rosszul - mondta Csaba a rántott csirke után -, a leves is kitűnő volt. Vagy magának nem ízlett, kisasszony?

Ida elmosolyodva felelt:

- De.

Először történt, hogy bár csak egypár percre is, mosolygó szemmel tekintett Csabára.

A leány akkor tálalta be a túrós csuszát.

- No hát ezt már nem maga csinálta, Kati.

- Nem, az én főztem - felelte Ida, akkor már mosolygás nélkül, nyugodtan.

Csaba kétszer vett a csuszából, s utána nem szólt egy szót sem. Vastag rajzolófüzet volt nála. Ebéd közben is gyakorta elővonta a zsebéből, és egy-két vonást rajzolt bele. Ida nem nézett oda, mert hát őt Csaba dolgai nem érdeklik. Hanem amikor estefelé Csaba elment hazulról, mindjárt benyitott a műhelybe, s körülszemlélődött, hogy mi készül ott.

Két rajztábla állt már a két állványon. S rajtuk durva, vastag papíros. Mind a kettő üres. De a falhoz is volt támasztva egy-néhány lemezpapíros tábla. Ida azokba is belekandikált. Az egyikben mintha rajzot látta. Elővonja. Hát a másikon is van rajz. Mintha egy család ülne valami asztal körül. Az előbbin egy különös nőalak: a két karja széjjel, a két lába is, de a két keze feje mintha csuklóban le volna törve, úgy lóg. Csak alig négy-öt vonás, szénnel. Még csak azt se lehetett rajta látni, hogy ruhás-e vagy ruhátlan. És mind a két rajz, mintha valami gyermek rajzolta volna tanulatlan kézzel.

Ida a harmadik nap délutánján már arra gondolt, hogy most már megkezdhetné a látogatásokat. Csabának is bizonyára szándéka, hogy mindazon barátait meglátogassa, akik a vacsorán jelen voltak: a nőtleneket egymaga, a nősöket ketten - Kenderéket is csak egymaga.

Az órára nézett: három múlt néhány perccel. Beszóljon-e hozzá a műhelybe? Vagy megvárja, míg kijön?

No, inkább vár.

De mintha beszélgetés hallatszana a műhelyből... Csaba hangja egyre erősödik. Meg elnyugszik, meg megint erősödik.

- Ti persze azt gondoljátok... mint a hazatérő méh. És hogy majd az én zsebem is afféle Mednyánszky-zseb... Kivel beszél? Bizonyosan magyar ismerőssel? Talán olyannal, aki azon a vacsorán is ott volt?

- De hát én nem kértem tőled egy garast se - szólt közbe egy sértődött férfihang -, én csak azt mondtam: gyertek el komának. Eddig nem volt feleséged, eszembe se jutott. Régi jó pajtások vagyunk, véltem, hogy örömmel vállaltjátok.

Ida már az ajtónál fülelt.

- De azon kezdted, hogy a feleséged beteges, és hogy nem adtál el képet két hónapja.

- Három, nem kettő; három és fél.

Ida lelkében gyors birokra kelt a női méltóság a női kíváncsisággal. A főasszony grófi nő a polgári lánnyal. De hát a polgári leány gyorsan legyűrte a grófi nőt - bizonyosnak érezte, hogy akármi grófnő is, csak odahajolna most a kulcslyukhoz, s félretolná a kulcslyuknál a pajzsoskát is.

Beleskelt. Csodálkozva ütközött a szeme egy fekete hajú és barna bőrű leányba. Egy ordinaré feketeruhás, duzzadt ajkú, barna leány. De olyan barna, mintha kéményből vonták volna elő. Még a haja is különösen fekete. Fürtjei összetapadtak, mint aki legalábbis egy hónapja nem

mosta a haját. A szeme apró és kifejezéstelen. A nyakában bazári korall-lánc. De nem az a lány beszél Csabával. Az csak hallgatva áll ott, és unalommal néz a szoba ablaka felé.

Csaba hangja hallatszik tovább az ablaka felől.

- S jó, hogy eszembe is hoztad: a feleséged azt az oktalanságot követte el, hogy Idának elkotyogta: melyik cigánysátorban eskettek benneteket. No hát mármost a feleséged magára vessen, hogy ide nem jöhet. Nemcsak hogy komaasszonynak nem megy el a feleségem, de még csak arról se lehet szó, hogy idejárjon. Mert az én feleségem klostromban nőtt fel, és az ő erkölcsi finnyássága minden fantáziát meghalad. Igen sajnálom, Pista, de nekem tisztelnem kell a feleségem érzékenységét.

- Hát az látszik is rajta, hogy kissé magasan viseli az orrát. Vélttem első pillanatra, hogy modelled.

- Ilyeneket ne mondj!

Egy-két mondat elmosódik. Csaba hangja válik megint érthetővé.

- Biztosítlak, hogy a szokottnál is udvariasabb leszek a feleséged iránt, de viszont ti is tekintsétek az én helyzetemet.

- Nem is kívánczolt, hiszen...

- Jobb szeretem, ha egyenesen beszélünk.

- Hiszen tudod, hogy gyomorbajos. Örökké gyomorbajos. Mert mihelyt egy nap nincs baja, akkor fal, mint valami vadászkutya, amelyik csak este jut ételhez. De csak azért is megesküszök vele. A száz márkából rászánok húszat a kedvéért. Úgyis már régen nyafog rajtam. Ahányszor megfestek valamit, mindig arra szánja az árát.

- És azt is tudd meg és mondd meg a többi korhelynek is, hogy én nem pénzre házasodtam. Elég ránéznetek...

- Nem pénzre? Igaz, hogy ilyen nőt nem pénzért veszünk el.

- Hát nem láttad, hogy semmi ékszere nincs? Még csak egy karperece sincs.

- Hát akkor miből bérelted ezt a pompás lakást? - Szivarfüst-felleg vonult el közben a kulcslyuk előtt, s eltakarta a korall-láncos leányt.

- Kérdezhetném én is: vajon a te erszényedet kezelem-e, hogy számolásra vonsz? Nincs-e joga az én zsebemnek is, hogy olykor annyi pénzt hordozzon, amennyivel lakást bérelhetek, munkát kezdhettek?

- Nono, hiszen...

- Amivel elmegyek majdan innen, az még *bianca*. De hát mit tartozom én neked, Pista...

- *Bianca*?

- *Carta bianca*. Amire még nincs ráírva a summa. Hogy jobban megértsd: a fejemben, tele vagyok kép gondolatokkal: nem győzöm jegyezni. Különös, hogy amint ide München földjére léptem, egyszerre megbuzdult bennem a művészi véna.

- Hát legalább ötven márkát adj, Csaba. Borzalmasan restellem, hogy ilyen csekélységért csúfítom az ábrázatomat.

- Nyugodj meg, hogy nem...

- De ha legalábbis harminc márkát nem csordítasz, itt a házad előtt adom el a kalapomat és kabátomat a handlénak.

- Igazán megrémítesz.

- Húszt márka a legkevesebb, amivel most megválthatsz, ha annyi baráti érzés is van benned, amennyi egy-két napja vett kutyájában van az új gazdája iránt.

- Nesze, tíz márka. De ez az utolsó, Pista, míg az én képeim is össze nem találkoznak a vevőjükkal. Tudod, hogy amit egyszer kimondtam: kőbe van faragva.

Hallatszott aztán, hogy a tíz márka elvonul.

Ida is elhúzódott az ajtótól, és a zongora mellé ült. Egy csomó kotta hevert ott a hárompolcos ébenfa állványon. Az ablakhoz vont a zongoraszéket. Nézegette: miféle kották? Bizony nagyjából csak *Lieder*, *Walzer*, *Polka*, a köznapis zene hangjegy-iparosainak alkotásai.

De íme, nyílik a műhely ajtaja, és Csaba dugja be a fejét.

- Itt van, kisasszony?

Ida válaszára beljebb lép. Térdig érő, kék vászon munkáskabát van rajta. A kezét törölgeti törülköző kendővel.

- Arra gondoltam, hogy ma már megkezdhetnénk a látogatásokat. Csak három helyre mennénk el. A többi nem várja. Talán zongorázik is maga, kisasszony?

- Néha.

- Hát miért nem zongorázott eddig? Nehogy azt vélje, hogy zavar vele. Legfeljebb, ha délelőtt zongorázik. Délután már nem, mikor már festek. Tessék, csak tessék, míg felöltözök.

S visszavonult.

Ida maga elé tett egy *Liedet*, amely jobbnak látszott a többinél, és elzongorázta. Aztán becsukta a zongorát, és a kalapját tűzte fel. Kissé nyomott mellel várta, hogy Csaba kiszól, vagy kilép, és valami dicsérettel udvariaskodik. A bók is neme a bizalmaskodásnak. Nem engedhet meg semmi bizalmaskodást.

Hát Csaba ki is lépett. A tavaszi, bolyhos barna ruhája volt rajta, és esernyő a kezében.

- Az ég kissé felhős - mondta -, de azért hozhat napernyőt. Hát most már mehetünk: öt óra. Most már mindenütt túl vannak az uzsonnán.

Ida melle akkor meg azért szorult el, hogy Csaba nem szól a játékaról semmit. Annyit már mégiscsak mondhatott volna, ha szimpla-szintelenül is, hogy: *szép volt*. Arra a három oktáv *passage*-ra még a ló is hegyezte volna a fülét.

Szóltanul igazgatta magát a tükörben, és állta, hogy Kati rendezgessen a kabátján. Csak mikor már a kesztyűjét gombolta, szólalt meg:

- Kikhez megyünk?

- Hát ma csak Szélékhez. Azok ide legközelebb.

- Mennyi időre gondolja?

- Lehet, fél órára; lehet, két órára. Lehet...

- Első vizitben?

Csabának kissé gúnyosra mosolyodott az arca.

- Vizit? Hát azt véli, hogy valami szalonba megyünk? Megyünk ám padlásszobába. Azt véli, hogy livrés inas fogadja az ajtóban? Jó, ha nem olyan fehérnemű van odaterítve száradásra, amelyiktől maga a napernyőjét is eldobja, s úgy fut le a lépcsőn.

- De hát kik azok a rettenetes Szélék? És miért megyünk hozzájuk?
- Kik? Hiszen ott ült mellette. Még meg is csókolózott vele, ha jól emlékszem.
- Mind a két asszonnyal, aki mellettem ült. De hát melyik Szélné a kettő közül?
- A kövér.
- Flóra?
- Az.
- De hiszen annak olyan fülbevaló csillogott a fülében...
- Amerikai. Csak este viseli. De hát mit képedez rajta: fülbevaló, kövérség, mind csak külsőség. Valójában becsületes magyar asszony. És Mikey nekem a legjobb barátom: zseniális, jólelkű ember.
- Mikey? Úgy értettem, hogy Szélékhez megyünk.
- Mikey Szél Pista. A képei alá ipszilonnal jegyzi a Mikeyt.

Az idő enyhe volt, esőre lágyuló. Az utcán más férfiak is esernyővel mutatkoztak, csak nők kezében látszott napernyő, mint Idánál is.

A Terézia úton le kell térniük a gyalogjáróról, mert aszfaltot kennek ottan. Ida elfintorodó orral sietne el az üstök mellett. Csaba azonban megáll.

- E, Jancsi! Csak nem halt tán meg a gazdád?

Egy harmincas-forma, szennyes munkás abbahagyja a szurokkeverést, és örvendező szemmel kalapot Csabának.

- Aggyisten, tekintetes uram. Dehogyan halt. De nem is soká viszi.
- Beteg?
- Nem bizonyos, hogy beteg-e. De nem is egészséges. Nem lehet egészséges.
- Fekszik?
- Hol fekszik, hol csak üldögél. Mégis inkább csak fekszik mostanában.
- Mikor hagytad el?
- Nem hagytam én el. Odanézek én mindennap, este. Ő mondta, hogy vállaljak valami munkát. De úgylis vállaltam volna.
- Hol lakik most?
- Csakott, ahol laktunk: hátul.

Csaba Idát kereste. Vélt, hogy félre-távolabbra húzódott valahova a szurokszagtól. Ida azonban a háta mögött állt, a zsebkendője az orrán.

- Megyünk az öreghez - mondta Csaba.

Ida nem kérdezte, ki az az *öreg*. Csaba csak a csendesebb mellékutcában mondta meg.

- Egy öreg festő, nekem jó barátom. Kissé különös ember. Bocsánatot kérek, hogy nem is kérdeztem: van-e kedve rá, vagy nincsen? De az utcán férj és feleség vagyunk: az asszony mindig a férje hajóján ül.
- Tessék: csak vitorlázzon, amerre óhajt.

Sok apró utcán vitorláztak át. Minden beszélgetésük csak Ida egy megjegyzése volt.

- Különös, hogy ebben a városban egyetlenegy *utca* sincs: mind *út*.

Mondta volna még: Mi a neve hát itt a *Gassenhauernak*? Hogy azonban Csaba hallgatott, ő is csak magában hagyta a kérdést.

Csaba egy lakatosműhely mellett állt meg, rántott a kapucsengőn:

- Halászy úrhoz megyünk - mondta Csaba a kapunyitó leánykának.

- Itthon van - felelt nyájasan a leányka, *Halaszci*-nak ismételve a nevet, és Ida kalapját egy becsülő tekintettel vizsgálva -, itthon van. Fekszik.

Szűk udvarocska, benne néhány civakodó német kisgyermek. Csupa lyuk egyiknek az inge, igen szennyes ing, de a tekintete mint valami sárkányölő vitézé az ölés után. Négy sorvadt leánder az udvar napos felén - pincében elkoszosodott levelű, szegény fácskák. Hátral a padlásfeljáró a harmadik emeleten egy alig kétméteres, vasrácsos toldalék-fafolyosóra ágazik, s ott egy rozoga ajtócska, korhadt-rámásablak mellette, meg künn egy konyhai szék, s a korlátvason egy pár rongyos talpú, sárga férfi harisnya. Látszik, hogy festőszobának épült. Münchenben még a tyűkretrecek is úgy építik, hogy ha tyűk nincs, festő bizonyosan találkozik bele.

- Ha netán unja - szólt vissza Csaba -, lent is sétálghat addig.

- Inkább felmegyek én is, ha gondolja, hogy egy fekvő férfihoz, akárha öreghez is, beléphetek.

- Jobb, ha nem. Üljön inkább addig künn, kérem, itt az ajtó mellett. Nézegesse az óriás gyertyatartót: a Baváriát.

Kopogtatott:

- Én vagyok, Balázs bátyám!

- Dülj be!

Minden szavuk kihallatszott. Ida növekvő érdeklődéssel hallgatta.

- Isten hozott, kedves napsugár öcsém! Hogy villansz ide az égből? No hát nekem is lehet még örömnapiom. Ül le. Gyűjts rá, ha van szivarod. Beszélj sokat, mindent.

- Hát először is: beteg vagy-e, Balázs bátyám? Vagy csak heverészel?

- Hetvenkét év...

- Az még nem betegség. Vastagh Gyuri bátyánk még állva festeget, és Budára sétál utána a *Három nyolcasba* vacsorára. Tizián még ebben a korban fiatalember volt. Madarász Viktor most kezdi a második szériát.

Az öreg igen érdeklődött irántuk, Benczúr iránt is, az öreg Molnár iránt is, Szinyei-Mersét is kérdezte meg Vágó Palit. Aztán hát, hogy Csaba hol élt, miket alkotott, mióta nem látta. Csaba elmondta: mesze utazgatott, miket látott, és hogy utoljára már csaknem beleveszett az újságírásba.

- Ez csak epizód - mondta az öreg -, megint csak visszatérünk a főútra. Látod, Madarász Viktor is rezet árult, mégis visszatért. Szinyei-Merse birkát nyírt, mégis visszatért.

- S hogy dolgoznak! Milyen fiatalos hévvel! - Az öreg sóhajtott.

- Azok: azok. Én meg: én vagyok. Én már meg is haltam, Csaba. Csak épp hogy egy kis szusz még bennem időzgél, mint az összelaffadt hólyagban.

- Dehogy haltál, Balázs bátyám. Amíg érdeklődünk valami iránt, nem haltunk meg! Te pedig mindig érdeklődtél minden szép iránt. Még a hegedűdön is, látom, rajta a négy húr: tehát még hegedülsz is esténként a holdvilágnak.

- Nem, már régen nem. Karácsony estéjén hegedültem utoljára: a karácsonyi énekeket. Akkor leeresztettem mind a négy húrt. Ugyan, akaszd le. Húzz egy szép régi nótát hadd érezzem még egyszer a hazámat.

- Ugyan, ne beszélj már, mint valami haldokló cigányprímás, hiszen a szemedben életerő csillog.

És Csaba már pengette és stimmolóra nyávogtatta a hegedűt.

- Csak az ablak reflexe - mondta bágyadtan az öreg hang.

Ida nyiladozó szemmel fülelt. Csaba hegedül? Egy szóval se említette eddig.

A hegedű tovább nyünyükölt-nyányákkolt. Közben Csaba azt kérdezte az öregtől, hogy miből él. Nem hiányzik-e ételme vagy pénze?

Az öreg azt felelte, hogy gondoskodott magáról. Van vagy harminc eladatlan képe, Jancsi minden este meghozza a kenyeret, vizet s még valamit. Ha a pénz elfogy, elvisz egy képet - s egy érthetetlen német név hallatszott, hogy kihez -, száz márka.

- Míg élek, elég.

Csaba megzűnükölte a hegedűt, és csakhamar rátért a Sobri nótájára. Ida álmélkodással hallgatta: milyen pompásan játszik. Következett még: *Sárgarigó most hullatja a tollát*, s még vagy két olyan régi nóta, amelyet Ida nem is ismert. A másik két nótát is csak úgy ismerte, hogy Liszt Ferenc rapszódiait szabad volt játszania, s azokban a Sobri-nóta megvan. A sárgarigó-nótát meg a Fazekas-lány zongorázta egyszer, mikor az apáca nem volt a zongorateremben. Meg is gyónták mind a ketten a rákövetkező szombaton:

- Világi dalt zongoráztam.

Az a sárgarigó-nóta különösen tetszett Idának, szinte mozogtak hozzá az ujjai, mintha zongora előtt ülne.

- Szép volt - köszönte a végén az öreg -, bár mindennap eljöhetnél, és muzsikálnál egyet. A nóta visszahozza, ami elmúlt. Nem kár érte, hogy elmúlt, ami elmúlt, de mégis kedves, hogy visszahozza.

- Iszen, ha volna időm rá, Balázs bátyám.

- Hát persze, persze. Fiatal festő, telefestené az eget is, ha vászonból volna. Igazítsd meg, kérlek, a vánkosomat, ha már itt vagy. De hát valamit mégiscsak festettél, míg távol jártál?

Csaba elmondta, hogy a szobrászságra fordult a kedve, de most megint visszatér az ecsethez.

- Hiszen - mondta - festhetek én szobrot vászonra is. De a szobrász nem faraghatja meg kőből Tölgyessynek a naprengését a párás mezőn.

- Keresed magadat: így vagyunk fiatalon. Gondolnád-e, hogy én a zenéért lelkesedtem a te korodban? Aztán egyszer csak láttam egy női arcképet, amelyre rá volt festve egy kis pörsenés is az állon. Gondolnád-e, hogy azon a kis pörsenésen fordult meg a szekerem tengelye? De hát mindig az a szerszám való mindenkinek, amit legjobban szeret. Az a művünk a legjobb, amelyik... Egy kicsit még feljebb a vánkosomat, Csabám... Köszönöm. Miről is beszéltünk? Igaz: hogy mindig az jó, amit szeretettel művelünk. Voltaképpen csak addig is élünk, míg valamit becsesnek érzünk. Mit érzek én már becsesnek?...

- Ugyan, ne borongj, Balázs bátyám. Gyere el holnap hozzám ebédre. Szimpla ebéd lesz, de jó. A feleségem olyan túrós csuszát főz neked, hogy megnyalod utána még a talpadat is.

- Megházasodtál? No nézd: erről nem is beszél!

- Meg.

- Okosan cselekedted. Remélem, magad is érzed?

- Érzem.

- Hát így is a rendje: fiatalember ne lógjon, mint a gazdátlan kutya... A család is... olyan valami az életben, ami becses... Olaj az élet lámpásába... Az én lámpásomban már nincs olaj, Csaba... A végsőket pislogja...

- Nono. Látlak még táncolni is, Balázs bátyám.

- Vége a nótának. Tudom. Mert látod: nekem már nem becses semmi. Pénz? Méltóságok... A pénz csak arra való, amire a kenőcs a kocsira: ne nyikorogjon. Méltóságok... (Legyintő hang) Királyok belső szobája is gyerekszag: ürgefészek... Művészi dicsőség?... Hát igaz... Igaz nagyságok csak a művészek... Költők... ászkirályok... De hát azok is: kismécses, nagymécses: valamennyi belemúlik az örökkévalóság sötétségébe.

- Mégiscsak beteg vagy te, Balázs bátyám. Bölcs ember vagy, de beteg vagy.

- A gyermeknek minden becses, amivel játszhatik. Az ifjúnak: ami fölszereli az élet útjára. Az embernek: az ivadéka jövője. De mi becses az ilyen magamfajta vén csókának?

- Maga az élet, Balázs bátyám.

Ida érezte, hogy az öreg megvetően legyint odabent.

- A magamkorú ember már tudja, mi az élet. Semmi se becses neki.

Az öreg hangja olyanná vált, mint aki álmodozva beszél:

- Már nem is gondolkodom. Napok elmúlnak, és nem gondolkodom. Csak éjjel néha... Egy vértelen női arc jelenik meg olyankor előttem, egy elnyaklott női fej... szép fehér női arc... Félig hunyt fájdalmas szem... Fekete... De nem az a punctum pemzliensz, hanem az árnyék a nyakán... Azt látom mindig, azt az áttetsző árnyékocskát - az álla alatt... Azt a kékes, finomszép árnyékot csak én tudtam volna megfesteni.

- Látod, bátyám, hogy mégiscsak van valami becses az életben még neked is: a művészi téma. A téma! A téma! A téma, lám, becsebb az életnél is. De most már bocsáss meg: házas ember mindig pórázon jár. Néhány nap múlva megint idenézek.

A nap a háztetőket vonalazta utolsó sugaraival, mikor Csaba kilépett.

- Bocsánat - mentegetőzött -, hogy ilyen sokáig váraкоztattam. De csak gondolja el, hogy az ilyen magányos és ágyban is fekvő öregembernél nem kelhetek fel tíz perc múlva, hogy otthagyjam.

S leindult a lépcsőn előre, úgy mentegetőzött tovább:

- Régen nem is láttam... Azóta temetőre vénült. Nem jön ez ki innen, csak lovon: a Szent Mihály lován.

A fejét rázta. Csak az utcán folytatta tovább:

- Nemigen barátkozott soha senkivel. Festőkkel éppen nem. Noha ugyancsak beszédes természetű. Vélem azonban: mindig restelkedik is utána, hogy annyit beszélt. Talán azért is került mindig az embereket, mert a nyelve idegeinek nem ura. Én úgy ösmerködtem meg

vele, hogy a képkereskedőnél láttam egy képét: *Szent Pál* vagy mi volt alája írva, s nagyjából őt magát ábrázolta, amint a homlokát erősen ráncolva prédikál. Csak épp az arc volt megfestve meg a keze, amint a mutatóujját emelinti. De az a napégette, vén arc, az a lelkes, vén szem abban az arcban... sose láttam olyat. - Ejnye, be jó fej! - mondtam. S ő éppen ott állt a boltban. A kezét nyújtotta. Más azt mondta volna: Köszönöm. Ő azonban azt mondta:

- Gratulálok.

- Mire?

- Jó a szeme.

S kérdezte, hogy milyen nemzet vagyok.

Mondtam, hogy magyar.

- No - azt mondja erre magyarul -, akkor duplán gratulálok.

Ida megérezte, hogy Csaba a várakoztatása unalmának a jóvátételén fárad. Soha beszélgetésbe nem bocsátkozott azelőtt.

- Az öreg sose festett mást, csak fejeket - folytatta Csaba, az utca másik felére áttérítve Idát -, csak arcokat, fejeket. A maga fejét, meg annak a Jancsinak a fejét, aki a kátrányt keverte. Meg a kapunyitogató asszony fejét. S más olyan fejeket, akik ingyen ültek neki. Egy gyolcs lepedő a vállára, s megvan neki a bibliai vagy római vagy görög figura. Csak afféle kétnapos munka, de mindeniken valami vonás vagy szín, vagy árnyék, ami az igazi művész kezére vall. Nagyobb alkotásokra lusta volt. Valahogy hiányzott nála az erő. Az öreg is csak olyan, hogy mindent tud: *hogyan kellene*, de mikor aztán ecsetre kerül a *hogyan*, akkor egyszerre nem tudja ő se. De hát így is csak megelégedél az öreg. Kenyéren, vízen persze. Csak mikor képet ad el, akkor tér be a sörházba, és eszik valamit, ami meleg és olcsó. Azt a Jancsit ezelőtt húsz évvel hozta Magyarországból. Árva parasztyerek volt. A szülői egy napon haltak meg - valami nagy tűzi veszedelemben. Gondolom, hogy Lenbachon tanult.

Mindezt csak úgy maga elé mondta el, ahogy hazafelé sétáltak. Ida csodálkozva és szótlanul hallgatta.

Egy söröskocsi zörömbölése szakította meg Csaba szavát. Vagy hogy Ida szótlanságára tért a figyelme.

- Bocsásson meg, ha unatkozott künn, de az öreg szobája olyan rendetlen, hogy rosszul érezte volna magát benne. Elképtetően rendetlen, Jancsi ugyan söpör vasárnaponként, de hát... papucs és fésű és kávésedény és subickos kefe s más efféle mind össze-vissza és egymás hegyén-hátán az asztalon. Meg aztán hát...

A fejét rázta, és elhallgatott.

Csak a maguk utcájában szólalt meg még egyszer:

- Ma már nem mehetünk Szélékhez. Holnap. Nem, holnap nem: le van foglalva a délutánom. Holnapután.

9

Ida aznap még délelőtt, csupa véletlenül, egy német asszonysággal ismerkedett meg, az emeleti szomszédjával. A német asszony egy matrózgalléros fiúcska ruhát kefélt künn a lépcső mellett, mikor Ida hazatért Katival a délelőtti bevásárlásokból. Kati kisztihanddal köszönt, hát Ida is bólintott. Az asszony meleget sugárzott Idára.

Ida megállt.

- A bérközi vagyunk Danaueréknak - mondta kedvesen -, magyarországiak. Nem tudjuk: szokás-e itt a szomszédos lakók meglátogatása? Az uram neve: Balogh. Az én nevem: Ida.

Az asszony örvendezett. Ő meg hát Millnerné, és a keresztnéve Jozefin. Az ura egyetemi tanár. Hét éve házasok. Egy fiacskájuk van: Fritz, de az most az öreganyjánál van három napra *Thalkirchen*ben, hogy forogjon kissé a falusi tavaszban. Volt egy leánykájuk is: Tinike, de az meghalt három éve tavaszon, kanyaró vitte el. Ő, oly bájos kis eleven és okos teremtes, hogy ahhoz fogható nem találkozik.

S az asszony szeme elnedvesült, és Ida szeme is elnedvesült. És Millnerné ismételte, hogy oly bájos kis teremtes. És Idán látszott, hogy nem kételkedik.

- Engedje meg - folytatta mindazonáltal Millnerné -, hogy kihozzam az arcképét, hogy lássa: nem az anyai bagolyszem beszél a gyermekéről. Vagy hát csak egy percre is, hogy Fritznek a képét is megnézzé olajban. Jöjjön beljebb *liebe Nachbarin*, csak egy percre, hiszen tudom, hogy délelőtt ön is el van foglalva.

Mikor kijöttek negyedóra múltán, már csak a keresztnévükön szólították egymást. És Ida ismerte már fényképekről Millnernének meg az urának minden családját és rokonságát fényképen és olajban és gvasban és vízben és mindenféle lében, meg hogy Millnerné csak a gyermekének és a családjának él, az ura pipázik, ő zongorázik; a szobát minden csütörtökön vikszelik; sárgarépat sohasem főznek, de a borjúcsülöknek ott kell illatoznia minden szerdán az ebédlőasztalon az ura előtt, meg hogy a prémes kabát bélését ha kifordítani nem is lehet, de megfordítani lehet, hogy Raff Joachim most a legnagyobb zeneszerző, hogy Millnernének van egy kitűnő teasüteményről receptje, az udvari szakács maga írta le, hogy Millneréknél poloska nincsen, és hogy Millnerné két pár fülbevalót örökölt egy olyan nagynénjétől, akitől nem is várta, mert annak az ura gyarmati ezredes volt Kamerunban, de letette a rangját, és a jövedelmesebb gyarmati árukereskedés pályájára tért át nagy szerencsétlenül.

Viszont Millnerné is tudta már, hogy Ida klastromban nevelkedett, és hogy az apácák unalmasan pedánsak, hogy a paprikás szufflé csak mese, hogy Ida is zongorázik, poloska náluk sincs, és színházat nem látott belülről még soha.

Délután Ida már át is látogatott az asszonyhoz. Mentegetőzött, hogy csak egyedül, mert a férje nappal el nem mulasztana egy órát se a festésből. Aztán még két német asszony vetődött oda látogatóba. Egyszer csak a tanár úr is hazakerült, egy kedvesen udvarias sárgaszakáll, csak épp hogy a felső fogai hosszúak, és csakhamar előragyogtatta elménél elmésebb ötleteit, és tréfálgató kedvét, mintha nem is egyetemi tanár volna, hanem népmulattató művész. A hölgyek minden szaván nevettek. Ida is velük. Életében először látott humorizáló, kedves férfit. A hosszú fogakat már a harmadik mondásánál éppen a komikus ötletekhez illőeknek érezte. Nem is gondolta azelőtt, hogy német nyelven annyi tréfás szójáték lehetséges. Hát a vidámság paradicsomában érezte magát.

- Mondja csak, kedves Ida - édesedett el az egyik német hölgy -, a magyar nők mind ilyen szépek, mint maga?

- Nem - felelt helyette a tanár -, mustrából mindig a legszebbje kerül külföldre. De hát ha a férjét is ismernénk: éppen hozzá illő, derék, szép ifjú ember. Látszik, hogy magyar. Noha csak látásból volt eddig szerencsém, nagy sajnálatomra: a lépcsőházban háromszor is köszöntünk már egymásnak.

- Ugyan hát hozza át egy percre a kedves férjét - könyörgött Millnerné -, hogy mindjárt együtt első vizitnek írassuk be a látogatásukat. Itt ül öt percet, aztán visszabocsátjuk a munkájához. És mi majd csak esti órákban viszonzozzuk a látogatást, mikor már nem fest. Hozza át, kedves Idám: hadd lássanak ezek a hölgyek egy igazi szép magyar férfitípust is.

- Igen jó megjelenésű, fiatal magyar úr - dicsérte a tanár bővebben is Csabát -, látszik, hogy intelligens körökben forgott ember. Szerencsémnek érzem, ha...

A két másik vendég nő is segített:

- Ugyan hát hozza, míg mi is itt vagyunk. Szerezze meg nekünk azt az örömet, hogy megismerjük egy kedves, fiatal házaspárt.

Ida örömmel szökkent. Őt is bizsergette, hogy úgy dicsérik. Csabával meg hát csakugyan dicsekedhetik, ha éppen férjének tudja a világ.

Sietett meleg fejjel. És már a nyelvén játszott a szó:

- No hát most az egyszer én kérem, csak öt percre. De oly kedvesen érdeklődnek szomszédék, hogy nem háríthattam el...

A szalonjukba érve azonban hűvösebbnek érezte a levegőt. Megállt.

Vajon Csaba nem torpan-e meg a hirtelenjében való hívástól? De hát a világ előtt házaspárok ők: dokumentálniuk való mindenképpen. És hát Csaba is nem elhurcolta-e őt csak ezen a címen az öreg Balázshoz, és várakoztatta másfél óra hosszat egy cipőtisztító széken, egy pár félig száraz, rongyos harisnya mellett. És hát Csaba hogyan beszélgetett hozzá hazafelé jöttükben: szinte megfélemezett arról, hogy maguk között idegenek. No, hát már nem is olyan vadidegenek: nem maradhatnak olyan mereven a fagyvonal alatt.

A festőszoba csendes. Talán nincs is itthon?

Ida óvatosan kézzel nyomta meg a kilincset, s belesett.

Belesett...

Mit láthatott bent, hogy az arca egyszerre eldermedt? A két szeme, mint aki éjféli kísértetre borzad...

Semmi kísértet: csak a minap ott látott barna bőrű leány áll lebontott, piszkos, fekete hajjal és térdig meztelen lábbal Csaba díványán, és unatkozó arccal épp akkor köti a derekán szennyes céklaszín alsószoknyáját.

Ida bevonta az ajtót, és a hálósobájába támolgott. Ott is a legbelső sarokba rogyott a székre.

S olyan undorodással húzta a válla közé a fejét, hogy szinte rázkódott belé.

Pedig hát Csaba kereste, míg tanáréknál időzött. Kati ugyanis egy kis szabadságot kért Idától délutánra, hogy az anyját meglátogassa, és Csabának a modellje, az olasz leány fázott.

Hideges volt aznap az idő, mint ahogy májusban gyakorta hideges. A modell levetkőzött, de borzongott.

- Hideg van itt, *Herr Maler*.

Csaba kiszólt Katinak a konyhára, de Kati persze nem felelt.

Ment hát Ida szobájába, hogy megkérje: gyűjtasson Katival tüzet, mihelyt előkerül, a műhely kályhájába.

De persze Idát se találta a lakásban.

Már az előbbi estén is fűtöttek. Gondolta: talán valamelyik kályhába be van készítve a gyújtós. Átvitte volna a maga kályhájába. Nyitogatta, nézte a kályhákat. Utoljára még Ida hálószobájába is bement. Ott se látott egyebet hamunál.

De micsoda különös, fekete hamu? Mint valami kis háztető. És valami kapocsforma is oldalt, mint a tűzben megbarnult sárgaréz szokott lenni.

Jobban beszemlélődik a kályhába: látja, hogy könyv, kapcsos könyv, elégett kapcsos könyv sötétlik ottan. Ida széjjelnyitotta, és úgy állította bele a parázsba.

Hm.

Vigyázatos kézzel emeli ki. A könyv szétesik. De a korommá égett felső táblán feketén-fényes betűkkel olvasható:

NAPLÓ.

Hm.

A közepén még a papiros is fehér, vagy kétujjnyi a könyvből. Azon a kis maradék papiroson csak épp a kezdőszavak olvashatók. Magyar szavak.

Hm.

Mért égette el Ida a naplóját?

Hm.

Bizonyosan attól tartott, hogy valaki elolvassa. De hát ki tud magyarul más a házban? Csak ő egymaga. Ida tehát azért égette el a naplóját, hogy az ő kezébe ne kerüljön.

Hm.

A kapocs kulccsal zárható, tehát a kisasszony attól tartott, hogy álkulccsal nyitja majd meg az a valaki, aki ért a házban magyarul - és megtudhatja a könyvből: miért kellett a kisasszonynak olyan sürgősen férjhez kaptatnia?

Azon az estén Ida nem jelent meg a vacsoraasztalnál.

Csaba még csak Katit sem kérdezte, hogy hol az asszonya.

10

Ida napokig nem bírt ránézni Csabára.

Csaba meg sem kérdezte, mi baja. A szokott udvariasságával köszönt neki, ahogy fél-idegennek szokás. Ült az asztalnál, ahogy vendéglői asztalnál ülünk olyannal, akit csak látásból ismerünk. S a beszélgetés csupán egy-egy kérdés volt, amelyre Ida tompa *igen* vagy *nem* szóval válaszolt.

A szomszédban Ida másnap kimentette magát, hogy hirtelen szédülés fogta el: le kellett feküdnie, s hogy a férje is majd később mutatkozik be: most minden idejét a munkája köti le.

Mosolyogva hallgatták.

- Előre gratulálok - bókkolt a tanár.

Ida nem értette: mire?

A festőknél való látogatásukat is elhárította Ida.

- Kérem - mondta Csabának -, mentse ki, hogy kellemetlen értesülések kedvetlenítenek, hazulról. Majd később. - Csaba nem kérdezte: mik azok a kellemetlen értesülések?

Dolgozott. Reggeltől estig szorgalmatoskodott a műhelyében: Legfeljebb ha egy órára sietett el. Kisebb-nagyobb papiros-csomólékkal tért vissza, s tovább dolgozott. Csak alkonyat után távozott hosszabb időre. Nem mondta, hova.

- Férfitársaság vár rám - mondta egyszer -, vacsorára ne várjon.

Azontúl is többször kimaradozott.

Ha otthon vacsorázott, akkor is gyakorta fölkelte, és a vázoló könyvével tért vissza a szobájából. A tányérja mellé tette, és gyors kézzel rajzolgatott. Vacsora után kiment, s éjfélig odamaradt. Ritkán történt, hogy visszatért a szobájába, és hegedült. Ida nem hallgatta. Becsukta a köztük való ajtókat, vagy a konyhában foglalatoskodott. Szinte örült olyankor, hogy Csaba nem szólítja soha zongorához.

Egy délelőttön káposzta készült a konyhán, töltelékes, kolbászos, dagadó is benne. Kati mosolyogva csóválta reá a fejét:

- A magyaroknál minden más. Nem csodálom, hogy ott még az angyalok is mások.

- Angyalok? Miféle angyalokról beszél, Kati?

- Az égi angyalokról, gnädige. Minálunk olyan szárnnnyal festik, hogy tolla van, fehér vagy szivárványszínű.

- Nálunk is, Kati.

- Dejszen, látom én, hogyan festi az úr: denevér-szárnyúnak festi.

S nevetett.

Ida nem tudta, miről van szó. Csabának a műhelyébe azóta be se pillantott. A vázlatkönyvei sem érdekelték.

Csaba abban az órában nem volt otthon: Ida benézett a műhelybe. Elámulva látta, hogy egy féléletnyi nagyságú, meztelen női figura vöröslik a vásznon, amint kiterjesztett karral és szétvetett lábbal repül. A vállából két olyanféle szárny vonul le a sarkáig, mint a denevér szárnya. A feje féloldalt úgy lóg, hogy az arcából csak az orra vonala látszik. Lecsüngő, fésületlen haja a bal combhajlásig ér, ott árnyékot vet jobbra a test völgyébe.

- Arról az olasz leányról festi - mondta Kati -, aki délutánonként idejár.

Ida fejében csak akkor kezdett derengeni a világosság: hát a festők eleven testről festik a képeiket? De mégiscsak utálatos! És az a szennyes olasz leány hogy lehet annyira ocsmányul szemérmetlen!

Ida akkor megenyhült valamennyire Csaba iránt. A látogatásukat is elvégezték a festőnéknél. Azok is beszéltek modellekről, hogy milyen drágák most, különösen az akt modellek. Tudta hát már, mi a modell - vagy ahogy ők ejtették: model -, és hogy a modell többször vetkőzik egy nap, mint ahányszor fürdik egy esztendőben.

Mikeyné kissé dicsekvőn mondta:

- Az én uram fiatal korában se költött modellre: én magam álltam neki.

Mosolyogva tette hozzá:

- De csak ruhásan persze.

A festők és festőnék kissé különös vendég-polgárai voltak Münchennek. Mikeyék csakugyan padlásszobában laktak, bár olyan padlásszobában, amely nem cselédnek vagy diáknak épült, hanem valaha valami festő bérelt magának egy nagy padlászó, és gipszfallal formáltatta meg tágas, nagy műteremmé. Fönt az ablakok: a mennyezeten.

Hát az az egy szoba volt Mikeyéknek az ebédlőjük is, hálószobájuk is, gyermekszobájuk is, s egyben műterem is. Minden bútoruk más, még székek se voltak ott kettő egyforma. De minden bútoruk faragott, kastélyba illő. És a szőnyegek se látszottak bazáriaknak. A falnak a színét senki se mondhatta meg náluk: milyen - úgy tele volt aggatva képekkel. Mind apró kép, és mind igen színes, mintha valami papagájkirálynak a megrendelésére készülne. De állványon egy nagy megkezdett kép is, valami görög csatakép, csak két-három színben még. Két viaskodó, életnyi nagyságú férfi elöl, valami várnak a fala alatt.

Egy kis borzeb csahított rájuk, hogy beléptek. De egy barna fiúcska - nyolcéves kis-Mikey-miniatűr - mindjárt a hóna alá kapta, s örvendezve kiáltott:

- Csaba bácsi! Isten hozta nálunk!

- Csodálkozol, ugye - mosolygott Mikeyné -, hogy csak így lakunk? De hát gyermekünk nincs több ennél a kislegénynél, és Pista úgy megszokta legénykorában ezt a szobát, hogy nem cserélné el ötszobás parkettes lakással se. Én meg nem rontom a kedvét. Ha pincében lakna, ott is csak megvolnék vele. A szeretet minden, kedvesem - s ezt bizonyára éppen neked nem kell magyaráznom. Mi még most is a mézeshetekben vagyunk, kilencedik éve.

Mikey nem volt otthon. Az asszony mindjárt ki is mentette, hogy az ura májusban már gyakorta kijár. Az apró tájképek a köznapi költségekre mindig készpénz. Csak esős és szeles napokon dolgozik odahaza a nagyképén.

- Ugyan, Peti, vidd ki a kutyádat! Azt hiszed, mindenkinek kedves az a kis dög!

A kis arcú szobrásznénak már pompásabb volt a lakása. Négyszobás lakás: külön az ebédlő és szalon, a műterem meg nem is abban a házban.

Gyertyán zsiráfos előkelősége otthon már nem volt annyira szembeötlő. Különösen, hogy a kisleányát, egy hétéves kis szőke babát, az ölében hozta be a szalonba azon kék flanel paplankában, ahogy az ágyában feküdt.

- A mi Klárikánk - mutatta be gyönyörködő szemmel Idának -, kissé a torkocskája fájt, de már semmi baja, csak épp hogy ma még fekszik.

A leányka pirosan szégyenkedett. Teljesen az anyja kicsiben, mint ahogy a rózsabimbó hasonlít a már kinyílt s kissé hervadó nagy rózsához.

Ida az ölébe vette, és szemrehányón fordult Csabának:

- És maga egy szót se szól, hogy itt gyermek van: hogy hozhattam volna neki valami kis édességet.

- Én magam se tudtam - mentegetőzött Csaba -, mi Imrével csak a Luitpoldban találkozunk.

Aztán persze az asszonyok is viszonzták a látogatást, s Idának csakhamar annyi asszony barátja kerekedett, hogy néha öten is uzsonnáztak nála. Csevegtek, zongoráztak, danoltak is. Néha Csaba is bekukkantott hozzájuk a műhelyszobából, csak azonmód, ahogy volt: a munkásbuborékban. Mentegetőzött, hogy folytatnia kell a munkáját, s kérte őket, hogy csak mulassanak.

A festőnek értik, mi az, mikor a festő ég. Némelyiket annyira fűti a szentlélek, hogy még lámpásnál is folytatja a munkáját. Többnyire tárlatra készül az olyan kép, tehát terminusra. S nem szabad kérdezni: mit fest?

Az asszonyok hát csevegnek tovább.

Néha Millnerné is beül közéjük, s akkor németül folytatják. Ida is jól beszél németül, bár kissé osztrákosan, de ő beszél legkevesebbet. A klostromban nagy gyakorlatai vannak a nyelv fékezésének, s aki ott nőtt fel, mindig különbözik az egyszerre kotkodácsoló asszonyok fajtájától. Persze, néha olyan témákról is fordul szó, amelyek igen asszonyiak. Olyankor Ida kissé elpirulva hallgat. Ha pedig kérdezik, csak az asszonyi nyelveknek az a szokása menti ki a zavarából, hogy más témára szökkennek.

A legutóbbi uzsonnán is ugyancsak tűpárnára került: Millnerné elmondta, hogyan ismerkedett meg az urával még iskolásleány korában. Fekete, vén kecskét vezetett valaki az utcán, és ő félve húzódott egy kapu-sarokba egy tizenhárom éves fiú mellé.

- Ne féljen - biztatta a fiú -, felrúgom azt a kecskét, ha idefordul.

Akkor ismerkedtek meg. S másnap a fiú már köszönt neki. Mind a ketten elvörösödtek. Harmadnap már hazakísérte az iskolából, s akkor már csak a kapuban vörösödtek el, mikor kezét szorítottak. S tíz év múlva elvette, minden különösebb színváltozás nélkül.

Erre persze Mikeyné se hallgathatta el, hogy ő olyanformás került össze Mikeyvel, mint a halász a nagy hallal, amely a halászt rántja bele a vízbe. Lányokkal uzsonnázott együtt egy fonyódi kertben, s a lányok azon sopánkodtak, hogy a legényemberek ma már csak enyeglegnek, de nem udvarolnak. Házasságra meg nem is gondolnak.

- Egy mosolygással szerzek magamnak komoly udvarlót, aki, ha akarom, férjem is lesz - fogadkoztam a lányoknak -, amikor nekem tetszik.

A leányok ugyancsak kételkedve néztek reám. Némelyik gúnyos mosolygással is, mert hiszen már akkor huszonhárom éves is elmúltam. De hát nem azért nem mentem én férjhez, mintha nem akadt volna kérőm. Csak hát válogattam.

A lányok nem hitték.

- Hát ott jön a parton három fiatalember, csak az öcsémet ismerem köztük. Mondjátok meg, melyik legyen egy óra múlva az udvarlóm?

A fiatalemberek még oly távol voltak, hogy az arcukat még nem lehetett látni. Egy fehérnadrágosra mondta az egyik: no, hát azt.

Az öcsém akkor, elsőéves jogász, szinte mindennaposan hozott uzsonnára egy-két barátját. Igen pajtáskodó természetű fiú volt. Hogy befordulnak, látom, hogy a fehérnadrágos jóval fiatalabb nálam. Vázoló könyv a hóna alatt. Az öcsém úgy mutatta be, hogy festőnövendék. Hát nem is gondoltam házasságra, csak épp hogy megmutatom a lányoknak: mitől kábul a légy. Csak azzal az eggyel beszélgettem, csak őrajta volt mindig a szemem, és csak őrá mosolyogtam. Másnap már virágot hozott. Harmadnap már délelőtt is ott festett a ház előtt. Ősszel már arról beszélt, hogy neki a pályája megtörik, ha nem tanulhat tovább Münchenben, de engem meg nem bír elhagyni. Hát mit tehettem egyebet szegénnyel, hogy a pályája meg ne törjön?...

Aztán a szobrásznő is elcsevegte, hogyan került házasságba az urával. A többi asszony is.

- De hát most már rajtad a sor - fordult Millnerné Idához -, hiszen a te házasságod még friss történet. A virág el se hervadt még a menyasszonyi koszorúban.

A kis arcú szobrászné örömmel tapsolt:

- Az első huszonnégy órát apróra!

Ida csak az arca nyugodt színének köszönhetette, hogy nem látták, mennyire megzavarodik.

- Az én házasságom története egy dallal kezdődik - kezdte mosolyogva -, de Millnerné nem értené meg, ha előbb el nem játszanám. Ti ismeritek.

S a zongorához ült, s rákezdte a *Repülj fecském* nótáját. Gondolta: mikorra annak a hosszú nótának végére ér, más lesz a témájuk az asszonyoknak. Hát nemcsak hogy nyújtotta a cifrázatokat, hanem maga is toldott bele. Persze a nyomás a szíven a karjait is bágyasztotta. A tilinkót utánzó cifrázatok fokozatosan halkultak, s enyésztek az ujjai alatt alig hallható zenei sóhajtásba. Ida akkor megint összeszedte az *erejét*, s a dal a következő részében hangot hangra erősítve jutott az újabb tilinkócifrázatokra. De megint elbágyadt, hogy gondolkodott: micsoda történetet koholjon, ha netán mégis... Hát megint elbágyadt, megint halkult, megint elhalt az ujjai alatt a tilinkó hang. Ő maga alig eszmélt rá, hogy mivé válik így a dal a zongorán, de a hallgatói szinte pillantani se mertek édes elálmélkodásukban.

Egyszer csak Csaba ajtaja is megnyílik. Bedugja a fejét. Bókol az asszonyoknak:

- Mindjárt jövök - susogja nyájas-halkan.

És csodálkozó szemmel tekint az ajtó mellett való sarokba: a zongorára és Idára. Ida arca álmodozó volt. Lehajló fejjel végezte a nótáját egy szép zenei sóhajtásban.

- Gyönyörű volt! - tapsoltak az asszonyok.

Csaba még mindig ott állt, s bámult a feleségére.

- Hozza a hegedűt is! - kiáltotta neki Mikeyné.

- A hegedűt is! - visszhangozta a szobrászné is.

Szinte ugrált a széken, annyira örült, hogy szép kettőst hallanak.

Kis idő múlván Csaba is belépett a hegedűjével. Sajnálkozva mutatta, hogy két húrja hiányzik.

Alig távoztak el az asszonyok, egy fehér szakállas, bús kis öregúr csengetett az ajtón, egy modern ruhába öltözött, sovány Mikulás. A haja is vállig érő, nyíratlan, nagy fehér fürtök. Hervadt levél-szín, csontos arcában mélyen besüppedt apró, fekete szemek. A kezében nefelejccsel szegélyezett, szép kis gyöngyvirág csokor, ezüstpapiros bolti virág.

Csaba még otthon volt, de csak magányosan. Ida, hogy az asszonyokat a lépcsőig kísérte, betért Millnerékhez, Millnerné húzta be, hogy játssza el az ő urának is azt a *wunderschönes* magyar *Liedet*, mert az ő ura még ilyet sose hallott.

- Balázs bátyám! - fogadta ugró örömmel Csaba az öregurat - no, hálistennek! Mégiscsak van hát olaj a lámpásban! Gyere, ülj le. No, igen örülök.

- Hát van, de nem sok - mosolygott az öreg, s leült -, azt a keveset is csak a feleségednek köszönhetem. Azért is jöttem, hogy... Hallom Kätchentől, hogy nincs itthon. Sajnálom. Neki köszönhetem... Kérlek, tedd a pohárba ezt a virágot.

- A feleségemnek? - álmélkodott Csaba -, hogyhogy?

- Hát nem tudsz róla? Nem te mondtad neki?

- Nem. Mit?

- Hát hogy gondoskodott rólam. - Csabának leesett az álla.

- Gondoskodott?

- Látom, hogy nem tudsz róla. Hát mikor nálam jártál, másnap délben ő maga jött el. Hozott egy bögre levest. Jó erős húslét, hogy Krisztus Lázárja másodszor is talpra állt volna tőle. Még a szobámat is összerendezte. Te Csaba, téged igen szeret a jó Isten, hogy ilyen angyalt osztott pároddal. De hát hol van?

Csaba csak nézett, mint az iglói fakutya.

- Nem tudom. Tán a szomszédban.

- Aztán meg a rákövetkező nap is, a cselédek... De mindennap, mindennap... Nem, Csaba, hát ezt nem fogadhatom el. Teljes életemben irtóztam minden szívesség elfogadásától. Nekem a legnehezebb szó a világon a *köszönöm*. Köt. Soha nem bírtam elviselni semmiféle köteléket. Még a hála kötelékét sem. Még az ilyen angyali köteléket sem.

- Ugyan, ne beszélj már ilyen zöldségeket! Gyere inkább, nézd meg: min dolgozom. És mondj rájuk akármit: mentől rosszabbat.

Bevezette a műhelyébe.

Két vászon állt ott a két állványon. Egyiken egy iparosféle család asztalnál kis petróleumlámpás körül. A fejek csak tehénrépaszín gömbök még: két nő és három férfi. Egy fiú is hátul könyököl. Az egyik férfi olvas. A többi arc feléje fordul.

A másik kép a denevér-szárnyú nő. Az már közel a befejezéshez.

- Gyűjts rá, Balázs bátyám. Jó gyenge havannák.

Az öreg nézte, pislogta. Rágyújtott egy szivarra. Megint csak a képet nézte.

- Mi lesz ez? Valami szimbólum?

- Gondolat. Még nem értheted, Balázs bátyám. Noha ez már a héten megkészül. A másikat még csak úgy modell nélkül nagyolom. Hát csak erről a nőről szólok, és igen érdekelne, hogy mi a véleményed. Tetszik-e ez valakinek? De hát tessék: ülj le. Várj, ezt a díványpárnát is ide teszem. Hát a kép címe: *Denevér*. Értelme: gyermekkoromban láttam, hogy parasztok kapura, istállóajtóra denevért szegeznek fel. Bizonyosan babonából. Mindig megsajnáltam a kis állatot...

- Értem. Szép gondolat.

- Hát abból a sajnálatomból született ez az idea: nőnek ábrázolom a denevért. Ide, a keze csuklója alá festődik majd a szeg, meg a bokája mellé. Egy kis vér is piroslik majd a szeg alatt.

- Érdekes. Új.

- Hátul fakó deszka látszik, mintha ahhoz volna szegezve. Fal volt előbb, mállott istállófal, de szebb tán, ha mögötte is látszik valami. Egyetlen aggodalmam, hogy a színezés kontármunka lesz. Két éve nem volt ecset a kezemben.

- Hát ez a másik kép?

- Ennek a címe: *Biblia*; és ezzel mindent megmondtam. Egy férfi bibliát olvas; a többi áhítattal hallgatja. Az arcok, szemek megfestésén fordul a műnek a sikere. Ha azt az áhítatot ráfesthetem, amit elképzelek...

Az öreg ült, és egykedvűen nézte a képet.

- Hm.

- Igen érdekelne, hogy mi hiányzik ebből a képből? Mi a baja? Mert érzem, hogy valami hiányzik belőle, de nem találok rá, hogy mi.

- Hm. Hát persze...

- Azért is hagytam abba, és kezdtem a Denevért. Maga az idea, lehetetlen, hogy rossz volna.

Az öreg bólogatott.

- Jó. Mind a két képednek jó az ideája.

- Ó, be örülök!

- És boldog ember vagy, hogy ilyen nagy alkotásokra robogó kedvvel és energiával dolgozol.

- Még altomban is.

- Ifjúságomban nekem is voltak ilyen ideáim, de sose haladtam tovább egy-egy arcnál. Az emberi arcon oly sok minden van... Egy-egy szemkifejezés, orrszín, állvonal, árnyék a szem alatt, állon, áll gödrében, vagy arc horpaszán... Az arcnak a színe és puhasága. Láttál te valaha jó arcot képen? Én soha.

Legyintett.

- Mind olyan, mintha kesztyűbőr volna vagy festett fa vagy porcelán. És milyen más a negyvenéves arcbőr meg a húszéves. A délutáni fáradt arcnak a bőre meg a reggeli. A kissé izzadságtól fénylő, meg a mosdás után való arc. Hát még a sokféle világosság! A sokféle ajak. Csak ülj le oldalt valami koncerten, és ne nézz egyebet a nőkön, csak a szájukat.

- Néztem már, Balázs bátyám, s éppen koncerten.

- De csak a vonalait nézted. A színeit nézd, az árnyékait nézd. És az arc és áll színeit is mellette. Én azokat mind láttam. Egy-egy vonás vagy szín vagy árnyékolt olyan gyönyörűséget keltett bennem, amilyen a felfedezők gyönyörűsége, amikor olyasmire bukkannak, amiről nem tud a világ. Hát megvolt már az arc, de el-elfogyott a kenyere. Enni muszáj. Kimetszettem azt az arcot a vászonból, s vittem a vámpírnak. Később már nem is festettem egyebet, csak arcokat. De nem portrékat, nem... A portréfestészet mesterség...

S lógatta a fejét. A szivar elaludt a kezében.

Csaba várakozó szemmel hallgatott: leste, mint mond hát mégis az öreg?

Végre fölemelte a fejét, és a két képre tekintett meg Csabára.

- Mind a két képed rossz. No, azért ne rogyj meg. Barátod mondja, nem kritikusod. Az ideád szép, a formád rossz. Ha arra a képre ráírod, hogy *Biblia*, azért az még nem *Biblia*. Lehet az *Tatár Péter* is. A petróleumlámpás gondolata éppenséggel nem szerencsés. Fényhatásokkal nem szabad brillíroznod itten. Félrenyomná az ideát. Én inkább nappal olvastatnám, pinceablakon át, fölülről jövő világosságnál. S lenne a kép címe: *Húsvétvasárnap*. A bibliának a tokján, az asztalon lenne a *Biblia* szó. Aztán még valami: itt minden arc áhítatos, még a gyermeké is. Festenél még egy gyermeket, kis három-négy éveset, akinek a játékán a figyelem. Mondjuk: kismacskával enyeleg...

- Köszönöm - rebegte Csaba -, értem.

- Itt ez a másik kép. Mi a címe?

- *Denevér*.

- A cím jó. Az nem jó benne, hogy szétterpeszkedik, mint valami X. Ez, Csabám, pecsét-nyomó-stílus.

Csaba elszontyolodottan hallgatott, de a szeme hálás figyelemmel tapadt a kisöreg arcára.

Az öreg a fejét rázta.

- Az ilyen, állattal összekombinált emberi testnek a festése nem a valóság színeivel jó. Ha a kép nem valóság, a színezése se lehet valóság. Lazúrozd késsel: holdvilágnak a világítását áraszd rá. A kompozíció hibája különben csak az, hogy a lábát is szétfeszítetted. Ilyet még a pompeji freskókon se láttam. Művészibb volna, ha csak fönt van a két vasszeg, s a lába csak lelóg. Akkor egymás mellett lóg a két erőtlen lábszár, és soványka lábszár! Nem ilyen primadonnás... Bizonyosan arról a talján modellről festetted...

- Köszönöm, igen köszönöm, jó Balázs bátyám.

- Örülök, hogy megértesz. Más fiatal festő az orrát kunkorgatja, ha világosítom, javítom.

Felkelt. Söhajtott, mint az öregek szoktak, akik mindig fáradtak már.

- De hát hetvenéves szemmel már azt is megértem; ha valakinek azt mondom: ez meg ez a hiba, azt érzi, hogy nem a képe a nyomorék, hanem az ő agyveleje. Nem tudott a nyomorékságáról, hát kínos hallania. Mentül igazabb a szó, antul kínosabb a hallása. A nyomorék úgy érzi, hogy neki valamiképpen nincs annyi joga az életre, mint az épnek. De hát nehogy te is ezt érezd, Csaba. Te nem vagy nyomorék, csak nincs a szemednek ötvenéves gyakorlata. Majd megjön. Ebben a korban csak ideáid legyenek, a tapasztalatodat meghordja hozzá az idő. No de Isten áldjon, Csabám. Igen sajnálom, hogy életed kedves őrzőangyalával, azzal az édes kis teremtéssel, nem beszélhettem. Mondd meg, hogy elutaztam. Hálás kézsókomat add át.

- De hát gyújts rá, Balázs bátyám.

- Köszönöm, már a szivar sem ízlik.

S beletette a szivart a hamu-kagylóba.

Csaba kapta a kalapját és felöltőjét. Szerető figyelemmel kísérte az öreget az utcán is.

- Te még keresed magadat, Csaba - folytatta lent is az öreg -, és én kész szívvel segítenélek benne, hogy meg is találj magadat. De mindenkinek más a szeme, a gusztyusa. És ami fő: minden igazi művész hoz magával valami újat, ami előtte nem volt. Vagy ha volt is, hát nem olyan tökéletesen. Hogy tudhassam én, hogy mi lesz az az új, amit te hozol? Hiszen ha tudnám, akkor már nem lenne új.

S lekoppantotta a botját, megállt.

Az utca túlsó felén egy fehér napernyő billent félre, s egy apró, fekete szemű, fiatal nő kanyarodott sietve eléjük: Kendernek a Miluskája.

- Jó napot, Balázs bácsi! Jó napot, Balogh! Nagy újság! - lihegte kipirosodott arccal -, óriás újság!

Csaba elmosolyodott.

- Pista képet adott el?

- Az semmi! De ma reggel óta *Kenderné* vagyok, *Kender Istvánné*, valóságos: *Kender Istvánné*!

- Gratulálok.

- Mondja meg ezt Idának is. Igen sírtam. Egyszer részegen megvallotta az uram, hogy Ida miért nem jön hozzánk. - Rögtön itt hagylak! - rivalkodtam rá - ha azonnal nem rendezed az

ügyet. Hát ő azonnal kelt volna is, hogy járuljunk a paphoz, de már éjfél volt. És másnap reggel már megint vonakodott. De én már pakoltam, és igen sírtam, és igen sírtam, és igen pakoltam, hát nekifogott, és sok káromkodással befejezett egy képet. Még ma elviszi a házassági bizonyítványt, vagy holnap.

A két férfi szótlanul és mosolyogva hallgatta a karattyolást. Végre Kenderné tovább száguldott apró szemeinek boldog ragyogásával, s ők is folytathatták az útjukat.

Darabig hallgatva lépkedtek, és Csaba elgondolkodva.

Aztán megragadta az öreg karját:

- Megmondom én neked, Balázs bátyám: mi az, amit én keresek, és nem találok. Mikor legutoljára itt jártam, két szobornak a képével volt tele a lelkem. Az egyik: Carpeaux táncos csoportja. A másik a genfi Berthelier-szobor. Azt mondtam, no hát megtaláltam a művészet kulcsát: *eksztázis* a neve. Most idejövök, hogy megtanuljam a szobrászat mesterségi részét, hát rám zuhan két kép. Egyik Dagnan-Bouveret-nek a *Máriája*. A másik már előbből ismerősöm: Böcklin *Hullámjátéka*. Hol van ezekben az ekstázis? Mert hiszen Böcklin képén csak az a vízbe merült női kéz a valami.

Az öreg elmosolyodva állt meg:

- Hetvenéves koromban találtam rá. Hát: az ekstázis.

- Az ekstázis? Hát mégis az ekstázis!

- Az ekstázis. De nem az az ekstázis, amelyet a mű fejez ki, hanem az az ekstázis, kedves Csabám, amely a művet létesíti. Az ekstázis az a szent tűz, amelyben a gyémánt terem. Kis lobbanás: kis gyémánt. Nagy, erős tűz: nagy gyémánt. De hát beszéljünk magyarul: ekstázis helyett elég rezgést mondanunk, lélekrezgést. Azt a rezgést örökíti meg a művész. Mert annyira gyönyörködik a rezgésében, hogy marasztani akarja: holnapra is, holnaputánra is meglegyen, teljes életére meglegyen.

S tovább indulva folytatta:

- Mint ahogy a veleje-szegény gazdag elteszi az aranytálat, az elefántcsont feszületet, az igazgyöngy füzért, amelyben a szeme gyönyörködött, hogy teljes életére gyönyörködhessen benne, meg hogy a társaságát is gyönyörködtethesse vele; mentül több embert; mind a világot; és ha meghal, megmaradjon az a gyönyörűség a fiainak, a leányainak, azok társaságának, mind a világnak, továbbra is. Hát a művész is, hogy *meglegyen, megmaradjon*. Ez az isteni *legyen!*... Ezen elgondolkozhat...

S megállt, hogy ezt mondta.

- De hát a művész olcsóbban jut a maga kincséhez, gyönyörűségéhez. Ingyen. Dehogyan *ingyen!* - fakadt ki egyszerre magasabb hangon - dehogyan ingyen! Irtóztató árat fizet érte. Az ifjúsága örömeit fizeti oda érte: aj, sok szenvedés, nélkülözés, sok felhő, sok tövis, sok keserves év az ár...

S továbbindult. Búsan rázott a fején...

- De hát mégis azt érzi, hogy *ingyen*. Ingyen jut a gyönyörűségéhez. És: ő is elteszi magának. Vásznonra vagy márványra. Vagy kótára. Vagy ha költő, rímekbe köti. No mármost: (s megállt, megragadta Csaba kabátjának a felső gombját, mintha bele is rázogatná, amiket mond) - a szent szellő mindenkit megérinthet: szép rezgések mindenki lelkében keletkeznek, de nem mindenki tudja vászonra, kőre, papírosra marandósítani. Csak a művész! A művész, az igazi művész! Mentül igazibb művész, antul sikerültebben. Legsikerültebben az a művész, aki azt a szép-rezgést úgy tudja formába önteni, hogy aki az alkotását nézi, vagy hallja, vagy olvassa,

csak azt a szép-rezgést érzi, amelyet a művész érzett, mikor a műve fogant, mikor a művet alkotta, és befejezte.

S lekoppantotta a botját.

Csaba úgy érezte magát, mint Saul, mikor a felső világosság leütötte, elöntötte a sugaraival.

Nem is hallotta már, miket cseveg továbbad az öreg. Csak mikor a kapuja elé értek, s az öreg megint arról a finom árnyékról beszélt, amely egy vértelen, fehér női arc nyakán látható.

- De hol szerezzek olyan arcot? - kesergett a kövezetre koppantva az öreg - csak lányokon van olyan finom arcbőr, és csak kórházban olyan fehér. Nem, addig nem halhatok meg, míg azt meg nem festem!

A következő héten meghalt az öreg.

11

A temetés után való ebéden Csaba megszólalt:

- Szíves engedelmével: egy kérdés, kisasszony.

- Tessék, Balogh úr.

- Miért nem visel ön ékszereket? Mint más asszonyok.

- Minek az?

- Annak, hogy lássák. Festőnék különösen viselnek.

- Bocsánat: nem tudtam.

- Könnyű megérteni: amelyik asszonyon nem látnak ékszert, vélik, hogy a zálogházban az ékszere.

- Bocsánat: nem gondoltam rá.

- És festőnék azért is viselnek ékszert, hogy ha képkereskedő megy hozzájuk, ne a szegénységükhöz szabja az árat. Vagy nincsenek önnek ékszerei?

- Nincsenek.

- Hogyan? Hiszen az ön édesatyja milliomos. - Ida föl vonta a vállát.

- Sem ő nem gondolt rá, sem én.

- Még csak órát sem láttam önnél, női órát.

- Nem kellett eddig.

- Vennie kell: órát, karperecet, fülbevalót, gyűrűt.

- A fülbevalót engedje el, kérem.

- Hát akkor órát, karperecet.

Ida könnyű mosolygással bókkolt.

- Rendelkezése szerint.

- Nem rendelkezés, csak óhajítás. Gondoltam, az ön óhajításával találkozok. És persze a saját számlapjára.

- Nem gondoltam másképpen.
- A ruhája is... Nem fösvény ön, kisasszony?
- Nem gondolnám. De kinek öltözzek?

Csaba kissé megpillogta a kérdést. De aztán készen válaszolt:

- Az embertársainknak, kisasszony. Ahogy én nem jelentem meg ön előtt még csak nyakken-dőtlenül se. Ahogy ön nem mutatkozott előttem soha boglyasan és papucsban és alsó-szoknyában - mert idegennek érez -, mint ahogy én is idegen hölgyül tisztelem... Ön tehát csakúgy tudja. Mit fejtegessem? Ha csak magunknak öltöznénk, kánikula idején a hölgyek még csak az ablakukon se tekinthetnének ki.
- Elég ebből. Iszen értem.
- Ez a szimpla és magaszín klott ruhája...
- Sose cifráztam magamat.
- Nekem ugyan semmi beleszólásom...
- Most varratok egy jobbféle szatén ruhát, kéksávosat. Ha más szín és más matéria jobban megelégti önt...
- Semmi beleszólásom. Csak az ilyen szimpla ruha szegényes.
- És előkelő, ha jól van szabva és tiszta.

S megvető, könnyű mosolygás játszott át az ajkán.

Csaba a beszélgetés folyamán féloldalt ült. Rá se nézett Idára. Csak kevergette a kávéját, és szivarozott.

Kis idő múlván Ida szólalt meg:

- Nekem is volna közölni valóm, Balogh úr.
- Parancsoljon.

És udvariasan fordította az arcát Idára.

- Az asszonyok tegnap azt beszéltek itt meg, hogy vasárnap künn uzsonnáznánk a zöldben, Nymphenburgban.
- Magyarok?
- Csak magyarok. Kenderék is.
- Hopp, el is felejtettem: Kendernét meg kell látogatnia.
- Már voltam nála. Borítékban küldte ide a házassága bizonyítványát. Hát ő is jön.
- Tehát ön is elígérkezett?
- Azt mondtam, hogy ha a férjem nem dolgozik...
- Jól felelt. Dolgozom.

S megint félrefordult, fél könyökére. Vagy három füstöt pöffentett, aztán enyhébben folytatta:

- De nem foszthatom meg önt az ilyen apró kellemességektől, tehát elmegyünk.
- Ó, azért nem...

- Elmegyünk. Önnek különben is hát társaságba kell járnia. Olyan társaságba, ahol legényemberek is megfordulnak.

Ida szeme megrebbent. Az apja töprengése ismétlődött a fülében. Az arcán szomorka mosolygás vonult át.

- Köszönöm az ön atyai szíves figyelmét - felelte halkán, kissé gúnyos éllel -, de hiszen önnek ez éppen nem kötelessége. Eléggé vallásos vagyok arra, hogy Isten kezében érezzem a jövőmdmet.

Erre már Csaba pislogott. Megszívta a szivarját, aztán még komolyabban folytatta:

- Tehát elmegyünk. Figyelmeztetem azonban, hogy a festőféle társaság túlságosan pajkos. Ha sok a hölgy, társasjátékba is belevonnak bennünket.

Ida vállat vont.

- Hát belemegyünk.

- Hm. Az nem olyan szimpla valami.

- Nem látok benne semmi nehézséget. Mi a klastromban minden vasárnap játszottunk. Sok minden kedves társasjátékunk volt. Még az apácák is, a fiatalja, velünk játszott.

- Más az. Mondom, hogy a festők olyanok, mint a gödölyék, mikor kiszabadulnak a gyepre.

- Nem értem, mi aggasztja önt?

- Nem éppen aggasztó, csak hát... Ahol lányok is vannak, a legény festők olyan zálogosdikat rendeznek... És hát a házasok se vonják ki belőle magukat...

- Hát mi sem. Hiszen ön akkor is remekül játssza a férjet, mikor nem zálogosdiban forog.

- Az ám, de hát... Úgy látom, a klastromban merőben másfélék voltak a társasjátékok. A fiatalság úgy intézi a zálogok kiváltását, hogy sok minden tréfás büntetést eszelnek ki.

- Annál vígabb. Az én életem úgyis olyan volt a klastromban, mint az árnyékon nőtt fűszálé. Szeretem a napfényt: a vidámságot. Eleget komolykodtam mind gyermekkorom óta.

- Nem érti, nem tudja. Azok igen pajkos enyelgések. A legények úgy intézik, hogy megcsókolhassák a lányokat. A lányok úgy, hogy megcsókolhassák a legényeket. Az asszonyokkal persze a férjüket csókolatják meg.

S ezt Csaba olyan hangon mondta, mintha himlőoltásról beszélne.

Ida megzavarodva nézett Csabára.

- Hát akkor mi... nem vegyülünk bele.

- Ha már elmegyünk, nem ronthatjuk a társaság kedvét. Úgy kell viselkednünk, mint férj és feleség. Nevetnünk is kell egymásra, és apró bizalmasságokat engednünk egymásnak és magunknak. Önnek is nehéz, nekem se könnyű.

- Nem, hát akkor nem megyünk el.

- Egyszer megtehetjük, hogy nem megyünk el. De a festőnek így nyáron nem ülhetnek mindig otthon. A férjek mindig kint kóborolnak, ők meg mindig a kövek között éljenek? Mikor csak jó az idő, vasárnaponként együtt van a társaság a zöldben. Elhidegülnének tőlünk, ha látnák, hogy különködünk. S éppen a magyarok. Hiszen az a kis néhány négyszögméternyi gyepp a hazánk nekünk, mikor együtt vagyunk, müncheni magyarok. Tehát elmegyünk. S ha kell, nem vonakodunk a társasjátéktól sem. Ha énrám osztják, hogy csókoljam meg önt, cselekedszük

színpadiasan. Vagy olyaténképp, hogy ön lehajlik, mintha leányos pajkosságból vonná el arcát, s én a levegőbe cuppantok.

Ida elpirosodva nézett a tányérja mellé.

- És én meg... - mondta aztán fölvetve a fejét.

- Ön pedig, ha önt ítélik erre, a vállkendőjét borítja a fejemre, mintha pajkosságból tenné, hogy ne lássák, és úgy hajlik egy percre az arcomhoz. Fiatal házasok vagyunk a véleményükben: megértik, hogy a világ szeme előtt álljunk.

Ida elborult arccal gondolkodott.

- Nem, ne menjünk el - rebegte aztán a fejét rázva. S fölkel az asztaltól.

De aztán mégis elmentek.

Meghallották ugyanis, hogy a két leány hazautazásra készül, s éppen vasárnap indulnak. Münchenben csak a három magyar asszony marad, Ida a negyedik. Társasjátékra tehát nem viszik majd senkinek se az esze.

Aznapi hát örömnapija volt Idának. S mintha igaz volna, hogy vannak szerencsétlen napok az esztendőben, amikor csövestől szakad a nyakunkba a bosszúság és keserűség, éppúgy vannak néha örömnapijaink is, amikor mintha angyalok hágnának egymás sarkába, hogy nekünk örömet szerezzenek.

Annak a vasárnapnak a délelőttién érkezett Idának az első levele az édesapjától. Ajánlott levél, üzleti borítékban.

Ó és Stern borkereskedése.

No, furcsa.

Ki is az a Stern? Akivel az apja társult.

S miért?

És a levél különös tapintatú is, mintha kulcs volna benne, szobakulcs-féle. A borítékra is rá van írva magyarul, németül:

Tartalma: kulcs. Inhalt: Schlüssel.

Az öröm nem a levél érkezésével kezdődött. Közte és az apja között oly mély szakadék tátongott, hogy azt át nem hidalhatta többé ebben az életben semmi hatalom. Ida csak gyermeki kötelességből értesítette az apját rövid egy sorban, hogy Münchenben laknak, s az utca nevét, ház számát. Választ nem is várt tőle. Nem is óhajtott. Hát inkább megrettenve, a félelem és csodálkozás vegyes érzésével bontotta föl a levelet. Micsoda kulcsot küldenek neki? S minek?

A kulcs körül volt csavarva fehér papirossal, s mellette néhány sornyi írás:

Kedves leányom. Jó cseléded, Panni, akit meg is csókoltál búcsúzásul, ezt a gyűrűt kínálta eladásra az aranyművesnek. A rendőrségnél megvallotta, hogy a tiéd volt. A tarsókádat, pénzedet is megtalálták nála. Betettem a takarékpénztárba a nevedre.

Élj boldogan.

Apád.

A gyűrű, a szép gyémántos gyűrű a kulcs fülére volt rákötve belől.

Az ő levelével Csabának a címére is érkezett levél. Vélte, hogy az apja Csabának is írt, de a címírás más kéznek az írása volt, s nem is férfiírás. Ida csak épp a rábélyegzett helynevet nézte volna még meg, de olvashatatlan volt. Bizonyosan az a *drága* hölgy írt neki.

Biggyesztett, s odanyújtotta a levelet Katinak:

- Vigye be, Kati. Majd én addig keverem a rántást.

Kati elbámult. De vélte, hogy Magyarországon így szokás. Vitte a levelet engedelmesen a gnädige Herrnek.

Hát Idának a gyűrűje visszakerülése volt az aznapi első öröme. A második a délutáni össze-jövetel a zöldben.

A megbeszélés úgy volt, hogy csak Nymphenburgba, reggel azonban Mikeyné írt Idának:

Az idő tiszta, hát Starnbergbe megyünk, egy órával korábban induljatok. Tehát pont kettő-kor. Az uzsonnát kint sütjük meg. Rád egy kiló borjúhúst osztottunk. Nyersen hozzátok, és valamelyes süteményt is. Kettőkor hát az állomáson.

N. B. Mi csak a legszimplább ruhánkban megyünk.

Csaba nem ellenezte a korábbi útrakelest. Csupán azon bámult el, hogy Ida ujján micsoda szép gyémántgyűrű villog. Hol vett annyi pénzt? Az ékszerekről csak tegnap délből beszéltek, s Idánál legfeljebb ha kétszáz márka van, az is csak konyhaköltségre. Meg is nézte, mihelyt Ida kiment, a ládáját. Egy titkos rekeszébe rejtett ott a pénze. Nem hiányzott belőle egy fillér se. Meg is szégyellte mindjárt a cselekedetét.

De aztán az ebéd folyamán is csak ezen tűnődött. Miért nem viselte eddig a gyűrűjét? Miért mondta tegnap, hogy semmi ékszere nincs? Találta a gyűrűt? Ha találta volna, nem merné viselni. Vagy titkolta? De hát miért titkolta? Ki adta neki, hogy titkolni való?

De nem kérdezett semmit.

Különben is kedvetlen volt. Mióta az öreg olyan kegyetlen jóságosan levette a hályogot a szeméről, unalommal nézett a bibliás családra, és szinte undorodással a *Denevérre*. Mégis hát, ha már annyi dolga és pénze és ideje beleveszett, odadobja valamelyik képhandlénak, neve nélkül persze. Kedvetlen kézzel festette a női figura mögé a kaput. Kapu fölé a távoli, holdas felleget. És a vércseppeket a kézfej alá és boka mellé. Az árnyéklátokat is megsötétítette. De csak úgy nézett a képre, mint ahogy arra az anekdotabeli miskolci kocsonyára nézhetett az, akinek eléje tették, hogy mégis hát egye meg: már nincs benne a béka.

S restellte is, hogy nem látta előbb: micsoda lehetetlenség olyan képet akasztania a világ elé, amelyen a nő szétvetett tagokkal van ábrázolva. Levette a képet az állványról, és a falnak fordította.

Délután két órakor ott találkozott hát a társaság a pályaudvar északi szárnyán, ahol a vasárnapozó utasok nagy raja bözsgött már, köztük a mieink is. Csaknem mind ugyanazok, akik a találkozó estén. Mikeyné himzett, fehér selyemblúzban, sötétkék lüsztér szoknyában, nagy-pepítés zsokésapka a fején. A szobrászné: fehér teniszkalap, krém színű grenadin blúzban, rózsaszín selyem alatta, és fekete szoknyában. Kenderné elegáns fehér-csíkos tüdőszínű zefirben, fehér tüllkalapban, apró egérszemeinek vidám csillogásával. A derekán fekete zsinóron nagy, fehér selyem legyező. A többi asszony csak napernyővel.

Mikeyné elhozta a fiát is, aki ugyancsak büszkén feszített matrőzgalléros, kék vászon-ruhácskájában, s lengő pántlikás matrőzkalapjában. A szobrásznő meg elhozta a leánykáját is, aki térdig érő, rózsaszín batiszt szoknyácskájában és piros békakalapjában, csupa-öröm szőke arcocskájával díszítette a társaságot.

- Peti, mutatkozzál be Klárikának.

Peti megtekintette - egy parittyás szemszegéssel - a bemutatkozás céltárgyát, s a matrőzkalap legott a markában. Gavalléros tempóval lépett elő, s hajolt meg:

- Szél Peti vagyok.

De egyben hátra is tekintett: megvont egy zsinórt, amelynek a végén fekete borz-ebecske fuldoklott elő az utasok lábai közül.

A leányka elpirosodva nyújtotta a kezét. Még az öt-hat szeplőcske is elpirult az orrocskája körül.

Mosolyogták őket.

- No, hát légy gavallérja Klárikának az úton - mondta Mikeyné.

És ballon-keble dagadt a büszkeségtől.

A férfiak persze meg voltak terhelve: kinél kosár, kinél hátizsák. Még az angolosan elegáns Gyertyán szobrász is hozta a hátán a szürke turistazsákot, s benne a söröspalackokat s egyéb élelmet, hosszú nyakával mindig fölötte a társaságnak. Fehér tengerész-sapka volt a fején. Csabának a hátán is a kiló hús és három palack sör. A sört azért vették meg már otthon, mert az állomásról egyenesen a zöldbe készültek, távol ünnepi kocsmák vidékétől.

Ida minden arcra emlékezett, csak egy negyvenes-forma férfit látott a társaságban idegennek. A hátán gitár. A vállán könnyű fekete lebernyeg.

De még az is ismerősként köszönt Idának:

- Kezét csókolom, ifiasszony. No, megszokta-e már Münchent?

S lekapta a kalapját. A feje is éppoly borostás volt, mint a bajusza és álla, mint aki csak ollóval beretválkozik vasárnap, és már szerda van. Hajlongott, és barátságosan nyújtotta a kezét Idának.

Valamennyien nevetésre fakadtak. Maga Csaba is elmosolyodott:

- No, nem ismered meg, Ida? Borberek. Évenként csak egyszer nyíratkozik és beretválkozik, a fagyos szentek után való héten, de akkor még a haját is tövig rövidítetteti.

Borberekyn mulattak aztán a peronon. Mert ahány ismerőse közeledett, mind úgy elképedt, mint Ida, és Borberek se mondta meg a nevét, csak köszönt neki, s beszélt vele, mint szőrös korában szokott.

A vonat persze tömve volt, mint a baromfiszállító láda. Ida is féltette a ruháját: a kék sávós szatén nyári új ruhája volt rajta. Igen illett neki a nagyszélű, fehér selyemszalagos szalmakalappal és sárga cipővel. A haja is nyáriasan frizurált.

A férfiak szeme meg is akadt rajta. Még Mikeynek is ugyancsak tapadozott rá a szeme a kocsijától. Csorba Matyi meg éppen úgy lesett rá a folyosóról a fülke ablakán át, mint ahogy a macska les féloldalt a búzás zsákok közé, mikor egér motoszkálását füleli.

A fülkét persze a négy asszony meg a két gyermek töltötte be. Az asszonyok bent a két gyermeken mulattak. Szembeültették őket a középső ülésekre, és hát persze rajtuk volt mind a négyük szeme.

- Micsoda gavallér ez - gúnyolódott Kenderné -, egy szót se szól a kisasszonynak!

A gyerek bizony csak a kutyácskájával foglalkozott. Az ölében tartotta, és a fülét gyűrögette, simogatta. Klári is csak a kutyára mosolygott.

A szólításra zavarodottan nézett Klárirra.

A leány is elpirosodva sütötte le a szemét. Erre a fiú még inkább érezte, hogy valami okosat kellene fakajtania. De mit?

- No, elhozhattam a lányomat - élesztette a tüzet a szobrászné is -, számítottam rá, hogy Peti gavallérja lesz majd, aztán ihol e: szóra se érdemesíti.

- Ne légy hát olyan bornyú - szólt az anyai megrovás.

- Udvarolj hát - biztatta Kenderné -, gavallérnak az a kötelessége, hogy udvaroljon.

Peti gavalléri magaérzetét a *borjú* minősítés bizonyára érzékenyen érintette: idegesen simított végig a kutyáján. A keze a kutya természetes legyezőjének a végén állapotodott meg. Zavarában azt forgatta.

- Tán zenélő kutyád van, Peti? - kacagott Kenderné. A többi asszony is nevetett.

Csak a két gyerek kínlódott. No, nem is volt olyan messze a starnbergi tó senkinek, mint annak a két kicsinek.

De hát végre is megállt a vonat. Meleg napfényben kéklő tó, hegyek és csendes erdők körülötte. Kőszénszag helyett tiszta, faillatos levegő. Még a kutyus is vidámabban ugrándozott.

- Peti, előre Klárikával.

Még jó félórát gyalogoltak.

Mikey vezette őket. Neki is élelemtől dudoros turistaszák a hátán. A zsákból négy söröspalacknak a nyaka kandikált zölden a jobb és bal válla fölött. Az asszonyok után Csorba Matyi egy nehéz kari kosárral, az asszonyok vállkendője is a fél vállán.

- Phű, be meleg van ma!

Aztán a többi férfi, mind hátizsákosan.

Borbereky indulót vert a gitáron, s olykor víg basszushangon bummogott egy-egy verssort a Klapka-indulóból. Két másik festő füttyörészve fújta a prímét.

Az erdő árnyékán végre letelepedtek. Vékony csermely csorongált ott a füvek alatt, kövek között. A csermely egy alkalmas mélyedésébe berakták a söröspalackokat. A faágakra ráaggatták a köpönyegeket, plédeket. Leheveredtek. A férfiak előszedték a pipájukat.

Az asszonyoknak persze mindjárt egy kis virággyűjtésre fordult a kedve.

- Peti, szedj Klárikának.

Csorba szólítás nélkül is csatlakozott volna hozzájuk, de azzal bízták meg, hogy száraz gallyat gyűjtsön, tüzet rakjon, egynéhány somvesszőt messen a pecsenyének.

Hát aztán letelepedtek a tűz köré. Az asszonyok már otthon elszeletelték a különféle húst: értő kézzel liggatták át, és vonták a nyársakra szalonnával és vereshagymával vegyesen. Csak épp hogy a só bizonyult kevésnek.

- Csorba, sőt! Sőt akárhonnan is!

- És három nyers tojást nekem! - kiáltotta utána Borberek.

Hát Csorba lódult a sóért, tojásért valamelyik közeli nyári vendéglőbe.

Mikorra megtért, javában parázlott a tűz, és már forogtak is a nyársak. A söröspalackok is jócskán gyűjtötték magukba a hideget.

- Kenyeret, zsemlyét elő!

S vígan uzsonnáztak: pecsenyéztek, söröztek, tréfálkoztak.

Peti már kergetőzött is a kutyájával és Klárikával. Csorba egy pohár vízért ment az érre; hogy lehajolt, Mikey átugrotta. Mikey elbukott, őt meg a kiskutya ugrotta át. Kendernek, mikor félig felkelt, alája tettek egy nyers tojást. Csorba megérkezett a vízzel, s nagy udvariasan a kalapjába állítva nyújtotta Idának a poharat, könyöklökésben részesült. A szobrásznének csiga mászott a ruháján: sikoltott. Az ura a csigát a nyakába tapasztotta. S más efféle bolondságon vigadtak.

De közben ettek-ittak is vígan. A süteményeknek is volt kelete. Aztán egyik a másik után gyújtott szivarra vagy pipára. Az asszonyok is a szájukba illesztettek egy-egy könnyű cigarettát. Még Ida is, hogy ne különödjék a többitől. Csorba nagy serény készséggel tartotta neki egy erdei gallyacskának a paraszát.

Borberek ismét a kezébe fogta a gitárját, és akkordot berrentett rajta. Trubadúr udvarias-sággal hajlongott, s térdelt először is Ida elé.

*O buona sera, Bella Katharina,
Meriteresti esse di regina.*

Kellemes bariton volt a hangja, hogy elsőrendű színpadon is szívesen hallgatták volna, csak épp hogy nűánszok nélkül való.

Dicsérték is neki sokszor, de ő mindig elhárította:

- Otthon tanultam. Az énekmeisterem egy svájci borjú volt.

Sorra térdelte aztán a többi hölgyet is, hol olaszul, hol spanyolul, hol németül. Aztán leült egy kosárra, és magyar nótába brummantott:

Azt mondják, nem adnak engem galambomnak...

A társaság vele danolt. Másik, harmadik nótát is, mind hazai nóták. Idának sose volt efféle mulatságban része, zöld fák alatt, kék tó és kék hegyek nyári világában, víg férfiakkal és kacagó asszonyokkal. A vidámságban is gyönyörködött. A legkisebb figyelem is boldogította. Az meg hát éppenséggel megvigasztalta őt a klastromi kriptai éveieért, hogy a férfiak szeme mindig hódolattal ragyog az arcára.

- A grófné az első! - bókolt Borberek, mikor a sültet a papiros-tálon egymásnak kínálták.

Hogy azért mondta-e Idát grófnének, mert valami arisztokratikus tartózkodást látott benne? Vagy a megjelenése kelleméért? Vagy az asszonyoktól hallotta, hogy Ida olyan klastromban nevelkedett, amelyben grófné volt a főasszony? - Ida nem tudta. De attól fogva *grófné* volt a neve a társaságban. Mint ahogy Borbereknek *Sörberek*, Szélnek *Mikey*, Len Pistának *Kender Pista*, Kenderének *Miluska*, Mikeynek *Primadonna*, a Gyertyánnének *Ofélia*, a szobrásznak ennek következtében *Oféliusz*. Idának persze ez is kellemes volt. A nótá után Borberek frissbe csapott. A nők talpa egyszerre megviszketett reá. De csak a két gyermeket lódították táncra.

- Peti, légy gavallér!

Peti épp akkor lopott ki két cigarettát a kosárból. Alig tudta hamarosan beejteni a blúzába. A leányka szemérmesen járta vele az andalgót.

De aztán Kenderné is meglódult, és táncra ingatta a derekát, hívón mosolyogva egyenesen az urára, s hogy az oda se nézett, Mikeyre.

Hát Mikey fordult is vele egyet-kettőt. Viszonzásul Kender is Mikeynével. A szobrászné Csorbát ragadta karon. Idát Gyertyán kérte volna, de Ida vonakodott.

- Gyepes a hely.

Valóban, a hely nem volt alkalmas arra, hogy táncoljanak. Csorba Matyi mindjárt meg is szólalt:

- Lent a kocsmában van muzsika is.

- A kocsmába! - kiáltotta Kender, mintha villamos rántás érte volna - gyerünk le a kocsmába!

Már akkor alkonyodott. A felhők havasi hegyek alakjában sorakoztak a nyugovó nap útján. Oly nagy, gömbölyded hegyek, hogy a festők szeme szinte áhítattal fordult az egekre, mintha valamennyien a lourdes-i búcsúnak volnának egyik karavánja.

- Várjunk egy kicsit - mondta Mikey.

S az asszonyok is, mint festőneknek illik, a felhőkre gyönyörködtek.

Csak a szobrásznénak járt a szeme a földön is.

- Rosszul vagy te, Peti?

Peti valóban olyan sápadtan hevert ott a gyepen, hogy az anyja ijedten sietett hozzá.

- Mi bajod? Mondtam, ugye, hogy ne egyél annyit abból a habosból. Még tán Klárikáét is tetted meg?

- Csak kettőt ettem...

- Magam láttam négyet, ne hazudj!

- Sört ivott - mondta a szobrászné -, láttam, hogy titkon jól húzott ott hátul a söröspalackból.

A leányka elnyílt szemmel bámult Petire.

- Cigarettázott - súgta az anyjának.

- Itt a pohár, adj neki vizet.

A leányka készségesen mozdult.

- Menjetek együtt - mondta Mikeyné -, legalább jársz is egy kicsit. Menjetek karonfogva szépen.

Hát mentek. Peti lógadozó fejjel. Klári aggodalmasan.

A víznél aztán Klári merített a pohárba:

- No, hát ilyen szép felhőket évek óta nem láttam! - lelkesedett Borberek is - sajnálom, hogy a festékeim nincsenek itt.

A felhők nyugati ormai már akkor rózsaszíneket öltöttek.

- Holnapig csak nem felejtet el - vigasztalta Csaba.

S hogy akkor oldalt pillantott, nevetésre fakadt. Odamutatott a két gyermekre.

- Nézzétek csak: ez is kép.

Hát valóban megfesteni való volt is, ahogy a zöld pázsiton a kis gavallér a csermely fölé hajlik, és nemhogy fogyasztaná a csermely tartalmát, hanem inkább szaporítja. Klári két kézzel is tartja hátulról a matrógallérjánál fogva, és ijedten nézi a gavallérja baját.

Végre is megindultak le a kocsmának. Férfiak virágos kalapban, asszonyok is teletűzködve magukat mindenféle erdei virággal. Peti bágyadozva.

Ida várta, hogy Csaba őmelléje csatlakozik, de Csaba a fiúcskát vezette az anyja mellett.

- Oda se neki, Peti - vigasztalta -, királyfiak is ezen kezdik.

Csaba különben mind a délután folyamán nem volt olyan csapongó kedvű, mint a többi, csak éppen hogy nevetett a többivel.

- Nem szereti az ordináré tréfákat - gondolta Ida -, vagy hogy az a délelőtti levél nyomja még.

Meg kellett hát elégednie Csorba kíséretével. Mögötte meg Borberekly vert ismét akkordokat Lipinszky Katonamarsából.

- Itt lenn a kocsmá, a fenyőfák között - kiáltotta az elől menőknek Csorba -, hallani is már a muzsikát.

- Csupa gyepen jártunk - mondta Ida a lábára tekintve -, mégis hogy elporosodott a cipőm.

Csorba azonnal rántotta a zsebkendőjét.

- Engedje meg...

A kocsmá udvarán hát csakugyan táncolnak, mégpedig katonabanda harsogja a mazurkát. A banda persze egy kis sifonérforma szekrényből harsog és csinnadrattáz, de elég, ha zajos a zene, és ha taktusra zajong. Vagy tizenöt pár roptatott körül nagy vígan. Köztük fehér cylinderkalaposan is valami víg bajor, kedvvel toppantva széles talpaival a padlón. Szélről meg egy kövér asszony zöld selyempántos tiroli mellényben, pirosan gőzölgő arcáról csak úgy patakzott a verejték.

Még le se telepedtek, három asszony már benne volt a táncban. Csorba égő szemmel leste Csabát, hogy ő ragadja-e be negyediknek a feleségét, vagy hogy...

- Ha részeltetne abban a szerencsében! - rebegte végre Csabára is kérően tekintve.

Ida is habozva nézett Csabára.

- Táncoljon! - biztatta Csaba mindjárt vidáman - forgasd meg, öcsém, míg csak le nem esik a cipője sarka!

Ida hát szintén beleröppent a táncba. S mivel hogy a szekrény banda sose szünetel, a vendéglősnek is úgy bokros a forgalma, ha mentül többen fáradhatnak el a táncban, hát Ida vagy két óra hosszáig ringott-forgott, lejtett-lebegett, kedves-boldogan mindenféle táncnak az örvényében. Egyszer-másszor el is csapták Csorbának a kezéről:

- Nekem is hagyj már a grófnéból!

De Csorba is lesett ám az alkalomra, hogy azonnal visszakapintsa, mihelyt a táncos lankad, vagy vigyázatlanul fordul.

Csak Csaba nem táncolt meg Kender meg Borberekly. Ők hárman az udvar hátulján sörözgettek, szivarozgattak. Beszélgették, hogy krómsárgával festhet-e igazi művész? Vagy csak a piacnak dolgozó? Kár, hogy Mikey beveszi a festékei közé.

Az asszonyok nagy kedvvel táncoltak, lihegtek.

Ida a második órában már arra is gondolt, hogy talán sok is a jóból. És hogy talán ez a kellemes-hevű fiatalember túlságos buzgalommal foglalkozik övele. De hát nem megmondta-e Csaba az úton is, a minap is, hogy a szívét ne érezze lekötöttnek, sőt inkább foglalkozzék a szerződéses év letelte után való jövődjével. Hátha éppen ez a színészképű, hosszú hajú, kese legény az ő jövődje.

A zene csinnadrattázott, szoknyák lebegtek, lábak toppantak.

- Valcer! - kiáltott egy boros néember hang.

S a zenélő szekrény néhány perc múlván keringőbe kezdett.

Egyszerre megmordul egy disszonáns más hangszer is: az ég nagyböngője, de nagy, erős mordulással ám!

Mindenki meglepődve pillant a magasba. Nők egyszerre eloldózkodnak a táncosaiktól, és kapkodnak a kendőjükért, tarsolyukért, napernyőjükért.

- Az állomásra! - harsogja Borbereký - ha itt ér bennünket az eső, reggelig ide szorít!

A társaság többi tagja is így vélekedhetett, mert egyszerre húszan is csengették és kiáltották ott a *zahlent*.

Az állomás csak negyedóra. Ha oda eljuthatnak, zuhoghat mögöttük a zápor.

- Zahlen! Zahlen!

A fizetés bizony bosszantóan késlelteti őket. Dörgés dörgésre erősül. Villámok lobbannak a hegyek fölött. És esernyő... Kinél van esernyő... No, szörnyűség, hogy ezek a férfiak mindent hoznak, csak esernyőt nem!

- Siessünk!

A szobrásznő a lányával szinte fut. Peti a kutyáját az ölében viszi. Ida Csaba mellett szedegeti szaporán a lépést. A többi egymást elölgzgetve.

- Siessünk! Siessünk!

Cikázó nagy villám hasítja kápráztató fénnel egy pillanatra ketté a felhők gomolygását. A dörgés a földet is rázza. S kopognak a kalapokon az első cseppek.

- Esernyőt! Esernyőt! - kiáltozzák ijedten az asszonyok kinek van esernyője?

Mikeyné örömmel látja, hogy Csorbának is van.

- Csorba! Ide, Csorba!

Csorba azonban olyan siket, hogy Mikeyné helyett Idának robbantja sátorrá az esernyőjét.

Még fele úton sincsenek, egyszer csak mintha zsinóron rántották volna meg az egek vizének zsilipjeit, olyan zuhogva szakad a zápor. S közben vakító cikázások. Durr!! Bumm!!

Ida ijedten öltekezik Csorba karjába.

A társaságnak meg kell állania egy szilfa alatt. De a lombokon át is úgy csurog az ég tengere, hogy az esernyők alig bírják. Mikeyné a napernyőjével védekezik.

- Borbereký, tönkremegy a napernyőm.

- Sajnálom, nagyságos asszonyom: a gitárom drágább.

Mikeyné a férjére keseredik: - Hogy lehettél olyan buta, hogy otthon hagytad az esernyődet.

- Asszony dolga a gondoskodás! - bosszankodik Mikey.

- Jaj, vége a cipőmnek! Jaj, jaj, jaj, mivé lett - sopánkodik Kenderné -, ma vettem.

- Ma ihaj, holnap jaj! - mérgeskedik Kender - tedd a fejedre a legyeződet.

- Neked mindig ihaj - vág vissza Kenderné.

A szobrászné is dohogott valamit az urára, hogy a lányát is maga elé karolta, a hosszú nyakú ember olyan magasan tartotta az esernyőjüket, hogy alig volt védelmük az egy esernyő.

- Lekésünk a vonatról.

- Már jön is.

- Gyerünk, gyerünk!

Épp az orruk előtt robogott el.

Egy órát kell hát még várniuk.

A férfiak bosszankodtak. Csupogott a víz még a könyökükön is.

Borbereky aggodalommal vizsgálta a gitárját. Az asszonyok elkeseredve szemlélték az állomás lámpásánál pocsékká vált ruhájukat, cipőjüket. - Jaj... jaj!...

Mikeynének elhasadt a napernyője, hogy vizsgálgatta, s kissé felvonta. - Jaj, vége.

Idának is csupa sár volt a cipője, de hát ő csak hallgatott. Ámbátor hát Csaba is hallgatott. Olyan volt, mint az ázott kakas. A lába térdig sáros. Állt, és olyan komolyan nézett az automataszekrényre, mintha világpusztító mérgeket sejtene benne.

Hát csak állongtak valamennyien kedvetlen unalommal. Klára már ásított is. A szeme közé ásított Petinek. Tizenegy óra felé jutottak haza.

Az asztal meg volt terítve: a déli kappan fele várt rájuk a tálban, és zeller-saláta a másik tálban.

Ida szárazba öltözködött. Csaba csak épp hogy megtöröltette a lánnal a cipőjét, és kabátot öltött, szárazat. Hallgatva vacsoráztak.

Idának az ajkán volt, hogy megköszönje Csabának a nap kedves voltát. Ha rosszul végződött is, de kedves, vidám nap volt. S ha idegennek megköszönjük a kedvességét, miért ne köszönje meg Csabának?

Mégis hát érezte, hogy bizalmas beszélgetés eredne a köszönetből.

Bizonyára előemlítenék a vidámkodás egyes részeit. Ő elmondaná, hogy micsoda ragyogó kedvű ember az a Borberek! S milyen finoman udvarias az a Csorba - no, senki se vélné, hogy paraszti sorból való. Csaba még bővebben ismertetné őket: melyik miféle. S talán nevetné is az asztalnál, mint házastársak szoktak.

S nemhogy szólt volna, de szinte nyugtalankodott, hogy Csaba szólal meg.

Hát Csaba meg is szólalt. Alighogy rágyújtott, Idára nézett, és megszólalt:

- Engedje megjegyeznem, kisasszony, többé nem viszem társaságba.

Ida elhűlt:

- Miért?

- Ön nem úgy viselkedik, ahogy úri asszonynak illő.

- Én?

- Nem tudtam, hogy az érett leányokat ilyen hiányokkal bocsátják ki a klastromi nevelő-intézetből.

Ida elhalványult.

- Micsoda jogon és okon mond nekem ilyeneket?

- A férj jogán. És a maga viselkedése okán. Minden férj megbotráncozott volna azon, ahogyan maga viselkedett. Az alsó társadalmi osztályú férj... majdnem megmondtam, hogy mit ragadna a kezébe, és hogyan korrigálná a feleségét.

Ida sértődve kelt fel, és egyenesedett szoborrá.

- Mit cselekedtem?

Csaba vállat vont:

- Még ő kérdi: mit cselekedett? Nyolc osztályt végzett, maturált, és nem tudja azt, hogy az asszony olyan nőnemű ember, akinek férje van. Ezt analfabéták is tudják. És azt is tudják, hogy az asszony nemcsak a férjéhez alkalmazkodik a magaviseletében, hanem magamagának is tartozik vele, hogy korrekten viselkedjék.

- *Korrekten viselkedjék* - rebegte Ida, hogy nem hitt a hallásának.

Csaba rá se nézett.

- *Korrekten* latin szó. Vélttem, hogy maturált hölgynek nem kell a szótárban megnéznie: mit jelent korrekten?

- Mit jelent az, hogy engem korrekt viselkedésre figyelmeztet? Az mit jelent?

- Tehát ön korrektnek érzi a mai viselkedését. Tehát az önnek korrekt magaviselet, hogy tizenöt, sőt több ember szeme láttára fél napon által folyton egy legényemberrel kacérkodik?

- *Kacérkodik?*

- Igenis ka-cér-ko-dik. Fogadja az udvarlását a férj jelenlétében, a világ szeme előtt: fogadja az apró figyelmeskedéseit. Engedi maga mellé, hogy a teste az ő testét melegíti. Sőt a karjába öltekezik. Hozzá simul. Szinte a vállára hajtja a fejét. Betér vele a kocsmába, és táncol vele. Csak övele! Csupán csak övele! Mindig csak övele! A férj előtt! A világ szeme előtt! Mindig csak övele! Táncol vele bomlottúl, hogy már azt vártam...

- De kérem!...

- És meleg kézszorítás, és forró kézcsók... és...

- Kérem, ne mondja tovább - rebegte Ida remegő ajkkal. S könnyek csillantak elő a szeméből.

Csaba szinte tüzet fújt az orrából, mint a mesebeli sárkány.

- És csak éppen a cipőjét nem porolta le megint búcsúzásul! Hol vette, kérem, azt a gyűrűt? Tegnap még nem volt gyűrűje! És vasárnap nincsenek nyitva az ékszerboltok.

Ida nem felelt.

Csak állt, az ajkait összecusukva. Az arcán akkor perdültek le az első könnycseppek.

Csaba rátekintett, s fölkel:

- A sírás nem egyéb - mondta hidegen -, csak tehetetlenségünk érzésének a nyomása a szemünk idegeire. A tehetetlenség, hogy nem tagadhat... A lelkiismerete elmondja, amit még mondtam volna. Jó éjszakát, nagyságos asszonyom.

Csaba másnap kedvetlenül ébredt. A reggelizőasztalnál csak a maga csészéjét látta. Máskor is történt már, hogy nem együtt reggeliztek. Aznap mégis kellemetlen volt neki.

Végiggondolta-fontolgatta már a történeteket, és némi szorongással rosszalta, hogy mégis hát az este nem olyan hangon beszélt Idával, ahogyan kellett volna. Ha Ida nem sír, hanem szembe-ágaskodik vele, és csökönyösen mentegetőzik, hogy így meg amúgy, nyugodtan folytatta volna a munkáját. De Ida még csak annyit se mondott a maga mentségére, hogy iszen a többi asszony is úgy cselekedett. Hogyan is képzelhető nagy záporban, egy esernyő alatt két különböző járású ember, hogy ne húzódna össze az esernyő nyele mellé.

Egy szó nem sok, annyit se mentekezett.

Pedig hát... mégiscsak sok volt az a lóg...

Szeretett volna legalább egy nyájas-udvarias jó reggelt bólintani Idának. El volt már készülve rá, hogy egy-két meleg szóval is enyhít a történeteken. Valami ilyenfélét mond:

- Remélem, jól aludt, s nem nehezíti az a tegnapi kis kedvetlenség továbbra is a napját. Nem is érdemes reá. Feledjük, kérem. És bocsásson meg, hogy nem válogattam meg a szavaimat.

Valami efféle balzsamcseppeken gondolkodott. Mert az éj folyamán is mindig maga előtt látta Ida könnyes és halvány arcát. Mégis hát, akárminthet szól a szerződésük: szenvedésre is emlékezzen-e ez a szerencsétlen leány, ha majd a házasságuk terminusa elmúlt? Érezte, hogy könnyeket nem szabad többé azon az arcon látnia.

A reggelijét elköltötte, s várt kissé, hogy Ida előkerül. Helyette azonban csak Kati nyitott be: piaci kosár a karján.

Jó reggelt köszönt, s kérdezte: mit hozzon a piacról?

- A nagyságos asszony azt mondta, hogy nagyságos úr rendelkezik: mit hozzak?

- Miért rendelkezzek én?

- Hát, hogy ő beteg...

- Beteg?

- Igen, hogy ő ma nem jöhet a piacra.

- Hát mi baja?

- Nem tudom.

- Kérdezze meg, hogy bemehetek-e hozzá?

Kati elbámult. De aztán gondolta: talán Magyarországon így szokás. Letette a kosarat az ajtó előtt, és benyitott.

- Nagyságos úr kérdezteti, hogy bejöhet-e?

- Nem! - hangzott Ida ijedt szava - mindjárt felöltözök. Maga csak menjen a piacra, Kati. Vegyen, amit jónak lát.

Csaba fölkel:

- De kérem, csak maradjon, ha beteg. Hívatok orvost.

- Nem kell, köszönöm. Menjen a piacra, Kati. Csukja be az ajtót.

Csaba nem szólhatott többet. Ott állt kissé, aztán bement a műhelyébe.

Az állványon a húsvéti kép maradt szombatról. Levette, s a *Denevért* állította a helyére. Szemlélte keserűn. Fogta a palettáját, és egy csomó kobaltot nyomott reá. Bekente vele a képet, csak épp a hold sárgáját hagyva szabadon, meg a halványka rozsdaszínt a hold mellett a felhőn. Bekente, letörölgette. Szemlélgette a szemöldöke alól.

A kép nyert valamit a lazúrral, de mégse elégítette meg. Egy vastag aranyrámát vett fel a sarokból. Beállította a képet. Leült.

Szemlélte. Fejét rázta.

Az ajtaján akkor kopogtatás hallatszott.

- Tessék.

Ida nyitott be. Az arca halavány, mint este látta. A szeme bús. A haja csak épp hátrafésülve, mint a klostromban szokták.

- Parancsol valamit?

- Csak kérdeztem volna, hogy mi baja.

- Semmi. Köszönöm. Keveset aludtam. Gondoltam: Kati nálam nélkül is megfőzhet. Ő a szakácsné, nem én.

S behunyta a szemét. Visszavonult. Csaba utána lépett.

- Kérem, kisasszony.

Ida megállt az ebédlő közepén. Kérdőn, szinte megvetően nézett Csabára.

- Csupán, hogy bocsánatot kérjek - udvariaskodott elmosolyodva is Csaba -, kissé ideges voltam tegnap. Zivatar idején mindenki ideges. Erre nem gondoltam az este. Ha gondoltam volna, mára hagyom. Ma bizonyára más szavakkal mondtam volna el. Kérem, csillapuljon le a keserősége. Ismétlem, hogy hibásolom a hangomat, ahogyan beszéltem önnel. És igen megnyugtató, ha olyan szíves akarna lenni, hogy nekem, vigyázatlan *idegennek*, megbocsátana.

- De kérem - rebegte nyílt szemmel Ida -, önnek teljesen igaz és jogos volt a hangja. Nekem való mentegetőzőnöm, hogy a világi szokásokat nem ismerem. Nem tudtam, hogy nem szabad elfogadnom legényembernek a figyelmességeit...

- De szabad, kérem.

- És esernyőjét...

- No, de hát kénytelen volt vele. Iszen úgy zuhogott a zápor...

- És különösen, hogy vele táncoltam.

- De hiszen én biztattam, hogy táncoljon.

- Mégis jogos a megjegyzése, hogy túlságoskodtam. De életemben először történt, hogy férfi volt a táncosom, és érdekelt, hogy a különféle táncok milyenek, ha férfival táncoljuk és nem leánytársunkkal. Én kérek bocsánatot öntől.

Mindez hidegen, nyugodtan volt mondva. Ida bókkolt utána, és mikorra Csaba megint szólhatott volna, Ida már bement a szobájába.

Aznap délelőttre modellje volt rendelve Csabának: egy bádogoslegény, akit a legényegylet előtt fogott az előbbi héten. Munkátlanul ácsorgott ottan, és Csaba a húsvéti képének egyik figuráját látta benne. A modell ott várt már Csabára az ajtóban, mikor Csaba visszatért a műhelyébe.

Csaba a zsebébe nyúlt, s két márkát nyújtott neki.

- Ma nem festünk. Megizenem majd: mikor jöjjön.

Szinte remegett.

Idának a magaviselete minden más volt, csak az nem, amit várt. Nem tudott persze semmit arról a klastromi szokásáról, hogy ha az apácát dorgálják, az apáca nem azon kapkod, hogy a hibáját takarja, hanem még maga vádolja magát tovább, ha már a dorgálás megszűnt. Csaba csak olyan nőket ismert, akik gyerekesen tagadtak, vagy éppen szépre forgatták a hibájukat, vagy éppen szelet szél ellen: a vádat bizonygatták hibának. Akik az arcukat festik, mások haját fordítják maguk hajává, hajuk színét mérgekkel is megszőkítik, hamis ékszereket tudva viselnek, mért éppen az igazságot ne festenék, fordítanak, hamisítanak?

Érezte, hogy Ida került fölül. Ő is túlzott, mikor vádolta, de Ida még inkább túlzott, mikor a vádakra azt mondta, hogy igazak. Csakhogy az ő szemrehányásaiban volt valami rút-hideg kulimász, Ida magavádlásában meg van valami nemes tisztaság. Röstelkedett, bánkódott. Ha Idának a szíve olyan is, mint pecsétje-bontatlan levél, éreznie kell, hogy az a hétpecsétes titok mégse valami ronda aljasság.

- Ez a nő nem lehet aljas!

Nyugtalanul járkált föl és alá a műtermében.

Aztán megint munkára erőltette magát. Tiszta vásznat állított a kisebbik állványára, s a vázoló könyvében keresgélt.

Mióta az öreg Balázs elvette a kedvét a két nagyképétől, jobban csak apró vázolásokkal foglalkozott. Átjárt az Angol kertbe, vagy kiment Nymphenburgba, vagy az Isar mentén vázolgatott. Néha az utcán is megállt, s vázolt hol embereket, hol lovakat, hol házakat, ha a nap világítása olyan volt, hogy rajzolni való árnyékot látott rajtuk. Egyik-másik vázlatát otthon színekben is felkente, s rámásolta. Volt már ötven afféle apró képe is, többnyire félig színes, vagy csak nagyjából színezett képek. A szobazugba tette, ha megfestette. Másnap már rámásolta a falon, mint Mikeyéknél is szokták.

Balázs apó halála óta sokat forgatta az elméjében azt a női arcot is, amelyet az öreg szeretett volna még megfesteni, már csak kegyeletből is az öreg iránt: egy elnyaklott, fehér női fej, fájdalmasan összehunyt pillák, a kékes finom árnyék a nyakon... Balázsnak ez csak fejkép lett volna. Ha Kaulbachnak a *Halhatatlansága* Balázsnak kerül az ecsete alá, nem lett volna abból egyéb, csak az a női fej, amely a szobrot megcsókolja. A fekete fátyolt a fehér ruhán legfeljebb a vállon festette volna meg Balázs. És így festette volna meg Müller *Júliáját* is csupán két fejnek. S így aprózódott volna Böcklin *Hullámjátéka* is három különböző fejfestménnyé. A címei lettek volna talán: 1. Vigyorgó vén matróz. 2. Gambrinus haragot fúj. 3. Mikor a tündérnek szűk a cipője.

Az a Balázs ötlete valami szép nagy ideának a csonkája! A vázlatkönyvnek egy képén állt meg a figyelme: egy hétéves-forma gyerek egy tehenet vonszolna, de a tehénnek semmi kedve rá, hogy elhagyja a legelőt. Hát csak sandít a tehén nagy-megvetőn a gyerekre. A feje kissé félre van húzva, de a nyelve csak kanyarítja a füvet.

Fogta az ecsetet, és cinóbert mázolt a vászonra. A cinóberben aztán egy másik ecsetnek a nyele végével rajzolgatta bele a tehenet, fiút és fákát a könyve rajza szerint.

De megint csak letette a szerszámait. A fejét rázta.

- Nem jó. Nem oldalt való ez a tehén, hanem szembe: skurcba. De a fiú se lehet háttal a nézőnek: hiszen a képnek a kedvessége csakis azon fordul, hogy látható, mennyire bosszankodik a fiú!

- Nem jó!

Ez a borongás különben már hetek óta így sötétlett Csaba lelkén.

- Mennyi ötletem volt azelőtt! – mormogta - én most olyan vagyok, mint szüret után a szőlőhegy. Az én műzsám meghalt.

Fel és alá járt a szobájában, s a fejét rázogatta:

- Az én műzsám meghalt.

Egyszer csak megáll, mint a kakas, mikor kukorikolásra emeli a fejét, és szinte kiált maga elé:

- *A műzsa meghalt!* Megvan a nagy kép! Balázsnak a képe! A *Haldokló műzsa!*

Ceruzát és papirost ragadott, s gyors kézzel vázolt egy női figurát, amint az olajfák között, görög sziklák alatt, virágos gyepen haldoklik: a szép műzsa-leány. S körülötte köznapi földi emberek állnak bambán, sajnálkozó szemmel.

A *bambán* és a *sajnálkozó szemmel* persze még csak a fejében volt meg, s nem a papiroson, de máris látta, ahogy nagy kedvvel vázolgatta.

Csak a műzsa fejével nem boldogult.

- Ezt modellről kell rajzolnom. De ide szép modell kell. Valami kórházban szenvedő, barna leány, akinek az arcüre fehér, finom és vértelen.

Fogta a vázoló könyvét, zsebbe való festékes dobozát, kalapját.

Elmenet benézett a konyhába, de csak Katit látta ott.

- Nem jött ki a nagyságos asszony?

A leány megint elbámult, hogy Magyarországon milyen különösek a szokások!

- Nem - mondta aztán -, még nem volt idekint.

Csaba gondolkodott. Annyira gondolkodott, hogy percekig ott tűnődött a konyha előtt. Aztán, hogy útnak eredt, a lépcsőházban megint megállt, és gondolkodott.

Végre is megfordult, visszatért. Az ebédlő ajtaján nyitott be, s az volt a szándéka, hogy Idát megkérdezi: csakugyan nem beteg-e?

Kopogtatott Idának az ajtaján. Semmi válasz.

Hm, talán átment Millnerékhez?

Abban a percben megnyílik a műhelyének az ajtaja, s Ida lép ki. A feje be van kötve menyecs-késen. A kezén könyékig vont, sárga szarvasbőr kesztyű. A kezében portörő rongy és színes tollporoló. Rábámul Csabára. Az arcát pirosság futja el.

- Véltém, hogy elment - mondja zavarodottan.

- Hogyan, hát maga takarít a műhelyemben?

- Kati el van foglalta. Különben se bíztam rá soha.

- Ezt nem is tudtam. Fogadja az elmulasztott hálás köszöneteket egy bokrétában.

S lekapta a kalapját. Meghajolt.

- Attól tartottam - mentegetőzött Ida még pirosabban -, hogy elmázolja a friss festéseket. Itt takarítottam az ebédlőben, aztán hallottam, hogy elmegy, hát gondoltam...

Annyira meg volt zavarodva, hogy be se tudta végezni a mondatát.

De aztán összeszedelőzködött:

- Bocsánat - mondta -, hogy csak úgy engedelem nélkül belépek a képei közé.

- De én kérek bocsánatot, hogy nem magam ajánlottam: tessék, amikor tetszik. Ez éppúgy a maga szobája is. Nem is sejtettem, hogy érdeklődik a munkáim iránt... Kérem, engedje meg, hogy megmagyarázzam... mert ez igen kellemesen lep meg engem... és máskülönben nem értené...

Választ nem is várva fogott a képei és vázlatai magyarázatába, hogy melyik mi lenne, mi hiányzik még ebből meg abból. És ha meglesz, milyen lesz.

A Denevér-képet se hagyhatta említés nélkül.

- Ezzel nem vagyok szerencsés - mondta a fejét elborultan rázva -, *Denevér* volna a címe, de korábban kezdtem bele, hogysem a rajzot jól megfontoltam volna.

Ida hallgatva állt, mint ahogy az iskolában a tanítvány áll a professzor előtt, mikor érthetetlen valamire kell figyelnie. Csak mikor a Denevért magyarázta Csaba, akkor szólalt meg:

- De kérem, ez igen szép idea. - Csabának megörvendett a szeme.

- Szép idea, ugye szép idea? Hát érthető?

- Érthető.

- És nem rút ez a rajz, hogy így ki van feszítve?

- A denevér is rút. Az a két vércsepp; a domináns a képen: a szenvedés... a tragédia.

Mélyen behunyta a szemét. A zsebébe nyúlt. Összehajtogatott, fehér papiroskát vont elő onnan.

- Tegnap - mondta a papirost bontogatva - kérdőre vont ön, hogy hol vettem a gyűrűmet. Bocsánat, de nem bírtam azonnal felelni. Tessék: atyám levele. Ez megfelel a kérdésére.

S letette az állvány sarkára a levelet. Fordult is egyben, hogy kimegy.

Csaba azonban felkapta a levelet, és visszanyújtotta:

- Köszönöm: nem olvasom el. Bocsásson meg, ha fájdalmat okoztam a kérdésemmel. Egy percre rá már magam is rosszaltam: De az a zivatar... Zivatar idején különösen ideges vagyok. Kérem: ne nehezteljen érte.

- A gyűrű volt ebbe beletakarva - felelte Ida anélkül, hogy Csabára ránézett volna -, nem neheztelek.

- De kérem...

- De kérem: teljesen jogos volt a kérdése. Férjnek joga van rá, hogy tudja: hol szerezte a felesége az ékszerét...

- De bocsánatot kérek...

- Nincs miért.

- De igen, kérem: szíve mélyéből bocsásson meg nekem. Fogadom, hogy soha többé nem történik ilyesmi közöttünk. Nem is értem, hogyan fordulhatott úgy ki a kerekem a sarkából. Hát nyújtsa a kezét...

Ida szomorkás vonásai egyszerre meghidegültek. A szeme szigorúan, szinte férfiasan nyílt Csabára.

Nyugodtan válaszolt:

- Egy *idegen* azt mondja nekem: *Pardon*. Erre azt felelem: *Semmiség*. De kezét nem nyújtok neki.

Azokban a napokban aztán Csaba gyakorta kimaradozott. Volt úgy, hogy reggel elment, este későn tért haza. Az ebédje, uzsonnája, vacsorája ott tespedt a sütőben. Csak épp hogy a reggelijét itta meg. Ment a vázlatkönyvével, néha a festőládikájával is, amelyhez hozzá volt csatolva egy összehajtogatható székecske és vékonylábú állványocska is. S későn este tért meg. Olyankor csak éppen hogy hegedült egyet, aztán mindjárt lefeküdt.

Idával nem is találkozott.

Ida a hazahordott vázlatokból láthatta, hogy Csaba a környéken dolgozgat: erdei vagy mezei részeket fest, néha egy-egy gyermekarcot is vagy állatfejet vagy vénasszonyt, vénembert.

Egyszer, egy esős napon ült csak otthon. Az apró képeit javítgatta, egészítgette. Egy skatulya színes krétát vett aznap. Fogott egy-másfél arasznyi, hamvas színű papirost, és azon próbálgatta a krétákat. Ida a másik szobából a nyitott ajtón át nézte, A próbálgatás egyszer csak arcképpé kezd alakulni, s megjelenik a papiroson egy szőke hajú hölgy, afféle pirosképű, falusi kisasszonyfej, csak épp hogy a homloka kissé férfiasan magas, de az álla gyermekien gyönges kis hegyeske áll. Csinos hölgy volna, ha a szemöldökét barnábbra vonta volna meg Csaba. Várta, hogy a ruhája is megszíneződik a hölgynek a nyaka alatt, de az csak néhány színes folt maradt. Csaba mindjárt ráába is nyírta, üveges ráába, és akasztotta a sarokba tett íróasztalnak a falára.

Ida tűnődve nézegette:

- Be ismerős.

De aztán megint kinaposodott az idő. Csaba lódult, néha már hajnalban.

Ida egyszer arra gondolt, hogy talán... talán az ő hidegsége űzi Csabát ki a házból. Nem, hát annyira mégse szabad talán idegennek lennie, hogy a hajlékától is megfossza a címzetes férjet. Bizalmaskodnia nem szabad, de szenvednie se. Hiszen ami igaz, igaz: olyan udvarias ember, hogy főrangú hölgyeknek lehetne lovagja, ha nem zivataros az idő. És hát kár annak a *drága* hölgynek. Ami igaz, igaz: szép fiatalember, s bizonyára nemeslelkű is. Más nő talán azt cselekedné...

S nem lett volna nő Ida, ha arra nem gondolt volna, hogy ő szebb és különb *amannál*, s csak a kezét kellene kinyújtania, és Csaba éppúgy porolná a zsebkendőjével a cipőjét, mint Csorba Matyi.

De szinte irtózáttal háritotta el magától azt a gondolatot, hogy más nő elől elhúzzon akár egy tányér tejeskását is.

Csak teljen le az év, csak legyen ő magányos elvált asszony, bizonyos felőle, hogy nem is egy Csorba Matyi szedi szívére még az árnyékát is.

Mégis hát a legelső ebéd után, amelyen együtt ültek, megszólalt:

- Engedjen meg egy kérdést, Balogh úr.

- Parancsoljon, kisasszony.

- Ön mostanában ritkán dolgozik itthon. A hiábavaló költségekről nem is szólok, hogy előre nem mondja meg a konyhán. De némileg nyugtalanít, hogy talán miattam kellemetlen itthon tartózkodnia. Máskor is vázolatott az utcán és kívül a városon, de ebédre, vagy legalábbis vacsorára mindig hazatért.

Várt kissé, hogy Csaba szól, de hogy Csaba is várakozón nézett reá, folytatta:

- Amennyiben miattam kerülné az asztalt, könnyen segíthetünk a bajon: külön tálatatunk. Kötelességemnek éreztem, hogy ezt megajánljam.

Csaba a fejét rázta.

- Nyugodjék meg, kisasszony, nem azért történik. És engedje megjegyeznem, hogy ez ismét oly szép vonása az ön gondolkodásának, aminőt más nőben ritkán találunk. Én most három nagyképen is dolgozom egyszerre, ha szabad a magam ügyeiről beszélnem...

- Tessék.

- Mert ön annyira szigorúan vigyáz a szerződésünk minden vonalára és így az idegen-pontra is, hogy csak külön engedelmével beszélhetek a művészetemről.

- De kérem, erről teljesen idegenek is beszélhetnek.

- Hát három nagyképpel foglalkozom. Kettőt ismer ön. Azt mind a kettőt újrifestem majd. A harmadik képnek a címe lenne: *A Múzsza halála*. Pán halálát már sokan megénekeltek, meg is festették. Mért ne festhetném én meg a Múzsza halálát? - gondoltam. És fel is vázoltam már háromféleképpen. Kihozom, ha megengedi.

- Láttam. Bocsánat, hogy láttam.

- Örülök, hogy látta. Semmi titkolni valóm ön előtt. Csak éppen hogy festőnéknek ne említse a képeim címét. A képet megnézheti akárki, de a cím titok. Az ilyesmi kimegy, aztán más hamarabb megfesti, akkor már a téma nem új. De hiszen ön tud hallgatni. Néha dermesztően tud hallgatni. Idegennel szemben különben én is. De mégis örülök, hogy beszélhetek valakivel a témámról. Nők csak az egy zeneművészetéhez értenek. Orvosok értik, hogy idegalkatnak a dolga ez: a fül idegei azon idegekkel vannak kapcsolatban, amelyek... Ez különben nem tartozik ide. Hát: a nők, ha nem is értenek a festőművészetéhez, de megérik, ami egyik-másik képben értékes. A művelt nők. Hát engem igazán hálára kötelez, ha megengedi, hogy a témámról szóljak. Ez egyúttal magyarázat a kimaradásaimra is.

- Tessék. Az a haldokló nő, ugye, akit körülállnak?...

- Az.

- Nem tudom, mi, de láttam rajt, hogy valami grandiózus téma.

- Az volna, kisasszony. És már hozzá is fogtam. Már találtam is egy bajor leányt a női kórházban. Már úgy is volt, hogy hozzáfogok. De tudja talán, hogy esténként néha kimaradok: a Luitpold egyik zugában találkoznak esténként a magyar festők. Odavetődik néha Hollósy is, egy igen nagy tudású, derék mester. Azon az estén arról beszélgettünk, hogy mennyire azonos törvényeken alapul a festészet a költészettel. Hollósy véletlenül azt mondja:

- Ha Berzsenyinek csak egyetlenegy igazi magyar professzora is van, aki ledörög a katedráról:
- Pokolba már egyszer azokat a fene görög s római isteneket, nimfákat és múzsákat! Mi közünk nekünk a görögökkel és rómaiakkal! A görögök és rómaiak fantáziájának avas rongyaival! Kacatba valók! - akkor Berzsenyiből olyan nemzeti költőnk vált volna, hogy ahhoz foghatót nem szült ez a földteke.

No, az én témámat ezzel megölte. Éreztem, hogy rettenetesen igaz a szava! Ott a témám most: fel van vázolva. A csoportosítás új, éppen nem színpadias. Az az előre hajló asszony, azok a kimeresztett szemű, durva arcú parasztok, s az a csupa-fínomság leány... kár, hogy az a kórházi hölgy már csaknem harmincéves, de talán sikerül megfehéritenem az arcát. Sárgás már.

- És bizonyára nagylábú.

- Az nem volna baj: a festő rajzolhatja a nagyot kicsinek, a rövid lábszárt hosszúnak. De a szín, a szín... Se porcelánarcot nem festhetek, se kréta-arcot, se márványarcot. Azt kerestem. Utcán, falvakban, kórházakban. Most már hát találtam volna, de kiesik az ecset a kezemből, ha arra gondolok, hogy múzsát festek.

A fejét rázta, s búsan nézett maga elé.

- Hát csak vázolgatok, ami elém jön. Év végére csak elővakarodik tán valami...

Ida habozva nézett reá:

- De azt nem künn festette - szólt végre -, azt a szőke nőt...

Csaba szeme elborult:

- Nem, azt emlékezetből.

Ida nem bírt uralkodni a nyelvén.

- Bizonyára kedves önnek - rebegte egykedvű színnel. Csaba szeme elnedvesült.

- Kedves-e?

S a nyelvén volt, hogy mondja: Az én jó húgom.

De nem mondta.

Ahogy a vonaton nem mondta. Ahogy azon a falusi állomáson nem mondta. Ahogy *sanctuariumnak* érezte a családjá körét és profanálásnak, ha ezt az üzleti házasságot odabocsátja. A húgának is fájdalmas lett volna, hogy *őérte, őmiatta...*

Hallgatott. Ida várt kissé, aztán visszasegítette a beszélgetést a kerékvágásba.

- És hát csak *úgy*, emlékezetből? - Csaba vállat vont:

- Nincs benne semmi csodálatos. Ha valakit úgy nézek meg, hogy igazán megnézem - már hát akár szeretetből, akár hogy valami kellemetlen okból -, benne marad a szememben a képe. Akit sokszor láttam, holtomig is. Akit csak egyszer láttam, ideiglen. Semmi csodálni való nincs ezen. Barabás sok képét festette ilyen fiatal korában. Látom, hogy nem hiszi.

- De hiszem.

- Nem hiszi. Hát megmagyarázom: azok, akik nem festők, ha egymásnak szólanak, vagy akár hosszabban is beszélgetnek, csak a szemébe nézegetnek egymásnak. De akkor se a színeit, vonalait nézik a másik szemének, hanem a mozgását. Mert a szem egészít a mondáson. A szem mondja meg, amit a mondás elrejt, vagy céloz, vagy hamisít. A festő azonban mindig a színeket és vonalakat látja mindenben. Mikor erős a világosság - napfény, gyertya, villamosláng -,

akkor meg éppenséggel. Mert a festőnek az árnyék minden. Az arcban is. A szem árnyéka, az orr árnyéka, az arcnak oldalárnyéka, áll árnyéka, nyak árnyéka. A szín szinte másodrendű valami. No, de untatja ez magát: jobb, ha bizonyítok, s akkor mindjárt hisz is.

Nyúlt a vázlatkönyvéért, és tiszta lapra fordított benne. A ceruzájával halvány kört kerített. Dolgozott kézzel, egyre erősebb és erősebb vonalakkal.

Ida az asztalra könyökölt, és nézte.

Nem telt belé öt perc, ámulva ismert az apjára a rajzban. Csaba aztán kiszakította a lapot, és odanyújtotta:

- Tessék.

- Köszönöm.

És Ida szeme is elborult. Fájdalmas emléke volt neki az apja képe.

Csaba csak nézett reá.

- Önt is lefestem szívesen, ha óhajtja, vászonra, színekben. Az ön arca alkalmas is lenne nekem némi változtatással. Nem mertem kérni eddig.

Ida ijedten kelt fel a székéről. Csengetett Katinak, hogy hordja el a terítéket.

Csaba is fölkel. Sóhajtott.

- De hát önnek különben is egészséges az arca. Színes. A szeme azonban...

- Nem: Engem, kérem, hagyjon ki a gondolataiból. Még csak fotográfiát se csináltattam magamról soha. - Voltaképp attól ijedt meg, hogy Csaba órákon át nézegetne reá. Nem, órá ne! Nézegessen csak arra, akinek a képét aranyláncon viseli, és akivel levelez. A minap is jött levele, gyászkeretű női írás a cím. Valami távoli rokon gyászának lehetett a feketéje, mert Csaba csak éppen összevonta a szemöldökét, erősen összevonta, de a szeme nem nedvesült el. S még abban az órában válaszolt.

Csaba sóhajtott, s betért a műhelyébe.

Ida a varró-asztalkájához ült, s azon tűnődött, hogy mi az az *év végére*? Mikor Csaba azt mondta: *Év végére csak elő vakaródik tán valami*. Hát év végére... Bizonyára a házasságuk évének a végére. Akkor tán mindjárt egybe is kel azzal a falusi findzsával.

Csaba is csak tűnődött a műhelyében. Föl s alá járt s örölte a gondolatait.

- Már megint elvadítottam magamtól. Tudhattam volna, hogy nem fekszik ide abba a pózba, ahogy a múzsa-leány. Pedig hát mind a kettőnkre kellemesebb lenne, ha jó barátokként együtt járnánk ki a környékre, itthon meg beszélgetnénk, mint két jó cimbora szokott. Tavasszal iszen úgylis elválunk.

Megállt. Gondolkodott. Aztán megnyitotta a kilincset.

- Kisasszony - mondta csak úgy az ajtóban maradva -, alig merem kérdezni, de mégis hát megkérdezem: nem volna-e rá kedve, hogy olykor kijöjjön velem? Hiszen Millneréknél se multhat mindig. A festőnekhez meg maga nem jár, hát azok is egyre ritkábban jönnek. Fél óra, és kint vagyunk a városból a zöldben. Én festegetek, maga meg leheveredik, és olvasgat. Vagy mellém ül. Vagy sétálgat. Mégis hát levegőn van, és szórakozik.

Ida még a varró-asztalkánál ült, s lehajtott fejjel dolgozott valamin. Hogy Csaba benyitott, gyors mozdulattal rejtette a munkáját az asztal fiókjába.

Csaba javaslatára habozva nézett maga elé. A klastromi és apai ház rabságának emléke nyomta még a szívét. Valóban, az a sok kedves kép, amellyel Csaba meg-megtér egy-egy délutánjáról... kellemes lenne látnia a valóságban is.

Végre fölemelte az arcát:

- Örömet mennék - mondta nyílt-komolyan -, de attól tartok, hogy ön akkor nem érez idegennek.

Csaba éppoly nyílt-komolyan felelt:

- Hát érezni nem érzem mindenkor idegennek, megvallom. Ma is hát, hogy itt láttam a maga szíves gondozó kezét, egy pillanatra elfeledtem, hogy idegenek vagyunk. De hát nem látunk-e olykor merőben idegeneket is, hogy egy úton egymáshoz csatlakoznak! Néha be se mutatkoznak egymásnak, beszélgetnek barátságosan. Még meg is kínálják egymást a szivartárcájukból vagy élelmükből. Aztán: jó napot - jó napot -, megy egyik jobbra, a másik balra. S egy óra múlva már nincs az elméjükben egymásnak a képe.

- Ha így fogja fel, megpróbálhatom.

- De semmiképpen se afféle szívességből, amilyen a műhelyem takarítása.

- Nem: inkább az ön részéről érzem szívességnak. És hát, hogy megnyugodjon, mondjuk: viszonzásul fogadom el a takarításért.

- Hát én már indulnék.

Ida az órára tekintett.

- Már három óra. Majd csak holnap, vagy amikor megyen megint.

- De nyolckor nyugszik a nap.

- Holnap korábban ebédelhetünk, ha akarja.

- Hát jó: holnap. Ha nem esik.

- Ha nem esik is, esernyőt ezután mindig viszek magammal.

S az ajkán mosolygás futott át.

Csaba kis idő múlván megint benyitott. Idát nem látta a szobában.

- Kisasszony! - szólt hangosan a hálószoza felé. Semmi válasz, semmi lépés.

Csaba a varró-asztalhoz sietett, s kivonta a fiókot.

Vagy három pár lyukas harisnyáját látta benne. A legfelsőbe bele volt tűzve a tű és a stoppoló pamut.

Attól fogva hát Ida is kijárt Csabával a környék falvaiba, mezeire, s az Isar fűzfás, mocsaras mellékeire. Esernyőt nem vitt ugyan magával, mert hiszen nem mindig tánc közben jön a zivatar, de vitt a vállán egy könnyűke gypjúplédet.

Leheveredett olykor Csaba mögött, mindig bal felől, hogy a készülő képre is odaláthasson. Olvasgatott. Vagy ha Csaba gyermeket festett, vagy asszonyt, beszélgetett velük kedvesen. De figyelmeztetgette is őket, ha kimozdultak a rajz szerint való elhelyezésükből.

- A fejét csak úgy tartsa, kedves, ahogy előbb.

Csaba sohase kezdett Idával társalgást, hogy előbb engedelmet ne kért volna reá. Viszont, ha Ida azt érezte, hogy Csaba többet cseveg már, mint amennyi idegennek megengedhető, elhidegülve nézett reá vagy másfelé. És Csaba azonnal elhallgatott.

Egyszer Ida fél könyéken hevert Csaba mögött, s az *Illustrierte Zeitungot* olvasta. Az úton vette. Mindennap vett az útra valami folyóiratot vagy újságot. Néha regényt vitt magával.

Csaba oldalt tekintett, s a szeme rajta maradt Idán. Ida egy vén fűz árnyékában hevert; a kifeszített, kék napernyő is a feje mögött a fűben. Nyersselyem blúz volt rajta, maga-szín selyem. Széles fehér gallér a nyakán. Kék lüszer szoknyájához igen illett a sárga félcipőcske. A fűz lombjai közül hosszúkás foltokban sütött rá a nap. Az arcát a kék napernyő keretezte, s Piroskás volt a hőségtől. A kalapja mellette a gyepen. A haja lazán árnyékolta fehér halántékát.

- Kisasszony, szíves engedelmével...

- Tessék.

- Megengedheti-e, hogy egyszer magunk között is Idának szólítsam?

Ida szempillái kettőt rebbentek. Komolyan felelte:

- Ha valami oka van rá, szívesen. Egyszer.

- Ida, maga oly szép... Maga nem is tudja, hogy milyen szép!

- De tudom - felelte Ida nyugodt-komolyan. S tovább olvasta az *Illustrierte Zeitungot*.

Csabának az a kérelem volt a nyelvén, hogy legalább egy kis vázlatot hadd kapjon róla a vásznára, úgy, ahogy most fekszik, azonban érezte, hogy Ida a mondottak után megtagadná a kérését. Ebben a percben ismét idegenek.

Ritkábban történt, hogy Ida szólt Csabának, Csaba néha oly bús arccal ült mellette, különösen mikor vonaton mentek ki valahová, hogy a nők született anyai érzésével kérte a vázlat-könyvét, s mondott egyes képekre megjegyzéseket, mindig dicsérő megjegyzéseket.

- Ez a lóvásár itt, ahogy a rossz gebét a zsidó árulja, s a cigány a bankóját kínálja érte, remek kép. Az a ravaszság mind a kettő arcán... Miért nem festi ezt meg nagyban?

- Csak ötlet. Kisképnek való. Lehet, hogy valamikor megfestem.

Ida értett is már akkor valamit a festőművészethez. Július elején nyílt meg a *Glaspalast* kiállítása. Csabával az első hetekben háromszor is végigszemlélte. Csaba készséggel magyarázta neki a képek művészi értékeit és gyengéit. A festőismerősök közül is mindig lézengett ott egy-kettő. Azokat is figyelemmel hallgatta: hogyan disputálnak. Az aktokat már nyugodt szemmel nézte, s tudta, mi a jelentősége annak, mikor a művész bőrről beszél meg vonalakról. Mégis hát a meztelen képek előtt nemigen időzött.

Hát szólt egy-két szót valamelyik vázlatról. Tudta már, hogy Csabának azonnal arra fordul a figyelme, és készkedvvel magyaráz: a homloka redői elsimulnak.

De hát mi baja Csabának? Hiszen pénzgondjai nincsenek, a következő április végéig nincsenek. Azutánra meg lesz annyi képe, hogy ha csak képkereskedőknek adja is el, megél megint egy évig. Azon egy év folyamán megint festhet. Mi baja? Mért távozott el attól a nőtől más országba, ha szereti? Talán már nem is szereti? Akik szeretik egymást, keresik egymást. Ha a szél kétfelé fújja őket, térden is visszamásznak egymáshoz. Ha tengert vetnek közéjük, a lelküket küldik által a tengeren: levélben találkoznak. Csaba nem írogat levelet, nem is igen kap. Két levele jött, mióta itt vannak. Tehát már aligha szereti. De ha nem szereti is, Csaba

mégiscsak olyan férfi, aki apróhirdetés útján adja el a szívét, mint valami varrógépet vagy gramofont.

A nyelvén volt néha, hogy megkérdezi: min búsul? De idegenek nem kérdezhetnek ilyesmit egymástól soha. Pedig hát Csaba megmondta volna:

- Azon búsulok, hogy csalódtam magamban. Építőmesternek éreztem magamat, véltem, hogy nagy paloták, kastélyok, várak születnek az elmémbe, aztán hát íme a valóság: apró madárkalitkák azok, amiket alkotok. A múzsa halála az én művészetemnek is halála.

Egy július végi napon villamoskocsin mentek ki a városból. Onnan meg gyalogosan sétáltak feljebb az Isar gyümölcsfás, kaszálós mellékén. Az idő kissé szeles és borultas volt. Csaba hiába tekingetett jobbra és balra, nem talált kedvére való tájrészt vagy más festeni valót. Ha nincs árnyék, nincs kép. Hát csak mendegéltek.

Végre úgy öt óra tájt egy malomnak a kertje alatt állott meg Csaba.

Ida felnézett, hogy ugyan mi fogta meg Csabának a szemét? A komlótól zöld alacsony kerítés? Vagy a féloldalt dülő, félemborny kis korhadt tilalomfa, rajta még a *Verboten* szóból is kiporlasztotta az idő a magánhangzókat. De azért a rétet nem tapossa senki. Vagy a kerítésből kiemelkedő méhes? Bizonyára a méhes. Nádból a hátulja a méhesnek, és egy magasra nőtt napraforgó áll őrként mellette. De egy vén diófa is másik felől. A malom fölött fehér galambraj szállong.

Csaba kérdően nézett Idára:

- Uzsonnázunk? Itt a malomban bizonyára találunk valamit.

- Lehet.

- Ha egyebet nem, aludttejet. Ennyi járás után legjobb az aludttej.

Fölkerültek a rét széléről a kert mellett a malomba. Betértek.

Nagy gazdasági udvar. Disznószag. Hízott récék, lúdak, tyúkok. Egy tizenöt éves félparasztforma fiú épp akkor céloz a flóbertjével a tetőn ülő galambokra. S durr...

Az egyik galamb csak kalimpál lefelé, s oda hull fél szárnnal vergődve egy kis huppanással eléjük.

A fiú diadalmasan néz a jövevényekre, azok meg a galambra. Tiszta fehér galamb. Hever a földön hanyatt, véres fél szárnnal. Már nem mozgatja a másik szárnyát se. A feje is holtan félrecsügg. Szájacsáján szivárog a vér.

Csaba nézi szinte megkövülten.

Ida megszólal: - Angyal-tragédia.

Csaba arca olyan bámulattal fordul Idára, mintha akkor változott volna leánnyá valami varangyos békából.

De nem szól semmit.

A fiú eléjük lépett, és kérdezte tőlük, hogy kit keresnek? A diadal öröme az arcán.

- Uzsonnát kérnénk. Aludttejet, ha van.

A bajor parasztnépnek nem szokatlan az ilyen óhajítás.

- Van aludttej is. Tessék: be a kertbe, a diófa alá. Mi mindig ott uzsonnázunk.

- Méhes van ott - vonakodik Ida -, máshova nem ülhetünk?
- Nem csípnek ezek, nagyságos asszony.
- Nem ám, magát. Minket nem ismernek.
- Hát akkor tessék be a szobába. Van mézünk, kávénk, vajunk, aludttejünk. Van itt minden.
- Aludttejet hozzon.

Ida még mindig nem érti, hogy Csaba miért nézett olyan különösen reá. Bent a szobában aztán, mikor magukra maradnak, Csaba megszólal, mint aki bortól mámorosan lelkesedik valamiért:

- Ida, megvan a kép! Magának köszönhetem! Magának! Megszorítom a kezét, ha nem engedi is. Megvan a kép! Megvan!

Olyan sugárzó volt, annyira rezgett az örömtől, hogy a szeme is nedvedzett belé. És Ida meg se botráncozott a bizalmasságon, ha már *neki köszöni* Csaba az örömét.

- Hogyhogy? - ámuldozott.
- Hát *Angyal-tragédia*. Maga mondta ki! Én csak éreztem. De maga teremtette meg az ideát!
- Nem értem.

- Nem érti: még csak nem is érti? Mondtam, ugye, hogy a nők... Hát nem érti? A múzsa helyett festek angyalt, fehér szárnyú, fehér angyalt! Hever a földön véres szárnnnyal! Véres ajkkal! Haldoklik. És az emberek, a földi mamlaszok ott állnak buta rettenettel, és bámulnak. Ó, Ida, hogy meg nem csókolhatom magát!

Már akkor Ida is értette. A szíve repesett az örömtől, hogy ő magatudatlanul is olyan szép ideát termelt, amelytől, íme, egy festő szinte részeg. Büszke volt az ideájára, és ő is látta már a képet.

- Jó, jó - pillogott boldogan -, de hát itt az aludttej. Adj a tányérját. A fölét én nem szeretem.

13

Csaba mindjárt másnap reggel vászonra kapkodta otthon a múzsa halálát, vagyis hát már az angyal-tragédiát.

A figurákon csak annyi a változás, hogy a múzsának a vállára két nagy fehér szárny kerül, s hogy az odafutott parasztok nem görögök, hanem mai emberek, amilyenek ott kaszálnak az Isar mentén. A kép fél életnyi nagyságban ábrázolja az embereket.

Ida gyakorta bekandikált az ajtón. Egyszer oda is állt Csaba mögé. Nézte: micsoda gyors kézzel vonkodja Csaba a hársszenet; hogyan csapkodja le egy ronggyal a fölöslegét, hogyan vonkodja meg ismét, egyre határozottabban a vonalakat. Aztán csak kapja a palettát meg egy nagy ecsetet, mind a vásznat áttetsző pirossal.

Mégis dél volt, mikorra csak úgy nagyjából is megtelt a vászon. Az asztalnál aznap beszélgettek. Persze most már a *mi képünkről*.

- Ott festem meg a malom udvarán - mondta Csaba még mindig izgalomban. - Az őrlő parasz-
tok lesznek a bámulók. Hátul egy talyiga is, és benne egy gebe, amely persze nem bámul.
- Talán inkább: számár.

- Ez megint jó ötlet. Ida! Pardon: *kisasszony*. Szamarat festek, amint egykedvűen méléz maga elé. Számár nem ismer eget, akkor se, ha ordít. Oda csakugyan a butaság szimbóluma kell. Hiszen a parasztok csoportja is épp azért illik az angyal köré, mert a képük, a bőrük, ruhájuk, minden valójuk csupa földi. És nem is kell keresnem őket: odajönnek helyembe a legjobb modellek.

Ida gondolkodott:

- Magyar parasztok illenének ide - vélte tartózkodóan -, magyar malomnak az udvarán.

Csaba rábámult, csak úgy borzolódtott a haja.

- Jól mondja! Ezt különösen köszönöm.

- Magyar festő ön, nem bajor.

- Köszönöm, Ida, kedves jó Ida! Kérem, most az egyszer ne haragudjon, de éppen nem érzem idegennek.

Ida pillogott, és nem tiltakozott a bizalmaskodás ellen.

- Munkácsynak is - folytatta maga elé tűnődve Csaba - mennyire más értékű képe a *Siralomház*, mint a *Sztrájk*. A művésznek se szabad elszakadnia a hazájától.

- De hát akkor vissza kell térnünk - aggodalmaskodott Ida.

- Azért ugyan nem, ha más ok nem vonzza.

- Semmi okom rá.

- Hát azért pedig nem kell. Mert hiszen a magyar ruhát itt is rájukfesthetem. Vannak itt a magyar festőknél magyar népi ruhák, mindenféle tájról. Itt olcsóbb az élet, és könnyebb műtermet találnunk. Az ősre válogathatok bennük. A képemet hazaküldöm a tavaszi tárlatra. Ha ugyan addig megkészi. De hát most már haldokló leányt kell festenem. Megyek is a kórházakba.

Szokatlanul élénk volt aznap. Enni is olyan gyorsan evett, mintha vasúti állomáson ebédelne. Ebéd után mindjárt kapta a kalapját.

A folyosón odaszólt Katinak:

- Ma vacsorára se várjanak, Kati.

Kati bámult, hogy Magyarországon nem a feleségüknek mondják az ilyesmit a férjek.

A következő napokban Ida megint az idegenség hideg fellegében tanyázott. Csaba nem kereste az okát. Máskor is megtörtént, hogy egy-egy akaratlanul is bizalmas szava után Ida érezte vele: mennyire nem papiros a szerződésük. Hát nem kereste az okát.

Azokban a napokban különben is Hamlet sarujában bolygott vagy üldögélt.

- Művész vagyok-e vagy kontár? Ha kontár vagyok, hogy tudtam így kiteremteni ezt az ideát? Ha művész vagyok, mért hogy épp a főfigurával nem boldogulok!?

Mert a kép gyorsan bontakozott a vásznon. Egyik nap künn a malom udvarán festett. Másik nap, amit ott festett, rámásolta a vászonra.

Ida nem járt ki többé vele. Azt mondta: megunta már azt a malmot a zajával és szagával együtt. Csaba nem is csodálta: a finomabb női idegek csakugyan nem viselhetik el a malom zúgását-zakatolását, meg a disznóólak szagát. Nem hívta többé. Járt maga. És csoda, hogy mennyit dolgozott. A hazahordott vázlatok el voltak nagyolva persze: az arcok rajzán csak épp

egy-egy folt, az árnyékszín és világos színek. A ruhákat otthon festette. Csak a rajz volt teljes a vázlatokon.

Hát egyre-másra bontakozott a kép. Ott volt már az udvar, a vedlett falú malomoldal, a heverő malomkerék, a vedres kút, hátul a talyiga és szamár, a bámuló parasztok, olyan magyar parasztok, hogy szinte szűrszagú volt a szoba tőlük.

És ott hevert már a kép elején a főfigura is: a tört szárnyú angyal, finom arcát a néző felé fordítva, a karja is elcsuklón. De ez az arc mégse volt fájdalmas, és semmi mennyei vonás benne. Csak mint valami színészlány, aki a nappali főpróbára angyalnak öltözött, s az udvaron is próbálja, milyen pózban kerül majd a szerep szerint a színpad deszkáira, ügyelve, hogy a haja is elzilahódjon.

Csaba le-levakarta, meg újrifestette, de csak rázogatta a fejét.

- Hát hiába - nyögte csaknem sírásig elkeseredetten, - ez az arc nem az én ideám! Ami az én ideám volt, meg is festettem: ami Balázs ideája, azt az én fejem nem veheti át. Igaz az öreg szava, hogy minden örökbecsű műalkotás a szent-rezgésből keletkezik, igaz. Egyik festőben valamely forma látása vagy elképzelése kelti a szent-rezgést, másik festőben valami szín. Rembrandtban csak egy-egy arcárnyék látása vagy elképzelése indította meg a szent-rezgést. Tiziánban a színek játéka, Rubensben a színekből is csak egy szín: a hús színe, Rafaelben szent álomlátományok, Dürerben csak a vonalak. Egyik festő se teheti be a másik palettáját az agyába. Ki-ki a maga szemével lát, és a maga szívével rezdül. Nekem ezt az arcot nem a belső rezdülés vetette a fantáziám kohójába. Nekem csak a galamb tragédiája volt a rezdülésem. De hát mi a rezdülés? Hogyan lehetne ezt a Balázs rezdülését is a magam rezdülésének éreznem?

És hogy a teljes hold bontakozik a fellegek homályából, úgy bontakozott az ő elméjében is a világosság:

- Művész, ha rezdülést érez, valami szépet érez. De mi az a *szép*? - Ha kinek-kinek más a szép! Ha Rembrandtnak az árnyék-szín a szép, Tiziánnak a világosszín a szép, ha Botticellinek a vonalhullám a szép!

És egyszer csak ebéd közben a levegőbe mered a kanala:

- Ami a szívét gyönyöríti. Kinek-kinek az a szép, ami az ő szívét elgyönyöríti!

Nyomban következett azonban megint a nagy kérdőjel:

- De hát mi gyönyörítheti el a szívét?

Erre már csak a szivarfüstben találta meg a választ:

Minden! Minden, amire a szeme valamely percben szeretettel néz. A szeretet a *laterna magica*! A szeretet a mindent arannyá változtató csodaláng. A láng heve a gyönyörület. A gyönyörületet kincsünknek érezzük: tehát mentjük az elmúlástól. A festő menti festéssel, a költő tollal. A képnek az a része a mesteri. A könyvnek az a lapja halhatatlan.

Boldogan tért be: a műhelyébe, és kapta a palettáját, ecsetjét. Megint próbálgatott, dolgozott. Már külön vászonra csak azt az egy fejet: az angyal haldokló arcát.

De az ecset megint csak tétozva, megint csak megállt a kezében: - Miért nem bírom hát, miért nem?

S kis idő múltán válaszolt magának:

- Én azt az ideát szerettem, hogy egy égi lányt valami tragikus baj ér: a földiek közé zuhan. Balázs csak egy szenvedő női arcnak a színeit szerette meg a fantáziájában. Én nem láttam soha olyan szenvedő női arcot, amelynek a szépségét vagy színeit megmenteni kívántam volna

az elmúlástól. Sem a valóságban, sem a fantáziámban nem láttam úgy, hogy a szeretetnek az a bűvös lángja vetődött volna fel a szívemben. Nem láttam olyannak, hogy megmenteni kívántam volna, mint valami kincset magamnak és az örökkévalóságnak. Nekem a szenvedő női arc látása mindig kellemetlen volt, kínos volt. Az elmúlását óhajtottam, nem a megmaradását. Tehát bennem nem mozdult meg a szent briza, a minden szívben élő rezgőfü, és nem is mozdul meg soha. Balázsban megmozdult, mert ő csak a színt látta, a női arc vérehagyott színét a fantáziájában, és az árnyékot, amely ilyenkor merőben más. Én azonban azt sose látom, mert ha látom is, nem kelt bennem szent-rezgést. Tehát ha megfestem is, csak rutinnal festem, iparos-ecsettel festem, soha semmiképpen meg nem festhetem művészien!

És ideges elkeseredéssel csapta az ecsetjét a sarokba.

14

Másnap délben hallja Ida, hogy valaki csenget az ajtón. Vélte, hogy bíróéknak valami látogatója. Meg-megtörténik, hogy némelyek nem tudnak arról, hogy bíróék nyaralnak. Kati mindjárt ki is lép a konyhaajtón, és eligazítja őket.

Hát Ida nyugodtan törölget tovább a műhelyben.

Hallja azonban, hogy az érkezett már az ebédlőben kopog, s mintha nem is egyvalaki volna.

Kilép, hát két festő-ismerős: Borbereký és Gyertyán. Mind a kettő ünnepi feketében. Gyertyán nyakán olyan magas gallér, hogy ötujnyira is meghaladja a kabátja gallérját.

Gyorsan bevonja a műhely ajtaját, még a kulcsot is ráfordítja egyben, s nyájas arccal siet az érkezők elé:

- Isten hozta, Borbereký; Isten hozta, Gyertyán. Az uram alig negyedórája ment el. Tessék, üljenek le. Az én uram örökön modellt keres.

S magában csodálkozott, hogy a két festő abban a szokatlan órában jelenik meg. Festők különben se látogatják egymást: a Luitpoldban találkoznak esténként. Vélte, hogy valami ünnepre hívják.

- Hát pedig egy kis fontos ügyben jöttünk volna - sajnálkozott Borbereký -, és sürgős is. Mondta, hogy mindjárt visszatér?

- Nem mondta. Csak annyit mondott: Két úr keres, talán küldje őket az Unionba: délig ott találhatnak: Mi az az *Union*, kérem, valami művész-egyesület?

- Hát esténként olyanféle - hagyta rá komolyan Borbereký -, hát akkor odamegyünk.

- Az uram bizonyára sajnálja majd, hogy nem találták itthon. Kérem, mondja meg neki, Borbereký, hogy az a két úr eddig nem jelentkezett.

Ida a két úrnak bizonyára két idegent gondolt. Festőknél néha megjelennék teljesen ismeretlen urak, és érdeklődnek kész képek iránt. Csabánál is jártak már vagy kétszer, de Csaba le se ültette őket:

- Sajnálom: egyetlen kész képem sincsen. A vázlataimat pedig nem mutathatom meg.

Hát Ida várta továbbra is a két urat.

Ahogy ott rendezget, törölget, látja, hogy Csabának a kék lüszterkabátja oda van akasztva a nagyobbik állványnak a hátára. Fogta is mindjárt, hogy beakasztja a szekrénybe. Vélte, hogy Csaba a melegebbik, szürke gyapjúkabátjában ment el.

A kabátban valami keményre tapint: ott a belső zsebben a tárca, a fekete fókabőr tárca, amelyből váltani szokott. Soha nem történt azelőtt, hogy Csaba otthon feledte volna, s Ida mégse csodálkozott. Azokban a hetekben Csaba egyre a kórházakat és szanatóriumokat járta. Az irgalmas apácák kórházába mindennap is elment: haldoklik-e valaki? Hoztak-e új beteg leányt? Az arcot kereste, a szárnyatört angyal arcát, a vértelen, fehér arcot, amelyben mégis rezeg az élet valamicske lángja. A kékes árnyékot az állon és a szempillák alatt.

Az előtte való estén is csüggedten rázta a fejét:

- Hát ez a képem is csak gondolat marad!

- Dehogyan marad - vigasztalta Ida -, majd csak megtalálja. Ha itt nem találja, megyünk nagyobb városba, ahol több a kórház. A kép a fő, nem a lakás.

- Köszönöm, kisasszony - sóhajtott szinte könnyes szemmel Csaba -, nincs énnekem szerencsém. Az én csillagom nem jó fel soha.

És fogta a kalapját, teveszőr lebernyegét, ment a Luitpoldba.

Ida első gondolata az volt, hogy visszaakasztja a kabátot a szekrénybe, s levonja a kulcsot a szekrényről. De hátha Csaba többet költ, mint amennyi aprópénz van nála?

Gondolta, kivesz egy ötvenmárkást, és elküldi Katitól az Unionba. Kati idevaló leány: tudja, mi az az Union, és hogy hol van.

Nyitja a tárcát. Látja, hogy levélféle papirosok fehérlenek oldalt. Érzi, hogy ahhoz nem szabad nyúlania.

Hát nem is nyúlt volna. Egyre mondta a kezének:

- Nem szabad! Nem illik! Úrihölgy nem tehet ilyet!

A kéz siket volt, és nem engedelmeskedett. A kéz csak nyitogatta a papirosokat, egyengette az íróasztalon. És hát a szemének Ida már nem is parancsolt, hogy hunyódjon be, ha már a kéz olyan illetlenül engedetlen; érezte, hogy a szemének is hiába minden figyelmeztetés.

A papirosokon többnyire Csaba írása meredezett. Olyanok voltak a betűi is, mint a haja. Többnyire címek: boltosok címei, festékgyárnak a címe, falvak, tájak nevei, müncheni festők címei. Egy kis katonai térkép München környékéről. Egy mosónénak a címe. Egy asztalosnak a címe, s utána: *Blind-rámák*.

De aztán előkerült egy dőlőbetűs levél is, vékony elefántcsontszín, sima papirosra. Az írás alján ez a név: *Jolán*

No, hát Ida nemhogy parancsolhatott volna a szemének, hanem ha mindaddig vak lett volna is, arra a levélre úgy meg jött volna a látása, hogy a világ minden szemorvosa elhanyaglott volna bámulatában.

Nem is szavankint olvasta a levelet, hanem egykapásra minden sort. Az elejét: *Kedves egyetlen drága jó Csabám!* - összekapta a végével: *Csókkollak szívemnek minden szeretetével és hálójával.*

Csak azután kapott a középső sorokba is, meg az előbbvaló sorokba is, meg a végező sorokba. És csak mikor már mindent összekapkodott, akkor olvasta el rendben az elejétől a végéig:

Csak hogy végre értesítesz már, hogy szerencsésen megérkeztem, és lakásod is van. Remélem, hogy azóta megcsillapodott lelked minden vihara, s beszélhetek veled. Mert azóta, hogy elmentél, éjjel-nappal gyötör a kérdés, amire nem válaszoltál: honnan ástad azt a pénzt? Azt az irtóztató nagy pénzt, te, aki magad is szinte napszámosmunkán éltél, hogy fenntarthatd

magadat. Tudom, hogy nem loptad, nem csaltad, nem csináltad, de mégis a haragod sejteti velem, hogy olyan áldozattal jutottál hozzá, amelyet nem lett volna szabad elfogadnom akkor se, ha utcára vetnek.

Sírok rajta, ha erre gondolkod, és az álmaimat is ez a kérdés rontja egyre. Hát kérlek, arra a szeretetre kérlek, amelyre köztünk még csak felleg-árnyék se vonult soha, nyugtass meg végre-valahára: micsoda terheket vettél magadra azzal a pénzzel? Vagy micsoda sebet viselsz érte a lelken? Hiszen nekünk titkaink nem lehetnek egymás előtt. És ha a te hű és jószágos szívednek mégis van titkolni valója előttem, nem lehet egyéb, csak valami olyan mély jajod, amelyet csak Isten hallhat meg, ha én se hallhatom.

Írd meg, de azonnal írd meg.

És írd meg azt is: megtaláltad e a régi jó gazdasszonyodat, vagy hogy máshova kellett szállnod? Ki gondoz? Azon aggódok, hogy úgy élsz, mint az az öreg festő barátod, Balázs, vagy mi a neve, olyan elhagyatottan, pókhálók között, s ha netán megbetegszel, nincs kéz, amely neked egy pohár vizet is nyújtson.

N. B. Az új körorvosunk megérkezett. Képzeld: Janovics, akinek a lányával annyit táncoltál a majálison. Megvallotta a lány, hogy szeret téged, furcsa, hogy éppen nekem! A fő az, hogy van orvos, ha baj jár a háznál, Isten őrizz, van segítség.

Az ingeidet gondosan zárd, és megolvasd.

Felőlem most már aggodalmaid ne legyenek. De ugye: karácsonyra várhatlak? Istenem: olyan régen nem volt boldog karácsonyom!

Csabára vártak kissé az ebéddel, de egy óra felé mégiscsak megérkezett.

Az asztalnál újságolta Idának, hogy egy orvosismerőse fiatal, finom bőrű úrileányt gyógyít: a fél szemét varrógépből kipattant acéltű sértette meg. Ígérte az orvos, hogy megkéri a családot: engedjék lefesteni.

- Nem sokat bízik benne, de megnézem.

Ida semmit se felelt. Rá se nézett Csabára. Hideg volt az ebéd folyamán, és hallgatag.

- Egy ismeretlen hölgy van itt - jelentette Kati ebéd után Idának kissé titkolózó arccal -, azt mondja, hogy csak nagyságoddal beszélne, ha oly kegyes lenne, hogy elfogadná.

- Ki az? Mit óhajt?

- Nem mondja meg a nevét, csak hogy valami igen erős ügyben jött.

- Hát eressze be.

- De azt mondja, hogy az úrnak nem szabad őt látnia.

- Nem szabad látnia? Énhozzám olyan hölgy nem jöhet.

- De igen könyörög.

Ida habozva nézett maga elé, aztán mégiscsak kiment a konyhára.

Egy feketeruhás, nem éppen elegáns hölgyet talált ottan. Körülbelül huszonöt-harminc éves, rizsporos, mintha gipszből volna az arca, s egy borsszemet ragasztottak volna németes kék, jobb szeme alá, de az is rizsporos persze.

Az asszony lihegett. A szeme vörös volt, mint aki sokat sírt vagy virrasztott.

- Bocsánat, igen nehéz ügy - kezdte németül, s Katira tekintett -, be se mutatkozhatok addig...

- Menjen be, Kati, a szobámba: tisztítsa az ablakaimat. - S várakozóan nézett a német nő arcába.

- Borberekyné vagyok - kezdte akkor a nő -, méltóztatik őt ismerni.

- Borberekyné? - ámult el Ida.

- Az uram elmondta az este, ahogy megjött: mi történt a Luitpoldban. És én, egy szemhunyas nem sok, annyit nem aludtam. Szegény Mikeyné... ha megtudja... Nem, az lehetetlen! Kérem, művelt országban az ilyesmi lehetetlen! Nekem persze az uram nem mondta, hogy Mikeyről van szó...

- Bocsánat, nem tudom, miről beszél - mondta nyugodtan Ida.

És fogta a konyhai széket, az asszony mellé mozdította. Ő maga leült a dézsaszékre.

- Nem tudja? Hát ön se tudja?

- Semmit se tudok.

- Hogy Balogh úr holnap megöli Mikeyt! Hogy özvegy és árva... Ó, Istenem!...

Ida fölkelt.

- De kérem, ön talán... - Az asszony is fölkelt.

- Vagy talán nem Baloghné asszonnyal van szerencsém...

- De Baloghné vagyok. És azt is tudom, hogy Mikey a legjobb barátja neki.

Az asszony visszaroskadt. Kókadozott.

- Hát kérem, elmondom akkor elejétől: Az uram megjön tizenegy óra tájt, kissé be van csípve. Azt mondja: No, hallod, szép kis mulatságban volt részem. A fejét rázta. Mindjárt láttam, hogy valami történt. Hát aztán elmondta, csak a neveket másította el. Hogy azt mondja: a *Kakas* meg a *Prímás*. És ahogy szokott, még egy pipát elszí az ágyban, és addig beszélget, hát megengedem neki. Mert nappal nem beszélget, és este se beszélget, ha nem engedem meg neki. Mert tudja, én nem szeretem a pipafüstöt. Művelt országban nem pipázik a férj, ha már lefeküdt.

- De hát, kérem, hogy kerül ebbe az ügybe az én uram?

- Balogh úr? Hát ő a Kakas. Nem tudta? Én se tudtam. De ott lakik a házban egy festő-növendék, Csorba nevű, igen művelt fiú. Zefíringet visel nyáron, és fehér nyakkendőt. Télen feketét. És nagy művész. Nekem is ígérte, hogy lefest profilban, ha egyszer az uram nem lesz otthon. De nappal az uram mindig otthon ül. Tudja talán, hogy ő festi azokat a tréfás augusztinus barátképeket is. Van neki vagy négy csuhája és két kövér férfi modellje. Nő modellt én nem engedtem soha. Nem tűröm! Az én uram annyira megbízhatatlan: kijelentettem, hogy soha, míg élek! Mert azok a gyalázatos modellek, a szemérmetlen, orcátlan lafancok, azok a...

És dőlt belőle a női modellek minősítése. A szeme gyűlöletesen villogott. A lehetéről Ida megérezte, hogy spenót aznap Borberekynénél az ebéd.

Türelmetlenül vágott a szavába:

- De hát kérem, arról szóljon már: mit mondott Csorba?

- Hát azt, hogy a *Kakas*: Balogh úr. Senki más, csak Balogh úr, az ön férje. Mert nagy ravaszul kiugrattam belőle. Hogy mondok: - Mióta nevezi magát az én uram Kakasnak, és miért? Hiszen ön oly jámbor, Csorba úr, hogy jércének se volna nevezhető. Arra mondta, hogy tévedek: nem őt nevezi Kakasnak, hanem egy másik magyart, Balogh nevűt. Juj, kérem, aztán a délelőttöm mind ebben múlt, hogy én *Pálok* néven kerestetem a lakáshivatalban. Igen türelmetlenek ott a tisztviselők. Mígnem egy német festő jött oda, és mondta, hogy a magyarok *b*-vel írják a *p*-t, és így találtunk végre rá.

- De hát kérem, mégis mi történt?

Kati háromszor jelentette már, hogy az ablakokat megtisztította, a hálósobát is, az ebédlőt is, a szalont is. De végigmoshatta volna a ház minden emeletének az ablakát, ha Ida meg nem látja véletlenül, hogy Csaba távozik. Bevezette akkor az asszonyt a szalonjába, és ott szédelgett tovább a végtelen történeten.

Végre úgy két óra múltán összeszedhette a szerteszórt kockákat, és megértette belőle, hogy a két jó barát áldomást ivott, megkülönbözött, és holnap fegyverrel állnak egymással szemben. A megkülönböztetés okát és fokait a hallottakból meglehetősen összeállíthatta. Ami hézagok maradtak, könnyen megegyeztette.

Hát azon kezdődött, hogy a festők azon este áldomást ittak Mikey örömére. A trójai képét adta el egy orosz hercegnek. És egy cédulát is beajánlott a hercegnek a tárcájába: a müncheni magyar festőknek a címe-sora volt rajta azon a cédulán. Hát pezsgőztek, és akik még nem látták az orosz, azok is a maguk pezsgőjét érezték már az asztalon. A kép azt a jelenetet ábrázolja, amint Hektor összeesik Achilleusszal. Csaba nem látta a képet készen, mégis azt mondta rá, hogy magyar festőnek a magyar történelemből kellett volna ezt megfestenie. A mi történelmünk nincs még megfestve. Than németül festette a magyar képeket, Lotz is. Benczúr pedig ma már udvari festő. Mikeynek nem tetszett ez a beszéd, mert neki már új ideája is van vásznon: Aphrodité lakodalma Héphaisztossal, vagyis Vulkánnal. Balogh rosszalta, hogy Mikey megint görög képet fest:

- Festetted volna inkább Attila lakodalmát.

- Ami jön - csapta el Mikey -, festő nem válogat. „*Művész hazája széles e világ!*”

- Nem igaz! - mondta Balogh -, ennél gazabb aforizmat nem dobott a festők agyába még senki.

- Arany János írta.

- Vádképpen írta, nem igazsággul.

- És ebben vannak színek, ebben szinte tombolnak a színek, a pompás világítások. Attila lakodalma csak egy nagyobbféle parasztlakodalom ehhez képest.

- Még egy háromcigányos parasztlakodalom képe is kedvesebb a szememnek, szívemnek, mint az Olimposz minden lakodalma.

- Nekem hát nem.

- Akkor hát nem is vagy magyar!

- Mikor festő vagyok, nem is vagyok magyar.

- Akkor ember se vagy.

- Miért ne volnék ember!

- Aki a magyarságát megtagadja, nem ember! Szégyellem, hogy barátom vagy!

És annyira feldühödött, hogy az arcába loccsantotta Mikeynek a pohara pezsgőjét.

Ida gondolkodott.

Olvasott már efféle borzalmakról újságokban. És Csaba valóban nem olyan férfi, hogy falhoz lapuljon, ha szándékosan löki meg valaki. Mikey valóban pórul járhat. De hátha pisztolyra kerül az ügy?

Ha Mikey hal meg: csakugyan özvegye, árvája siratja. Ha Csaba hal meg... és ő marad özvegyen...

Különös volt neki, hogy a mellében kétféle mozdulást érez. Mint mikor utcasarkon két szél-fúvat találkozik. Irtózott attól a gondolattól, hogy Csabát halva lássa, s egyben kellemes zeneként foglalkoztatta az a gondolat, hogy hogyan lenne, ha özvegységre perdülve egyszerre szabad lenne? Személye, szíve, minden cselekedete szabad! Távol az apai hajléktól, maga lakásában, csak egy vagy két cseléddel... Az apja néhány hónap múlván vagy előbb is kiadja a teljes móríngját: megél ő annak a kamatjából, ha nem is találkozik mingyárast azzal a bajszos valakivel, akinek a bordájából megalkotta a Teremtő.

Mégis hát hogy ugyanaz a Szent Mihály fiákere vigye az özvegyi szabadságra, amelyiken Csabát kíséri a temetőbe, gondolatnak is borzasztó!

De hát ki öneki Csaba? Hogy úgy elborzad csak a lehetőségétől is a halálának! Hogy azt érzi: valaki olyan hagyná őt el a gyász szekeren, aki után könnyes szemmel nézne?

Erre nem talált választ.

Csak annyi volt neki a bizonyos, hogy az ő beleegyezésével se Csaba nem halhat meg, se Mikey!

Mit cselekedjen?

Csabának nem szólhat. Hogy így szólhatna egy idegen a másik idegennek:

- Kérem: ne álljon fegyver elé, mert engem nyugtalanít az a gondolat, hogy önnek baja történhetik.

Mikeynek se szólhat:

- Kérem: tekintse meg nem történtnek, hogy az uram önt a magyar festők társaságában borral csapta pofon.

Csak állt. Csak mozdult, és járt egyik szobából a másikba. Meg leült.

- Mi közöm nekem ebben a szószban? - Meg fölkel:

- Nem viselhetem el: ha valami szerencsétlenség történik vele!

Arra gondolt, hogy elmegy Mikeyékhez. Mikeyné úgyis orrol, hogy nem látogatja őket: hát vizitel. Mikeyné bizonyosan sírva fogadja. Vagy hogy nem is fogadja. Vagy ha fogadja, ezzel a szóval fogadja:

- Hogy mer ide belépni?

Talán még sértőbb szavakat is mond... Csabát talán átkozza, s övele is úgy bánik, mintha bűnrészes volna. De legalább megtudja tőle, hogy mit lehetne cselekednie, hogy Csabát visszatartsa a szerencsétlenségtől.

Feltűzte a kalapját. Megint csak a székhöz támolygott. Leült, és a könyökére támasztotta a fejét.

- Az asszonyok igen ordinárek, ha dühöngenek. Ki tudja: hogy esik nekem? Talán meg is üt! Talán a hajamba ragaszkodik!... Nem, nem mehetek el. Nekem semmi közöm semmiféle lovagias kalamajkával.

S megint kivonta a tűt a kalapjából, letette az asztalra.

Az ablakhoz állt. Nézte az Angolkert odalátszó lombjait. Egy fának már sárgultak a levelei. Verebek csipogtak a háztetőn a szeptemberi nap verőfényében. Valamelyik szomszéd házból odahallatszott egy szalon-verkli zenéje: Tannhäusernek a hárfadala fuvolahangokon:

Oh du mein lieber Abendstern...

Idán borzongás futott végig.

Megint csak feltűzte a kalapot. Könnyű barna kabátját a karjára vetette, s fogta a napernyőjét. Lódult.

A lépcső elején meglassult, megállt. Gondolkodott. Visszatért, és befordult Millnernéhez:

- Édesem, értesz te valamit a lovagias ügyekhez? Millnerné elbámult:

- Csak nem az urad?

- Két festő. De hát engem mégis nyugtalanít. Hogyan szokás megakadályozni?

- Nem tudom.

- Olvastad talán valami regényben?

- Olvastam, sokszor is olvastam, hogy vívtak, vagy lőttek, de hogy valaki megakadályozta volna, azt soha nem olvastam. De várj csak: valami drámában, miben is? A *Vasgyárosban*! A *Vasgyárosban* láttam színpadon. Az asszony közéjük fut: a testével fogja el a golyót.

- Megvan neked az a *Vasgyáros*?

- Nincs. Csak láttam. Mondom: színpadon láttam, nem regény. Megkérdezem este az uramat.

- De nehogy azt mondd neki, hogy az én uramról van szó.

- Nem mondom.

- Neki volt efféle ügye?

- Nem. Minálunk nem szokás. Nálunk, ha összevesznek, csak épp hogy hangoskodnak, vagy ha ordináre emberek, ököllel, tenyérrel intézik el az ügyet. Fegyver csak katonák szerszáma. Regényekben is csak a francia történetekben olvastam.

Ida az órára nézett. A mutató már a hat felé járt. Fölkelt, és sietett Mikeynéhez.

- Testével fogja fel a golyót? - töprengett az úton - hogy tegyem én azt? Idegen, aki testével fogja fel a golyót. És ha felesége volnék is, és meg is tenném. Mikey bizonyára nem löne. Hazavinnének, bezárnának a szobába, s folytatnák az ügyet, ahol abbahagyták.

Mikeyéknél csak a cselédséget találta otthon:

- A nagysága az Angolkertbe ment: a kutyát sétáltatják. - Ez valamennyire megnyugtatta Idát. Odaadta a névjegyt, s visszatért.

Az Angolkertbe kanyarodott.

Hát Mikeynét meg is találta. S nem is sírva, sőt vidáman. Petivel meg a hosszú derekú kiskutyával.

Talán nem is igaz az a rémséges történet: Borberekyné álmodta. Talán nem is épeszű az az asszony? Talán nem is a felesége Borberekynek! Valamiféle félkótya müncheni némbér!

Elő se említette az ügyet Mikeynének. Nyájaskodott Petivel, és örvendező arccal hallgatta Mikeyné csevegését. Csak akkor komolyodott el, mikor Mikeyné az oroszra fordította a beszélgetést:

- Képzeld, milyen szerencse ért bennünket. Négyezer márka!...

S hosszan elmondta: hogyan jelent meg az orosz, hogyan tetszett meg neki azonnal a trójai kép. Hogyan szedette le a falról a többi képet, s mennyire nevettek az elmenetele után, hogy a tájképeket semmi figyelemre nem méltatta. Minden figurális képre azt mondta:

- Jó. Mi az ára?

Az apró képekre nem is alkudott. Csak a trójai képre rázta a fejét:

- Négyezer talán sok.

De akkor Mikey látta, hogy nem műkereskedő, hát nem engedett egy fillért se.

- Görög képnek - mondta - mindig drágább az ára.

- De hát miért?

- Több rajta a festék.

Az orosz ebben megnyugodott. Fizetett.

- Hozzátok is elmegy - fejezte be Mikeyné. - Tudsz franciául? Németül rosszul beszél. Csak mondj akármi őrült árat, ha van kész képek. Ez az ember valami kastélyt építtetett: vagon-számra veszi a képeket bele.

Ida nemigen lelkesedett az oroszért, de azért hálásan köszönte a szíves tanácsokat. S különösen hogy az ő címüket is figyelmébe ajánlotta Mikey az orosznak.

- Az övét ne ajánlotta volna? - mondta Mikeyné - az övét írta legelsőnek. Gondolhatod.

Már akkor hazafelé tartottak. A hídnál elbúcsúztak. Ida megcsókolta Petikét.

De mikor már vagy húsz lépésnyire voltak egymástól, Ida megfordult, s utána sietett Mikeynének.

- Mondd csak, kérlek: hol lakik Borbereký? Az uram kérdezte ma délbén, hogy nem tudom-e véletlenül?

- Borbereký? Hiszen nincs hét, hogy meg ne látogassa. - Ida pillogott:

- Hiszen éppen azért kérdezte, hogy azt mondja: mégis furcsa, hogy Borberekýhez járogatok, aztán ha valaki kérdezné: hol lakik? Sem utcáját nem tudom megnevezni, sem a házon a számot nem néztem meg soha. Hátha az orosz tudakolja nálam, s az uram nincs otthon?

Mikeyné nevetett, még Peti is.

- De hiszen az ő címét is lejegyezte az uram: Adalbert Strasse 7.

Ida töprengve tért haza.

- Írok neki - töprengett az úton -, legjobb, ha írok neki. Adalbert útja 7.

Csaba már otthon ült. De épp az íróasztalnál. Írt. A papirosokról és levélborítékokról láthatta Ida, hogy mit ír.

Ida belépésére föltekintett. Bólintott. Aztán tovább sepegett a tolla a papiroson.

- Csak azt kérdezném, hogy itthon vacsorázik-e?

- Nem.

S írt nagysebesen tovább.

Az arcán látszott, hogy erősen gondolkodik. A szoba mennyezetén kigyúlt a villamos csillár. Csaba az íróasztal fölött is megnyitotta a lámpát.

Írt tovább.

Negyedóra múltán borítékba rakta a leveleket, összesen három levelet. És gyorsan megcímezte. Az itatósan megveregette. Zsebre tette. Fogta a kalapját, köpönyegét, elsietett.

Még a lépcsőn se járhatott, Ida már ott állt a kis tükörrel az itatósnaál: nézte, kinek szól a három levél.

De az itatós még bíróéktól maradt ottan: más mindenféle írásnak a nyomata is feketélt rajta. Ha nem német betűkkel írtak volna bíróék, el sem olvashatta volna a címeket. Így is csak kettőt bírt betűzni valahogy. Az egyik az ő neve volt, a másik Borberekýé (csakugyan Adalbert Strasse 7). A harmadikon csak épp egy keresztnévet: Jolán. Se a helynév, se az előtte való név nem olvasható.

Ida tűnődve nézte.

Tehát annak a Jolánnak írt először, mert annak a borítékjából ivott legkevesebbet az itatós, és csak azután a feleségének és Borberekýnek.

Visszatűzte a fejére a kalapot, s beszólt a konyhán:

- Kati, jöjjön velem. Merre van az az Adalbert Strasse? - Eltökélte, hogy magával Borberekývel beszél: hogyan vállalkozhatik arra, hogy két barátját éppen ő vezesse fegyverrel egymás ellen? Hiszen ha két idegen volna is a két egymásra dühödött, s csupán annyit tudna róluk, hogy magyarok, akkor is kötelességének érezhetné, hogy eltávolítsa róluk a veszedelmet!

No, nem kellett az Adalbert útjáig fáradniuk, egy Kaffeerestaurant ablakában megpillantotta Borberekýt. Negyedmagával ült ott: Gyertyánnal meg két ismeretlennel. Sör előttük. Szivaroztak, és komolyan tárgyaltak valamit.

- Jöjjön be velem, Kati.

Leült hátul egy üres asztalhoz. Teát rendelt. Elővett a tarsolyából egy névjegyet, ráírta: *Kérem egy szóra.*

Küldte Katival Borberekýnek.

A következő percben már ott volt Borbereký.

- Parancsoljon.

- Üljön le, kérem. Bocsásson meg, hogy zavarom a tanácskozásukban. Tudja, hogy miért jöttem.

- Még csak nem is sejtem.

- Az az ügy hozott ide, amelyről tanácskoznak.

- Csak nem mondta el Csaba?

- Nem. Csaba azt véli, hogy nem tudok az ügyről semmit. De hát mellékes, hogyan tudtam meg. Elég annyi, hogy tudom. Csak azt az egyet nem tudom, hogy ön, aki jó barátja Csabának is, Mikeynek is, hogyan egyezhetik bele két barátjának a vérontásába.

- Vérontásába?

- Úgy tudom, hogy karddal vagy pisztollyal állanak egymással szemben.

Borbereky készségesen felelt:

- Pisztollyal.

- És talán éppen ön tölti meg a pisztolyt?

- Én. Jó két vontcsövű pisztolyt. De nyugodjon meg, nagyságos asszonyom: Csaba holnap éppoly bőrrel ebédel otthon, mint ahogy ma ebédelt.

- Csaba nem így érzi. Megírta a végső rendelkezéseit is. Három levelet írt.

- Írhatott négyet is, de hogy semmi vér nem piroslik holnap ott a réten, arról kezeskedem. Nyugodjon meg. Csak épp hogy kiállunk. Ezt engednem kell, hogy ők ketten megelégedjenek az ügy komoly elintézésével. A többi az én gondom. A malom nyugodtan örülhet tovább: semmiféle tragédia emléke nem híresíti azt soha.

Bocsánatot kért, hogy vissza kell térnie.

- Csabának azonban nem szabad tudnia arról semmit, hogy beszélgettünk, és hogy mi a szándékom.

- De én kérem, Borberek, igen erősen és komolyan, hogy maga ne szóljon Csabának soha, de soha arról, hogy idejöttem, és beszélgettünk. Ezt, kérem, becsületszávéra kell megígérnie.

- Igen szívesen. Így már teljesen eloszlik az az aggodalom, hogy Csaba előre megtudja a szándékomat. Senki se tudja. Csak éppen magának mondtam meg, hogy megnyugtassam. Tehát akkor ez csak kettőnk titka marad.

Ida ugyan hát nem tudta, mi az a szándék, de neki elég is volt, hogy nyugodt szívvel térhet haza. Borberek tehát csak azért vállalta az ügyet, hogy elsimítsa. Derék ember!

Lefekvés előtt még meg is zengette a zongoráját: *Oh, du mein lieber Abendstern...*

S megnyugodott szívvel tért a paplanja alá. Hát nem válik özvegyé, de legalább Csaba is megmarad. Hiszen alig fél év, és elválnak, mint két idegen, aki együtt hajózott át az Óceánon az Óvilágból az Újba. Együtt ebédeltek, egymás mellett üldögéltek, sétáltak is olykor a hajófedélen: a hálókabinjuk is egymás mellett volt. De hát végre is révbe ér a hajó: nyájasan bólintanak egymásnak, vagy hogy kezet is szorítanak. S egyik megyen jobbra, másik balra. Másnap már nem emlékeznek egymásra. Azokban a napokban olvasott ilyesmit két idegenről egy amerikai regény lapjain.

Mégis hát nem aludt el olyan mindjárt, mint máskor. Aggodalmi keletkeztek, hogy hátha Borberek megbetegszik az éjjel? Vagy nem ő betegszik meg, hanem a felesége? S otthon kell maradnia: más áll a helyébe! Vagy ha a ló dől ki? Vagy ha se kerék nem törik, és ló se dől ki, oda is jut, de nem sikerül a szándéka?...

Ahogy tiszta égen néha felhőcskék jelennek meg, hogy azt se tudni, honnan, csak egyszer ott vannak, és nőnek, terjedeznek, azt se tudni, hogyan, s egyszer csak azt látjuk, hogy borult az ég, és egyre borultabb, egyre sötétebb - úgy jelentek, nőttek, terjedeztek, sötétültek egyre és egyre Ida aggodalmai is.

Hallotta, mikor Csaba hazaérkezett - tán tíz óra volt akkor -, s bizonyára le is feküdt mindjárt, mert sem a hegedűje nem hangzott, sem a járkálása.

Vajon mikor bonyolítják le azt a kellemetlen ügyet? És hol? Bizonyosan reggel, mikor még nem járnak az emberek. S valamelyik malomnak a rétjén. De melyik malomnak? Az Isar

mellékén sok a malom. Rét is csaknem mindenütt a malom alatt. Bizonyosan olyan réten, ahol már lekaszálták a sarjút. De hát éppen Csaba mondhatta a segédeknek, hogy ő ismer egy csendes helyet, ahol nemigen jár senki. Az a malom nem lehet más, csak az ő malma.

Fülett, hogy Csaba mozog-e még. Aztán fölkelt.

Csak épp hogy a köpönyegét kapta magára. Kiosont a konyhára. Zörgetett Katinak.

- Én vagyok, Kati.

Kati dobbant. Világosságra lobbantotta a villamot. Az ajtónál termett. Kiszemlélődött, hogy magában áll-e ott az asszonya? Vagy hogy mással? Nyitotta is egyben az ajtót. S bámult rá egy ingben, boglyasan, mezítláb.

- Csak azt kérdezném (bocsásson meg, hogy felköltöttem), csak azt, hogy az úr mikorra rendelte a teáját?

Katinak akkorára nyílt a szeme, mint a partra rántott potykáé, hogy ilyesmit nem a férjétől kérdez meg a magyar asszony.

- Öt órára - felelte aztán -, fel is húztam a serkentőt.

- Hát akkor költsön fel engem is, Kati, de úgy, hogy az uram ne tudjon róla.

Kati ijedten pislogott.

- De nagyságos asszonyom, az úr meg azt parancsolta, hogy zajtalanul járjak: nehogy nagyságod felébredjen.

- Hát úgy költsön fel, hogy ő ne tudjon róla. Vegye magához az előszoba kulcsát. Titkon kerüljön be hozzám. Majd aztán megtudja: miért. Hát bizonyosra várhatom, hogy felkölt?

- Hogyne, ha muszáj.

- Rettenetesen muszáj, Kati. Köszönöm. Jöjjön, zárja be az előszobát. Jó éjszakát.

Először csak egy fiáker érkezett. A malom előtt állt meg. Ida lépett ki belőle.

- Bocsánat, hogy ilyen korán zavarom magukat - mondta a cselédnek, aki négy kappant kopozott az ajtó előtt -, reggelizni jöttem ide. Adhatnak-e valamit?

Az asszony is kilépett a konyhából.

- Hogyne adhatnánk, nagyságos asszonyom. Szívesen. Kávét vagy tejet parancsol? Vagy erősebb reggelit: sült kappant? De arra bizony várnia kellene.

- Hát maguk kappant reggeliznek?

- Ó, dehogy. Városi urak jönnek ide ki. Tegnap este rendelték. Meg is fizették előre. Nagy reggeli lesz itt nyolc személyre, vagy többre is, de csak nyolc a biztos. Tessék be: a vendégszobába.

Ida értette. Meg is vidámult. Hogy a konyha üveges ajtajában visszatükröződött a képe, kedvvel tekintett reá. A kigombolt, barna úti köpönyeg alól csinosan fehérlett elő a gyöngyházgombos bársonykabát rajta. Arra gondolt, hogy nem a fehér vászonblúzáét kellett volna felvennie, hanem a kékcsíkosat. De az öltözködés sietségében csak azt kapta, amelyik a kezébe akadt.

- Csak egy pohár tejet kérek - mondta -, azt se bent iszom meg: inkább lent a kertben. Ha van ott valami alkalmas hely.

- Van. A diófa alatt van asztal is, szék is. Hanzi - szólt be a szobába -, vezesd le őnagyságát a diófa alá. Vidd ezt a rongyot: törölgesd meg az asztalt, széket is. Mindjárt viszi a cseléd, nagyságos asszonyom.

Hanzi, a galambgyilkos Hanzi, álmos-vörös szemmel lépett elő. Még gallér se volt a nyakán. Jó reggelt kívánt, és csodálkozott.

- A diófa alá? A nagyságos asszony nem ül a diófa alá: fél a méhektől.

- A méhektől? Dehogy félek, Hanzi. Még a méhesbe is bemegyek.

És előresietett, mert hallotta, hogy robogva közeledik a másik fiáker.

A malom közelében csakugyan meg is állt a fiáker. Négy úr szállott ki belőle. Mind a négy ünnepi feketében, köpönyegesen.

Levonultak a kert mellett a mező reggeli, hideg illatában, az udvarból kilengő kis disznóólszagtól is érintve, a rétre.

Ida a méhesbe rejtőzött. Nemsokára utána Hanzi is oda lépett be.

- Itt valami készül, nagyságos asszony, itt lent a réten.

- Csitt, ne szóljon egy szót se.

Hanzi nem értette: mi készülődik lent? Mért búvik oda a méhesbe a városi hölgy? Hát ő is ott maradt. Lesett ki nagykomoly érdeklődéssel a nádfal hézagain.

Akkor porzott elő a másik fiáker is a kocsúton.

Azok is ott álltak meg a kert felső szögletén. S másik négy fekete úr lépegetett le sietést a mező illatában és disznóólszagtól is érintve a kert mellett. Azok is köpönyegben.

A méhes korhadt nádfalának a hézagain jól rájuk láttak. Mégis, hogy ott tárgyaltak, rendelkeztek, mind komolyabban, mind ridegen, mind fakó arccal, Ida szinte remegett. Várta, hogy még az oldalt dülő tilalomfa is fölegyenesedik, és a betűi előfeketülve kiáltják:

- *Verboten. Es ist verboten!*

Ott alattuk tették le a két pisztolyt, és ott a kerítés mellett állt a két orvos is a műszertokjával. Mind a kettő ókulárés, barna ember, s a műszertokjuk akkora, hogy gyermekkoporsónak is alkalmas lehetne.

Két segéd a két pisztoly megtöltésén dolgozott.

Csaba levetette a köpönyegét, és ráakasztotta a tilalomfára. Mikey csak a gyepre dobta.

- A maga férje - bámuldozott színe-fakultan Hanzi -, nagyságos asszonynak a férje.

- Csitt!

- De hiszen ezek egymásra lőnek!

- Megakadályozhatja?

- Befutok apámért. Összekiabálom a malom népét.

- Akkor máshova mennek innen. Várjon: elintézik békésen. Bizonyosan tudom, nekem már megmondták, hogy békésen intézik el.

Hanzi hát elhallgatott. Bizonyára a négy kopasztott kappanra gondolt, meg a borokra, amelyek ott is állnak már az asztalon. De hát akkor miért, hogy nem egyenesen oda ültek az urak?

A pisztolyok már meg voltak töltve. A két fiatal segéd keresztbe tette a két pisztolyt a tok vörös bársonyán. Borberekre néztek.

- Szólítom az urakat - kezdte komolyan Borberek -, hogy vegyék a pisztolyt a kezükbe. Mikey úr az első.

Ida remegett. Elhalványult. Most már világos, hogy Borberek hazudott! Az ő megnyugtatóra hazudott!

Valami belső, erős késztetés nógatta, kínozza, hogy kifusson a méhesből, és áttörjön a komlóval befutott, korhadt kerítésen, és odaálljon közéjük, mint valami élő tilalomfa.

- Tiltakozom! Isten szent nevében tiltakozom!

- De mi jogon, kisasszony? - kérdezné talán éppen Csaba. S valóban, hát mi jogon? Mondhatja-e: *a hitvesi szív jogán?* Ő maga se hinné, nemhogy Csaba.

S mire jutna vele? Két segéd fölkiésmé a malomba. S mondanák:

- Kérem, molnárné asszony, fektesse le önagyságát: egy kis baj nehezíti. Reméljük: mindjárt elmúlik.

S tán rá is zárnák az ajtót. Vagy ráülnének mind a nyolcan a fiákerökre, s hajtának más rétre, távolabb.

Borberek ismét megszólalt:

- A lovagiassági szabályok szerint szólítanom kellene az urakat, hogy béküljenek meg. *Igen* vagy *nem*? Én azonban azt mondom: Ti, két okatlan, két lábú barmok, löjétek csak egymást hasba vagy májba, vagy éppen agyon. Mert ha oly buták vagytok, hogy holmi lovagias számárságokat jobban respektáltok minden barátságnál, minden családi tekintetknél, akkor igazán nem érdemlitek meg, hogy éljete. Azért, hogy ez a bivaly azt mondta, hogy neki a görög szebb a magyarnál, hát holtáig kárpálom érte, de pisztolyt nem sütök rá. Azért, hogy ez a sárga kakas a szemembe kukorikol, még a képembe is loccsant egy pohár bort, én azért a *Pompe funebre* vállalatnak az üzletét nem gazdagítom, hanem inkább azt mondom Loccsantó barátomnak: - Vagy engeded, hogy egy vedernyi borral loccsantsalak vissza, vagy többé nem ismerlek. Ha ti nem így gondoltok, hát csak liggassátok egymás bőrét. Én most itt hátat fordítok: vezényeljen rátok tüzet egy harmadik barom.

Csaba eldobta a pisztolyát.

- Én úgyse löttem volna - mondta vállat vonva -, Pista kihítt: ki kellett állanom.

- De a sárga kakas ponciusodat! - fenyegetőzött a pisztolyával Mikey - ha a bőrödbe nem löhettem lyukat, elviszed a köpönyegeden! Nesze: emlékül.

S neki a pisztolyát Csaba köpönyegének: durr! Nevettek rajta.

- Fel a malomba! - kiáltotta vígan Borberek - vár a früstök.

Csaba maga is mosolyogja, hogy a köpönyegén viszi haza a lyukat. A vállára veti, és Mikeyvel karba öltekezve indulnak.

- Dühödtem rád - mondta Mikey -, de aztán gondolkodtam a szavadon, hát igaznak kellett éreznem. Elég, ha Munkácsy *Mozart halálára* gondolok: miért nem festette ehelyett *Rákóczi halálát*? Ahogy ott állnak körülötte az árván maradt bujdosók. Micsoda képet adott volna vele a nemzetnek! És azok a szép magyar ruha-színek, török színek, gyertyalángok... De hogy a kismacskába nem beszéltél erről nekem soha?

Csabának már válaszra mozdult az ajka, de abban a pillanatban kiáltás hangzik a kertből, kétségbeesett kiáltás:

- Hilfe, Hilfe!

S egy parasztfarma siheder integet rémülten nekik.

- Hilfe! Hilfe! Segítség! Jöjjenek! Mindjárt meghal a gnädige. A maga felesége!

És Csabára mutat.

Nem értették, miről van szó. De a fiú arca olyan rémült volt, és a kiáltozása annyira ijedelmes, hogy az első pillanat dermedtsége után valamennyien meglódultak: törtettek át mind a nyolcan a kerítésen.

Hát az történt, hogy a köpönyeg alig húsz lépésnyire a kerítéstől egy irányban lógott a méhes-sel. Ahogy a golyó áthatolt a köpönyegen, folytatta az útját által a méhesen is. És véletlenül - ahogy vadászok sok példát tudnak rá: micsoda hihetetlen találatok történnek, komikusak vagy szerencsétlenek -, hát véletlenül éppen Ida mellének...

Csak rádőlt Hanzira, mint a zsák. A napernyője, tarsókája kiesett a kezéből. Omlott a földre.

Hanzi az első percekben nem tudta: mi történt a fiatal hölgygel. A lövéstől ijedt-e meg? Vagy csakugyan megcsípte valamelyik méhecske? Csak fogta a karjánál, és bámult rá tanácstalan ijedtséggel. Egyszer csak azonban látja, hogy piros foltocska jelenik meg a kigombolt bársony-kabát szélei között a blúzon.

Tyű, ez már baj!

S kivonszolja a méhesből a világosságra, s egyben kiáltozott is:

- Hilfe! Hilfe!

Csaba azt vélte, hogy valami gonosz álmom nyomja: csak bámult, s odatérdelt. A két karjába emelte.

- Ida!

Idában nem mozdult élet.

A fehér blúzon piros folt terjedt, terjedezett. A feje elnyaklott Csaba karján. Haja tekercse lehullt. Finom, fehér arcára szinte kékes árnyékot vetettek szemének lehunyt pillái. Az álla alatt is kékes, finom árnyék.

Csaba szinte kővé dermedten bámult és bámult reá. Bizony megijedt ott mindenki.

- Szaladjatok vízért! Ecetért! Szalmiákért!

Még a malom is megállt, mintha az is érezné, hogy valami szörnyűség történt.

Csak az egy Borberekly rázta a fejét.

- Nem lehet! Teljességgel lehetetlen! Annyi szénport kevertem én a puska porba, hogy attól tizenöt lépésnyire se halhatott meg senki.

De azért ő is sápadt volt. Mindenki dermedten állt Ida körül. A malom népe is odacsődült. Még a szolgálók is otthagyták a kappant. Még a molnár is ott bámult, s olyan volt a képe, mint a ripacsos tők a szárítón.

- Gyilkosság - mormogta -, ilyen gyilkosság!... És a törvényszék még engem is szorongat majd, hogy mi részem benne.

- Hát orvos urak! - ordított végre Csaba németül -, dologra!

A két orvos azonban nemhogy munkához látott volna, hanem egyre hátrább vonult onnan a műszeres tokjával. Még a nyakát is behúzta mind a kettő a köpönyege gallérjába, úgy tekintettek hol a sebesülthez, hol a kapura.

- Ezek nem orvosok - legyintett keserűen Borberek - , de kell valahol orvost is találnunk, itt a város végén.

- Meghalt már - vélte könnyes szemmel a molnárné -, éppen így halt meg az én húgom is 83-ban. Adélnak hívták. Akárcsak az ő arcát látnám.

Csaba azonban egyre orvost kiabált.

- Hol a legközelebbi?

A piros folt a vászonblúzon egyre csak terjedt.

- Legközelebb ott a vörös ház mellett, a három jegenyénél - mondta Hans -, Wagner doktor úr.

- Hát ugorjon fiákerba! Vágtasson lóhalálában! Hozza ide rögtön! Te Gyertyán, orvosnövendék voltál. Locsold, éleszd! Bontsd ki a ruháját.

S lebocsátotta Idát, utána lódult Hanzinak.

- Veled megyek, Hans! Ha nem találjuk az orvost, kétfelé keresünk.

Egy tekintettel kiválasztotta a legjobb lovú fiákert. Nem is a kocsiba ült, a bakra ugrott. A kezébe kapta a gyeplőt: megvagdosta a lovakat.

- Fizetem a lova meghajtását! - szólt vállról a fiákeresnek. Az is tudta már, mi történt.

- Csak hajtson - mondta rá veleérzőn.

És csodálkozott, hogy az ungar milyen értőn markolja a gyeplőt.

Mikorra a házhoz értek, Csaba már maga letett minden reményről.

- Meghalt az szegény, meghalt. - S a szeme elvizesedett.

- Szegény galamb...

Az orvost nem találták otthon. Másik orvosnak a címét kérték.

Csaba kiszakított egy tiszta levelet a jegyzőkönyvéből. Remegő kézzel firkantotta rá Ó Péter nevét és címét:

Ida hirtelene meghalt. Temetésre várjam-e?

- Kapjon fel, Hanzsi, ezzel a telegrammal valami villamoskocsira. Adja fel azonnal. Itt van rá húsz марка.

Gondolta, ha Isten mégis csodát cselekszik, utána küldi a második telegramot, hogy Ó Péter maradjon otthon. Akkor érkezett haza az orvos, bő cilinderes, szürke barkószakállú kis öregúr.

- Hamar, orvos úr! A feleségemet átlőtték. Él-e? Meghalt-e? Nem tudom. Szedje össze, ami ilyenkor kell.

- Eszmélete?

- Nincs.

- Vér jön a száján?

- Nem.

- Kijött a hátán a golyó?

- Azt nem is néztem. A kebeléből buzog a vér.

- Hát küldjön el seborvosért is. Mert én internista vagyok. De azért teljesítem az orvosi kötelességemet, ahogy tőlem telik, míg a szakorvos meg nem érkezik.

Néhány perc múlván elősietett egy fekete bőrrel bevont, négyszögletes, lapos ládikával. Ugrott a bérkocsiba.

Csaba hajtott vissza is lódöglesztőn.

Ida azon helyt feküdt még, ahogyan hagyták, csak épp hogy a molnárné ölében nyugodott már a feje. A kabátja és blúza fel volt nyitva, az inge is széthasítva. Mellette vízestál. Gyertyán itatta a vért a melléről.

- Nem nagy a vérzés - mondta az odalépő orvosnak -, csak épp hogy szivárogo.

Ahogy elvette a vattát, hosszúkás kis vérző vonal látszott a mellen, a szegycsont közepén, de alig hosszabb egy zsebbe való óra percmutatójánál.

Az orvos odasunyorított. Üvegesét választott elő a ládikájából. Idának az orra alá tartotta.

Idának orra és szeme megmozdult.

- Él! Él! - hálistenkedtek egyszerre valamennyien. De azért a szemük aggodalmas maradt.

Az orvos valami halcsont-pálcikát vett elő. Vizsgálja megint a sebet.

- Hiszen ez semmi!

- Hálistennek! - könnyebbült meg Mikey a verejtékét törölgetve - soha meg nem bocsátottam volna magamnak! - A molnár arca is megvidámult:

- Fölösleges, hogy a rendőrség idejöjjön.

- Semmi baj nincs itt - ismételte az orvos -, ezt a sebecskét nem is golyó okozta. Mástól ájult el.

S egy kis vasklorid-vattával mindjárt el is állította a vérzést.

- Ezt a kis angol flastromot reá, s nem is érzi.

Ida mindjárt lábra is állt. Meg is indult Csaba karján fel a malomba.

- Csak egy kis kábulást érzek - felelte Csaba kérdezősködéseire.

Örömmel szedték össze utána a holmiját: napernyőjét, tarsókáját, kalapját.

S akkor világosodott elő, hogy a napernyője fogantyúját érte a golyó. A fogantyú a mellcsonthoz ütődött, és a golyó lepattantotta róla az ezüst foglaló abroncsköt, és ahogy Ida a nádfalnál úgy fogta a napernyőjét, hogy a fogantyú a mellén volt, az abroncska éle kissé a mellébe csapódott. S nem is az okozta az ájulást, hanem hogy a golyó megütötte a fogantyút, a fogantyú megütötte a szívet. S még talán az az ütés sem, hanem hogy Ida a lövésre, az ütődésre azt vélte, hogy az ő mellébe hatolt bele a golyó. Ő maga sem tudta megmondani.

Félóra múlván ott ült ő is az asztalnál. A blúzából, kabátjából is kimosták azt a kis vért. Kissé bágyadtan, fehér képpel, de azért vidáman érdeklődött a bajor kappanok íze iránt.

A párviadal első két orvosa is lerakta már az okuláréját, és a műszertokból hegedűt vett elő. Magyar cigányok voltak. Borberekny annyira bizonyos volt a dolgában, hogy más orvosokról nem is gondoskodott.

Későn este vetődtek haza.

Kati azzal fogadta őket, hogy délután a telegram-kihordó járt ott.

- Tessék.

- Tyű, kutyateremtette! - kapott a homlokához Csaba - erről meg is feledkeztem!

A telegram csak ennyi volt:

Koporsóra két koszorút nevemmel és Nóra névvel. Temetésre nem mehetünk. Költségeket fizetem, ha kell.

Ó Péter

15

Ida igen restellte aztán a történeteket. Hetekig nem mert Csabának az arcába pillantani.

Hogy mit gondol most már Csaba órája? Hogyan magyarázza meg neki, hogy miért kelt fel ő is aznap olyan korán? Hogyan került ő is a malomba? És hogyan és miért lappangott ott a méhesben?

S hogy Csaba semmiféle diadalmas gondolatokkal ne nézhessen rá, úgy beszélt vele, mintha minden szavát jégben fagyasztotta volna meg előbb.

Különösen restellte azt, szinte rázta belé a szégyen, hogy azok a fene orvosok ott a férfiak előtt bontották le a blúzárt és ingét a melléről. És Csaba a karjaiban tartotta. Brr! Szinte főtt a képe, ha rágondolt.

Csaba meg épp ellenkezőleg mély és meleg hálát érzett Ida iránt. Akármi is rejlik a múltjában Idának, de a szíve belsejében van valami ritka nemes vonás. Azt is tudta már, hogy a duellum előtt Borberekyyvel beszélt, nem Borberekyy mondta meg neki, hanem Gyertyán. Mit beszéltek meg? Azt persze Gyertyán nem tudta, de könnyű elgondolni: miről beszélhet a feleség az ilyen gyászos lehetőségek előtt való estén az ellenfél segédjével. Aztán hát hogy szegény fölkel hajnalban, és megelőzi őt fiákeren, és ott lesi rejtekben a történendőket...

De a legnagyobb hálát a festménye rég keresett hiányának a megadásáért érezte. Ida arca, ahogy ott feküdt a karjában, a rég keresett arc volt, az elnyaklott, szép arc, az igazi színek és árnyékok. A szeme szinte lefotografizta, hogy csak rá kell másolnia a vásznára. Idának persze ez nem érdeme, de Csabának meg olyan szerencséje, hogy szinte babonás tiszteletet ébresztett benne Ida iránt. A kép sikere az ő művészi pályájának a fundamentuma. Ahogy Munkácsy pályája kezdődött a *Siralomházzal*, Benczúr pályája *Vajk keresztelésével*, Lenbach pályája *Titusz diadalívével*. Még udvariasabb, még figyelmesebb, még melegebb volt Ida iránt. És érteni vélte, hogy Ida miért vonul hideg felhőkbe. Burkolt szóval se kérdezte soha a történetekről.

- Feleségem nem lesz - gondolta -, annyi bizonyos, de ha letelik a terminusunk, és elválunk, úgy érzem, hogy hiányzik majd nekem, sajólón hiányzik.

A kép, Ida elnyaklott fejképe, már másnap ott fehérlett egy külön vászontáblán. Életnyi nagyságban másolja rá a nagyképre.

Az orosz herceg a következő napokban nála is bemutatta szalmaszín seprő-szakállát, már hát olyan szalmához hasonlót, amilyen akkor a szalma, mikor az első dér megfehéríti egy-egy szálát. Ahogy a képet meglátta, egyszerre vitte volna is. Nem tudta, mit ábrázol, csak látta, hogy természetes színű, vérehagyott, szép női arc. Tetszett neki.

- Ezt ugyan semmi pénzért - mondta Csaba -, mert ez csak része annak a nagyképnek, vagyis hát egy ennél még sokkalta nagyobb képnek. Mert csak még így színesen is csupán vázolata egy nagyképnek.

De hát ő megadja az árát a nagykép árában.

- Mi lesz az ára annak a nagyképnek?

- A nagyképnek? Ha majd megkészül az a nagykép, tárlatra kerül. Ott a zsűri állapítja meg az árát.

- Mikorra készül meg az a nagykép?

- A tavaszra.

- És mekkora lesz?

- Két méter legalábbis a magassága. A szélessége: mint ahogy itt aránylik.

- És hát mégis hát körülbelül mennyi lesz majd az ára?

- Remélem: úgy ötvenezer márka körül.

- Tyű, az sok!

És elijedve rázogatta a szakállát.

Mint később rávilágosodott: nem is volt herceg, csak gazdag orosz földesúr, aki rákapott valahogy a magasabb vonalú műveltségre, s a képek becsét jobban csak nagyság szerint mértékelte. Neki Meissonnier visszatérő Napóleonja kisebb értékű volt, mint Pilotynak a Fáraója. S bizonyára kisebb pénzt adott volna Rembrandtnak egy magaarcképéért, mint adott volna egy kirakati művészettel festett, szép női fejért.

- Hát mi lesz ez?

- Sajnálatomra, nem mondhatom meg a címét.

Az orosz szemén látszott, hogy furcsállja Csabának a makacsságát. Körültekintett a szoba apró képein.

A figyelme legott megállt egy vörös tónusú képen, amely dőzsölő királyt ábrázolt dúsan megakott asztalnál, viaszfáklyák világításában, udvari pompás népség között. Könnyű abroncskorona a fején. A szék mögött a vigyorgó Halál sújtásra irányozza rá a kaszáját.

Tetszett az orosznek.

A kép mellett valamivel nagyobbacska kép: két kutya, amint rongyon huzakodva játszik virágágyak között. Távolabb egy ijedt vénasszony, amint már előre ütésre emeli a seprűjét.

Tetszett az orosznek.

Másik falnak is fordul. A szemét legott megfogja egy magányosan hegedülő, bús cigánylegény, amint temetőben virágzó fák közt egy friss-hányású sírhalomnál áll, és a sírhalomra nézve hegedül. A sírhalom fejfáján friss ibolyakoszorú. A legény kalapja a földön.

Tetszett az orosznek.

A többi képen csak épp hogy átfutott a szeme.

- Hát egyezzünk meg abban - mondta -, hogy megfesti a képet, aztán fizetem, amit a zsűri szab árának.

- De Tinyakov úr, engem a zsűri árszabása nem kötelezhet semmire. Hátha két vagy három vevőm is jelentkezik egyszerre? Talán csak nem engedhetem, hogy egymás hajába kapjanak?

- Hát mi szokás olyankor?

- Az a szokás, hogy a festő az mondja: ki ad többet érte?

Az orosz már előre felbőszült az undok kapzsiságon, hogy őelőle ellicitálják a képet. A feje szinte gőzölt.

Haragos szemmel tűnődve fordul megint a falnak. A szeme megint megáll egy képecskén. Angyalt és ördögöt ábrázol a kép, amint felhőasztalon kártyáznak. A tét előttük két szív. Angyalkák kibicelnek. De ott áll a halál is az asztal végén. A fél lábát mintha széken nyugtatná, s a térdén könyökölve lesi, hogy melyik nyer majd.

No hát attól a muszkában még inkább felfortyant a vétel dühe.

- Éntőlem ugyan senki el nem viszi a maga képét. Ha a kínai császár jön ide, annak is coki! Akármilyen árat szab is a zsűri, én tízezer márkával fizetem felül. Kerek tízezer márkával! De adja az úr írásban, hogy köti magát az én nevemhez!

Csaba persze mindjárt beleegyezett. Leült az asztalhoz. Megfirkantotta az írást.

Az orosz meglegedetten olvasta. Csak ott komolyodott el kissé, mikor a végéhez ért:... *tízezer márka felülfizetéssel, melyet Iván Ivanovics Tinyakov úr a mai napon előre asztalomra is fizetett.*

De hát gondolta: így szokás. Hát csak benyúlt a belső zsebébe, és vörösre hevült képpel olvasta le a tízezer márkát Csaba asztalára.

- Hát ezeknek az apró képeknek mi az ára?

- Ezek csak vázlatok, kérem.

- Nem azt kérdeztem, mik, hanem mi az áruk?

Még mindig bőszült volt azokra a disznó kapzsiakra, akik őelőle elkaparintják a képeket.

Csaba vállát vonva tűnődött maga elé:

- Mi árat mondjak ennek a bölénynek?

A falon ott és az ebédlőben már akkor hatvannál is több volt az apró kép. De csak három-négy híg színnel vázolt képek. Teljesen megfestve alig tíz.

- Tessék itt is, ha körülnézne Tinyakov úr. - S nyitotta az ebédlő ajtaját.

Tinyakov szemét legott megfogta egy kép: egy kolduló barátnak a képe, amint az országúton jön a barát, szélfújta lombú, vén körisfa-sor között. A szamaras kordóját vezeti, és a csuhája is lebeg a nagy szélben.

S megint egy másik kép: tárt boltajtó. Egy sápadt és rongyos fiúcska bebámul a boltba. Bent az ajtóhoz közel cilinderes és aranyláncos úr ananászt fontol a kezében.

Megint másik kép: magyar mező nyáron. Elöl egy eb, amint szűrőn hever és ásít. Távolabb a gazdája kaszál. Egy templom tornya kimagaslik a völgyből.

Megint a másik kép: pálmafa alatt sebeiben haldokló beduin. Másik beduin nagy érdeklődéssel emel ki a haldokló tarisznyájából egy aranyórát, s örvendő arccal vizsgálja. A kép címe lent magyarul és franciául: *Az irgalmatlan szamaritánus.*

- Mi az áruk? - kérdezte egykedvű színnel Tinyakov.

De a szeme csillogása elárulta a mohóságát.

- Egyenkint? - kérdezte Csaba szintén egykedvű színnel.

- Mondjuk, ha tízet veszek.

- Hát különböző. Ahol csak egy a figura: ezer márka. Ahol több, mondja rá ön a többletet.

Az orosz leszedetett vagy tizenöt képet a falról.

- Szignálja, kérem.

Csaba készséggel fogott egy tubus umbrát, hígította terpentinnel.

Az orosz maga is ráírta mindenikre a nevét tintaceruzával hátul.

Aztán megint leszedetett még tízet. Aztán még négyet.

Csak a figurátlan tájképek maradtak a falon, és vagy hat olyan tanulmányfő, amely vénasszonyt vagy vénembert ábrázolt. No meg Jolán képe. Azt az orosz csak éppen megnézte, de hogy a ruha nem volt rajta megfestve, nem kívánta.

- Hát az a nagy két vászon ott a falhoz támasztva?

Csaba mutatja a húsvéti kép vázlatát. Az orosz nézi. Fejét rázza reá.

- Hát az a másik?

Csaba röstelkedve fordítja elő a Denevért. Állítja az állványra.

Az orosznak azonban csillog a szeme.

- Ez valami egzotikus kivégzés, ugye?

- Az - hagyja rá Csaba -, indiai.

- Nálunk Verescsagin festett efféle képeket. De ez jobb. A holdfény, az a misztikus világítás... Jó. De micsoda szárnya van ennek a nőnek?

- Bizonyára büntetés súlyosítására varrnak ilyet az elítéltekre - mondja magát gúnyolva Csaba.

- Mi az ára?

- Még nem volt tárlaton.

- Mégis.

- Tízezer márka.

Az orosz alkudott hatra. Fizetett végre hetet. Csaba odaadta volna ingyen is, ráadásul az apró képekre, csak hogy már egyszer szabaduljon tőle.

- Délután elküldöm a speditőrt meg az inasomat - mondta az orosz.

S még egyszer végigszemlélte a képeket, már akkor derült arccal.

- Tretyakovot megüti a guta a másvilágon - mondogatta.

S akkor vallotta meg, hogy a moszkvai Tretyakov képtárt csúfolja ő majd meg a maga teljesen modern gyűjteményével.

Mikor az orosz elment, Csaba csak bámult a halom bankóra az asztalán. Hetvenötezer márka! Fordult, s ledőlt a díványára. Úgy vert a szíve a boldogságtól, hogy szinte fájt.

Csaba másnap a feketekávé után megszólalt.

- Szíves engedelmével...

- Tessék.

- Aggódva tapasztalom ama különös nap óta, hogy kedvetlenebb, zárkózottabb a szokottnál. Kérem: mondja meg egyenesen, ha valamiben hibáztam...

- Nem hibáztott.

- De kész lélekkel megigazítom.

- Nem hibáztott. Csak vannak olyan napjaim... Szeretném, ha papiroson volna a szerződésünk.

- Hogy időnkint elém tegye az asztalra. És még azt mondja, hogy nem hibáztam. Tudtommal nem is.

Ida nem felelt, csak nézett várakozó, hideg szemmel: mi a mondanivalója az *idegennek*?

Az idegen könnyű füstöcskét bocsátott a szivarjából a levegőbe. Az arcán valami különös sugár játszott. Vélhető volt vidámságnak is, bizalmaskodásra való hajlandóságnak is. Ida nyugtalanul nézte.

- Pedig - kezdte Csaba - már nem várhatok tovább, hogy mikor találom ismét olyan angyali kedvében, amilyen volt, mikor egy percre megengedte, hogy a keresztnévén szólítsam.

- És hát ön túlhágott az engedelmen!

- De bocsánatot is kértem érte! Hát így bocsát ön meg? - Ida pillogott.

- Az olyan bocsánatkérés... Devalválódik az olyan bocsánatkérés. Ha megismétlődik a vétés, devalválódik. Ahogy a pénz devalválódik, ha a *fondja* csekélyebbnek bizonyul a kellőnél.

- Köszönöm, hogy ilyen finoman fejezte ki. Mondhatta volna magyarul: ha a bankpince hazudik. De hát a lélek mélye is kincses pince. A hiányok itt pótolhatók. „Egyetemes bűn-feloldozást” kérek teljes alázattal.

- Idegenek nem szólíthatják egymást keresztnévükön.

- Hát pedig most igazán bajos másképp kezdenem. - Ida gondolkodva hajtogatta össze az asztalkendőjét.

- Nem képzelhetem el: mi közlenivalója lehet bárkinek is, ha az csak keresztnévvel kezdődhetik.

- Ez pedig csak úgy kezdődhetik.

Ida elkomolyodva simítgatta az összehajtogatott asztalkendőt, hogy szinte oly vonalig egyeztek a szélei, mint a levélpapirosé.

- Ha becsületszavára köti magát - szólalt meg aztán -, hogy többé soha nem ismétli meg ezt a kérését.

- Azt nem tehetem, kisasszony. Minden fületlen gombért becsületszó: ez nekem nem természetem, kisasszony.

- Hát akkor ne mondjon semmit.

- De ha muszáj.

Ida nyugtalanul bontotta szét az asztalkendőt, s hajtogatta megint előről, mintha az előbb nem jól hajtogatta volna. S kissé féloldalt is ült, ahogy szokott, valahányszor Csaba egy-két mondatnál hosszabb beszélgetésbe merészkedett. Ebben a helyzetében nem nézegethetett Csaba a szemébe.

- Hát, kérem, mondja - rándított a vállán szinte bosszúsan.

- Kedves Ida, kedves jó Ida, maga jobb, mint amilyennek mutatkozik. És magának minden sikerülhet, csak a szíve nemességét eltitkolnia nem sikerül. Teljesen nem sikerül soha. Maga szenvedett énérettem...

Ida felpattant:

- De kérem, én nem szenvedtem! Éppen ez az, ami kedvetlenít, nyom engem ama nap óta! Én nem Balogh Csaba úráért szenvedtem, ha szenvedtem. Én egy *embertársamért* szenvedtem!

- Mondom: nem sikerül. De hát jó: higgye, hogy sikerül. Csak annyit engedjen meg, hogy folytassam.

- Folytassa. Nevem nélkül.

- Neve nélkül nem tudom, mert félbeszakított.

- Hát folytassa a nevemmel. De érezze, hogy nem úgy fogadom, ahogy kiejti.

- No, hát annyira már nem élek vissza az engedelmevel. Ha annyira kellemetlen önnek...

- Nekem az kellemetlen, ha azt véli, hogy kellemes. De nem is értem: micsoda úgy lehet az, amelyet csak a nevem kiejtésével tárgyalhat. Nincs ma névnapom. S ha volna is, idegenek nem ünnepelhetik egymásnak a neve napját.

Csaba a fejét rázta.

- Bocsásson meg, de igazán úgy érzem most magamat, mint akin szűk a ruha, s nem mozoghat benne. Lehetetlenség... Vannak olyan ételek, hogy csak meleg tányéron tehetők az asztalra. Ez az úgy nem kocsonya.

- Én meg nem képzelhetek el semmi olyan ügyet, hogy egy mondatban is el ne lehetne mondanom. Válassza talán azt az egy mondatot.

- Csak ez nem mondható el egy mondatban. - Ida gondolkodott. Aztán fölvetette a fejét.

- Hát mondja el, ahogy akarja.

S az asztal sarkára könyökölt, a kályhát nézte.

- Hát kedves, jó Ida... De igen kérem, ne szakítson félbe... Hát kedves, jó Ida, akár tiltakozik ellene, akár nem, de én magát oly nemes és disztíngvált léleknek ismerem... És bár köteleztem magamat, hogy teljesen idegen maradok... de lehetetlen hallgatásba nyomnom, hogy oly hálát érzek ön iránt...

Ida felbámult.

- De hát ezt már elvégeztük.

- Nem, kedves, jó Ida, nem a műhelyem szíves gondozásáról van most szó. Feljebb. Lehetetlen meg nem ismernem, hogy mióta maga mellettem van, mintha valami láthatatlan jóságos kéz lebegne fölöttem. Nem a malom napjáról beszélek. Megértem, hogy magának érzékeny valami az.

- Háthogyisne: annyi ember előtt ott... kigombolnak... (És elvörösödött.) Igazán... Micsoda két neveletlen fráter az a két orvos!...

- Én ebben igazán ártatlan vagyok. Én betakartam azonnal, mihelyt fölcsúdt.

Ida a két tenyerébe takarta az arcát. Fölkelt. Csaba kérőn nyújtotta a kezét.

- Ne menjen el, kérem, ne menjen el: mindjárt végzek. Hát rövidre fogom. De hogyan mondjam meg? Elhagy minden bátorságom.

A *bátorság* szóra Ida arcáról egyszerre elmúlt a piros. Állton maradt, és fejét fölvetve nyugodt-hidegen nézett Csabára.

- Úgy érzem - folytatta Csaba, s a hangja meleg volt -, magának köszönhetem azt a képemet. Magának az ideát, magának a kép arcát. Bocsásson meg, de nem lehet másképp festenem. Már el is adtam a képet. Meg sincs még, és már eladtam. És vettem magának belőle valamit, egy csekélységet. De nem merem elővenni a zsebemből. És csakis azért merem említeni is, mert maga oly jó, hogy talán remélhetem: mégse okoz nekem fájdalmat annak a csekélységnek a visszavetésével.

Ida összevonta a szemöldökét.

- Nem tudom, miről van szó. De én is megvárom öntől, hogy nem kényszerít semmi lekötő-érzésre.

- Nem.

- Köztünk ilyesmi lehetetlen!

- De mondom: nem. Éppen én óhajtanám, hogy ne érezze kötelezve magát még csak egy *köszönöm* szóra se. Hiszen éppen ezért volt nehéz megmondanom, mert attól a *köszönöm* szótól tartottam. Ígérje meg, hogy nem mondja ki ezt a szót: *köszönöm*. Nem is érdemes rá. Úgy adnám csupán, ahogy idegenek előtt a vendéglőben kedveskedünk egymásnak egy-egy falattal. És fogadná ön is úgy, mintha idegenek előtt fogadná.

Ida aggódva pillogott:

- De hát most nem vagyunk idegen szemek előtt.

- Hiszen éppen ez köt gúzsba engem. Ezért nem merek belenyúlni a zsebembe. Hanem most gondolok egy megoldásra: ideteszem az asztalkendő alá, és elmegyek hazulról. Egy tágas műteremről hallottam, hogy bérbevehető. A Bavária körúton. Hát elmegyek, megnézem. Nagyobb méret képbe festem meg az angyal tragédiáját: életnyi nagyságú alakokkal. És hát innen úgyis elköltözzünk maholnap. Megnézem a lakást is. Aztán ha látom, hogy alkalmas nekünk, maga is megnézi. Bútor azonban nincs. Bérelhetünk bútort is. Lehet, hogy én veszek is magamnak.

S fölkelt.

- Hát ideteszem. Ha aztán elmentem, vegye fel, ha szabad azt a jóságát is remélnem, hogy elfogadja. Ha pedig nem: dobja ki az ablakon. Csak mégis hát ne a fejemre. Engem belső kényszerítés vitt rá, hogy ezt a csekélységet hálából magának nyújtsam. Ha eldobja, Isten előtt tiszta a lelkem.

És elsietett, szinte elfutott.

Már lenn az utcán járt, és Ida még mindig ott ült a székén. Csaba bizonyára valami ékszerrel vett neki. Elfogadhatja-e? Az ékszerre a szíve gyorsabban vert, de az *elfogadhatom-e* kérdésre szinte megállott.

Végre is fölvette az asztalkendőt. A barna ékszertokról mindjárt látta, hogy karperec van a tokban.

A szíve megint gyorsan vert. A szeme szinte káprázott az örömtől, mikor a szépművű arany-karperec eleje csillant a fehér selyembélésű tokból. A karperecen nem volt ugyan gyémánt, de látszott rajta, hogy finomabb alkotás annál a lakat-formánál. Egy órácska volt belémunkálva díszül, fillérnél nem nagyobb. Járt is. Később ugyan kiviláglott, hogy csak olyan rosszul jár, mint minden női órácska, de hát nőknek nem is az a fő, hogy az óra mutasson, hanem hogy ők mutogathassák.

A csuklójára próbálta. Ráillett.

Elgyönyörködve állt rajta a szeme.

Soha neki senki nem vett ékszert, csak Csaba. És Csaba a maga pénzéből vette. És Csaba őt mondta jónak és nemesnek, pedig ő a jó és nemes.

Ha nem a *férje* volna az a Csaba, hogyan borulna most nyakába, és csókolná meg a hála-örömmel könnyével! Ha nem a férje volna Csaba, senkihez máshoz nem menne feleségül!

Csaba csak este, vacsorára tért vissza.

Megint úgy viselkedett, mint szoktak: némán bölintott jó estét, s az asztalhoz ült. Nem kezdett szót.

Ida is hallgatott.

Vacsora után szoktak csak egy-két mondatot váltani. A másnapi főzésről, vagy ha olyasmi történt, ami mind a kettőjüknek ügye volt: az időnkint megjelenő, mindenféle városi cédula: hogy ők fizessék-e vagy bíróék? Vagy tanácskozás azon, hogy vasárnap hova megy a társaság. Szép időben mindig együtt vacsoráztak kint, kívül a városon. Csorba már hazautazott, hát Idának már nem kellett attól tartania, hogy valaki mértéktelenül udvarol neki. Komaságot is kellett egyszer vállalniuk. Kender ismételte meg a kérését azután, hogy Csaba is fizetett áldomást a Luitpoldban: a fia hároméves, és még nincs megkeresztelve.

- Elfelejtettem - mentegetőzött Ida előtt.

Vagy hogy már meg is volt keresztelve a gyerek, de azt felejtette el. Ilyen apró ügyeket beszéltek meg, míg Csaba a vacsora után való szivarját füstölte. Aztán megint némán köszöntek egymásnak. Ida kis idő múlván lefeküdt. Csaba meg elment a Luitpoldba. Éjfél tájt tért haza, mint rendes házasembernek illik is.

Hát azon az estén is a szokott csendben vacsoráztak. Csaba, mint mindig, gondolatokba mélyedt arccal, eleinte a tányérja mellett újságot olvasva. Ida figyelmesen az asztal rendje iránt, halkán szólogatva Katinak. Csaba előtt egy pohár sör. Az asztal mellékén egy palack víz. Csaba akármennyire el is volt mélyedve a gondolataiba, ha Ida a palackért nyúlt, többnyire megelőzte: ő töltött neki. Egy-egy halk köszönöm volt minden beszédük.

Mikor aztán a szivarig jutottak, Csaba oldalt fordult a székén, ahogy szokott.

- Szíves engedelmével...

- Tessék.

- Látta ön, hogy annak az emlékezetes napnak az estéjén, már hát az előtte való estén, leveleket írtam?

- Láttam.

- Gondolta, hogy önnek szól az egyik levél?

- Nem.

- Önnek szólt. Három levelet írtam. Az egyik önnek szólt. Mind a három levelet eltéptem még aznap. Tegnap este az asztalunknál egy fiatal francia festőről beszéltek. Meghalt. Hirtelen halt meg. Annyi idős volt, mint én vagyok. Szívszélhűdés érte. Mit cselekszik ön, ha velem történik ez?

- Nem tudom. Nem gondoltam eddig reá.

- Mindenre jó gondolnunk. A törvény értelmében ön az örökösöm. A hagyatékom: a képek és a pénz, ami a zsebeimben és fiókomban található. De van egy takaréktári könyvem is. Az ön nevére. Az ön pénze: móríngja. Hozzá van téve háromezer korona. Azt az édesatyja még a házasságunk előtt adta, hogy ha netán kiadásaim volnának a házassága napja előtt, ne zavarodjak meg. Hát azt a pénzt is betettem a takarékpénztárba, márkákban. A könyvet azonban nem adtam oda önnek, mert pénzre a férfi jobban vigyáz a nőnél. Most, hogy az a festő meghalt, arra gondolok, hogy jó, ha megmondom önnek: hol a könyve. Hát a láda-kofferem rejtekében. Ahogy felnyitja a ládám tetejét, bal felől tizenhat rézszeget lát, mintha a koffer vásznát tartanák azok a szegek. Ha megnyomja az ötödik szeget a külső szelétől, és a másik ötödik szeget a belső szelétől, az a két szeg bemélyed, és köztük a fedélkeret megnyílik. Ott a könyve, a pénze. (Füst.) Utazáskor persze kiveszem, és a zsebembe teszem, mert hiszen a koffert útközben ellophatják. (Füst.)

Ida ámulva rebegte: - Köszönöm.

Várta, hogy Csaba mond még valamit. Aztán ő szólalt meg:

- Azt mondja: a móríngom.

- A móríngja: a teljes móríngja. S háromezer korona. Vagyis százháromezer korona márkákban. Százhusz fillérbe számítva a márkát.

Ida olyat pillantott vagy hármat, mint a bagoly szokott, mikor napfénybe néz.

- Engedjen meg egy kérdést - szólt végre -, hát miért vett ön el engem?

Csaba az orrán fújta ki a füstöt, mint ahogy a tűzokádó sárkányokat festik.

- Engedjen meg ön is egy kérdést: miért jött ön hozzám feleségül?

És Idának a szemébe nézett.

16

Csaba a következő napokban alig volt látható. Reggel még ki se világosodott, már sietett az új műterembe. Csak alkonyat után tért haza. Evett, mint a farkas. S alighogy elszívta a szivarját, lefeküdt. Már nem járt el a Luitpoldba.

Végre Ida nem állhatta meg szó nélkül.

- Hova jár ebédre? Ha szabad tudnom.

Csaba vállat vont.

- Sehova.

- Sehova?!

- Sehova. Nincs rá időm.

Ida elszörnyedt.

- Hát csak vacsorázik?

- Elég az is most. Nincs időm. Karácsonyra el kell készülnie a képemnek.

- De hát ki hajtja, hogy evésre sincs ideje?

- Eszem én azért. Hozatok reggelenként egy liter tejet meg két zsemlyét. Elég az estig.

- De hát elküldöm az ebédet.

- Messze van: a Bavária körúton. Hiszen van ott vendéglő, ha éppen megre éheznek. De eszembe se jut estig néha még az a tej se.

Másnap délben tizenkét órakor Kati kopogtatott be a műterem ajtaján. Négy-csészes ételhor-dóban emelte szíjon az ebédet. És Ida is mögötte.

- Bocsásson meg, hogy zavarom - mentegetőzött kissé elpirosodva -, de nekem kötelességem...

A műterem csupa rendetlenség és szemét, és terpentinszag. Egymás hegyén-hátán a szűrők, süvegek, csizmák, és az angyal fehér ruhája egy sarokban. Az asztalon is összevissza a mindenféle festőszer, ecsettörő rongyok, szappan, mosdótál, festő-olajos üvegecskék, ecsetmosó bádóg, tejes üveg, zsemlyedarabok, pipabagó, szénpálcikáit, vetítőlámpák, fényképhártyák, szivarvégek s mindenféle kacat. De a nagy állványon ott állt már rajzban, helyenkint alapozva is a nagykép: az angyal tragédiája. Vele oldalt a kiskép.

- Semmi takarítás! - idegeskedett Csaba - én itt ebben a rendetlenségben mindent megtalálok. De ha maguk rendezkednek itten...

- De ezeket a kiflivégeket csak nem keresi tán többé? Kati, nedvesítsen csak meg egy rongyot, és törölgesse a padlón, amíg az úr ebédel. Előbb egy pohár sörért ugorjon el csak.

S míg az úr ebédel, az asztaláról eltűnt a szemét, az üres tubusok, az üres olajos és terpentines és szikkatívos üvegecskék. A padlóról eltűnt a por. A kosztümök a fogásra kerültek, amely üresen állt ott.

Meg se köszönte, csak vidáman rázogatta a fejét.

- No hát, ha feleségem nem volna - mondta tréfásan -, csakis magát venném el feleségül.

Először történt, hogy vidámság hangján szólt Idához.

S már öltötte is a hüvelykujjára a palettát, és fogta ismét az ecseteit.

Kati csodálkozott, hogy Magyarországon a fiatal házastársak csak rövid köszöntéssel - hat lépésnyi távolságból - búcsúzkodnak el egymástól.

Ida maga keresett aztán lakást ott a műterem közelében. Talált megint bútorozottat, egy özvegy hölgynek a lakását. Csak háromszobás kis lakás, és árasabb a bíróék lakásánál, s konyhaedényeket is kellett beszerezniük. De hát az a fő, hogy Csaba dolgozhasson.

Ida megint talált kedves női barátira a házban: egy zeneiskolai professzor-kisasszonyra meg annak a húgára. *Karolin Rupprecht* volt az ajtajuk névtáblácskája. A fiatalabbnak Teréz a neve. Mind a kettő túl már a virágzás korán, s mind a kettő ritkás aprófogú és szeplős, csontos bajor lány. És mind a kettő sóhajtja, hogy milyen nehéz a férjhezjutás a mai világban.

- Már nincs szerelem, csak számológépek.

Karolin mégis egy kocsigyárost emlegetett, hogy fiatal leány korában mennyit táncolt vele, és mennyi csokrot kapott tőle. Teréznek egy drogériás legény volt az udvarlója, és senkinek nem

voltak olyan finom parfümjei a városban, mint önéi. A két udvarlóból csak elfakult írású levelek maradtak meg. Meg is mutatták Idának, hogy mondja meg hát: volt-e valaha nő, akinek szebb leveleket írtak valaha férfiak?

A két kisasszony aztán még vagy négy más őszi virággal kapcsolta ismeretségbe Idát. Délutánonkint muzsikáltak, esténkint színházba, hangversenyekre jártak, Millnérét is persze a társaságukba vonva, és hát olyankor a karperec is rajta volt Ida kezén. De Csaba is elment néha velük, mikor esős volt az idő, hogy csak déltájt festhetett valamicskét. Február végére mindenképpen rá mában akarta látni a képét.

Eleinte a párizsi tárlatra szánta. Aztán a münchenire. Januáriusban már arra gondolt, hogy a kép magyar levegőjét nem értik meg az idegenek: Pesten kell bemutatnia.

Már akkor a kép kész is volt. Meg is írta Tinyakovnak, hogy megnézheti Pesten, ha akarja. Tinyakov telegramban felelt: *Kérek róla fotografiát. A képet majd a pesti orosz konzulátus útján juttassa hozzám.*

Idának igen tetszett a kép - persze nem hangosan - s legjobban hát a fő figura.

Szép is volt az a haldokló női arc, szebb is az ő arcánál, bár ezt nem ő gondolta; csak a két Rupprecht-kisasszony susogta a háta mögött. Az angyal finom kezét is az ő kezéről festette Csaba otthon. Az egyik kéznek széjjel az ujjai a rögs földön, a másik kéz erejehagyottan lecsüngő. Különösen mesteri volt az alól-fordult szárny tollainak a szerteziláltsága, a másik szárnynak erőtlen elvetődése. Vagy öt férfi és vagy hat asszony a bámuló, és vagy három gyermek. A férfiak körül háromnak áhítatosan a markában a süvege. Valamennyinek az arca ijedten csodálkozó és naptól barna. Durva, nagy kezük különösen szembeötlő, hogy az angyal két finom, szép kis keze ott fehérlik. Hátról patak-malom, szamaras talyiga, futó gyermekek vagy öten. Egyik a kezét is a szájához emelve kiált be a malomba. A másik hívón int valakinek oda-futóban. Fűzfák, nyárfák kéklenek a messze távolban, a kaszáló mögött.

Csaba egy vasárnap a barátait összehívta, hogy megmutassa nekik a képet:

- Kérlek, csak a hibát, csak ami hibát látsz...

Hát a jó barátok meg is jelentek. Néztek, hallgattak. Hátralépkedtek; távolból is szemlélődtek. Közel is hajoltak, úgy is vizsgálódtak.

- No hát remek - mondta egyik-másik -, remek. Gratulálok.

És dicsérték egyes részeket is. De mind olyan komoly arccal, mintha nekik kellene közös költségen megvenniük a képet.

Ida tizenegy óra tájt egy tál tepertős pogácsát tétetett Katival az asztalra, s egy palack konyakot és szivart is.

A festők mindjárt megvidámultak, különösen Kender.

- Mi a manó: *Crème de la Crème de Cognac*, ötbetűs! - Idának még inkább dicsérték a képet, és gratuláltak, hogy a férje egy ugrással a nagy művészek között terem.

Csaba azonban borongva állt a képe előtt. Nem azt várta ő, hogy dicsérjék, hanem azt, hogy amit az ő szeme nem lát, mondják meg: most még javíthat rajta. Ha valaki Munkácsynak a *Honfoglalására* már a kép vázolásakor megmondja:

- Miska, ez színpadi csoportkép!...

Ha valaki Tiziánnak megmondja annak idején a velencei *Mária templomba menetelére*, hogy a gyermek Mária figurája túlságosan kicsiny, s a koponyája, haja búbosabb a kelleténél, arca nem bájos gyermekleányarc... mint ahogy a Laokoon szobor gyermekeinek is az a hibájuk,

hogy a fejük nem gyermekfej. Ha valaki Benczúrnak megmondja, hogy *Buda visszafoglalása* képén a magyar urat fesse főfigurának, és ne az osztrák generálist...

Egy óra felé, mikor már eloszlott a társaság, csak Kender udvarolt még az asztalnál a koma-asszonynak, meg Mikey és Borbereký álldogált még ott, de már ők is a kalapjukat lógatva, Csaba megszólalt:

- Maradjatok még.

S idegesen csapott az asztalra:

- Hát egyetlen jó barátom nincs nekem, mikor legjobban kellene!?

- De hát mit akarsz! - hőkent rá Mikey - a képed szép is, jó is. Van benne valami, ami az örökműveken, de viszont nincs benne valami, aminek benne kellene lennie. Nem tudom, micsoda. Hát nem is mondhatom meg, hogy micsoda.

- Lehetetlen, hogy ne lássatok itt hibákat a festésben is. Ti is tudjátok, hogy maga a festő néha csak évek múltával látja meg a képének egyik-másik hibáját. Minden festőnek hályog van a szemén. Benne látja a képében azt is, amit csak beleérezett. Mindent olyannak lát, amilyennek elképzelte, nem ahogyan megfestette, míg meleg tőle a feje.

Borbereký vállat vont:

- Én azt gondolom, hogy ebből a képből nem hiányzik semmi. Csak a téma maga annyira új, hogy szinte ordít.

- Hát most már én is sejtem - eszmélkedett Mikey -, hogy mi az, amit én itt hiánynak érzek. Ez a kép történelmi kép voltaképpen. A történelmi képen mindig látható az is, ami nincs rajta: az előzmény. Mi ennek a történetnek az előzménye?

Borbereký is csak nézett, gondolkodott:

- Csakugyan hát ez...

- Még! - zaklatta őket Csaba - mondjatok még valamit, ami hiba! Ami hiány! Amit én nem látok!

Borbereký vállat vont:

- Vessz össze velünk este a Luitpoldban: majd akkor megmondjuk.

Kender maradt utolsónak:

- Ne hallgass rájuk, komám - vigasztalta bizalmasan -, az a valóság, hogy a képed nagyszerű! Remekmű! Ilyet nem alkotott senki ebben a században. Ez az igazság, komám. Nincs ebben hiba, komám, egy vonás se, csak művészet és művészet. Én mondom.

Csaba ránézett:

- S kérsz ötven márkát.

- Csak húszat, komám, nem többet, csak húszat.

Ida már ezeket a beszélgetéseket nem hallotta. Csodálkozott az ebéd folyamán, hogy Csaba még a szokottnál is komolyabb.

- Mi lelte, ha szabad tudnom? - szólalt meg a szivárnál.

- Nem tökéletes a képem.

- Nem tökéletes? Mindenki magasztalja, hogy remekmű.

- Valami hiányzik belőle. És teljesen igaz. Mikey látta meg.
- Mikey magához képest fakupa. A fakupa bírálja-e az aranyserleget!

Csaba szomorkásan mosolygott.

- Köszönöm ezt a kedves bosszankodását, de hát hiába: igaz.

S elmondta neki: mi hiányzik.

Ida összevont szemöldökkel hallgatta.

- No hát - csapott az asztalra - akkor ön is fakupának érzi magát! Bocsánat a szóért, de ez az igaz! Mert ez a kép nem történelmi kép. Az a kép ballada. A balladában homálynak nevezzük, ami nincs szemünk elé írva, de a műbe beleérezhető. Képben, ahogy hallom: hiánynak nevezik. Éppenséggel nem hiány, sőt az a fő értéke, az benne az égi vonás. A másvilágról nekünk nincsenek értesüléseink. Ez a kép egy eleven meteor. Honnan jött? A rejtelmek világából. Miért jött? Nem tudjuk. De előttünk esett le a földre, s ezt a momentumot ábrázolja a kép.

Csaba hanyatt dőlve bámult Idára. Még a haja is borzadozott.

- Meteor - rebegte elnedvesült szemmel -, „*Meteor*”... Ida! Hogy csókoljam meg magát?! Legalább a kezét... *Meteor*!... Ahogy Zichy Mihály festette a hulló csillagot! De az az én képemhez mérve: subick!

Ida kissé sértődve, de örömtől is dobogó szívvel sietett ki a szobából, hogy a kézcsóktól nem szabadulhatott.

Csaba hát dolgozott tovább.

Ő maga talált rá, hogy a fő figurája elé néhány szál laboda, mácsonya, fűszál - mi illik még: rá kell festenie, s hogy ezek a növények a fő figuráján távlatilag átnyulladjanak. Munkácsynak a Pilátus előtt álló Krisztusát is így előzi a római katona dárdája. Talált afféle száraz preparátumokat a festőakadémia szertárában, könyvekben is. Csak épp hogy a képe világításának a vonalába kellett beillesztenie.

Már akkor a megmaradt apró vázlatokat és próbaképeket is eladogatták, hogy ne kelljen azoknak is külön láda, külön pakolózás, Pestre. Münchenben jobban meg is veszik. És hát Csaba megint új képen dolgozik, megint csak sokasodik az apró. Ráírta mindeniknek a rájárára hátul: mennyi az, amelyen alul Ida ne adja el a képet. Az első és az utolsó numerust ne nézze Ida, csak ami közbül van. Jolán képeire nem írt semmit. Ida értette, hogy az az egy kép nem eladó.

Hát kopogtattak is egyre-másra a képkereskedők. Ida kétszer-háromszor annyi árat mondott, mint amennyi oda volt írva. S mosolygott magában: hogyan alkudoznak, többet ígérve annál, amennyiért a képet odaadta volna.

Egy francia-földi is járt ott. Az valamennyi képre ígért egyben ötezer márkát.

- De a vázlatkönyveket is beleszámítjuk, és azt a szőke női fejet is, amelyik nem eladó.

Idának ezekre nem volt numerusa. Kérte, hogy másnap vagy délután jöjjön el ismét. Az azonban nem várt, neki utaznia kell az egyórai vonattal vissza Párizsba.

- Hát csak egy órát. Egy óra múlván térjen vissza *s'il vous plait, Monsieur*.

S öltötte a prémes kabátját, sietett Csabához.

- A vázlatkönyvek nem eladók - mondta Csaba -, hiszen sok képötletem van bennük egy-két vonással papírosra vetve, s némely helyen csak két zöld szín ecsetvonása egymás mellett: egyik sötét, másik világos. Azok növényeknek az árnyék jegyzetei. Nem eladók. Azt a szöke női fejet meg tegye, kérem, valahová félre, hogy ne akadjon belé senkinek a szeme. Talán a szekrényembe, vagy a maga szobájába.

- Az én szobámba? - képedt el Ida.

- Akárhova, csak ne lássák a vevők. Krétarajz: értéktelen. Hanem ha már itt van, arra kérem: a ládámban felül, az apróságok rekeszében van egy kis flakon; rá van írva: *Szemvíz*. Küldje át. Az este német újságokat olvastam, és fátyolozik a szemem.

S odaadta a ládája kulcsát Idának.

- Az ágya fölé akasztom - mondta kedvetlen szemmel Ida. - Csaba az első percben csak nézett, hogy miért akasztaná Ida a kulcsot az ágya fölé? De aztán megértette, hogy Jolán képéről szól.

- Jó oda is.

Ida készségesen teljesítette aztán a megbízást. Már csak azért is, mert az a láda mindig zárva volt előtte.

Hát nem is volt abban semmi, csak az aprólékok rekeszében holmi rég ott heverő inggombok, szappan, tükröcske, úti szivartárca, egy francia-földi Baedeker s más efféle utazásra való apróságok.

Érdeklődéssel nyomta meg a titkos rekesz két gombját is. Hát csakugyan megnyílt egy tenyérnyi zsebecske, és előkéklett egy levélboríték. A borítékban takarékpénztári könyv: Ó Ida néven. A pénz jegyzése bent: 85 834 марка.

Ida visszatette a pénzt. Gondolkodott.

- A pénzemért vett el, annyi bizonyos. De hát, ha itt a pénzem: miért tartja magánál? És miért tart magánál engemet is?

Délben odatette a kulcsot Csaba tányérja mellé, s megszólalt.

- Jobban van a szeme?

- Köszönöm. Semmi bajom.

- Visszategyem a szemvizet?

- Otthagytam a műteremben.

- Megbocsátja talán, hogy a titkos rekesz gombját is megpróbáltam.

Csaba elmosolyodott.

- Megnézte a könyvét, hogy megvan-e? Remélem: nincs benne hiány?

- Sőt éppen azért szólok, hogy több pénzt tett be a nevemre, mint amennyi engem illet, ha ugyan illet csak egy марка is. Mert hiszen ön azzal a pénzzel szabadján rendelkezhetett. Nem vonhatta volna senki számadásra az évünk végén.

Csaba elkomolyodott:

- Nem vagyok rabló. A házasságunk terminusa három hónap múltával lejár. A magyar törvények szerint: ha a nő elhagyja a férjét, és a hivatalos szőlítésre se tér vissza, a válópör csak a gyermekek fölnevelésére kötelezi a férjet. A mi válóperünk simán pereg le majd.

- De ön nem tartozik vele, hogy visszaadja a móríngomat.

- Lehet, hogy a törvény nem kötelez reá. De hát vannak belső törvények is...

Ida becsülő szemmel nézett Csaba arcára.

- Szép nyilatkozat.

- Nem azért mondtam, hogy dicséretet sarlózzak érte.

- De viszont én meg nem fogadhatok el olyan pénzt, amely engem nem illet.

- Mi nem illeti magát?

- Hát az a háromezer korona se, amit apám előre adott.

- Az is a maga pénze.

- Nem. Az az önök kettőjük ügye. Aztán hát, mióta együtt vagyunk, mennyi ruhát vettem és cipőt és kalapot. Csak nem gondolja, hogy elfogadom öntől?

Csaba vállat vont.

- Leszámíthatja, ha éppen...

- És hát a lakásbér is. Önnek elég lett volna egy szoba és egy műterem. És hát ahányszor hotelben, vendéglőben költöttünk, az én külön számlapom...

- Azokat biz én megsemmisítettem.

- Megsemmisítette?

- Meg. Nem volt rá jogom talán?

- De hát hogy költhet ön egy idegen valakire?

- Hogy takaríthatja ön egy idegen valakinek a műhelyét? Hogyan gondozhatja ön egy idegen valakinek a ruháit, lakását, asztalát? Hogy stoppolhatja egy idegennek a harisnyáját? Hogy futhat ön egy idegen valakinek szemvízért?

Ida elpirosodott a *stoppolhatja* szóra.

- Hát... hát... az már csak úgy... benne van a nők természetében...

- Hát az meg a férfiaknak van meg a természetében, hogy nem fogadnak el semmi olyan szívességet, amit nem viszonzhatnak.

Ida gondolkodott.

- Mégis kérem hát: vegye ki azt a pénzt, ami az én külön költségem, a takarékpénztárból.

- Vegye ki maga, ha éppen annyira fáj az a ruha és miegyéb költsége. Tessék, itt a kulcs. Én nem is tudom, hogy melyik mennyi volt.

- De én tudom, mindeniknek az árára emlékszem.

- Hát tessék: tartsa magánál a kulcsot.

- Nem: csak a könyvet veszem ki.

S indult is a kulccsal. Kivette a könyvet. Visszatette a kulcsot az asztalra. Az íróasztalról papirost vett fel és ceruzát. Mindjárt nekiült, és számolt, számolt.

Csaba mosolyogva nézte: hogyan dolgozik.

- No, ez megint megfesteni való: ahogy egy nő számol.

- Csak nem gondolja, hogy...

- Nem, csak az arca érdekes, mikor gondolkodik, hogy kilenc meg tizennyolc...

Ida félreült az íróasztalhoz. Sebesen firkált. Gondolkodott.

Megint firkált.

- Tessék: 6751 márka csak a ruha és a lakás, az ön egy szobáját és műtermét leszámítva. Jézus Mária! Hát a konyhaköltség?

- Én nem írogattam. Mondtam, hogy a kabátomban a tárcám: vegyen ki belőle amikor, amennyit akar.

- Véltem, hogy írogatja.

- Nem írogattam.

- Mondjuk, hogy havonként 300 márka volt.

- Annyi nem volt.

- Mondjunk kétszázat.

- Annyi sem volt.

- De annyi volt. A cselédbért is beleszámítva meg a villamosvilágítás meg a fa meg a szén meg más minden. Több is volt.

- Hát számítson kétszázat.

Ida számított.

Aztán megint az utazás költsége jutott eszébe, hogy azt is meg kell feleznük. Azután a napernyője, azután meg az ajándék, amit a keresztfiuknak adtak... Már tizenhatezer márkán is fölül firkált a ceruza.

- Én vegyem ki a takarékból, vagy maga?

- Nem nézte meg a könyvet. Fordítson csak a boríték belső lapjára.

Ida akkor olvasta: Fenntartással.

- De hát mi az a *fenntartással*?

- Az, hogy csak magának adják ki.

- De hiszen azok nem ismernek engem.

- Próbálja meg, hogy nem ismerik-e?

Ida bámult.

- Soha életemben nem jártam takarékpénztárban.

- Csak lépjen be az ajtón: eligazodik. Annyi pénzt vesz ki, amennyit akar. Akár a teljes összeget is kiveheti.

Idának ez sehogy se fért a fejébe.

El is ment mindjárt három órákor. Belépett. A feliratok csakugyan eligazították. Jelentkezik az ő rekesznél, hogy pénzt venne ki. Adnak neki egy számcédulát, és kéri, hogy a pénztárnál üljön le.

Néhány perc múlva szólítják:

- *Frau Ida von O!*

A pénztáros néz egy könyvbe meg őrá. Aztán fogja a bankókat: fizet.

- Hát kérem, honnan tudja ön, hogy én vagyok az a *Frau Ida von O*?

A pénztáros eléje tette a nagy üzleti könyvet.

- Ide van rajzolva, kérem, az arcképe.

Ida kivette a pénzt. Tette vacsora előtt az asztal szélére a könyvecskével és kulccsal együtt. Hogy majd vacsora végén odatolja Csaba elé.

- Hát jó lesz útiköltségre - nyugodott meg Csaba. - Talán ott is maradunk április végéig Pesten. Talán önnek jobb is.

- Ahogy óhajtja.

- Nem, ahogy önnek jobb. A könyvet én tegyem el? - Ida nézett rá. Elhalványult.

- Magamnál tartsam?

- Ahogy akarja. Most már tudja: hogyan adják ki. Kérheti azt is, hogy utalják át Pestre valamelyik bankba. Kevesebb az átváltási költsége. Bankcímekkel szívesen szolgálnak - ha kedvesebb önnek, hogy ott a pénze.

Ida olyanokat pillantott, mint akinek pisztolycsövet irányoznak a mellére.

- Miért volna *kedvesebb*?

- Hát... hogyha van valakije...

- Valakim?

- Valakije, aki miatt talán nehezen várja a terminusunk lejártát. Vagy mondjuk így: ha azt véli, hogy jobb szabadon élnie. A pénz a móríngja, most már az ön kezében van. Amint láthatta: csak önnek adják ki. Csakis önnek. Nekem, a férjének se adnák ki, mert az van beleírva a könyvbe: *csak egyesegyedül* ő veheti ki. A pénzével tehát ön rendelkezik. És hát így, ha van valakije, akihez csak miattam nem lehetett férjhez mennie, mert hát a móríngja nálam volt, láthatja, hogy ez a kénytelenség megszűnt. Nem szükséges önnek még három hónapot várnia. Ha azonban ön nem juthat másképp ahhoz a kétszázezer koronához, amelyet az édesatyja a házasságunk egy évi terminusához kötött, akkor maradunk, ahogy eddig. Csak arra kérem mégis, hogy ha eltávozik, ne szótlanul cselekedje. A barátaim azt vélnék, hogy...

Ida fölkel. Sápattan, meredten, mint valami márványszobor.

- De ön mit vélne, ha maradnék?

Csaba meghökölt.

- Semmit. Hát mit?... Egyáltalán nem gondoltam rá, hogy bármiképpen is vélekedjék.

- A polgári házasság-forma nem kötelezett bennünket együttélésre. És mi se köteleztük magunkat semmi ígérettel egymásnak. Csak arra...

- Kérem: minden pontjára emlékszem a szerződésünknek. Becsületesen fogadtam, hogy tiszteletben tartom a mi külön szerződésünket, ahogy ön megszabta. A második pontja így szólt: *Akkor válok el, amikor akarok*. Ezzel szemben arra kértem, hogy egy évig maradjon velem. Erre ön hallgatott. Nők ígéretét nem szokás becsületszóhoz kötni, de viszont a hallgatásnak beleegyezés a magyarázata a pszichológia szótárában. Hát nem értem: mért sértődik meg azon, hogy odakínálom udvarias aranytálcán: ha tetszik, szabad. A személyével is szabadon rendelkezik, a móríngjával is.

Ida szinte leroskadt a székre. A szeme azonban egyre Csabán.

- De az is benne van a szerződésünkben, hogy magunk között idegenek vagyunk...

- Nem szegtem meg. Szíves engedelmet kértem néhányszor...

Ida fölkel.

- Nem az - felelte méltóságosan -, de hogy maradjak egy *idegen férfival* egy lakásban?

- Mint eddig.

- Ha azt mondja, hogy elmehetek.

- Csak arra való gondolatból, ha netán óhajtása, hogy elmenjen. Gondoltam: van valakije...

Nem folytatta. Ida behunyta a szemét, és a szempilláján könny csillant meg.

Csaba megrendült.

- De hát kérem... Ida... édes jó lélek... mit vétettem?...

Ida elfordult. A szobájába indult.

Csaba utána szökkent. Fölcsavarta az ajtó mellett a villamoslámpát.

- Bocsásson meg, hogy a szobájába lépek, de igazolnom kell magamat: eszem ágában se volt, hogy bármiképpen is eltávolítsam magamtól...

Idának már akkor zsebkendő volt a szemén. Az ágya szélén ült, és az éjjeli asztalkájára borulva szepegett, hogy szinte rázkódott belé.

- Ida, kedves Ida... hát hallgasson meg. Érezheti a hangomon, hogy még csak a gondolata is távol volt tőlem bármi bántó szándéknak. Nem is tudom, hogy mit vett annyira a szívére?

- Kérem, hagyja el a szobámat!

- Ha kijön maga is. Nem fekhettek le azzal a tudattal, hogy magának könnyeket okoztam.

- Kérem, menjen a helyére.

S fölkel, megtörölte a szemét. Csaba visszatért az asztalhoz. Leült.

Megint fölvette a szivarját.

Ida az ajtóban maradt, az ajtófélfának támaszkodva. Nézett Csabára vizes szemmel.

- Ön kiadta nekem az utat.

- De éppenséggel nem.

- Amikor azt mondta: mehetek, ha kedvem van rá. Hát mondhatja-e tisztességes nő: *nem megyek, maradok?*

S akkor megint elöntötte a könny az arcát. A kezét a szemére takarta.

Csaba hozzásietett.

- De ha én kérem rá, hogy maradjon.

S ezt mondva gyöngéden átölelte, s megcsókolta Idának arcára tapasztott, könny-vizes kezét.

S ez a magától való mozdulata annyira természetes volt, mint mikor síró gyermeket vigasztalunk. Sem ő nem gondolt reá, hogy vét vele a szerződésük ellen, sem Ida.

- Ha én mondom azt - folytatta Csaba -, hogy akármilyen idegenül éltünk is egymás mellett, a maga jóságos kezét nem érezhetem idegennek. No, jöjjön vissza: üljön le. És már gondoltam is rá, hogy azon a napon, amikor az évünk lejár, nem nézhetek majd sajnálat nélkül maga után. No, hát ne sírjon. Bocsásson meg, ha vétettem. És a bocsánata jeléül nyújtsa ide a kezét.

Ida nyújtotta. Csaba csókolta. S visszaültek az asztalhoz.

- Csak ha megígéri - rebege Ida a könnyeit letörölve -, hogy azt a takarékkönyvet visszateszi a maga ládája, és a kulcsot is a maga zsebébe. Ilyen hirtelen, ilyen idegen országban nekem nincs hova mennem.

- No hát balul értett.

És arról kezdett szót, hogy a következő héten ládába göngyölgeti a képét: térnek vissza Pestre.

- Hát holnap megkezdjük a búcsúlátogatásokat, ha nem ellenzi. Meghívjuk őket egy vacsorára. Csak azokat, csak abba a vendéglőbe, ahol minket fogadtak vacsorával.

Már világos volt neki, hogy Idának nincs senkije.

Viszont Ida meg arra gondolt a keserve orkánjában is, hogy Csaba azért költözik Pestre, és azért kínálta oda neki a szabadságot korábban a terminusnál, mert Csabának most már van pénze, van jövője, tehát visszatér napnyugatról napkeletre: a valakijéhez.

Bizonyosnak is látszott. Azon a napon, amelyen Csaba először említette, hogy Budapestre térnek vissza, Csabának megint levele érkezett, gyászkeretes, mint az előbbi levél, és a címen Jolán írása. Ida ismerte már azt az írást. Csabának könnybe lábadt a szeme, hogy a levelet olvasta, de Idának nem szólt róla semmit. Azonnal az asztalhoz ült, és levelet írt, hosszú levelet. Közben háromszor is megtörölte zsebkendővel a szemét. Aztán a levelet magával vitte, s bizonyára maga is adta fel a postán.

Ida nem találta meg a leveleket, pedig ugyancsak kereste. Különösen a másodikat.

Bár megtalálta volna.

Az első gyászkeretű levél arról szólt, hogy Jolánnak az ura megint kártyázott. Nem is igen vesztett: mégis föbe lőtte magát. Mert a birtokot kivette Csaba a kezéből, s vissza, a húga nevére íratta, s olyaténképpen, hogy a „haszonélvezeti jog” az övé, Csabáé legyen. Bérbe is adta azonnal a birtokot a falubeli földműveseknek, feles haszonra, amely az ő távollétében a húgának fizetendő. Jolánnak csak a négyholdnyi belsőség maradt: a konyhakert, gyümölcsös, baromfiudvar meg a virágos udvar a ház előtt. Jenőnek bele kellett ebbe egyeznie, mert hiszen máskülönben kótyára kerül még a ház is. Persze, azután tétlenségre volt kárhoztatva. Unatkozott. Mutatkozni is átalotta a házon kívül. S egyszer csak hiába minden eskü és becsületre való fogadalom: megint csak kártya került a kezébe, parasztokkal, kupeckekkel a falu kocsmájában.

Maga is érezte, hogy így nem élhet tovább.

A másik levél, amely könnyeket fakasztott a szeméből: a kis Jenő gyerekeknek a halála volt. Őt csak megvigasztalta az a gondolat, hogy talán olyan ember lett volna, mint az apja. De mi gondolat vigasztalja meg az anyát?

Visszatéret már mégse voltak annyira idegenek egymástól, hogy a fülke két legtávolabbi sarkába ültek volna. Csaba újságot olvasott, de Ida nem olvasott regényt. Beszélgettek. Ida karján ott díszlett a karperec is. És a nyakában aranyláncon egy Mária-medaillon is, amit karácsonykor könyörgött rá Csaba. Beszélgettek, mint két régi, jó ismerős.

A bécsi hotelben persze megint kettős szobába szálltak, és Ida bizony csakúgy bezárta a közbül való ajtót, mint amikor először szálltak hotelbe. Csak épp hogy nyájasabban mondtak egymásnak jó éjszakát. Mint két régi, jó ismerős.

Pestre érkezve, Csaba megkérdezte Idát, hogy nem telegrafál-e az apjának?

Ida szinte ijedten kérdezte:

- Minek?

- Hát nem kanyarodik egyet haza?

- Haza?

- Haza az édesatyjához.

- Nem.

- Furcsa.

- Nekem is furcsa. De ön nem tudja talán, hogy atyám megnősült időközben.

- Értem. Nem szereti a mostohaanyját.

Ida szomorú szemmel vont a vállán.

- Nincs mit szeretnem rajta.

Délelőtti tizenegy óra volt az érkezésüknek az órája, s vasárnapi utcák képe - hideg, havazó vasárnap.

Megint csak a Metropolba szálltak.

- Hát mindjárt meg is szerkeszthetjük a napi programot - mondta Csaba az ebédnél. - Maga bizonyosan fáradt: pihen kissé ebéd után. Én meg elruccanok a Drechsler-vendéglőbe. Festők asztala van ott. Kettőig ott találom őket. Még ebben az órában megtudom, hogy van-e üres műterem a fővárosban. Vagy nincsen? Lehet, hogy meg is nézem mindjárt azt a műtermet. Ha távol van, valahol Budán, vagy még távolabb, belemúlik a délutánom. Hát nézze: szereztem magának jegyet a Népszínház délutáni játékára, hat óráig maga elszórakozik ott. Aztán hazatér. Lehet, hogy én már várom. Lehet, hogy később érkezem, hát akkor maga vár. Holnap aztán lakást keresünk. Ha kedve van rá, keresünk együtt. Legalább járkál.

Ida helyeselte a programot.

Este találkoztak. Csaba örömmel újságolta, hogy van műterme: egy beteg festő barátja engedi oda a műtermét májusig: A Rottenbiller utcáján van az a műterem. Addig majd csak üresedik még alkalmasabb.

- Hát most már csak lakást keresünk.

Ida szívesen vállalkozott. Noha el nem vélhette, hogy milyen lakást bérelhet Csaba. Arra az egy-két hónapra bérel-e csupán három- vagy négyszobás lakást? Vagy hosszabb időre is? Ha hosszabb időre bérlí, minek neki akkora lakás? Ha kell neki akkora lakás, van is neki, akit belevigyen.

Az elutazásuk előtt való napon történt meg, hogy Csabának megint levele érkezett. A levélnek csak a borítékát találta meg, a szokott gyász-szegélyű, s az írás azé a nőé. Budapest bélyegzője a bélyegen.

Bécsben, az állomáson Csaba telegramot adott fel. Nem mondta: kinek. S ő nem kérdezte.

Csaba Pesten az első ebédjük után mindjárt elhagyta őt, és csak este 8-kor vetődött haza. Nem beszélt róla: hol járt. S ő nem kérdezte. De mikor együtt ültek a vacsora-asztalnál, Csaba fekete kabátján női hajszálat pillantott meg. A hajszál szőke volt, arasznyinál hosszabb. És a mellén fénylett Csabának:

- Vegye le - mondta Csabának - azt a hajszálat: beleesik a levesébe.

Csaba csodálkozva vette, és ejtette a földre.

- Bizonyosan a villamoson nyomta rám valaki - vélte egykedvűen.

Ida nem mondta rá, hogy akkor nem az alsó kabátján volna, hanem a télin.

A lakáskeresést Csaba azonban nem Pesten kezdte, hanem Budán. Találtak is üreset a Krisztinavárosban, háromszobásat az Attila utcán.

- Májusig jó - mondta Csaba.

Hogy májustól kezdve hol lesz a lakás, arról nem szólt. Ida persze nem kérdezte.

Csabának onnan kellett gyalog és villamoson járnia a műtermébe, ki a Rottenbiller utcába.

A képe már kész, de festőnek a szeme mindig talál igazítani valót a képen.

Ida furcsállta, hogy Pesten a műterem, és Csaba Budán bérel lakást, de nem kérdezett semmit: Csaba tudja, hogy mért így, s mért nem másképpen.

A bútorokat Csaba a maga költségén vette, a maga választása szerint. Olcsófajta bútorok, nem furnérosak. A szalon egyúttal ebédlő is, s az ebédlőben az íróasztal is. Képek még hiányoznak a falról. Az egy megmaradt képet, Jolánnak a képét, Csaba megint csak az íróasztal fölé akasztotta. Hát bizony dísztelen még a szoba.

Zongorát csak ezután bérelnek: Ida maga válasszon valahol kedvére valót. Münchenben tíz márka egy hónapra, itt talán tizenöt-húsz korona.

Legkülönösebb volt a két hálósobának a berendezése. Az egyik hálósoba egyforma, világos kőrisfából való: ágy és két ugyanolyan szekrény hozzá, és konzolos tükör, fehér márvány-mosdó. Ha kép is volna a falon, csinos kis úri szoba volna. A másik hálósoba: csak olcsó, fehérre festett vasmosdó, két olcsó, festett sifonér és ruhaszekrény, s egy nádszék, s a szép hálósoba páros ágyának egyike.

Csak a konyhaszereket és ágynemű megvásárlását bízta Csaba Idára.

- Ha olyan szíves lenne. De csak a legszükségesebbeket vegye meg a konyhára. És ágyneműt is csak szimplát *nekem*.

Ida kért ezer koronát a maga pénzéből azon a címen, hogy tavaszi ruháról kell már gondoskodnia.

- De hát kedves Ida, hogy kérhet maga éntőlem olyasmit, ami a magáé? A pénze át van utalva Pestre. Itt a csekk. Írasson betéti könyvet róla. Aztán hozza haza: megint elteszem. Vigyázzon azonban: útközben el ne veszítse.

- A muffomba teszem. Van a muffomban zseb is: nem csúszhat ki.

S ment. Kivett a pénzből kétezer koronát. Hozzátoldta a konyhaszerek és ágyneműk költségeihez. Csak nem szégyenkezik a cselédje előtt!

Szakácsasszony-félét fogadott. Egy kis cselédet is fogadott volna melléje, de a szakácsasszony azt mondta, hogy bízta rá ismer egy jó leánykát, aki már a kezéhez tanult. A jó leányka azonban késett, hát Ida maga nézett el megint a cselédszerző intézetbe.

Először csak Budán nézett, aztán átment Pestre is: hallotta már asszonyoktól, hogy olyan cseléd jó, amelyik még nem szolgált, vagy hogy csak egy-két helyen. Hát nézett egy pesti cselédboltban is.

Kit talál ott mindjárt, ahogy benyit? Pannit, az első cselédjét. Ül legbelül a padon, a rossz-szagú boltban, ül vagy nyolc cseléddel együtt, egy bamba falusi leány mellett, aki bizonyára most jött a faluról, mert csizma van a lábán.

S Panni ahelyett, hogy elbújna előle, nagy örömebbeléssel rohanja meg a kezét, és csókolja tiszteletteljesen.

- Csak engem fogadjon meg, kisasszony, vagyis hogy nagyságos asszonyom. Csak még egyszer!...

S esdeklőn néz rá, ahogy valami hűséges fekete kutya nézne a gazdájára, mikor hosszú csavargásból tér haza:

- Ne bánts, édes jó gazdám, kissé rossz voltam, de ki szeret úgy, mint én téged? Ne bánts!

- De hát hogy gondol olyat, Panni, hiszen maga... - Panni elvörösödött. A szeme egyszerre vízbe áradt.

- Nem, nem - mondta -, soha többé! Ha akkor kisasszony sír és keres, bizonyisten... Előadtam volna, bizonyisten. Kisasszony nem sírt, nem keresett. Nekem kellett pénz: Pista is jöhessen velem: városba. Egybeesküszünk. Három év: egybeesküszünk. Templomban.

A siketnéma különös beszéde, torka mélyéből felszított nyikogásaival, meg ahogy a keze járt, ahogy az *egybeesküszünk* szóra a képzeleti koszorút igazította a fején, mulatság volt a boltiaknak is.

- No lám - mondták -, szeretője van.

- Bizonyosan az is siket.

- Az tán beszélni sem tud.

- Megértik ezek egymást.

- Sötétben is.

És nevettek. A csizmás falusi leány is a válla közé húzta a fejét, és a markába vihogott.

Ida intett a boltosnénak, hogy megfogadja a leányt. Fizetett, és vitte magával.

Csak mikor szállottak a villamosról, szólt ismét neki:

- Hát még mindig megvan a Pistád?

Panni örömmel válaszolt:

- Meg. Szökött. Velem. Dolgozik. Franklinnál. Kap pénz. Sok pénz. Nagykorú: három év: egybeesküszünk.

- Fogadod, hogy nem lopsz többé?

- Fogadok. Soha nem loptam, csak akkor. Pistának. Jöhessen ő is. Pestre.

Ida csak otthon nézte meg Panninak a cselédkönyvét. Csak egy gazdának a neve volt abba beírva: az ő apjáé. Panni tehát nem szolgált sehol, csak önáluk. Ki is fogadna meg siketnémát?

- Hát mikor jöttél Pestre?

- Egy hete.

- És Pistád?

- Ő is.

- Hát együtt szöktetek?

- Együtt.

- Hol vetted rá a pénzt?

- Pista pénze. Gyűjtötte. Én hordtam neki kötény alatt kenyeret, szalonnát. Pista gyűjtötte pénz. Szöktünk éjjel. Háltunk gödörbe. Fáztunk. Brr. Szénába, szalmába.

- Hát gyalog jöttetek?

Panni nagykomolyan igeneket biccegetett. Már dél volt akkor.

Csaba otthon ült. Újságot olvasott. Hogy Ida hangját hallotta, összezsapta az újságot, és zsebre vágta. Aztán a kályhára nézett. Mikorra Ida benyitott, az újság már bent lobogott a kályhában.

Egy napihírt emésztettek meg a lángok. Arról szólt, hogy *Ó* és *Stern* borüzletéből minden bort a csatornába öntetett a rendőrség, s minden pincéjüket lefoglalta a vidéken is.

18

Csaba régi komorsága teljesen eloszlott. Komolyas volt, mint mindig, de azok a nehéz felhők, amelyek a homlokán sötétültek Münchenben, mintha örökre eltűntek volna.

Ida arcán ellenben a régi, sima nyugalom helyett valami árnyék borongott. Néha a szeme is, mint a temetőből kijövő özvegyé, csak épp hogy ő gyászfátyolt nem visel.

Csaba arra vélekedett, hogy talán a bizalmaskodása komolyítja Idát? Mert bizony már engedelmet se kért, ha szólt neki, úgy beszélt Idával, mintha valami barátjával beszélgetne. És nem is szólította már másképp, csak a keresztnévén. Igaz, hogy hozzátette: *kedves* vagy *jóságos*, vagy *kedves jó*.

Hát mikor Idát szomorúnak látta, megilletődött, és megpróbálta, hogy visszatér az eredeti idegen vonalra. Azt már nem bírta kimondani, hogy: *szíves engedelmével*, de kevesebbet beszélt, és udvariasan mondta néha: *kisasszony*.

- Még mindig nem nézett zongorát, kisasszony.

- Ráérünk.

- Tudakozódtam: húsz koronán adnak bérbe jót, igen jót.

- Nem sürgős.

- No, hát ha a héten se látok itt zongorát, magam keresek, kisasszony.

Ida mélézó arca erre se változott. Csaba esténként eleinte gyakorta vitte színházba, operába, de Idán soha nem látszott az örömmnek az az izgalma, amely a nőket elfogja egy-egy színházi jegynek a láttára. A színházban is mindig szótlanul ült Csaba mellett. Víg játékokra is ha vitte, el-elmosolyodott, de soha nem kacagott.

Hát Csaba aztán egyre ritkábban vitte. Esténként néha el is maradt.

Ida sose kérdezte, hova megy? Hova maradt? De reggel mégis mindig tudta, hogy férfitársaságban időzött-e vagy női társaságban. A télikabátját ugyanis Csaba felakasztotta este az előszobában, a ruháját az ebédlőjük kilincsére és semmit se tudott arról, hogy Ida maga keféli meg a ruháját reggelenként. Ha nehéz szivarszag és vendéglőszag érzett a ruhán, Ida tudta, hogy Csaba férfitársaságban mulatott. Ha gyengébb volt a szivarszag vagy semmi, akkor szoknya mellett. Délben is, míg Csaba ebéd után az újságot olvasta, Ida végigvonta a kezét künn a télikabáton. A zseben néha megkoppant a kefe. Ida megérezte: mi az. Mindig valami nyalánkság: bolti takarású cukros skatulya vagy kandírozott gyümölcs, vagy datolyás dobozka. Neki is kedveskedett olykor affélével Csaba. Pesten már kedveskedett. Tette mindig szótlánul az asztalra, Ida tányérja mellé. De mikor benne hagyta a kabátba, magával is vitte, s nem hozta vissza este.

Egyszer nagy bámulatára valami könnyű, nagy skatulyát talált délben Csabának a télikabátjában. Kibontja nagy óvatosan: mi van benne? Hát játékbabácska, amelyet gyermekleányoknak szoktak vinni ajándéknak. S mellette Margit-krém, amelyet neki is vett Csaba a napokban, hogy a kezét a szél kissé megfűjta.

Ida elhalványult.

Intett a néma leánynak, és nem annyira hanggal, mint inkább az ajka mozgásával beszélt vele:

- Panni. Írok könyörgő levelet a szülőidnek, hogy engedjenek férjhez.

Panni, ha történetesen sötét van akkor, világított volna, mint a villamoskörte. Ida folytatta:

- De viszont neked egy nagy munkát kell teljesítened, és soha életedben erről nem szabad szólanod senkinek.

Panni feltartotta mind az öt ujját:

- Esküszöm.

- Nesze, ceruza, papiros. Ebéd után ha elmegy az úr, követed titkon. Érted?

- Értem.

- Megnézed, hova megy. Felírod az utcát, ház számát. Érted?

- Értem. Felírom.

- Megvárod, míg kijön. Megint követed. Felírod: hova megy. Ha villamoson megyen, te is ülsz a villamosra, de úgy takarod az arcod a kendőbe, úgy fordulsz, hogy meg ne lásson: meg ne ismerjen.

- Nem lát.

- Ha bérkocsira ül, megnézed a bérkocsi számát. Ülsz a másik bérkocsira. A kocsinak azt mondod: Utána annak a bérkocsinak, mindig ötven lépésnyire! És hazatérsz, mikor ő hazatér. Nesze száz korona a költségekre.

Sápadt volt, de a szeme száraz. A hangja, mint mikor katonatiszt rendelkezik a közlegénnyel.

Csaba eltávozása után ő maga is felöltözött. Beszölt a konyhán a szakácsasszonynak:

- Panni egy rokonát látogatja meg. Talán csak majd vacsora után tér haza. Nehogy megszidja. Én magam hamarosan visszatérek.

Pestre ment át, és egy nagy utazóládával tért haza. A hálósobájába vitette.

Panni három címmel került haza este 10 után. Az egyik a műterem címe volt. A másik az Abbázia kávéházé. A harmadik egy budai cím: Lovas út 5.

Csaba másnap később kelt a szokottnál. Vidáman köszönt jó reggelt Idának.

- Kész a képem - újságolta -, teljesen kész. Tegnap megnézték hatan is. Benczúr is, Kézdi-Kovács is, Zala is, Körösfői-Kriesch, Szlányi meg Kacziány. Azt mondták: nagy alkotás. Egy pap is, iskolás-pajtásom káplán itt a Krisztinavárosban, az is azt mondta, hogy nagy alkotás. Paur Géza már előbb is járt ott: bizonyosnak mondja, hogy az első terembe osztályozzák majd a tárlaton. Szeretném, ha maga is megnézné. Nem beteg talán?

- Nem, csak néha rosszul alszom.

- Hát jön velem?

- Ha kedves önnek, hogy megnézem...

- Hát hogyne volna kedves. Hiszen magának a lelkéből való kép: csakolyan része van benne, mint nekem. Holnap már a másikon dolgozom: Kurucok búcsúján: „Zöld erdő harmatát, piros csizmám nyomát, hóval lepi be a tél...” Hát megyünk mindjárt reggeli után. Magának csak jó, ha levegőn is jár.

- Miért nem azt a nazarénus képet festi már meg?

S leült ő is az asztalhoz, hogy reggelizzen.

Csaba úgy bámult rá, mintha két szikrázó rakéta volna a szeme.

- Ida maga megint mondott valamit, ami engem a hetedik égbe röpít!

- Mit? Teljesen ártatlan vagyok...

- Ezt a szót: *nazarénus-kép*. Úgy vet világosságot, mint a villámlobbanás a sötét tájon. Nazarénus-képnek festem! Magyar alföldi nazarénusoknak! Amint húsvétkor olvassák a bibliát! S nem is pince-szobában, hanem rózsás-tányérostálás magyar parasztszobában! Ó, Ida, kedves jó Ida! Hogy meg nem csókolhatom magát! Maga igazán műzsám nekem!

Ida szomorún mosolygott.

- Csak le ne essék...

Csaba nem értette a megjegyzést: se látott, se hallott, csak járkált nagy izgatottan, mámorosan a szobában.

- Micsoda kép lesz! Micsoda kép! Magyar kép! Gyönyörű magyar kép! A csoporton nem is kell változtatnom, csak mögéjük festek még öt asszonyt! Tizenöt asszonyt! És több embert. Sok embert! Tele a szobát emberrel! Szép magyar, komoly arcokkal! És mind áhítatos szemű, alföldi magyar arc! Egy öreg szakállas ember is közöttük, juhász-szakállas, Kossuth-szakállas. És egy vak ember, amint az arcát feltartva fülel! És hátul még az ajtóban is állnak! Az ajtó nyitva van: a pitvarban is emberek, akik már nem férnek be. Az asztalon kalács és bor! Sok kalács! Fonott kalács! De még le van takarva kendővel. A kendő alól kilátszik, hogy kalács! Szép pirosra sült, nagy fonottasok!

Ida a fejét rázta.

- Nem, kalácsnak nincs ott helye. Se bornak.

- Gondolja?

- Zavarná az áhítat mélységét.

- Mond valamit... Tehát tiszta asztal, fehérabroszos... Vagy semmi abrosz, csak feszület az asztal közepén... Így jobb! Teljesen igaz! No, ma valami szerencsés napom lesz! Valami ritka gyönyörű, szerencsés napom!

Míg Csaba így szinte tombolt örömeiben, Ida nyugodtan megitta a kávéját, aztán bement a szobájába. Felöltözve tért vissza.

- Kérném a *könyvét* is - mondta szimplán -, megint van egy kis kiadásom.

- Legyen ma az én kiadásom az a kis kiadás. Engedje meg nekem ma azt az örömet, Ida.

- Nem, ez nem olyan...

- Éppenséggel nem olyan?

- Nem.

Csaba fordult a szobájába. Hozta elő a könyvet.

- Talán jobb, ha én teszem zsebre!

- Nem, mert hátha összetalálkozunk olyan valakivel, hogy magam térek vissza. Nem veszítem el, nyugodt lehet. Különb is, hát *fenntartással* van betéve, ahogy maga tanácsolta.

S betette a takarékkönyvecskét a muffjába.

Mikor már mentek volna, Ida még visszalépett, levonta a hálószoza ajtajáról a kulcsot.

Még néhány szót szolt be a konyhába, hogy ha elmaradnának, a szakácsasszony csak akkor tegye tűzre a pecsenyehúst és palacsintát, ha majd visszatérnek.

- Panni, az én szobámat nem takarítjuk délelőtt.

Kilenc óra volt akkor. Csaba egy arra haladó egylovasnak intett.

A Krisztinavárosból még akkor nem járt villamos.

Negyedóra múlván ott álltak a kép előtt.

Ida elámult: mennyi változást látott a képen. A nappali világosság helyett reggeli. A fő figura mögött vén kajsziбарack fa. Egy vastag ága le van törve, s kifordult levelekkel hever az angyal körül. A törés nyersesége szinte szaglik. A növények is körül meg vannak törve. Az angyal válla alatt egy vékonyra vásott malomkő. Látszik a kövön, hogy az angyal odazuhanása kimozdította a helyéből. A túlsó vége fölemelkedik a kőnek, és szinte pereg róla a felszakított föld. Az angyal sebesült szárnya is törtebb, véresebb, mint előbb volt. Kesze-kuszán borzolódnak a tollak. A világosság jobban a nézők felől árad oda, mintha a malomablakból valami acetilén világosság terjengene oda a malomtelekre. A növényeken harmat csillog. Az ég sötétes. Csak az éghatár sávja fehérlik. A csoport figurái abból válnak elő.

- Igen jó - mondogatta Ida.

- Többet mondjon, többet.

- De hát én nem vagyok műértő.

- Maga több: maga műérző, Ida.

Ida szomorkás elmosolyodással vont vállat.

- Én csak azt érzem, hogy ezen a képen rajta van valamiképpen a halhatatlanság bélyege.

Csabának szinte elnedvesült a szeme.

- Ida, jóságos jó Ida, ezért a szép mondásáért hadd csókoljam meg a kezét.

És lelkesülten folytatta:

- Még ma belefogok a nazarénus húsvétba is. Csak még kissé gondolkodok a témán. Kísérem vissza, haza. De a Kossuth Lajos utcájának kerülünk. Vigyünk haza valami ritka jó csemegét ennek az örömére.

Takács előtt Csaba megállította a kocsit:

- Nézzük meg Takács kirakatát. Válasszon, vegyen valamit. Osztrigát vagy datolyát, vagy amit akar.

Ida megszemlélte a kirakatot, de semmit se választott.

- Nincs ma semmi különös itt.

- Hát akkor ide jöjjön be velem a cukrász-boltba. Iszunk egy csésze teát. Ilyen hidegben mindig jó a tea. És maga süteménnyel, ahogy asszonyok szokták.

Ida szótlanul engedelmeskedett.

Betértek a boltocskába. Leültek hátul egy márványasztalka mellé. Csaba teát rendelt. Ida csak kekszet kért a teája mellé.

Közben egy asszonyka nyitja be az ajtót. Inkább leánynak látszik, oly fiatal, de mégis asszony, mert hosszabb a szoknyája. Szőkés, kis barnaszemű asszony, fiús szemű. Fekete szimpla télikabát rajta, és ugyanolyan fekete posztókalap a fején, sötétzöld selyemcsokorral díszített. A muffjával valami könyvecskét szorít a kebeléhez. Néhány süteményt választ és takartat papirosba.

Ahogy ott szól is egy-két szót a cukrászleánnyal, Ida elhajol az asztaltól, és érdeklődéssel nézi.

Az is persze odatekint. De ugyanakkor meg is rebben:

- Ida!

A következő pillanatban már ott is terem.

- Ó, mily boldog vagyok - rebegi elpirulva -, hogy láthatom! Ó, mily boldog vagyok! Hogyan megsirattam magát, mikor hallottam, hogy miattam vallatták, és hogy elvitték. De hát ugye, nem volt baj?

- Dehogysis, Boriskám. Ül le, kedves. A férjem... Látom, te is asszony vagy...

- Hálistennek. Köszönöm, hogy tegezel. Te mindig olyan jó voltál...

Három j-vel mondta a *jót*, és hálától meleg, szerető szemmel.

Ida mosolyogva nézett rá.

- No és ő vett el?

- Ő.

- *A felhő a Balatonnál.*

- Ő. Bisi. És az volt, látod, a szerencsém, hogy kicsaptak. Mert kicsaptak engem is. Másnap már engem is. Meg is írtam-sírtam volna neked, de nem tudtam a címedet. Hát csak Bisinek írtam meg. Anyám igen kesergett, szidott piszkolt, hogy három nap nem ettem, csak titkon egy-egy nyers kalarábét. De Bisi azonnal válaszolt, hogy csak négy hónap, és a diploma meg se melegszik a zsebében, elvesz. És el is vett. Állása még nincs, de igen boldogok vagyunk. Ide telepedtünk addig, míg falura nem mehetünk. És mind a ketten zongorát tanítunk.

- És abból is meg lehet élni?

- Meg lehet-e élni? Hát hogyne. Jó házak annyit fizetnek, hogy akár holtunkig...

- Mégis hát... bocsáss meg a kérdésért, igazán nem szoktam ilyesmit kérdezni, mégis hát teérted érdekelne, hogy hogy fizetnek benneteket óránként?

- Igen-igen jól. Jó házak öt koronát is fizetnek óránként. Az uramnak öt órája van, nekem kettő. Ha zongorám volna, otthon még többet is taníthatnánk. Ó, mily boldog vagyok, hogy láthatlak! Neked köszönhetem, hogy jól zongorázok. És hogy éppen énmiattam... Kezedet, lábadat szeretném csókolni, hogy énmiattam annyit szenvedtél...

És könnybe lábadt szemmel mosolygott Idára.

- Semmit se szenvedtem - rázott a fején mosolyogva Ida -, örülök, hogy boldog vagy.

- Ó, kimondhatatlanul. Nézd, most vettem egy naplónak való könyvet. Kár minden napért, hogy elmúlik.

S kibontotta nagysebtén a könyvet a burkolatból.

- Éppen ilyet vettem én is, mikor hazakerültem - mosolygott Ida, s mélyen behunyta egy percre a szemét -, de aztán láttam, hogy voltaképpen a kellemetlenségeimet írom a naplóba. Minek azt még eltenni is? Megint olvasni, megint érezni. Még félig se telt meg, tűzbe dobtam. De hát neked nem lesz rá okod, hogy elégeds.

Csókkal búcsúztak el, s Boris kérte Idát, hogy majd, ha falun lesznek, látogassa meg őket. A tavaszra, remélik, lesz már maguk fészke.

Csaba tárongó szemmel hallgatta a beszélgetésüket. Mikor az asszonyka elment, kérdezte, hogy mi volt az a baj, ami miatt az asszonykát kicsapták?

Ida mosolyogva vont vállat.

- Semmiség. Boriskának szerelmes levelet írt egy fiatalember, vagyis hát most már az ura. Én elrejtettem a levelét, nehogy bajba kerüljön. A levél az apácák kezébe került. Engem is kicsaptak, őt is. *Voilà tout*.

- No, és az édesatyja mit szólt rá?

- Azt mondta, jól tettem.

- Ez történt tavaly februárban.

- Február végén, most egy éve.

- És önt már áprilisban férjhez kényszerítették.

Ida arca elborult.

- Bánom, hogy elégettem a naplóm: most csak elővenném, önnek a kezébe adnám. Megértené belőle: miért mutatta be atyám önt ezzel a szóval: *itt a férjed*.

- Rogyasztó nyíltság volt nekem is. De hiszen megmondhatja röviden egy szóval.

- Útjukban voltam.

- Az édesatyjának?

- Neki is.

- De hát miért?

- Nem tudja? Házasodott.

- De hát azért? Hiszen...

- Hogy nevezzek olyan nőt anyámnak, aki nálamnál fiatalabb? És aki asztalon táncol...

Utálat vonaglott az arcán. Csengetett a poháron.

- Fizessen, kérem, és gyerünk.

Csaba azonban csak nézte, nézte könnytől elvizesülő szemmel.

A Kossuth Lajos utcája végén Ida megérinti Csaba karját.

- Egy úr igen integet ide a kalapjával meg a botjával is. - Csaba megállítja a kocsit. Visszatekint. Egy deres-szalmaszín, seprűszakállú urat lát, amint hevesen integet neki, és siet öröme vörösödött arccal a kocsinhoz.

- Hiszen ez Tinyakov. Hogy kerül ez ide? Hát menjen haza, Ida, a kocsin. Már délre aligha jutok haza, de vacsorára bizonyosan.

És Ida kezére tette a kezét. Gyöngéden megszorította. Hát csakugyan a muszkája.

- Hogy kerül ide, Tinyakov úr?

- De maga hogy kerül ide?

- Hát nem olvasta a leveletem?

- Nem láttam.

- Itthon vagyok, a hazámban.

- És a kép?

- A kép is. Március végén kiállítjuk.

- Én ugyan nem várok addig!

- Jöjjön, nézze meg, most már teljesen kész.

Mindjárt fiákerre is kaptak, s robogtak nagy jókedvvel a műterembe.

- Az ön denevér-szárnyú nője óriás gyönyörűségünk - beszélte az úton Tinyakov. - A cigány-legény is, amelyik a temetőben muzsikál. A barát is. A halál is, ahogy az angyalok kártyáznak. Olyan tolongás volt nálam...

Csaba örömmel hallgatta.

- Mondtam, hogy szerencsés napra virradtam - gondolta -, és még tán nincs is vége.

De már a műteremnél vannak.

Hát Tinyakov ámul-bámul. Ő nem ül itt hónapokig: viszi haza a képet. Hívja össze Csaba azt a zsűrit, amelyik a képeknek árat szab - az ő költségén -, ő megfizeti a zsűrinek a fáradságát.

- Az nálunk nem úgy peng. Itt nagyurak a zsűri.

- Hát mondja meg maga, hogy mennyit remél?

- Én csak azt mondhatom meg, mennyitől tartok. Mert nálunk mindig kisebb árakat szabnak, mint külföldön.

- Hát mondjon müncheni árat.

- Ott legalábbis harmincezer márkát remélhetnék.

- Az sok, nagyon sok.

- De nekem a pénznél is többet ér, hogy a nevemet, művészetemet a nagy publikum megismeri. Erre való is a tárlat.

- De hiszen az is tárlat, ahova én viszem: örökös tárlat. A Tretyakovékénál is nagyobb tárlat. És ha maga még a megrendelések nagy kérdőjele előtt áll, jöjjön ki hozzám, Oroszországba, hiszen önnek ott már neve van. Úgy ismerik, mint Verescsagint vagy Rjepint. Jöjjön ki velem. Egyezzünk meg évi fizetésben. Hány ilyen képet festhet meg egy évben?

- Hányat? Ez a kép egy évnek a munkája.

Disputáltak, egyezkedtek. Csaba arra gondolt, hogy itthon talán ötezer koronát se markolhat a képért, hát odaadta a muszkának huszonötezer márkán. Oroszországba is kimegy talán, de arról még az asszonnyal is kell tanácskoznia. Majd megírja.

- Itt a műterem kulcsa, Tinyakov úr. Ha elvitte a képet, adja be a házgondozónak.

Este hét óra, mikorra Csaba hazavergődik. A kocsija tele minden jóval: osztriga, citrom, malaga, füstölt malac, torma, datolya, narancs egy ládával. Két palack pezsgő is. Egy gyönyörű ébenfa zongora már előre bocsátódott az örömet bejelentéseképpen.

- Rögtön, de rögtönös-rögtön vigyék az Attila utcába - mondta a zongoragyárosnak -, más-különbén nem veszem meg.

Hát ment a zongora rögtön, gyönyörű hangú, mintha üvegharangok zengenének benne. Szemre is kedves-pompájú bútor.

Csaba csak azután ment Szeneshez az asztali mindenfiókéért.

- Szedd le, Panni, a kocsiról ezt a lakodalmat!

S toppogja le a havat a lábáról. Vetí szegre a prémet. Belép nagyvígán.

Hát csak megroggyan. A szalon közepén Jolán áll a villamoslámpás világosságában, Jolánka meg a díványon. Alszik a bábujával. A szoba a fekete zongora bútorillatától szaglik.

És Jolán is bámulva mereszti őrá a szemét, mintha valami holdból pottyant lelket látna maga előtt.

Bámulnak.

- Hogy jutsz te ide, Jolán?

- Hogy jutok ide? - s megint bámul nagy elbámulással - hát nem te hívtál?

- Én hívtalak?

- Egy fiatal hölgy volt nálam: azt mondta, szedjem össze mindenemet, jöjjenek ide.

- Kicsoda?

- Nem tudom: nem mondta meg a nevét. Egy elegáns hölgy. Olyanforma volt az arca, mint a Meteorodé.

Csaba a székre roskadt, és elnyílt szájával bámult a hűgára.

- Hát hogyan? Mit mondott?

Jolán a vállát vonogatva, ujjait terjegetve magyarázkodott:

- Délután három óra tájt bekopogtatott hozzám. Se jónapot, se adjonisten, csak megáll előttem. Néz az arcomba, mintha az apja gyilkosát látna bennem.

- Kit keres? - kérdezem.

- Magát - feleli büszkén, fagyosan. Mintha nem is muff volna a bal kezén, hanem kard.

- Mit óhajt tőlem?

Csak néz merőn, csak percek múltán felel.

- Szereti maga Csabát?

Csak bámulok rá.

- Hát hogyan szeretném.

- Mélyen? Teljes lelkéből? Igazán?

Erre megrendülök. Rosszat sejtek. A szemem egyszerre csupa könny.

- Istenem - nyögöm -, hát hogyan.

- És ő is szereti magát?

- Hát hogyan szeretne - fakadok ki már majdnem sírva -, mi történt vele? Mondja hamar. Meghalt?!

És már akkor kiáltottam, és már akkor azt hittem, elájulok.

De az érzéketlen, mint a bitófa.

- Van önnek férje?

- Nincs. Meghalt-e Csaba?! Vagy nem halt meg?!

- Nem halt meg. Özvegy ön? Vagy elvált nő?

- Özvegy vagyok. De hát valami szerencsétlenség történt vele, ugye?

- Nem történt. De ha szereti, jöjjön velem. - Én már majdnem megőrülök.

- Mondja hát, kérem - esdeklek neki -, mi történt vele. Iszen látja, hogy a szívem megszakad.

A kezemet tördelem. Fel-alá futkosok. Kapkodom a ruhámat.

- Mi történt? Ha Istent ismer, mondja meg, mi történt? - De ő csak áll, mint valami jégszobor.

- Ne ijedezzen - szól szigorúan -, csak jöjjön.

A ház előtt egy fiáker áll. Én csak beroskadok, eszemet se tudva. Mióta az a két sírhalom ott a temetőnkben, az idegeim már nem bírnak elviselni semmi szerencsétlenséget. Hát csak fuldoklok ott, mintha tör volna a torkomon, le a mellemből szűrve fuldoklok, sírok, úgy, hogy végre őbenne is mozdul valami emberi rész a mellében.

- De kérem - csillapít emberségesebb hangon -, semmi rettegésre nincs oka. Csaba oly egészséges, mint ahogy tegnap látta. A kisleányát miért nem hozta magával?

- Kiment a cseléddel. Levegőre. De hát akkor miért hívat Csaba? Mi történt vele, Istenem? Hol lakik Csaba?

- Mindjárt megtudja. - És nem szólt többet.

Mikor ideérkezünk, előrelép: megnyitja ezt a szobát. Benéz amabba a szobába is.

- Nincs itthon - mondja -, de hát nem baj. Ez a lakás ettől a perctől fogva a maga lakása. Érti? A maga lakása. Éljen boldogan benne.

S hidegen bólint. Elmegy.

Darabig csak állok itt, mint akit altában rántanak fel a hajánál fogva. Nézek körül. Látom a szivarszipókádat. Nyitok oda, ahova ő nyitott. Látom a botodat, kalapodat köpönyegedet... hát csakugyan a te lakásod. Nyitok a másik szobába: egy üres ágy, csak épp a szalmazsák benne.

Keresem, ki van a házban élő lélek? Találok a konyhára. Ott valami hülye lány, mintha ökreendezné a hangot:

- Elment - nyikácsolja -, szakácsné estig... Este jön. Vacsora lesz.

Elírtózik tőle. Várok még vagy fél órát; várok, mintha valami kízókamrában várnék. Senki nem jön. Senki nem jön! Egy levél hever itt az asztalon, de a te nevedre. Nem postán érkezett. Gondoltam aztán: iderendeltél Budára, hogy együtt legyünk a tavaszig, hogy a gyászom kimenjen a fejemből, és talán most bővebb lakást béreltél. Ezen kissé megnyugodtam. De hát mégis furcsa, hogy tegnap egy szót se szóltál erről. Várok, csak várok tovább nehéz mellel: hol késel? Mit akarsz? Ki az a nő? Miért küldted? Miért viselkedett olyan iszonytató fagyosan? Hoznak aztán egy zongorát ide, látom a címcéduláján, hogy a te kezed írása, ez is megnyugtat valamennyire. Még várok kissé, de aztán mégis hazafutok Jolánkáért. Azóta itt vagyunk. Hát mit akarsz? Miért hívtál ilyen irtóztató módon? Ki az a hölgy? Őrült az? Vagy micsoda? Kicsodád neked?

Csaba csak ült, kókadozott, mint a „haldokló gladiátor”.

- A feleségem - nyögte végre.

- A feleséged? Hát feleséged van? És énelőttem titkolod? Mikor házasodtál? És miért titkon?

Csaba a levélért nyúlt. De csak lógatta bágyadtan.

Jolán tovább faggatta:

- Nem tisztességes nő talán? Lehetetlen, hogy te olyan nőt végy el!...

Csaba fölemelte a fejét:

- Gondolnod se szabad ilyet!

- Hát akkor miért nem mutattad be?

Csaba arca vonaglott, mintha tigris tépné a gyomrát. Fölkelt. Benyitott Ida hálósobájába.

Az ágy csakugyan le van tarolva. De hiszen mondta Ida, mikor az ágyneműt vette:

- Szíves bocsánatát kérem, hogy magamnak külön vettem ágyneműt, a magam külön költségén.

A szekrényekben benne a kulcs. Csaba csak az egyiket nyitja meg. Üres.

Csenget a konyhára kétszeresen. A szakácsasszony már otthon van, tehát küldi Pannit. Panni jön is. Az arca aggódalmas.

- Hova ment az asszonyod, Panni?

- Nem tudom. Kocsin ment. Délután.

- Nem mondott semmit?

- Nem. Koffert és ládát tettem fel, kocsira. Ment.

- A szakácsasszony jöjjön rögtön.

A szakácsasszony jön ijedt képpel. Annyit se tud, mint a néma.

- A feleséged -... képedezik még egyre Jolán -, s énelőttem titkolja!...

Csaba csak azután bontotta fel a levelet. Valami keménységet érzett benne, hát az asztal fölé tartotta. A levélből egy karikagyűrű gurult ki.

Az írás Ida nyugodt, apróbetűs írása. Hosszú *l*-ek és hosszú *b*-kkel, mint valami telegráf oszlopokkal teletűzködve:

Tisztelt Balogh úr

A szerződésünk második pontja: akkor válok el öntől, amikor akarok.

Itt nincsenek olyan barátai, akik házastársaknak ismernének bennünket, tehát önnek nincs mit aggódnia azon, hogy az elválásom árnyékot vet a nevére. És hát két hónap múlván úgylis lejár a terminusunk.

Sohasem felejttem el, hogy ön mindenkor tisztességes úriemberként viselkedett, s nekem nemhogy szégyenkezni kellett volna ön miatt, sőt inkább büszke lehettem rá, hogy - ha látszatra is - ön a férjem. Mindenkor hálával emlékezem erre.

Elviszem emlékül a karperecet, amelyet meg se köszönhettem eddig érzésem szerint, és a nekem oly kedves Mária-érmecskét amelyet szintén csak ezredrésznire kicsinyített köszönettel fogadtam el karácsonykor. Viszont ön is elfogadhatja talán emlékül azt az ezüst szivardobozt, amelyet a szekrényében talál. A kulcsokat föltettem a szekrény tetejére, belől a fal mellé.

A válóper iránt való tekintetből közlöm majd önnek a lakásom címét. Bizonyos lehet felőle, hogy nem nehezítem meg a teljes szabadulását.

Isten vele! Éljen boldogan!

Ó Ida

Csaba megingott. Futott az ajtóhoz, meg visszatántorult. Fejéhez kapkodott, mint a bolond.

- Ó, az én Meteorom! Az én édes, jószágos Meteorom! Hova mehetett!

És szorongatta a homlokát.

- Hova mehetett? Mit gondolsz: hova mehetett? Te asszony vagy: jobban ismered az asszonyok esze járását: hova mehetett?

- Csak nem a Dunába? - képedezett Jolán. Csaba elhőkölt.

- A Dunába? Hogy gondolhatsz ilyet!

- Az asszonyi észjárást kérdezted.

- Az nem olyan asszony. Az nem megy a Dunának! Az sokkal okosabb! Minden asszonynál okosabb! Náladnál is okosabb! Micsoda ostoba beszéd ez, hogy a Dunába!... Minek ment volna a Dunába? Ostoba, bolond beszéd! Ilyen számárságokat nekem ne beszélj!

- Nem értem: miért böszölsz rám? Mit ordítasz, mintha én ettem volna meg a feleségedet! Kérdeztél: feleltem.

- De a Dunába nem ment!

- Én nem mondtam, hogy a Dunába ment, csak...

- De azt mondtad! Az nem olyan. Minek ment volna a Dunába?

S megállt, mintha a padlóra volna írva a válasz a töprengésére.

- Bizonyosan ahhoz az asszonyhoz ment - mondta fejét fölemelve -, ahhoz a Bisinéhez, aki zongorát tanít. Nem, oda nem mehetett, nem, ő senki nyakára...

Gondolkodva nézett a falra, szinte lyukat fűrt bele a szemével. Aztán a levegőbe csapott.

- A herkópáterét! Hát nem voltam-e én újságíró is? Nem tudom-e, hogy van telefon, telegráf, lakásbejelentő hivatal, rendőrségi éjjeli szolgálat. Hol az az erdő, amelyikben én meg ne találnam?!

S ragadta a kabátját, cilinderét. Visszakiáltott:

- Készítsd a vacsorát, Jolán! Főzzétek a malacot. Ha éjfélkor is, de együtt vacsorázunk!

S rohant ki.

Futott a kocsállomásra. Felkapott egyre.

- Fiume hotel! Az a legközelebbi, ugye? Dupla díj, csak hajtson!

A kocs meg se állt, már kiugrott belőle.

- A telefon? Portás!

- Mindjárt, kérem.

- De nem mindjárt, hanem rögtön! Hagyja egy percre azt az urat. Ötven korona várja a maga markát! Maguk, portások, közkereseti társaság, hát tudakolja meg: melyik hotelbe szállt ma délután Balogh Csabáné asszony?

A portás legott csengette és pofozgatta nagyserényen a telefonját.

- Vadászkürt... Halló!...

- Ne azt! Metropolt kérdezze először!

- Metropol!... Halló!...

Csaba tiprongva, lehedezve várta a Metropol választ, aztán a Vadászkürtöt, aztán a Pannóniát. Akkor eszmélkedik rá, hogy talán nem *Balogh Csabáné* néven kell kerestetnie, hanem *Ó Ida* néven. Hát persze hogy *Ó Ida*! Ő immáron csak *Ó Ida*.

- Kezdje megint a Metropolon!

- Metropol!... Halló... Kérem, hogy *Ó Ida* nevű vendég nem érkezett-e oda ma délután?

Csaba idegesen fülelt a másik kagylón.

- Halló!... Fiume... Halló!... *Ó Ida* nevű vendég nem szállt ide.

Csaba lecsapta a kagylót a szegre. Oly türelmetlen volt már, hogy a két lába reszketett.

- Csak kérdezgesse tovább a hoteleket - mondta -, én meg áthajtok addig a rendőrségi nyilvántartóhoz. Itt az ötven korona. Még ötvenet adok rá, ha Balogh Csabáné *Ó Idát* megtalálja.

S ugrott megint a bérkocsira.

- Csaba! Szervusz! Szervusz! - harsog akkor rá a kocs melletts egy vidám hang.

Nagy Ákos áll ott a feleségével. S a régi kedves kolléga virító érdeklődéssel tudakolja:

- Hát Pesten vagy? Hát a kedves feleséged? Hozd el a Márványmenyasszonyba: ott vacsorázunk.

- Hajtson! - ordít Csaba a kocsisra - hajtson!

S csak a kezével int Nagy Ákosnak:

- Majd máskor.

Ahogy a Gresham előtt a gyalog járó közelébe tolja le őket a kocsitorlódás, Csaba minden arra haladó nőt úgy megnéz, mintha valami órásnak a nagyító üvege volna a szemén, különösen, hogy a Gresham nagy ívlámpái erősen megvilágítják a ház elejét.

- Ez sem Ida. Ez sem az...

Milyen érdekes is lenne, ha az utcán foghatná el!

Egyszer csak egy köpcös úrnak az arca jelenik meg az ívlámpák fehér világosságában. Prémsapka, kerek, fakó arc, hegyesre nyüstölt, vastag bajusz. Maga elé gondolkodva ballag a Dorottya utcának.

Csaba megdöbben: Ó Péter...

Leszökken a kocsiról, és eléje kanyarodóra siet a szélső lámpás alá. Hova is ment volna Ida, ha nem az apjához?

Hát csakugyan Ó Péter. Lesoványodva, elfakulva, megöregedve, a két szeme mintha összezsugorodott volna lepomádézott, vastag szemöldöke alatt.

Hogy Csaba megállt, ő is föltekint, s meghököl, mintha falba ütközött volna.

Csaba mellen ragadta, s csak meredt rá kérdőn, hogy szinte ordított a szeme.

Ó Péter csak bámult, ámult-bámult megrökönyödve.

- Hát maga?... Hát te - hebegte végre -, itthon vagy? - S hogy Csaba nem felelt, tovább is kérdezett:

- Hát Ida? A lányom hol van?

Csaba elvadult szemmel lökte el magától.

- Még maga kérdi? - kiáltott reá - éntőlem kérdi, hogy hol a leánya?!

S nem törődve többé a levegőbe rogyó emberrel, rohant tovább, hogy a járókelők szinte ijedten tértek ki előle.

Ida akkor már ágyában is volt, a Hungária hotel második emeletének egyik szobácskájában. Feküdt, noha alig múlt még nyolc óra. De szomorúság nehezítette, hát lefeküdt. Zsebkendő a szemén. A kis Mária-kép is a párnáján, az arca előtt.

- Miért nem szeret engem senki a világon!?

Az utcáról felmorgott a kocsik, villamosok tompa dübörgése. Milliónyi ember él Pesten, és sokmillió a szanaszétvilágon, és minden embernek van valakije, aki szereti. Csak ő árva - egymaga.

És a zsebkendőjére megint csordultak a szomorú könnycseppek.

- Ó, édes jó anyám, miért is nem vagyok melletted odalent, az egyetlen szív mellett, amely engem szeretett!...

Az ajtón akkor erős kopogtatás hallatszik.

Ida felrettent:

- Ki az?

- Az elhagyott férj! - dörög színésziesen Csaba. De a hangja mégis megindultságtól rezeg.

Ida még inkább megretten. Felugrik.

Magára kapja a gyapjútakarót. Az ajtóhoz siet. A szeme még vizes, de már hideg kérdőjelek meredeznek benne.

- Valami keresnivalója van rajtam?

- Nem, csak érte jöttem.

Ida elbámul:

- Énértem?

- Magáért! Nyissa meg hát az ajtót, kérem.

Ida csak nézi a kilincset, mintha soha nem látott volna kilincset.

- De hát mi ügyünk van még együtt? - rebegi végre.

- Majd elmondom. Nyissa meg, no, Ida.

S a kilincs egyre türelmetlenebbül csattog.

- Nem lehet - feleli kisvártatva Ida -, fekszem már. Mondja meg két szóval: mit akar!

- Igazán fekszik?

- Nem vagyok felöltözködve. Feküdtem már.

- Hát megvárom, míg felöltözik. Igen kérem: fogadja el a látogatásomat, mély tisztelettel való látogatásomat.

Ida gondolkodik kissé. Az ügy különös. Mi szükség arra, hogy Csaba mentegetőzzön, mosakodjon bármi jól hangzó magyarázatokkal is?

A kilincs reszket.

- Igen kérem, mély tisztelettel kérem...

- Mindjárt - feleli végre Ida -, menjen le, kérem, a társalgóba. Ott várjon rám.

Felöltözött. A haját is összerendezte. A tükör előtt rendezte, de nyugodt kézzel és szomorú szemmel. A fejére kis prémsapkát illesztett, amelyet korcsolyázó nők tesznek fel. A télikabátját is felvette, de aztán megint levetette. Csak nem gondolja tán, Csaba, hogy összeülteti őt *azzal a nővel egy asztalhoz?*

Csaba türelmetlenül topogott az ajtó előtt, s kerengett a folyosón, mint a ketrecbe zárt medve.

- No de ennyi ideig!

- Nincs öt perce...

- Öt perce? Ötszáz esztendeje. És hát a kabátja, muffja?...

- Minek? Itt lakom. A folyosók fűtöttek.

- Valaki ismerős meglát bennünket. Kérem, vegye fel, mintha az utcáról jöttünk volna ide vacsorára.

Ida nyugtalanul pillogott, de aztán mégis visszatért, felöltötte a kabátját. Muffját is hozta. A kesztyűjét még nem húzta fel, vagy hogy akarattal hagyta benne a muffjában: lássa arról is Csaba, hogy hiába öltöztette fel: ő csak a szalonba megy le vele.

- És hát különben is - kezdte az ajtót bezárva -, mit óhajt? Nem olvasta a leveletem?

- Hiszen azért jöttem ide, mert olvastam!

- Remélem: meg van velem elégedve.

- Már hogy volnék megelégedve! Micsoda veszett oktalanság!... Jöjjön csak, jöjjön! Vár a fiáker lent. Jöjjön.

Ida szinte sértődötten bámult:

- Hova?

- Haza!

- Haza? Hol van nekem *haza*?

S az arcán fájdalmas hullám vonult át. A szeme elnedvesült. Csaba esdeklőn nézett reá.

- Hát ahol eddig, Ida.

- Csak nem gondolja, hogy átlépem még egyszer a küszöbét?

S fölemelte a bal kezét: mutatta, hogy nincs rajta a karikagyűrű.

Csaba a zsebéhez kapott.

- Itt a gyűrűje: Húzza fel, no, húzza fel. Édes Ida... - Kérlelte édesen.

Ida a fejét rázta:

- Nem értem magát.

- Mindent megért. Csak húzza vissza fel...

- A szerződésünk letelt. És nem értem, hogy maga itt van: Ezt éppenséggel nem értem.

Csaba olyan alázatos volt, mint a forró vízzel leöntött kakas.

- De hát Ida, édes jó Ida! Irtóztatos félreértés!... Jöjjön már: ne locsogjunk itt hiábavalóságokat! Vár a kocsi, a vacsora. A húgom!...

S a karjába kapott Idának, hogy beleöltekezzen. Ida azonban méltósággal háritotta el, s lépett hátra.

- Semmi bizalmaskodás! A húga? Micsoda húgáról beszél?

Csaba már csaknem toporzékolt, mint az ingerülten síró gyermek.

- Hát a húgom: Jolán. Iszen ismeri.

- Én? A húgát?

- Hiszen maga cipelte oda!

- A húgát?

- A húgomat, Jolánt. Mint valami örült, úgy várt ott rám a szoba közepén.

Ida csak meredezett rá.

- A húga?

- A húgom! Hogy miért nem említettem soha? Majd megmagyarázom. Csak jöjjön, gyerünk.

- A húga?

- A húgom, édestestvér húgom, no.

- De hát...

- Gyerünk, no, ne csökönyösködjön, Ida.

- Nem, hát lehetetlen. Értse meg, kérem: maga tudja legjobban, hogy nem voltunk férj és feleség. Ez abból is látszik, hogy ha csakugyan húga az a hölgy, nem mutatott be a húgának.

- Bizonyísten felkapom, és úgy viszem le a lépcsőn, és vetem a kocsiba! Ha énhozzám nem jön vacsorára, jönni kell a húgomhoz! Megkínozta, majd megőrijtette: jóvá kell tennie!

Ida még mindig csak álmélkodott.

- A húga?

- A húgom, no, Jolán. Hányszor mondjam még? Mindent elmagyarázunk: mindent megért, Ida, és mindent megbocsát nekem. Azt is, hogy ökör vagyok! És bivaly vagyok! És számár vagyok! És egy egész állatkert vagyok! Jöjjön hát, ha csak annyi szíve maradt is az én ostobaságom után, amennyi egy kolibrinak van. A húgom már agyonvert, és széttaposott, és nem hagyott bőrt a képemen. Hát ha hozzám nem jön, jöjjön őhozzá. Maga invitálta oda, hát most ő invitálja magát.

Ida nyugodt szemmel nézte Csaba alázatos kínlódását. Nem értette még teljesen az ügyet, hogy miért kellett titkolnia Csabának mind kezdettől a húga létezését. De látta, hogy Csaba lelke kínpadon vergődik őérette.

- Hát jó - mondta végre -, egy kötéssel.

- Teljesítem. Írásba adom, hogy teljesítem. Fehér papirosra írom alá a nevemet, és írjon föléje akármit.

- Csak annyit, hogy vacsora után visszakísér ide.

Csaba elfancsalodott arccal nézett. Pillogott.

- Hát visszakísérem - mondta szomorúan -, ha úgy parancsolja.

- Mert hát...

És ismét a gyűrűtlen ujját mutatta. Csabának még a kezében volt a gyűrű.

- De hát tessék, hát húzza fel.

Ida csak a kesztyűjét húzta-igazgatta az ujjaira.

- Nem. Idegenek már nem vagyunk, csak a mai napig voltunk. De házastársak se vagyunk.

- De lehetünk, Ida; remélem, lehetünk. Meghalnék, ha azt mondaná, hogy nem lehetünk. Itt rögtön ebben a szempillantásban meghalnék!

S az ajka remegett, szeme elnedvesült, ahogy bűnbánóan, esdően nézett Idára.

Ida beleöltekezett Csaba karjába meleg-bizalmas simulással, mintha máris házastársak volnának:

- Máskor - rebegte - ilyen ostobaságokat ne kövessen el...

Vége